

ALBERT SCHAFER	Unitatea și solidaritatea în Europa aziatică	173
L. CARACOSTEA	Creativitate și creație	179
TRAIAN CHELARU	Neconștințirea timpului și puterea	181
C. SANDUȘCI	Nietzsche, pășnăul	187
DONAR BUNTEANU	Biserica noastră	189
SANTIAGO MONTERO DE AZ	Despre Traian (trad. din spaniolă de Al. Popa sau Telega)	192
LADMISS ANDREESCU	Serocel	193
ION MOLEA	Decanții de urechi	197
WOLF and AICHELBURG	Despre muzica germană contemporană	199
ALEXANDRU GORUNESCU	Răsunarea Căldurii	208
GHEORGHE ACSINTEANU	Șapnăul Baragandui	209
IOAN GHEORGHE	Scuturi alinate și a. H. G. G.	212
CONSTANTIN ȘTELIAN	Versuri	213
L. CARACOSTEA	O frescă tobioloasă (III)	214

AMALDKA CAMERIANO	Metoda și însușirea metodei instrua- tional — în poezia neogreacă și română	215
-------------------	--	-----

OCTAV ȘULETRU	Pe miazăzi de câmp	216
---------------	--------------------	-----

M. G. ANDREȘ, GEORGE GEORGESCU de *Lucea Trădătorului*,
A. FAȘOLĂ, CONSILIUL FRANTEI de *Costin I. Mărgescu*

VLADIMIR DOGARE: Plecare la viață

În această ediție: Valeriu I. Ojzeș — Anul 8. Mălincă — Antologia literară —
Gheorghe J. Mălincă — Originile tragediei — Timpul — Lucea Trădătorului — Șpanta

NUMĂRUL 1 — 1943 — PREȚUL 1.000 L. — 1.311

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

DIN APRILIE 1941 CONDUSĂ DE
D. CARACOSTEA

Secretar de redacție: OVIDIU PAPADIMA

R E D A C Ț I A
A D M I N I S T R A Ț I A
FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU
LITERATURĂ ȘI ARTĂ
B U C U R E Ș T I I I I
39, BULEVARDUL LASCAR CATARGI, 39
T E L E F O N 2-06.40

ABONAMENTUL ANUAL

PENTRU INSTITUȚII RURALE: LEI 2000
PENTRU INSTITUȚII URBALE: LEI 3000
ABONAMENTE DE SPRIJIN: LEI 5000
PENTRU PARTICULARI: LEI 1100
ABONAMENT REDUS (PENTRU ELEVI, STUDENȚI, PREOȚI
ȘI ÎNVĂȚĂTORI DELA ȚARĂ) LEI 800-

CONT CEC POȘTAL Nr. 1210

ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI ACHITA PRIN ORICE
OFICIU POȘTAL DIN ȚARĂ
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPAOIAZĂ

EDITATĂ DE FUNDAȚIA REGALĂ
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL X, NR. 3, MARTIE 1943
BCU Cluj / Central University Library Cluj

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
BUCUREȘTI 1943

LATINITATEA ȘI ITALIENITATEA ÎN EUROPA SUD-ESTICĂ ¹⁾

Sire, dacă istoria se inspiră din viața actuală, cu problemele de care ea este asaltată și cu pasiunile de care ea este răscolită, e natural ca în istoriografia contemporană să se observe, după ce Albania, prin opera Fascismului, a reintrat în comunitatea spirituală a Romei și nobilele orașe dalmate au fost realipite Patriei, o vie acțiune de cercetări în jurul raporturilor care au legat dealungul secolelor Europa sud-estică de Italia. Mai cu seamă într'oză ca aceasta, în care se onorează, cu premiile instituite de Majestatea Voastră, valorile cele mai înalte ale spiritului, e oportun și aproape necesar a se grupa într'o sinteză și a se comenta complexul de studii care ilustrează latinitatea și italienitatea orientului apropiat.

Încă din epocile cele mai îndepărtate, dela neolitic încoace, teritoriile italice și acele ale Dunării și ale Peninsulei Balcanice s'au înfrățit prin fecunde legături și schimburi comerciale, prin reînnoitoare expansiuni și migrațiuni etnice. Teritoriile care au fața spre mare și care vor deveni Dalmația și Albania, au o adevărată valoare de punte de trecere. Europa sud-estică, prin structura și poziția sa geografică, este mai mult decât Italia expusă invaziilor și influențelor variate, de popoare și civilizații, plecate din Asia și Europa medio-orientală.

Lumea greacă influențează din punct de vedere comercial și artistic asupra viitoarei Albanii prin coloniile corinto-corciriene fondate în sec. VII, iar asupra viitoarei Dalmații prin coloniile întemeiate în sec. IV de Dionisie din Siracusa. Această acțiune a

---

¹⁾ Discurs rostit în Campidogliu în 7 Iunie 1942—XX, în prezența M. Sale Regelui Impărat, în ședința de fine de an a Academiei Italiei, publicat în Anuarul Academiei, vol. XIV.

elenismului a fost însă limitată la regiunea țărmului mării, fără a pătrunde adânc în teritoriul continental, fiind lipsită de un program politic bine definit, care însă urma să provoace imediat reacțiunea Italicilor și mai ales să o silească a se pleca în curând romanității viguros progresive. Italia va începe să acționeze asupra orientului vecin în formă directă și după un plan strategic ponderat atunci când, pentru securitatea comerțului său și a coloniilor grecești și pentru a garanta propria expansiune politică, va trebui să-și asigure între timp posesiunea țărmului Adriaticei orientale, în dauna stăpânirii Ilirilor — organizați sub Regele Agro în sec. III, cu caracter prevalent maritim și pe un teritoriu care se întindea din Albania de astăzi — cuprinzând și o mare parte a coastei dalmate — și în contrast cu țelurile și pretențiile mediteraneene ale Macedoniei.

Stăruitoarea acțiune a Senatului din Roma de a scăpa Adriatica de pirateria Ilirilor și de a transforma această mare din ilirică sau macedoniană în romană, se manifestă prin coloniile așezate pe coastele orientale ale Italiei în zorii sec. III și prin acelea dela Brindisi din 244. Această acțiune se afirmă în mod hotărâtor însă în războiul din 229 contra Reginei Ilirilor Teuta (când două legiuni romane, conduse de consulul Lucio Postumio Albino, debarcară aproape de Apollonia) și în campaniile contra Macedoniei, care fu supusă la Pidna în 168, precum și prin cea împotriva regelui iliric Genzius, în 167. Dalmația, deși locuită în insule și pe coaste de Italicii și de Grecii, din pricina agitației continue a triburilor ilirice ale Dalmaților, ale Liburnilor și ale Ardeilor, se opunea dârz supunerii civilizației și vieții Romei. În 33 însă, după lupte aspre, este impusă de Octavian *pax romana* pe întreg teritoriul care se întindea dela mare până la Drava, precum și dincolo de Drina, până la Mati. Astfel e posibil să se organizeze provincia *Illyricum* sau *Dalmatia*, mărită apoi de Tiberiu în anul 12 până la Dunăre și în întregime supusă în anul 9 după Hristos, și să urmeze intensa operă de romanizare a teritoriilor orientale, încoronată prin subjugarea Daciei. În 107 după Hristos erau supuse dominației politice a Romei, în afară de Macedonia și Dalmația, Moesia, Noricum, Pannonia, Tracia, Sciția Minoră și Dacia: îndepărtata Dacie, care chiar din anul 1000 înainte de Hristos se menținea în raport cu occidentul și care, încorporată Imperiului, a reprezentat zidul înălțat de Romani pentru a asigura

frontiera nordică a stăpânirii Peninsulei Balcanice. Sextil Pușcariu afirmă că în Țara Tracilor carpato-danubieni « în locul caselor de bârnă sau de leasă împletită din nuiele, așezate lângă un izvor sau pârâiaș de munte, răsăriră, ca din pământ, temple mărețe, uriașe amfiteatre și apeducte măiestre; în locul potecilor șerpuitoare călcate de piciorul încălțat în opinci al autohtonilor, s'au clădit străzile largi și pietruite ale inginerilor romani. Deodată cu ele, limba celor ce stăpâneau lumea fu primită de neamurile Tracilor și Geților », care, în epoca lui Traian, după cum ne spune Plutarc, era proprie întregii omeniri.

Totuși revărsarea Latinilor și a Italicilor pe aceeași coastă a Adriaticei începuse de timpuriu, cu mult înainte de a fi intervenit legionarii, prin activitatea neconținută a marinarilor și a negustorilor. Aceștia din urmă, despre care se găsesc informații prețioase, în orientul și occidentul celtic, începuseră să asimileze în limba și cultura Romei chiar și populațiile din interior, având colaboratori străluciți în țărani veniți din Italia, atât de-a lungul litoralului cât și dincolo de Italia. Grâul și alte produse, fiind aduse în Italia din Sicilia, din Egipt și în general din orient, acești țărani au fost nevoiți să se extindă în provinciile vecine încă din timpul ultimilor ani ai Republicei, pe măsură ce, încet încet, acasă se înmulțeau latifundiile și se aduceau sclavi pentru exploatarea câmpului. Deși nu în mod absolut, dar de sigur numai admitând o astfel de emigrație pacifică în aceste părți orientale, determinată de criza agrară în care se găseau țărani și păstorii Italiei, este admisibil să se explice (conform tezei, demnă de tot mai mare încredere, a maestrului istoriografiei românești) dispariția rapidă a semințiilor numeroase și mândre ale Ilirilor și ale Tracilor, care sfârșiră prin a-și părăsi și uita limba părintească, deci a se desnaționaliza, fiind « asimilați de o masă covârșitoare de persoane care aveau aceleași obiceiuri de viață, agricolă și pastorală ». Numai în felul acesta se poate explica faptul că Pannonia a fost romanizată, putând fi organizată ușor în provincie romană sub August, și că însăși Dacia a intrat înaintea cuceririi militare romane în orbita Romei, făcând aproape abstracție de sprijinul unei organizații oficiale și putând să-și păstreze ea însăși caracterul latinității sale proprii, profunde, compacte și rurale, nu eterogenă sau de adunătură — *ex toto orbe romano* — chiar

după ce a fost părăsită de legiunile și de funcționarii (deci numai de trupe și de funcționari) lui Aurelian, latinitate care s'a format și s'a dezvoltat la nord și la sud de Dunăre, pe o bază etnică unitară. Iar ceea ce se poate afirma despre Pannonia și despre Dacia e valabil, de exemplu, și în general pentru fiecare trib de țărani indigeni ai orientului european. În schimb, orașele grecești ale litoralului Pontului, sub protecția Romei, menținură întregi și neștirbite organizațiile lor autonome și obiceiurile, deși acea *latinae linguae potentia* nu a lipsit, nici nu a încetat a se exercita, ca și aiurea, victorios, în special când ea reprezenta singurul mijloc de înțelegere pentru soldați, acești prețioși colaboratori ai procesului de romanizare. Limba greacă, acea *graecae linguae gratia*, — era proprie — cum a demonstrat Theodor Capidan, numai marinarilor și negustorilor care, de obicei, se așezau pe malurile mării sau ale râurilor, în grupuri izolate, fiind pricepuți mai curând în comerț decât pentru a putea dezvolta o conștiință misiune culturală și fiind lipsiți, chiar din pricina îndeletnicirii lor profesionale, de o forță politică militară. Cu toate acestea, cucerirea politică romană, urmată în orientul Europei de invazia spontană și populară a unui puternic element italic, reprezintă definitivă pecete romană care a fost imprimată istoriei popoarelor traco-ilirice și celte, și grecești, care au început să-și schimbe structura lor etnică, prin cultura și prin limba latină, deoarece acolo unde plugul Latinilor a tras întâia brazdă, el a deschis în același timp și calea unei noi, originale și fecunde civilizații. Acest proces social reprezintă o realitate, o trecere dela o stare de fapt la o stare de drept, care se legitima cu armele.

Se instaură astfel Romania din sud-estul Europei, paralelă celei din occident, îmbrățișând un vast teritoriu de limbă latină, dela Marea Adriatică până la Marea Neagră și din Carpați până în Pind. Elementul traco-iliric risipit, din Dacia și din Peninsula Balcanică, transportă cu sine elemente proprii în limbajul dominatorilor, precum putem cunoaște din aspectul lingvistic al dialectelor limbii române, elemente care au supraviețuit și în limba albaneză, care de asemenea a resimțit profund prestigiul limbii latine în lexicul culturii sale. În jurul raporturilor latinității cu elenismul, arheologi, istorici și filologi nu mai șovăiesc acum să depășească spre miazăzi hotarul între aria limbii latine și aceea

a limbii grecești ca limbă oficială, pe care remarcabilul cercetător al romanității orientale, Konstantin Jireček, pe fragila temelie a inscripțiilor (care atestă numai o modă, moda literară a persoanelor culte), o fixase printr'o linie care unește Alessio de pe Marea Adriatică cu Prizren și Skopie, urcând spre Niš, Bela-Palanka, la Arčarul de pe Dunăre și ajungând până pe coasta nordică a lanțului Balcanilor. Simbioza latină a Europei orientale, cu deosebire viguroasă și splendidă pe litoralul Adriaticei și în văile Savei și Dunării, nu se restrânge, nici nu se frânge prin invazia Goților, care, ca și în Occident, au fost covârșiți de viața superioară civilă și politică pe care cu sete o căutau și o primeau. Lui Justinian, noul August, care a căutat să refacă unitatea Imperiului roman, i-a revenit, în mod necesar, misiunea să reorânduiască viața Bisericii după directivele Pontificiului și să facă să strălucească din nou cultura latină, întrebuițând limba latină și făcând ca ea să fie preferită pretutindeni, în armată și în administrație, până în provinciile orientale, în care se vorbea de obicei limba greacă. Pentru epoca justiniană, cartea *De aedificatione* a lui Procopius amintește, în provinciile situate la miazăzi de Dunăre — până aproape de extrema limită septentrională a lumii grecești — o mulțime de nume locale de factură latină, nume care, împreună cu toponimicele de origină latină ce continuau să existe sau au fost traduse în limba slavă, cu apelativele latine din aceleași limbi slave, și cu numeroase latinisme ale limbii grecești, cu străzile, podurile, apeductele, zidurile orașelor, cetăților, monumentele, sunt semne elocvente, nu ale unei invazii, ci ale solidei și vastei cuceriri a Romei Eterne. Tot în același secol al VI-lea, către anul 580, deslănțuindu-se uraganul avaro-slav, un soldat sau lucrător gravează în limba grecească, limbă pe care el o învățase slab, mișcătoarea rugăciune, aflată la Sirmium în Pannonia: « Hristos, Dumnezeu nostru, vină în ajutorul orașului, îndepărtează pe Avari, mântuiește Romania — πύλαξον τὴν Ῥωμηνίαν — și, cu ea, pe acel care a scris aceste cuvinte. Amin ». De asemenea, dela marginea adriatică, dela imperiala și creștina Salona, se înalță rugăciune lui Dumnezeu, însă în favoarea Republicei, în cuvinte gravate pe arhitrava Basilicei Martirilor: *Deus noster, propitius esto Reipublicae Romanae*; iar un soldat care veghea Poarta Suburbană, înspăimântat, scria în limba grecească pe un pilastru:

« Tu, Dumnezeuule, privește ». *Ρωμανα, luată cu asalt de hoardele turanice și slave, de care se tremura de frică în Pannonia și Dalmația, era, sau în primul rând era (astfel se poate defini exact), Romania națională opusă barbarilor — concept pe care lumea romană îl elaborase încă din sec. IV —, nu acea Romanie politică ce se dezvoltă în orient, în Imperiul bizantin. Precizând, această Romanie era formată din comunitatea etnică și morală, — natural foarte vitală și de importanță primară în zonele de frontieră —, a Latinilor de origine sau prin adopție, deci cea a acelor *Ρωμαῖνοι, moștenitori, după căderea Imperiului, a limbii și ideii imperiale a Romei, liberați de Creștinism și adversari barbarilor, chiar dacă nu erau întotdeauna liberi de jugul lor. Ea se manifestă în occident și în orient, în Dalmația, în ținuturile Românilor, în Albania, într'o formă politică spontană, populară și autonomă, care stătea deci între Imperiu și regii barbarilor.

Impinși de hoardele Avarilor, Slavii puseseră piciorul în văile stăpânite de Latini și de Traco-Ilirii latinizați și întrerupseră, dar nu putură sufoca, dominantă comunitate latină, dela care chiar înțeleseră să-și însușească principiile fecunde de cultură și de viață. Dacă primim, cum se cuvine, concluziile istoriografiei moderne, neolatină — în special astăzi italiană și română — și chiar germană (mă gândesc la școala lui Alfons Dopsch), în tot timpul Evului Mediu, nici în Italia, nici pe Dunăre, nici în Peninsula Balcanică nu s'au întâmplat catastrofale invazii germanice, turanice, slave sau de mari armate de barbari, care să aibă o puternică organizație și mai ales să fie capabile să distrugă situația politică preexistentă. În general barbarii descindeau în mici grupuri, căutând să reproducă organismul Imperiului roman. Elementul latin n'a fost niciodată sleit și o pradă ușoară năvălitorilor, cum a fost considerat de mentalități lipsite de simț istoric, iar elementul barbar n'a fost niciodată stăpânit de energii izbucnitoare care să poată întineri latinitatea considerată moleșită de istoriografia romantică. Într'adevăr, dealungul întregului Ev Mediu, dela căderea Imperiului și până la formarea statelor barbare, tot timpul a domnit spiritul Romei imperiale și creștine, capabil să înfrâneze și să subjuge pe năvălitori, îndreptându-i pe calea înaltei civilizații occidentale, prin lumina culturii și a artei care izvorau din trecut, prin instituțiile politice și sociale încă

în viață, printr'o nouă etică (ce reprezenta singura forță ege-monică, în stare să reînnoiască radical), precum și prin creații mai moderne și mai proprii timpului, ca ierarhia ecleziastică, monahismul și orașele marinărești, în care se retrăseseră Latinii din interiorul provinciilor romane.

Fiind incapabili de a închea un stat din impuls propriu și având toate aspectele unei vieți de primitivi, Slavii au trebuit să ia din Imperiul roman, mai precis din formele în care el se continua sau se restaura, deci din Imperiul din Constantinopol și din acel carolingian, modelul de monarhie ereditară, de origină divină, cu o Curte și cu respectivii ei demnitari și funcționari. Popoarele cele mai atrase în sfera bizantină, ca Bulgarii, au luat din Constantinopol noțiunea și cuvântul *țar* (titlul adoptat în Bulgaria dela Simion încoace, care scria în grecește), care în realitate este « Caesar ». Croații, la rândul lor, prin intermediul Regatului Moraviei, au trebuit să primească dela Carolingieni concepția și cuvântul *Kralj*, adică rege, care în realitate este numele lui Carol, deci Carol cel Mare. Acest cuvânt a pătruns din centrele slave de pe coasta adriatică și la Sârbii din interior, iar dela Slavii meridionali la Unguri, unde există *kiraly*, precum și la Bizantini, care prin *κράλης* denumeau pe principii din Bulgaria, Serbia și Ungaria. Nu se poate pierde din vedere faptul că în Bulgaria domină, încă din sec. VIII, un Paganus și un Latinus, descendenți ai acelei vâjnoase seminții latine care se opunea, în Moesia, cu dârzenie dispariției; de asemenea nici împrejurarea că regele Croaților Tomislav, în actele Sinodului din Spalato, în afară de titlul de *rex* avea și pe acela de *consul*, întrebuițând deci formule rămase dela Carol cel Mare, sau probabil dela Dogii Veneției. Astăzi concepția și chiar denumirea puterii supreme întrebuițate de Romani s'au perpetuat, cu toată probabilitatea, direct la Români, în denumirea *împărat*, alături de *domn*, adică « imperator » și « dominus » cu înțelesul de șef nelimitat al țării, precum și la Albanezi, în *mbret*, adică tot « imperator », deci tot cu sensul de rege absolut. Alătura de rege apar apoi clasele privilegiate. Noțiunea claselor privilegiate, după cele mai minuțioase cercetări, la Slavi, Sârbi și Bulgari, este luată de asemenea din Veneția și Ragusa, precum și din Albania angiovină, sau poate din Ungaria. La Români, ea este împrumutată dela Slavii care

erau subjugați viguroasei influențe din Italia sau poate din Polonia, influențată de Germania, sau din Ungaria. Cine spune Ungaria, Ungaria nobililor, spune occident, deoarece demnitarii Curții, care la un anumit moment se remarcă între anumite popoare ale Europei sud-estice, sunt de origine occidentală, prin filieră directă ungurească. Indreptând deci cercetările în jurul manifestației celei mai înalte ale spiritului, se adeverește că în România, înainte de a fi acționat Bizantinii cu rigida lor ordine ierarhică, a existat o Biserică rurală și patriarhală — potrivită, adecvată autonomiei satelor, condusă de *preot* sau «presbyter» și datorită misionarilor latini, occidentali, din sec. IV și V, — care Biserică a întărit Creștinismul pătruns odată cu cucerirea coloniștilor (Dalmați, în mare număr, încreștinați în primul secol), care s'a continuat până la începutul sec. XIX. O Biserică latină și rurală se întâlnește, sau e necesar să o presupunem existentă, și la Slavi în general, nu numai la cei din vecinătatea teritoriilor dalmatine; de asemenea istoric se poate constata fără îndoială o puternică influență și penetrație catolică în întreaga regiune danubio-balcanică. Când, mai târziu, se destramă Imperiul roman, când se micșorează autoritatea statului, Romania orientală organizează prin acei *judices* și acei *boni homines* — în românește *juzi* și *oameni buni* — instituțiunile pentru administrația și justiția orașelor părăsite ale Imperiului și ale satelor (acestea sunt oare în întregime de origină tracă?) adunate în județe sau *iudicaturae*, asemănătoare cu acelea din Sardinia, întocmai ca și în Romania occidentală. Prin urmare, în epoca barbară n'a fost în întregime distrusă viața acelor *civitates*, care a reprezentat fala epocii romane, căci ea a putut dăinui mai mult sau mai puțin intens, menținându-se viguros în Dalmația, sub conducerea lui *dominus episcopus*, cu renume și investit cu deplină autoritate.

Deci pe organizațiile districtelor sau ale *județelor*, în frunte cu acei *judices*, care nu pot fi altceva decât vechii magistrați municipali romani, s'a format România, Țara Românească, care reprezintă, prin acest fapt, o creație splendidă nu numai a latinității Daciei, ci chiar a acelei Romanii autonome și populare din Evul Mediu, al cărei nume îl păstrează și care continua neștirbită superioara civilizație a Imperiului roman. (Aproape de drept, Romania orientală a fost ilustrată în fiecare aspect al său de doctrina

miraculoasă, de care mă folosesc și eu, a Românelui *Nicolae Iorga*, care a pus în lumină geneza și evoluția, precum și aspectele comune ale lumii dunărene și balcanice. Recent, problema a fost studiată printre alții, pentru a o delimita în spațiu și a o preciza, de *G. I. Brătianu*). De asemenea, deoarece originea și dezvoltarea limbajului omenesc nu ni le putem închipui altfel decât în strânsă legătură cu istoria civilizației, trebuie să recunoaștem că limba latină a României orientale s'a păstrat în limba română până în sec. X sau XI, când ea nu era încă despărțită în mari grupuri dialectale, teritorial separate, având încă o puternică structură unitară. Mai mult decât atât, limba română altădată era mult mai larg difuzată, deoarece toponimice numeroase de origine românească se întâlnesc astăzi în Pannonia meridională, în Boemia, Moravia, Slovacia, în Ungaria meridională, precum și în Serbia, Croația și Bulgaria. Cuvinte de origină românească apar în graiurile actuale din limba polonă, cehă, ungară, sârbă, croată și (în măsură remarcabilă) în bulgară, precum și în albaneză și în neogrecă, fiind în aceste două din urmă toate de proveniență aromână. De asemenea și acei *oameni buni*, pentru a ilustra ceva din istoria lucrurilor alături de acea a cuvintelor, se găsesc la unii Slavi. Deoarece Românii s'au trezit icniți între Sârbi și Bulgari, lor trebuie să le recunoaștem marele merit de a fi împiedicat formarea unei mari Slavii compacte în sudul Peninsulei Balcanice. Deci România din epoca Romei încoace, întocmai ca și romanica Dalmație, a reprezentat un centru de iradiație și o barieră fortificată pentru apărarea civilizației occidentale, latine și creștine.

Acțiunea de civilizare pe care Roma a întreprins-o asupra popoarelor balcanice și asupra Românilor a fost reluată de Europa occidentală la începutul anului 1000, în special datorită Republicelor noastre marinărești, atunci când Italia, între sec. XI și XIII, trăia prodigioasa ei tinerețe și, între sec. XIII și XIV, când dobândi primatul comercial și financiar al lumii.

Orașele de coastă ale Italiei, care primiseră în sânul lor elementele cele mai bogate, cele mai culte și mai active, fugite de furia devastatoare a barbarilor, păstrând prin această situație tradițiile de aleasă origine romană, înaintară spre Levant (fac

aluzie mai ales la Amalfi și Veneția) încă înaintea Cruciatelor. Aceste cruciate dădură liberei inițiative italiene, reprezentată în primul loc de Veneția și Genova, posibilitatea de a crește în vigoare, prin « ofensiva economică », prin debușeuri, prin stațiuni comerciale și prin colonii, în teritoriile Bizantinilor și ale Musulmanilor. Veneția, aproape smulșă de continentul Italiei, nu apare « atât un oraș italian, cât mai curând capitala italiană a unui enorm imperiu colonial din orient » pe care ea și-l construise cu o eroică tenacitate, după ce transformase în golf venețian Marea Adriatică (prin stăpânirea Istriei, Dalmației nordice și a punctelor strategice ale Albaniei, refăcând prin urmare unitatea romană de pe ambele maluri), și care imperiu, după Cruciada din anii 1202—1204, cuprindea a patra parte și jumătate din Imperiul bizantin și un mare număr de stabilimente din interiorul Levantului. Fiind întărit apoi în funcția de Patriarh al Constantinopolului un supus venețian, Biserica întregă din așa numitul Imperiu latin, devenit colonie a occidentului, era pusă în directă dependență a cetății San Marco. Genova, falnica antagonistă a Veneției, se ridică spre culmea puterii mercantile și coloniale în ultimii ani ai sec. XIII, care văzuseră Superba fondând colonia Pera, controlând Bosforul și extinzându-se în Marea Neagră, unde a avut timp de două secole monopolul maritim și comercial, precum și în Marea Caspică, în timp ce Veneția continua să se bucure de o poziție preponderantă în insule. Chiar de pe malurile orientale ale Adriaticei, Italia va continua să însuflețească Levantul: din Dalmația, în primul rând din Ragusa, destinată oficiului de mijlocitoare comercială și culturală între occidentul latin și țările dunărene-balcanice, și din Albania venețiană și angievină. La această întinsă mișcare de expansiune italiană spre bazinul oriental al Mediteranei, folosindu-mă de cuvintele lui Caffaro, pot spune că acțiunea a fost condusă *pro honore patriae, more solito Romanorum*, neputând să-i lipsească, și nu i-a lipsit, participarea inimoasă a Casei de Savoia, în primul rând prin Conte Verde. De sigur că rolul Italiei, crescut ulterior în sec. XIV, n'a încetat prin căderea Constantinopolului în mâna Turcilor, care (în baza unui disciplinat și modern organism militar) loviseră mai mult decât au reușit să covârșească Grecii și Slavii, puternicele organizații latine anterioare, deoarece,

în fața Imperiului otoman, Veneția și Genova și, împreună cu Veneția și litoralul dalmatin, reacționară intens, ținând viu spiritul occidentului în insule, asupra cărora a stăpânit Serenissima mult timp (în Creta ea a rămas stăpână dela 1204 până la 1667) și reușind să împiedice, atât în insule cât și pe continent, prin desfășurarea unei activități comerciale, și unei stimulări a gândirii și a artei, ca Balcania să ia aspectul unei complete înfățișări asiatică. În Creta, Veneția a transmis formă și materie italiană literaturii și îmbelșugate elemente de limbă venețiene, ajungându-se chiar la împrumutarea endecasilabului nostru rimat, la a se scrie grecește cu litere latine și la întrebuițarea în teatru, a unui limbaj puternic amestecat cu cuvinte venețiene. În ceea ce privește comerțul, moștenirea Veneției va trece mai târziu asupra orașului Trieste, fără ca să pierdem din vedere, în secolele XVIII și XIX, comerțul levantin al orașelor Genova, Livorno și Napoli, precum și ale orașelor marinărești din Puglia. Drepturile italienești asupra regiunilor Mediteranei orientale au fost revendicate de Regatul Sardiniei în războiul Crimeei. Ideea independenței naționale și a libertății politice, care agită Peninsula noastră în epoca Risorgimentului și care îndemna la răscoală populațiile balcanice, fu, după o lungă inerție și aproape părăsire, ultima dâră de lumină pe care Italia a revărsat-o binefăcător asupra vieții politice din învecinatele teritorii orientale.

În lumea bizantină, Europa romanică acționează cu energie, puternic animatoare în timpul dinastiei Comnen, care reprezintă o nouă dar și ultimă epocă de splendoare în istoria Imperiului din orient. După cum au pus încet, încet în lumină istoricii cei mai de frunte, dela elegantul și documentatul Charles Diehl încoace, contactul cu Latinii, deci cu reprezentanții « inițiativei și creației populare », schimbă moda și obiceiurile dela Curte și acele ale aristocrației din Constantinopol, interpreta « tradiției și autorității » transmite prozei și poeziei spirit și forme din epica și romanul de aventură din occident, deschizând astfel drumul acelor concepții ale societății feudale și cavaleresti, din care urmează să se inspire Manuel Comnen în viața sa de aproape desăvârșit palatin, trezește gustul pentru poezia și limba poporului, corectând și reînviind incolora imobilitate a culturii grecești tradiționale. În aceleași timp, paralel, și mai ales după modelul orașelor și colo-

niilor occidentale ale Italianilor, se promovează și se urmărește, sub Paleologi, dezvoltarea unei organizații noi și autonome a vieții urbane a Imperiului. Când apoi, în 1204, prin *partitio Romaniae*, apune civilizația Romei noi a Bosforului, superioară până în această vreme civilizației occidentale printr'un fastuos rafinament intelectual și prin obiceiuri, penetrația europeană, de factură italiană, nu numai venețiană și genoveză, se aprofundează și se amplifică, fiind în continuu progres până la sfârșitul sec. XV, Bizanțul fiind tot mai mult substituit, în raporturile lui cu popoarele balcanice și cu Românii, de această penetrație europeană. În schimb Veneției îi revine misiunea, odată proprie Constantinopolului, de a păstra și apăra moștenirea spirituală a occidentului, care misiune, în nord de Balcani, a fost îndeplinită de România.

Pentru țările slave e de ajuns să menționăm acum că trecutul Croației formează în realitate un capitol din istoria dalmată. În ceea ce privește Serbia, pe lângă raporturile politice și religioase cu Pontificii și căsătoriile dintre familiile ei regale cu acelea ale Dogilor, precum și pe lângă relațiile lor comerciale cu Italia prin intermediul Veneției și a Ragusei, trebuie să accentuăm că arhitectura bisericilor sârbești, din sec. XII până în jumătatea sec. XV, demonstrează strânse legături cu occidentul. Aici se acordă importanță deosebită armelor și stofelor de origină venețiană, care apar așa de des în cântecele populare sârbești. I o n C v i j i ć a descoperit chiar la Karlovo case și magazine de tip italian. În schimb, din pricina religiei ortodoxe și a stăpânirii Semilunei, Bulgaria rămâne mult timp în'afară de viața occidentală, lipsită fiind de legăturile determinate de Biserica Romei și de Republicele marinărești.

Izolarea geografică, ortodoxismul grec și slavismul vor împiedica și pe Români să continue intim evoluția civilizației latine occidentale. (În complexa istorie a legăturilor care unesc și înfrățesc pe Români și Italiani trebuie să se amintească cel puțin numele lui R a m i r o O r t i z). Dar în sec. XVII, și mai ales în sec. XVIII, România, în căutarea Italiei prin firesca înclinație valorificată prin întrebuițarea constantă a limbii latine, se încălzește, prin cultura italiană din Polonia, ale cărei institute au fost frecventate de primii istorici români G r i g o r e U r e c h e și C o s t i n, la flacăra Renașterii noastre. Apoi, datorită urcării pe

tronul Moldovei și al Munteniei a Grecilor din Fanar, care studiaseră la Padova, Pavia și Pisa, se bucură larg de limba neogreacă plină de cuvinte italiene și înălțată la rangul de limbă oficială și de cultură, și de scriitorii italieni traduși în limba neogreacă și din aceasta în limba română, precum și de autorii greci italianizați. În această epocă, prin influența din Franța, Viena și Transilvania, Românii se apropie, din punct de vedere intelectual, de Italia. Italia poate să influențeze mai direct asupra României în sec. XVII (de fapt încă mai de înainte influențase și va influența încă o parte din sec. XVIII), prin intermediul Veneției, a cărei artă a fost reprodusă în arhitectura bisericilor și a mănăstirilor românești lucrute de Dalmatini, pe lângă Sârbi, dezvoltându-se în special într'o splendidă fuziune de stil baroc și bizantin, stil așa numit brâncovenesc. Chiar arta venețiană tipografică, cu caractere chirilice, a fost importată la Români de un călugăr sârb, de Macarie. Alături de Veneția, ocupă primele locuri Republica Genovei, Biserica din Roma și Ragusa. Genovezii, cărora tratatul lui Nimfeu le acordase dreptul absolut de acces la Marea Neagră, posedau înfloritoare debușuri pe litoralul românesc, la Vicina, dispărută mai târziu, la Licostomo, Chilia de astăzi, și la Maurocastro, Cetatea Albă de astăzi — și, stăpâniți de o râvnă neastâmpărată pentru noi debușuri comerciale, ei urcară de pe litoral pe cursul Dunării. Chiar Licostomo și Maurocastro, afirmă un pătrunzător economist al nostru, au ajutat dezvoltarea în forme concrete a individualității naționale și lingvistice a Principatelor Moldovei și Munteniei, deoarece, punându-le în contact cu lumea italiană, lor li s'a oferit posibilitatea unei structuri economice adevărate, care le-a permis să se fortifice, să se unească și să se organizeze în lupta contra Turcilor. În general, în sec. XIV, se recunoaște intensificarea ritmului întregii vieți românești sub un impuls neolatin care acționa puternic, ca și în cazul Angiovinilor din Ungaria, tot din Veneția, Genova și Ragusa, aceasta din urmă foarte activă dealungul Dunării, deținând, pe la sfârșitul sec. XVI, comerțul celor două Principate. La rândul lor, Pontificii romani au înțeles apoi să reunească Bisericile catolică și ortodoxă și când, către 1700, Românii ortodocși din Transilvania aderară la catolicism, păstrându-și ritul lor grecesc, lor li se oferă posibilitatea să studieze în Colegiul de *Propaganda*

Fide. Dela Roma, Românii au luat îndemn și informații de documentare a originii latine a limbii și a poporului românesc și a continuității în Dacia lui Traian, dând astfel naștere Școlii « latiniste » din Transilvania, difuzată în Moldova și în Muntenia și inaugurată de Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, care susțineau necesitatea înlocuirii din limba română a elementelor străine, slavone, turcești, ungurești, grecești, cu cuvinte și forme latine și înlocuirea cu litere latine a alfabetului chirilic, pregătind astfel, printr'o nouă conștiință și voință a națiunii, Renașterea României. Din școala latinistă s'a născut cea « italianistă » a lui Ion Heliade Rădulescu și Gheorghe Asachi, care propuneau să se înlocuiască cuvintele străine din limba română cu cuvinte italiene.

Din cele precedente se desprinde următoarea concluzie sigură: cine caută influența Italiei în Peninsula Balcanică și în România se află aproape totdeauna în fața Republicii San Marco (fapt valabil și pentru Ungaria) și aceea a Sfântului Gheorghe sau a orașelor dalmatine. În afară de aceasta, orașele dalmatine se prezentau adesea ca vehicol al italianității Veneției însăși, formând o perfectă analogie cu rolul lor de odinioară, când ele reprezentau pentru negustorii și coloniștii latini și italici, precum și pentru misionarii creștini plecați din Italia, adevărate centre de iradiațiune și punte de trecere spre teritoriile din sud-estul european și din întreg cuprinsul Daciei. În urma acestor împrejurări e firesc, de exemplu, ca terminologia fundamentală a Creștinismului românesc să fie de origine latină, nu grecească, nici slavonă. În realitate, după împotriviri dar printr'un proces foarte rapid de asimilare, Dalmația, aprobând pașnic stăpânirea Romei, a devenit un centru dintre cele mai vii de cultură latină și de viață creștină (fapt care a fost demonstrat în mod neîndoielnic de istoricul dalmat Giuseppe Praga). Dintre toate teritoriile sud-dunărene, ea singură și-a menținut propria denumire de origine ilirică, Dalmația, consacrată fiind și de Roma, și ea singură a reușit să păstreze toate numele vechi ale insulelor, alături de alte importante urme antice.

În urma acestei situații rezultă acum o altă concluziune sigură: aspectul latin al Dalmației prezintă un caracter specific italian care, din prima epocă a Evului Mediu până la începutul sec. XV, s'a dezvoltat, atunci când nu s'au impus specifice evoluții

de limbă, într'o formă lingvistică ce concordă mult mai profund (întocmai ca și limba română) cu dialectele din Italia centrală și meridională, la care se adaugă și cele trei insule (Sicilia, Sardinia și Corsica), decât cu limbajul, dialectele sau graiurile din oarecare altă regiune a Italiei sau a unei alte națiuni neolatine. Acest rezultat apare mai întâi într'o pagină celebră, din 1666, a lui Giovanni Lucio din Traù; el a primit acum o luminoasă confirmare și precizare prin cercetările ulterioare a lui Matteo Bartoli care, stabilind afinitățile ce leagă limbajul dalmaților cu alte graiuri romanice ale orașelor de pe coasta Albaniei, reînvie o întreagă lume populară, o Românie specifică de pe celălalt țărm al Adriaticei, rebelă barbarilor și cu fața îndreptată spre Italia. După toate acestea, acum nu ne mai miră ultimele rezultate asupra italianității și, la un moment dat, a autohtoniei artei pre-venete a Dalmației (considerată din punct de vedere național mai curată și mai latină, nu numai față de cea lombardă, ci chiar față de asemănătoarea artă romanică a Toscanilor și a Pugliezilor), a independenței și a latinității municipiilor și Statutelor din Arbe până la Cattaro, precum și a comerțului care împrăștia pe Dalmați dealungul mărilor Italiei centrale și meridionale.

Suveranitatea Republicii San Marco în Dalmația n'a însemnat o introducere de italianitate, asemănătoare unui element străin, ci a reprezentat o aprofundare a unor raporturi naturale și seculare. Limbajul dalmat nu a fost cotropit în întregime de marea masă slavă, deoarece el se contopește și se transformă în dialectul venețian, putând să supraviețuiască până în sec. XIX în Veglia, deci în cea mai nordică dintre insulele Dalmației. Dialectul venețian și italian, arta și gândirea, religia și obiceiurile Italiei din regiunea dalmată vor găsi tot mai mult deschisă calea pentru cucerirea spirituală a Slavilor, a Românilor și a Grecilor.

În timpul din urmă se adună, se cercetează și se examinează influențele, adică formele de gândire și de cultură, pe care dialectul venețian le-a transmis celui dalmatin și, de obicei pe cale indirectă, celor românești, precum și în limbile neogreacă, albaneză, sârbă, croată și turcă. Limba neogreacă, la rândul ei, se dovedește remarcabil centru de transmisiune a cuvintelor italiene, în special venete, în albaneză, în macedo-română, în daco-română, în bulgară, precum și în turcă. Această situație se ase-

mână cu acțiunea neolatinei din Veneția, care a influențat neolatina din Genova, deși această influență s'a exercitat cu un rezultat mai limitat. Referitor la fiecare sferă de activitate practică și spirituală, putem recunoaște mai intensă mai ales pătrunderea elementelor italiene în urzeala limbii neogrecești (pentru confruntare se poate menționa numai stratul italian păstrat în limba croată din Dalmația), care se recunosc în mod categoric în Insulele Ionice, mai apropiate, mai lipite de Italia și lipsite de orice stăpânire turcească. Putere de răspândire trebuie să recunoaștem însă aceluiași dialect dalmat, care a lăsat urmele sale proprii în dialectul venețian, urme care în graiurile sârbești și croate din Dalmația nu exprimă numai termeni în legătură cu pescuitul, ci care privesc organizația Statului și a Bisericii. De altă parte astăzi este recunoscut faptul că limba italiană, în Europa sud-orientală, în sec. XVII și XVIII a avut, până la venirea altor civilizații, o forță de ascensiune, ea fiind, prin excelență limba diplomației, păstrată în această calitate până aproape în jumătatea sec. XIX, ca singurul limbaj oficial în Insulele Ionice, ospitalierul refugiu al exilaților politici din Risorgimentul nostru, precum și rolul de limbaj în genere bine cunoscut în Levant. Ca și expresiile lingvistice, tot astfel sunt o mărturie importantă a civilizației italiene în orientul apropiat zidurile orașelor, porțile, cetățile, castelele și bisericile, toate opera arhitecților Veneției și Genovei și din alte ținuturi ale Italiei. Trebuie să mai adăogăm faptul că elementul italian, sub raport lingvistic și cultural, operant pe litoralul dalmat și răspândit și de restul Italiei, a contribuit la intensificarea unității limbilor, îndeletnicirilor și obiceiurilor din întreg sud-estul Europei, deci la popoare care între dânsese sunt profund diverse prin origine etnică și prin limba pe care o vorbesc.

În aceiași ani, în care spiritele alese ale Europei nu mai erau atrase, ca altădată, aproape numai de activitatea practico-politică a Italiei marinărești și negustorești, ci erau seduși oarecum de farmecul stimulator, artistic și cultural al Italiei Renașterii și Barocului, călugări, în deosebi italieni, dalmați în special și băștinași din Ragusa — mai târziu tot mai des chiar Croați din Dalmația și Croația, însă educați în Institutele și Colegiile din Italia —, cu gândul de a restaura catolicismul roman pe teritoriile invadate de protestantism și de ortodoxism, aceștia redeșteptară conștiința

națională a Slavilor (care va reclama apoi, după exemplul și cu ajutorul Italiei, independența politică) și proclamară ideea înfrățirii lor etnico-lingvistice, destinată să formeze bazele unei unități religioase. Pentru scopurile lor de propagandă, pentru a forma clerul și pe credincioși, pentru a sădi ideea originii comune și a misiunii slave în emulația internațională, acei călugări s'au angajat (cum a demonstrat din nou și foarte bine Arturo Cronia) la o neîntreruptă activitate filologică și de erudiție, publicând gramatici, dicționare și istorii, care favorizară dezvoltarea literaturii, sistematizarea și îmbogățirea limbilor, disciplinând în același timp spiritele cu filosofia tomistă, ridicându-le și apropiindu-le de sentimentalismul sec. XVII și de arta barocă, ce și-a sărbătorit triumful ei în multe țări ale Slavonismului și în primul loc la Praga. Benedictinul Mauro Orbini din Ragusa redacta între timp în italiană acel *Regno degli Slavi*, de renume și valoare singulară, care până astăzi se poate considera ca unica narație istorică completă a vicisitudinilor slave, și care, tradusă în rusește, împreună cu *Annales ecclesiastici* a Cardinalului Cesar Baronio, și aceasta de asemenea în formă redusă și în rusește, a fost printre izvoarele celebrei *Istorija Slavenobolgarskaja* a călugărului Paisi («Istoria slavo-bulgară»), care a contribuit la deșteptarea națională și culturală a Bulgariei în secolele XVIII și XIX.

Noile și contrariile curente de cultură care dealungul sec. XVIII se răspândeau din Europa Centrală și orientală asupra acelei sud-estice, accentuară slăbirea operei de civilizație prin care Italia, condusă și protejată de vulturii Romei, de Cruce și de steagurile dela San Marco și San Giorgio, a ridicat atât de mult popoarele danubio-balcanice.

Astăzi însă Italia, printr'o reîntoarcere istorică fatală, revine pe teritoriile dalmate de unde au pornit altădată țărani și legionarii latini și italieni, însărcinată din nou de providențiala misiune de a face cunoscut orientului apropiat — din Dalmația, din Albania reintrată în hotarele sale și sub suveranitatea Regelui și Impăratului victorios — o formă de viață nobil regeneratoare, religia și arta sa, gândul și limbajul său ¹⁾.

Roma, 21 Decembrie 1942.

ALFRED SCHIAFFINI

¹⁾ Traducerea a fost făcută de Sever Pop și revăzută de Al. Schiaffini.

CREATIVITATE ȘI CREAȚIE ¹⁾

După cât se pare, concepția mea critică literară începe să intereseze, ca și poziția voit izolată. Ultimele lucrări, dând un sens drumului străbătut, actualizează pe cele anterioare. La aceasta se adaugă direcția ideologică pe care cititorii au urmărit-o doi ani în « Revista Fundațiilor Regale », număr de număr.

Poate este un tâlc în faptul că deși concepția s'a afirmat cu ani în urmă, deci independent de contingențele vremilor de azi, interesul pentru ea apare într'o vreme de mari frământări, când simțim că suntem și în literatură pe pragul unor prefaceri necesare.

Incepem să ne dăm seamă că spiritul literaturii naționale va trebui să fie altceva decât cel de ieri. În lipsa unui mare creator — eventual paralel cu el — prefacerile vor veni dintr'o conștiință critică alta decât aceea a foiletonismului comod care ne-a bântuit.

Este nevoie de o critică de creativitate a propriei meniri, nedespărțită de integrarea europeană și de critica valorilor. De aceea tineretul care mâine va mânui condeiul lămuririi critice, având pregătirea și chemarea necesară ca să urmărească toată creațiunea neamului, dela chipul de a vedea lumea întrupat în cuvânt și dela patrimoniul poporan până la ultimele plâsmuiri în spirit modern, — va vedea că în paginile care încep cu acest volum, se afirmă o critică și atitudine fundamental deosebite de acelea în care s'au complăcut toți câți au ținut până astăzi un condei critic.

Dar pentru destinul unei concepții noi, nimic mai primejdios decât faza ieșirii din anonimul în care a trebuit s'o făurești:

---

¹⁾ Prefața la *Critice literare*, vol. I, sub tipar.

încep răstălmăcirile. Acestea vin din două direcții. În primul rând, sunt depășiții — bătrâni sau tineri. Aceștia, încleștându-se în vechile formule, vor căuta să împruțineze atitudinea purceasă din cu totul alte imperative decât cele în care au fost crescuți. De altă parte, vor intra în arenă unii noi veniți mânați de iluzia că universul începe dela ultima indicație a minutarului. De când lumea, se perindează mereu sub alte forme atitudini de acestea. Adesea noii veniți au iluzia pentru ei vitală că propriul tic-tac este însuși pulsul universului.

Situația grea a criticei la modă azi va veni și din faptul că unii reprezentanți ai ei, chiar și cei preocupați de etnicul românesc — au căutat un punct de reazim în cutare sau cutare constelație externă, când directivele criticei naționale trebuie să se întemeieze numai pe propriile noastre imperative.

Imprejurările acestea mă hotărăsc să adun în câteva volume lucrarea mea critică, cea mai mare parte răspândită în periodice, dar și destule pagini rămase în manuscris, pentru că nu le sunase încă vremea.

În forma nouă a volumului n'am schimbat nimic din fondul concepției, așa cum s'a afirmat la data alcătuirii. Singurele modificări vin din necesitatea de a înlătura unele asperități de formulare; apoi, rareori sunt schimbări de termeni care vin din lumina proiectată de conștiința de azi asupra drumului străbătut.

Nu începuturile explică vederile maturității, ci acestea lămuresc sensurile începuturilor care, numai dacă-mi va fi dat să împlinesc întreaga clădire, își vor destănuși toată semnificația.

Este obiceiul ca, în fruntea primului volum, un capitol să înfățișeze sintetic spiritul lucrării în unitatea ei. Aici însă lucrul este din două motive nepotrivit. Ar trebui mai întâi să vorbesc despre criticele pe care cititorul nu le are prezente; într'al doilea rând, o astfel de înfățișare are avea aerul de « pro domo », merit să capteze pe cititor, ceea ce este în contradicție cu întregul stil al atitudinii mele.

Un lucru trebuie totuși să fie subliniat. Critica pe care o dau la iveală nu este un meșteșug de serie. Sunt unii care, alcătuiindu-și odată un tipar, toarnă în el materialul la nesfârșit. În contrast cu acest fel, fiecare pagină de critică pe care o public aici repre-

zintă o poziție față de o esențială problemă literară, așa încât odată ce m'am lămurit asupra acesteia, nu mai revin făcând să defileze în serie înaintea cititorului felurimea adesea anecdotică a aparițiilor. De bună seamă, acest chip de a lucra nu este practic și te ține în afară de partea caleidoscopică a actualității. În schimb, există aici altă actualitate, mai presus de șgomotul zilei, pe care cititorul iubitor de altfel de critică decât cea curentă poate o va găsi aici.

Mărginindu-mă la volumul de față, unitatea preocupărilor constă în a scoate la iveală în ce chip creativitatea și expresia purced din încordarea iscată de o trăire dualistă a existenței. În fiecare dintre prozatorii prezentați aici, există un îndoit plan de rezonanță care, potrivit personalității, dă timbrul propriu, expresia și semnificația plăsmuirilor.

Deși nicăieri n'am amestecat în aceste preocupări de pură viață spirituală datele științelor naturii, indic metaforic unele apropieri menite să-mi lămurească mai ușor concepția. După cum în biologie formele mai complexe sunt rezultanta celor doi factori eterogeni din care cresc mereu reînnoite întrupări, iar în domeniul fizicii existența electricității pozitive și negative dă naștere unei tensiuni, poeții își încarcă sufletul cu experiențe care, rânduindu-se în serii și ciocnindu-se, luminează noi adâncuri umane și se cristalizează în noi valori. Pentru poeți, finalitatea tensiunii este creațiunea: ei se liberează de încordare plăsmuind.

Mai lămurit poate fi urmărită dualitatea în creațiunea științifică. După cum marile cuceriri ale științei apar la hotarele a două discipline, atunci când curentul de idei al uneia fructifică pe cealaltă, tot astfel excepționalele plăsmuiri literare nu vin dintre vibrație monocordă. Creativitatea scriitorilor reprezentativi purcede dintr'o intensă trăire a unei duble realități.

Orice atitudine implică opoziția față de alta. La adevărații creatori, aceasta este însoțită de nevoia de a elimina tot ce este străin de rezultanta întruchipării noi. Este forma artistică a nevoiei de unitate a sufletului omenesc. De aici se naște iluzia că te adâncești într'o structură cu totul omogenă și din care a fost eliminată orice contrazicere internă. În realitate însă, dualitatea tensiunii creatoare este pipăită în dominantele expresiei, cum se vede în fiecare creațiune cercetată în acest volum,

Am subliniat îndeosebi acest aspect unitar al volumului de față, pentru că aici problema genezei trebuie să fie văzută prin aceea a creativității, având ca finalitate însăși opera.

Străbătând atât materialul primului volum cât și pe al celor următoare, se va vedea că, după cum atunci când a fost vorba de a întemeia critica modernistă, cât și în critica de adâncire a aspectelor etnice, apoi în sinteza dintre tradiție și modernism, în sfârșit în problemele actuale, neconținut am ținut seamă de cerințele creativității.

Conceptul acesta fiind nou, are nevoie de unele precizări. Dominanta lui este dinamismul interior stârnit de opoziția planurilor de rezonanță în care vibrează felul constant de a fi al creatorilor. Incordarea acestora se descarcă în imagini, în ritm, în arhitectonică, într'un cuvânt în forma definitivă printr'un proces tipic de cristalizare.

După cum este o creativitate a plâsmuitorilor, există și una a criticei. Pornind dela pură intuiție, am făurit conceptul acesta încă dela începutul activității mele critice, pentru că fără el critica își pierde inițiativa și trebuie să se mărginească la a'fi un simplu birou de înregistrare. Astfel, în considerațiile introductive la *Poezia română de azi* (1910), care vor apărea în volumul închinat începuturilor modernismului nostru, arătând necesitatea criticei de creativitate, chemată să devie « un factor activ în determinarea prefacerilor literare », scriam următorul aliniat: « Această intuiție nu este un supra-simț mistic, ceva căzut din cer, ci rezultanta cunoașterii conștiințioase a trecutului, produsul nemulțumirii de de prezent și al năzuinții către forme superioare de cultură: ea dă criticului adesea curajul de a critica la nevoie și în numele a ceea ce trebuie să fie ».

O atare poziție este cu totul altceva decât critica genetică.

S'ar părea că titlul acestei prefețe *Creativitate și creație*, arată o poziție în care cumpăna ar închina spre dinamismul vieții de artă în detrimentul plâsmuirii. Dar atitudinea noastră nu implică, așa cum se răstălmăcește, că trecem pe planul al doilea problema valorii. Oricine va străbate criticile noastre va vedea că în centrul interesului rămâne constant criteriul estetic, deci primatul operei create.

A afirma contrariul, este tot atât de absurd ca și atitudinea estetizanților care nu-și dau seama că în faza actuală a culturii europene a mai susținea primatul estetic în poezie este tot una cu *enfoncer des portes ouvertes*. Lucrul fiind elementar și dela sine înțeles, chestiunea este: cum vei prinde însăși esența operii, cu ce instrument și orizont vei valorifica-o.

De aici necesitatea de a pune pe primul plan și de a adânci cu mijloace proprii problemele de expresivitate românească, așa după cum am făcut în ultimele lucrări.

În fruntea studiilor, am așezat pe Gala Galaction pentru că dualitatea reprezentată prin el are un caracter care depășește pe scriitor. Este însăși dualitatea existenței creștine: de o parte pământul și păcatul cu toate ispitele lui, din care cu necesitate se naște celălalt plan de rezonanță, cerul cu imperativele lui de izbăvire.

Dualitatea reprezentată prin Galaction are însemnătate nu numai pentru că desvăluie pentru prima oară poeziei noastre orizontul larg religios, dar și pentru că pe fondul nostru sud-est european, ea se diferențiază în chip fericit aducând o vibrație pe care n'o au celelalte literaturi ortodoxe înconjurătoare.

Tensiunea din care a crescut opera aceasta este însăși dualitatea clasicismului creștin, termenul de evoluție necesar al poziției păgâne față de lume. De aici mijloacele de expresie proprie scriitorului și acea întrepătrundere uneori, acel contrast alte dăți, între real și dumnezeiesc. Și dacă s'a oprit la legendele cărora le-a dat contur modern, este tocmai pentru că ele ofereau opoziția dintre relieful de aici și iraționalul și taina de *dincolo*.

M'am oprit la partea de creațiune poetică a acestui scriitor și pentru că i-a fost dat să reprezinte pentru prima oară o sinteză de viitor între tradiție și modernism. Mai târziu însă, când în dualitatea lui intră prea mult factorul raționalist, tensiunea creatoare scade, rămân numai fragmente, și poezia scapătă ca luna mușcată de vârcolacul predicei.

O dualitate cu totul deosebită este aceea a lui Brătescu-Voinești. Scriitori mai tineri, cu un ritm mai larg, se deosebesc de el și, în orice caz, au rezerve, pentru că văd în scriitorul

nostru un sentiment minor al existenței. Dar adeseori rezervele arată totuși unele apropieri. Creativitatea lui Brătescu-Voinești vine, ca și expresia, dintr'o tensiune proprie, în centrul căreia stă destinul valorilor omenеști. Dela înduioșare până la umor și tragic, pretutindeni planul de rezonanță al unui contrast de valori.

Măine, când literatura noastră va cuceri tragicul românesc față de lume (și sunt semne că războiul din Răsărit ne desvăluie acest destin: afirmarea noastră în ciuda adversităților conjurate și în prezența neconținută a morții), creațiunii reprezentative vor afirma mereu valoarea care înfruntă destinul. Atunci sentimentul deplin al tragicului, care încearcă să se înfiripeze într'o parte din paginile de război care-mi vin la « Revista Fundațiilor Regale », va fi acasă în creațiunile românești de mâine.

Reacțiunea negativă a multor tineri de astăzi față de Brătescu-Voinești vine nu atât din atitudinea față de artă, cât dintr'una față de vibrația lui. Dacă destinul valorilor le-ar fi indiferent, atunci ar gusta cristalizarea artistică. Dar pentru că generația acestui război are nevoiea unui alt fior de viață decât felul pasiv al valorilor zugrăvite de Brătescu-Voinești, de aceea reacționează.

Mai târziu însă, când noul destin expresiv se va împlini și o altă aristocrație decât aceea perimată a renunțării contempletive va apărea, atunci acest scriitor va fi văzut în perspectiva reală, așa cum l-am individualizat.

Atenția dată scriitorului a fost un prilej de a ilustra și verifica un anumit fel de a vedea și creativitatea și creațiunea literară. În sensul acesta, am pus problema formei, adâncind expresivitatea. Este o concepție aristocratică a formei stăpânite, discretă ca și firea eroilor.

Chestiunea aceasta, a poziției aristocratice față de lume, depășește cu mult aspectul social al lui Brătescu-Voinești. Dincolo de atâtea aparențe ale unei literaturi în timpul din urmă mercantilizate, pârghia literaturii noastre nu este oare problema valorii omenеști? Iar în perspectiva viitorului simțim că față de « ridicarea noroadelor » care ne înconjoară, noi nu putem opune decât instinctul nostru de aleși. Și dacă la scriitorul acesta constanta este pasivitate, în sensul că eroii se hrănesc din dureroasa contemporaneitate a conștiinței despre ei, mâine, sentimentul valorii înăscut

acestui neam, se va afirma puternic în literatură, cu alt orizont, făcând una cu însăși menirea noastră.

Aceasta însă nu trebuie să ne împiedice a valorifica pe începătorii cari s'au realizat până acum, în limitele și împrejurările date.

Pentru că deceniile 1920—1940 stau sub semnul încercărilor de a da viață romanului românesc, am ales drept ultim capitol factorii din cari a crescut primul roman modern, capodopera lui Cervantes. Și aici creativitatea stă în tensiunea a două planuri de rezonanță, cu două figuri contrastante, venind din două straturi sociale și din două direcții literare opuse, dar rotunjindu-se într'o nouă formă de artă și de permanentă semnificație.

Nu este o întâmplare că, dela început și până astăzi, romanul nostru este în căutarea unei tensiuni românești, fie între planuri proprii de rezonanță, fie între două clase sociale, fie între două caractere sau destine contrastante. În cadrul acesta, este semnificativ că, la începutul epicei noastre moderne, *B u d a i - D e l e a n u*, pentru a exprima situația socială a vremii și ceva din ființa noastră, alege instinctiv modul de organizare al dramatismului și inventivității purcese dela Cervantes. Este dualitatea Beciherec și scutierul său, frătuțul Crăciun iobagul, prilej de a înfățișa tensiunea conflictelor sociale ale vremii și ceva din firea mărginită, practică și superstițioasă a norodului neluminat.

Prin trăsăturile date aici, unitatea acestui prim volum de critici este numai parțial indicată. Rămâne ca cititorul să urmărească spiritul și aspectele întregului, cu mulțimea problemelor. O carte în care fiecare capitol și fiecare filă nu sunt o concluzie, nu merită să fie citită.

Caracterizând dualitatea create a scriitorilor prezentați în acest volum, cititorul a putut să întrevadă totodată și tensiunea din care a purces întreaga mea concepție de critică literară: creativitate și creațiune.

D. CARACOSTEA

NECUNOSCUTE-MI SUNTEȚI ȘI PURURI

Necunoscute-mi sunteți și pururi
inima plină de pace
pâlpâie peste adâncul
vostru, se 'nclină
goală de orice
vrere și 'n graiuri
simple vă spune
mersul, puteri ale
lumii ascunse 'n
piatră, văzduhuri, în seve,
în apele pure și 'n toată
draga lumină. Curatul
cuget se 'nchină
vrajă vă face și semne și-aprinde
jertfe drepte, ascultă
vântul și vede
colțul ierbii și-i pare
că-i auzit. Dară cine
ține 'n mâinile-I mreaja
mărilor grele și cortul
cerului mare-l întinde,
n'are nevoie
de omenească trudă. În gându-I
totul s'adună
pașnic și peste
voi, El, stăpânul
bun priveghează și Lui Ii
tremură 'n palmă suișul

vostru și-apusul
 Numai cu 'naltă
 dragoste 'ndreaptă
 cursul cotit și greșala
 voastră, El, și 'n privirea-I
 voi, mulțumite
 evul vi-l duceți și dulce
 vis vi-i odihna.
 Noi, ca prin brume
 razele soarelui însă,
 cu 'nfrigurare
 fața Lui că mijeste
 câteodată-o
 bănuim și atuncia
 lacrimă-i ochiul și plânsul
 ne e tăcut și
 sufletul umblă sublima-I
 urmă s'adulmece, umblă
 mâna-I iubită
 să o sărute, dar buza
 nu o cunoaște, n'ajunge.

TRAIAN CHELARIU

NIETZSCHE, PĂGÂNUL

Et super nos!...

După a noastră cunoștință, afirmația care urmează nu a fost rostită categoric până în prezent; ea va părea justificată unora, sau cel puțin legitimă în bună parte. Unora, adică celor care se vor fi apropiat cu pathosul necesar de filosofemele lui Nietzsche, sau, ca să rostim deschis gândul care ne muncește, aceluia care s'au lăsat podidiți ani în șir de mereu mai dornica sete de a cunoaște și desprinde critic sensul adevărilor nietzscheiene. Pentru aceștia, oricare le-ar fi puținătatea numărului, afirmația noastră sună: Nietzsche a iubit pe Christos.

Afirmația implicând o încercare de lămurire fundată pe text, rostul acestei cercetări devine pozitiv, fie că acest rost înseamnă un răspuns la întrebarea directă, fie la aceea răsturnată: fost-a Nietzsche un ateu autentic? Un păgân? Soluția acestei teme și popasurile dialectice care ne duc spre această soluție-răspuns sunt pline de tâlc lăuntric și — grandilocvent enunțat — doldora de revelații. Este vorba doar de originalul părinte al lui Zarathustra, a cărui gândire nu se oferă lesne iscodirilor obicinuite și grăbite.

De bună seamă este cuprinsă aici, în cercetarea problemei noastre, o serie de alte momente interogative importante în nietzscheianism și anume: întrebarea asupra păgânismului eleno-fil al gânditorului, acea morală a disprețului anti-creștin față de slăbănogi, cu consecințele sale de ordin vitalist-afirmativ, apoi întrebarea asupra principiilor anticreștinismului nietzscheian și în fine aceea asupra duplicității punctelor de vedere ale lui Nietzsche, gânditor nestatornic și un soi de Janus bifrons, precum și întrebarea, inițiată de *Klages*, a incantației proprii, mai bine spus a

înșelăciunii de sine, Selbsttauschung, despre care vom vorbi mai departe. Enunțate astfel, enumerativ, aceste elemente interogative ar putea să pară searbede, eventual pretențioase până în momentul lămuririi lor critice; după ce vom fi înfăptuit adică o stăruelnică sfredelire în text. Cum, altmintreli, am putea pricepe sensul dogmelor sau cel puțin al apophtegmelor nietzscheiene? Adică al acelu text jucăuș, inegal, abil, adânc și banal, omenesc de simplu și de dificil, cântat, ritmic? Nu într'altfel decât citindu-l, recitindu-l, învățându-l pe dinafară, precum ne cere undeva Nietzsche însuși. Intr'acest chip vom atinge cumva etapa unei satisfăcătoare cunoașteri a gândirii nietzscheiene, familiarizându-ne cu inconsistența concluziilor și contrastul dintre enunțările dogmatice. Cysarz, Jaspers, Klages ne-au atras atenția asupra bipolarității afirmațiilor nietzscheiene.

* * *

Dintru început, suntem obligați a face o distincție între părerea lui Nietzsche despre creștinism și aceea despre întemeietorul creștinismului. Oricât ni s'ar înfățișa de paradoxal, aflăm și acest postulat aparent ambiguu în filosofia lui Nietzsche ¹⁾, anume postulatul contrastului dintre Christos și creștinism:

« *Reviu, povestind istoria autentică a creștinismului. Deja cuvântul « creștinism » este un non-sens, în fond a existat doar un creștin și acela a murit pe cruce. Evanghelia a murit pe cruce. Ceea ce se cheamă din acea clipă « evanghelie » a fost exact opusul a ceea ce a trăit el: « o veste rea », o dysanghelie ».*

Asupra contrastului pe care îl stabilește Nietzsche între Christos și creștinism, un anumit creștinism, vom avea prilejul să mai discutăm; deocamdată să notăm o a doua distincție pe care gânditorul o face între creștinismul originar, istoric, și cel de astăzi,

¹⁾ În ce măsură putem să-l considerăm pe Nietzsche ca filosof și opera lui ca filosofie este o întrebare cardinală pentru studiul acestei opere. Rickert nu este de părere că putem să-l privim pe Nietzsche ca pe un filosof în sensul clasic al cuvântului (Rickert spune ca pe un mare filosof); deoarece încă nu s'a demonstrat că el a făcut să progreseze întru câțva cunoașterea vreuneia dintre problemele « atemporale ale filosofiei, care stăpânesc dela Platon încoace, gândirea europeană ». (Rickert, *Die Philosophie des Lebens*, 181, nota).

cel de până astăzi. Distincția are loc în cadrul încercării sale de revizuire a valorilor, care treceau drept «supreme» până aici (*Voința de putere*, II) și reșede în următoarea frază:

«Nu trebuie confundat creștinismul ca realitate istorică cu acea obârșie singulară de care amintește numele lui: celelalte obârșii din care a crescut acesta au fost cu mult mai puternice. Este o greșală fără pereche când astfel de făpturi decadente și forme eronate care se numesc «biserica creștină», «credință creștină» și «viață creștină» se desemnează prin acel nume sfânt. Ce a tăgăduit Christos? Tot ceea ce azi se cheamă creștin».

Pasajul următor adâncește și mai mult ideea vieții creștine adevărate și a rolului lui Iisus în conturarea acestei vieți, așa cum este concepută de apologetul voinței de putere:

«Iisus a pus în contrast o viață autentică, o viață întru adevăr, față de viața aceea obișnuită: nimic nu este mai străin de dânsul, decât absurditatea goală a unui «Petre înveșnicit», a unei durabilități veșnice personale. Ceea ce combate este prețiozitatea «persoanei»: cum ar putea el să voiască a veșnici tocmai aceasta?».

Dacă judecăm bine faptele cuprinse în filosofemele citate, personalitatea reacționară a lui Christos prezintă sau este împodobită de Nietzsche cu acele însușiri pe care le propovăduia și le dorea el însuși, în primul rând împotrivirea față de valorile vieții obișnuite, față de prejudecata insului, adică a «persoanei» și față de tot ceea ce, în chip fals și depărtat de doctrina originară, a ajuns să fie obiect de predică a bisericii creștine. Este de căutat în viața lui Nietzsche momentul explicativ al antipatiei lui față de tehnica și de executanții practicei religioase creștine, bine înțeles catolice; de bună seamă și protestante în egală măsură, deoarece Nietzsche nu scapă prilejul de a invectiva figura lui Luther, în calitatea displicută a acestuia de inhibitor al mișcării Renașterii. Este de căutat, cu alte cuvinte, ca în toate atitudinile afective ale gânditorului, momentul care ar lămurii în parte ura lui pentru slujitorii Bisericii; fără cunoașterea temeinică a biografiei nietzscheene, opera plină de simboluri și de reminiscențe, uneori de autentice figuri-măști din seria celor pe care i-a cunoscut, de pildă un Wagner, ar fi mai greu de înțeles.

Să sistematizăm deci datele de până aici ale temei propuse: Iisus a fost promotorul unei vieți altcum organizate, opusă adică

celelă trăită până la dânsul, și în această calitate el este considerat de Nietzsche ca un ins demn, cu care gânditorul crede a se identifica și ca autenticul creator al creștinismului, pe care același gânditor îl condamnă parțial; îl condamnă în felul și din pricinile pe care le vom desprinde mai departe din bogata lui operă. De aceea, ajunși la acest punct al discuției, este utilă o analiză mai amplă a așa numitului anticreștinism nietzscheian, deoarece constatările expuse mai înainte, noi pentru unii — postumele ne oferă material și mai curios — ar putea în mod greșit îndreptăți părerea despre un Nietzsche prieten al creștinismului. Pentru a lămuri de altă parte apophtegma: «Nietzsche a iubit pe Kristus», cată să revenim critic asupra întregii probleme a păgânismului acestui mare suferind, convinși fiind că vom avea să învățăm noi înșine fapte noi, adâncindu-ne totdeodată vechile noastre cunoștințe în materie. Această revenire școlărească, străduelnică, este de altfel, pentru cel informat, în nota cerințelor însăși ale filosofiei pustnicului dela Sils Maria.

Nietzsche acuză creștinismul — această acuzație este un bun comun — de a fi promovat morala minoră și anti-vitală a slăbănoșilor, de a fi încurajat devierea dela pornirile naturale ale vieții și dela țelurile afirmative ale acesteia, de a fi un soi de «nu» spus vieții autentice, biosului primar. Dulcegăria pasivă, opoziția față de viață ca atare și față de instinctualismul ei, a fost în definitiv obiectul perpetuei antipatii din partea etern înfierbântatului Nietzsche. Că aceasta ar însemna echivalentul unui complex de inferioritate vitală, somatică în primul rând, faptul poate fi ade-vărat de-a-binelea; notăm aici această tentativă de explicație răsturnată a dinamismului nietzscheian, original și plin de tâlc: Nietzsche dinamic, vitalist din deficiență organică¹⁾. Dar închizând paranteza acestei încercări lămuritoare, să păstrăm totuși imaginea unui Nietzsche promotor al virtuozităților pozitive, aproape instinctuale ale vieții și să cităm — deși nu este necesar — aceste propozițiuni care ni se par că închid în sincera lor simplitate, întreg sensul unei Lebensphilosophie nietzscheiene:

---

¹⁾ Opera lui cuprinde numeroase pasaje, care ne dovedesc aceasta, în afară de mărturisirile directe asupra metehnelor lui organice. Nietzsche a fost fără îndoială un om bolnav.

După milenii de rătăcire și pribegii, am avut norocul să regășesc calea care duce la un Da și un Nu! Eu predic Nu, pentru tot ce slăbește, istovește. Eu predic Da, pentru tot ce întărește, ce răspândește forță, ce desăvârșește simțul forței.

Iată, cuprinsă în câteva cuvinte, filosofia integrală a conformismului vital, căreia i se pot aduce de bună seamă critici din punctul de vedere științific. Intru cât ne privește, grijului de respectul adevărului, vom aminti că atitudinea filosofului expusă mai sus și comun-cunoscută se cere stăruelnic lămurită, iar nu afirmată monosensic — e vorba doar de Nietzsche — adică din postura fișieră a intelectualului care clădește pe o singură idee scoasă de undeva, din cuprinsul acestei opere. Este recomandată cu valoare generală pe care ne-o face d. profesor Rădulescu-Motru în articolul d-sale despre *Rostul filosofiei*. Nu va fi de pildă lipsit de interes să notăm că nietzscheiana atașare de viață și de « sensul pământului » prezintă curiozitățile sale, dintre care aceea că Nietzsche a îndrăgit totuși suicidul, nu va părea cea mai inedită cercetătorului familiarizat cu opera gânditorului. Măsurile obișnuite criticei filosofice, vrem să spunem a operelor de filosofie, nu sunt de regulă aplicabile celui care într'o bună zi a avut revelația veșnicei reîntoarceri.

Să reținem dar că Nietzsche este în chip obișnuit împotriva creștinismului, din spirit vital-energetic, dacă putem spune astfel. Aceasta ca o primă cauză. Că să ocolim creștinismul pentru că el se apropie cu dragoste de cei slabi și umili, pentru că el ia partea « idioților », contrazicând astfel rosturile pozitive, vijelios- pozitive ale vieții, după Nietzsche:

Creștinismul a luat apărarea a tot ce e slab, josnic, nereușit; el a făcut un ideal din opoziția împotriva instinctelor de conservare ale vieții viguroase; el a corupt rațiunea însăși a naturilor spiritual puternice, deoarece le-a învățat să priceapă valorile supreme ale spiritualității drept păcate, rătăciri, ispite.

Nietzsche ca « Lebensphilosoph » este prin urmare un dușman al doctrinei morale creștine, poate și din pricină că el este un dușman al moralei existente, în genere:

Morala e un caz special al realei imoralități; fapt care nu rezultă însă numai din acest scurt citat, ci din tendința nietzscheiană însăși de a reforma valorile existente, de a crea « noi table ale

valorilor » și de a fundamenta o morală inedită. De bună seamă, toate acestea au caracterul net de pure pretenții, irealizabile faptic; căci ce nu a încercat Nietzsche să răstoarne, să transforme? Este în fond expresia constantă a unui zbugium nemărginit, expresie el însuși a eternei drame a cunoașterii. Dacă despre peisaj se spune că este natura văzută printr'un temperament, apoi filosofia nietzscheiană nu este decât viață frântă în cristalul unui temperament. Iar această încercare de fundamentare a unor noi norme morale pleacă dela postulatul radicalei prefaceri a ideilor cardinale despre bine și despre rău. Nietzsche nu a ajuns vreodată să ne spună categoric ce sunt acestea, ce este binele și răul; de aceea ura și dragostea din paginile lui sunt relative.

De pildă, lupta aceasta cu valorile etice deja fixată este suficient de relativă, întru cât privește figura lui Iisus:

Nu am declarat război palidului ideal creștin cu intenția de a-l nimici... Perpetuarea idealului creștin face parte dintre lucrurile cele mai de dorit, care există...

Iar, dintr'un alt punct de vedere, lupta însăși contra creștinismului a dus, precum observă Jaspers ¹⁾ la o potențare a spiritului în sine, spirit care a devenit un soi de « arc în tensiune » cu care se poate ținti în cele mai depărtate țeluri. Iezuitismul, pentru prima oară, apoi iluminismul democratic, au însemnat cele două încercări de micșorare a tensiunii acestui arc-spirit echivalent opoziției anticreștine. Iezuitismul și epoca iluministă a democrației au constituit două încercări de împlânzire a tensiunii anticreștine. Observația aceasta de ordin psihologic este interesantă: creștinismul s'a afirmat calm, pasiv, subteran în primele timpuri, născând o mișcare opoziționistă pe dublul plan, practic (persecuțiile) și doctrinar (curente iezuite, antiteismul democratic, căruia noi i-am adăoga varianta stupidă a bezbojniciei bolșevice), mișcare care a iscat un impuls asupra spiritului ca atare, exceptând ateismul rusesc, sterp și degradant. Așa dar o schemă dublă *creștinism-pasivitate și anticreștinism-stare acută de veghe*, se poate stabili în cadrul filosofării nietzscheiene. Rolul revoluționar al aparent-pasivei mișcări creștine este de constatat

¹⁾ K. Jaspers, *Nietzsche. Einführung*, p. 131.

pe tărâm istoric; o afirmație a lui Nietzsche se valorifică și în cazul acesta:

Cele mai liniștite cuvinte sunt acelea care aduc furtuna. Gândurile care vin cu pași de porumbel, cârmuesc lumea, — cuvinte aplicabile în întregime istoriei creștinismului.

Prin urmare, o primă cauză a anticreștinismului nietzscheian rămâne caracterul milos-ocrotitor al doctrinei, morala celor slabi (și a sclavilor, în contrast cu acea *Herrenmoral*); mila este astenianță, distrugătoare de elan, « nihilistă », sau cum se exprimă filosoful în *Antichristul*, « mila este practica nihilismului ». Iar această distrugere a elanului înseamnă pentru Nietzsche distrugerea pornirilor instinctive care fundamentează viața însăși, sau cel puțin o deviere dela aceste porniri naturale caracteristice omului ca atare. Omului-om. Căci:

Omul este, relativ privit, cel mai nereușit animal, cel mai bolnăvicios, cel care se depărtează în chipul cel mai periculos de instinctele sale (Am gefährlichsten Abgeirrte).

Dacă vrem să redăm cu exactitate sfatul nietzscheian referitor la conducerea în viață, atunci nu vom greși afirmând că filosoful ne îndeamnă să trăim viața *more ferarum*. Ca animalele; atitudine pe care anumite observații de ordin medical-biologic, dintre cele mai recente ne-o confirmă, bunăoară cu privire la alimentație. De fapt ideea nu aparține exclusiv lui Nietzsche; iar unul dintre cei mai fini protagoniști (teoretici) ai acesteia, *Rilke*, nu va fi fost fără îndoială înrăurit de gânditorul de wagneriene nuanțe, atunci când a scris aceste particular de adânci filosofeme ale elegiei a opta duineze:

Mit allen Augen sieht die Kreatur
Das Offene...

Filosofeme cruciale pentru gândirea poetică europeană, pe care noi le redăm cândva în românește, într'o interpretare ne-luată în seamă:

Cu ochii largi privește Creatura
Faptul fățiș. Doar ochii noștri sunt
parcă întorși și îndreptați spre ei cu totul,
ca niște capcane în jurul slobodei lor ieșiri.
Ce e 'n afară, știm numai din privirea
animalului: căci pe copilul plăpând, noi

îl răsucim deja și îl silim să vadă
de-a'ndoaselea făptura, ci nu faptul fățiș
atât de-adânc pe figura animalului. . .

Nietzsche a fost de bună seamă și dânsul un vajnic îndrăgostit al trăirii, un spirit « dionisiac », un căutător al incantațiilor pure și al satisfacțiilor subtile purcese din dragostea pentru lucruri, fire, cântec; ne vom feri însă de a-l socoti pe Nietzsche drept poet, folosindu-ne de propriile sale mărturisiri asupra acestui gen de creație.

Creștinismul contrazice așa dar instinctele sănătoase caracteristice vieții autentice, vieții legate de pământ, așa cum ne cere Nietzsche să o trăim, rămânând adică « credincioși pământului, cu puterea virtuții noastre »; și nu numai creștinismul îndușmănește oarecum viața, ci orice soi de credință teistă — *Gott als Widerspruch des Lebens abgeartet* — spre a nu mai vorbi despre buddhism, religie abulică și « decadentă » și spre a nu mai vorbi încă despre creștinismul gen Sfântul Pavel, pentru care Nietzsche află deosebite formule invective.

O a doua pricină a urii nietzscheiene față de creștinism, reșede după a noastră credință în faptul imensei dragoste a filosofului pentru clasicismul greco-roman dărâmat de creștinism și de ceea ce persistă ca iudaism în acesta. Nietzsche a rămas întreaga lui viață un îndrăgostit de valorile antichității clasice, nu numai de aceea romană, pe care pretindea a o socoti mai pe gustul său, ci cu deosebire de aceea greacă, pe care a preferat-o fără îndoială ca filolog, dar și ca psiholog dornic de material original. Este plină opera lui Nietzsche de acuzații la adresa celor mai de seamă reprezentanți ai gândirii grecești, iar capitolul despre « Ceea ce datorez celor vechi » din *Amurgul Zeilor*, cuprinde indicații prețioase asupra raportului filosofului cu clasicii; structura însăși a personalității nietzscheiene pare a purcede dela Elini, pe care i-a cercetat cu deosebire în tinerețea-i rodnică din punct de vedere filologic, fapt care îi atrăgea stima unui Ritschl. Pentru cel care voiește a prinde integral fizionomia culturală a lui Nietzsche, lectura studiilor sale filologice nu va fi fără interes, ca și aceea a indispensabilului *Nachlass*. Nietzsche se opune dar creștinismului și din pricină că acesta a iscat decăderea antichității sau a favorizat-o în bună parte:

Creștinismul ne-a irosit rodul culturii antice, după cum a irosit mai târziu cultura islamică în Spania.

Iar cu un capitol mai înainte, în același *Antichrist*, aflăm o explicație mai largă a datelor problemei:

Intreaga muncă a lumii vechi, zădărnicită; nu găesc vreun cuvânt spre a exprima simțământul meu în fața unei asemenea monstruoșități. Având încă în vedere că munca ei era una preliminară, că tocmai se așezase cu o conștiință granitică de sine temelia unei munci de milenii, întregul sens al lumii vechi să fie zădărnicit! Pentru ce Grecii? Pentru ce Romanii? Toate circumstanțele în vederea unei culturi savante și toate metodele științifice erau pregătite, se statornicise tocmai marea, inegalabila artă de a citi bine — această condiție pentru o tradiție a culturii, pentru unitatea științei; știința naturii în unire cu matematica și mecanica erau pe drumul cel mai bun, — simțul faptelor, cel din urmă și cel mai prețios din toate simțurile, își avea școlile sale, tradiția sa veche deja de secole! Pricepem noi aceasta? Tot ceea ce este esențial fusese aflat spre a putea purcede la muncă...

Atunci apare creștinismul și toate devin zădărnice: o amintire doar, peste noapte! Grecii! Romanii! Noblețea instinctului, gustul, cercetarea metodică, geniul organizării, marea Da spus tuturor lucrurilor, perceptibil sub forma de *Imperium Romanum*, perceptibil pentru toate simțurile, stilul măreț nu numai ca artă, ci devenit realitate, adevăr, viață...

Nu ne vom extinde ermeneutic asupra acestor pasaje prea lucide, prea sincere spre a mai reclama un comentariu nefolositor; stăruie într'însul de o parte viziunea clasicismului binefăcător pentru omenire, iar de alta rolul ingrat al creștinismului distrugător de echilibru și de valori pe cale de permanentizare și de rodnică sublimare. Nietzsche este fără îndoială mai degrabă un Elen decât un cetățean al Romei clasice.

O a treia pricină reșede în critica pe care Nietzsche o face practicei religioase creștine ca atare, așa dar privește Biserica și pe slujitorii acesteia. Aici Nietzsche este sensibil artificial și nu izbutește să construiască o armătură valabilă de argumente:

Condamn creștinismul, ridic contra Bisericii creștine cea mai groasă dintre acuzații, care a sălășluit cândva în gura unui acuzator. Ea este pentru mine cea mai mare dintre corupțiile care se pot concepe...

Invectiva de mai sus face parte din acel balast, în mod cert existent după credința noastră în opera lui Nietzsche, balast care trebuie desprins grijuliu din paginile doldora de duh ale filosofului. Că Biserica nu merită a fi identificată unui instrument de corupție, că «singura practică a creștinismului» nu este «parazitismul», cum se exprimă Nietzsche, sau că creștinismul nu este acela care a suprimat cultura antică, precum nu a tăiat aripele creației Renașterii, cum socotește dânsul, acestea sunt fapte discutabile pe alt plan exegetic; dacă vrem pe planul extins al filosofiei culturii, căreia opera nietzscheiană îi procură un imens material de studiu.

Creștinismul și Biserica creștină nu sunt, cum pretinde Nietzsche, pură «voință de minciună», nici expresii decadente și tot atât de puțin, disprețuitoare ale pornirilor instinctuale. De bună seamă acuzația nietzscheiană nu este una directă și comună; de aceea o comparație între viziunea despre creștinism a filosofului și aceea esențială a doctrinei, așa cum o intuim și o trăim noi, creștinii, este fără îndoială de prisos. De altă parte, ideea creștină, departe de a fi generatoare de astenie și nihilism, se înfrățeste în chip comod și total — așa cum a fost cazul și așa cum se întâmplă în contemporaneitate — cu ideea dinamice și a luptei. Nu avem decât să amintim faptul cuprins în noțiunea de cruciadă.

Ich verurteile... Condamn... este deci încă una din expresiile tari ale gânditorului aparent anticreștin. Nu ar însemna o angajare pe panta obiectivității dacă vom mai adăoga o pură afirmație impresionistă: Nietzsche omul sincer este și omul pozei perfecte, un abil actor, dacă nu o mască autentică, în ciuda elogiului fanatic pe care îl face undeva ideii de adevăr. Să ne amintim de aceea achiziție psihologică remarcată și discutată de Klages, achiziție nietzscheiană conform căreia omul ar fi în continuă căutare, ar adu'meca în chip constant «înșelăciunea de sine», «*Selbsttäuschung*»¹⁾. Să fi avut Nietzsche însuși intuiția utilității vitale a măștii? Nu ne putem angaja, repetăm, pe fâgașul acestor discuții descărnate, dorința noastră fiind de a capta cunoștințe pozitive, de a învăța ceva real, sau, prețios spus, acel *pragma ti* platonice. Nu rostul pur al vorbelor, adică o înșirare de logomahii

¹⁾ L. Klages, *Die psychologischen Errungenschaften Nietzsches*, 1930.

ne interesează în cazul Nietzsche; aici, ca și cu alte prilejuri, am înțeles să căutăm pururi lucrul nou, dacă este cu puțință lucrul adânc. Să învățăm așa dar, din oroare față de superficial și de jumătatea de măsură; astfel stilul, acea căutare de vorbe, mai cu seamă stilul «frumos», ni se pare de o splendidă inutilitate.

* * *

Ci nouă ne incumbă dovada faptului că Nietzsche a îndrăgit figura lui Christos. Am arătat că filosoful face o distincție între doctrină și creatorul ei, ceea ce reșede în pasajul citat, care ar cuprinde «autentica istorie a creștinismului»:

Cuvântul creștinism este deja un non-sens (ein Missverständnis), în fond a existat doar un creștin...

Și acel creștin unic, Christos, a murit pe cruce. Și odată cu el, Evanghelia, autentica Biblie. Nu am putea afirma fără îndoială că noi, muritori ai dreptei credințe, ne-am dus pururi viața în conformitate cu cerințele sfinte ale Scripturii; în acest sens, Nietzsche are dreptate și nu e locul a face critica motivelor de loc și timp pe baza cărora filosoful a îndușmănit creștinismul. Nietzsche are dreptate. În rândurile următoare pasajului citat, ni se spune că numai viața dusă de Christos este autentic creștină și că acest soi de viață poate fi realizată azi și oricând; renunțând, tăgăduind, răsturnând valori false, adăogăm noi, reflectând asupra doritei identificări lăuntrice a lui Nietzsche-Zarathustra cu Cel Răstignit. Se poate ca Nietzsche să se socotească un creștin autentic, Christos însuși. Bertram, în capitolul *Filoctet* al încercării sale mitologizante, ne vorbește despre prezența în operă a unei creștinătăți moștenite, cu străvechi obârșii, despre existența în sângele nietzscheian a unei *eingeborene altvererbte Christlichkeit*. De altă parte, sora filosofului scrie despre dragostea deosebită — zarte Liebe — pe care Nietzsche a păstrat-o până la sfârșitul vieții sale lucide pentru întemeietorul creștinismului ¹⁾. Nietzsche a fost, ca om, un purist și un autentic naiv; ascetismul său converge în același domeniu al purității creștine.

Această afecțiune pentru Christos, ca tot ceea ce a îndrăgit filosoful, se revarsă deschis, vajnic în stil; Nietzsche a fost de

¹⁾ Elisabeth Förster-Nietzsche, *Nietzsche der Einsame*, p. 502.

o sinceritate primară, realizându-se livresc ca atare. Și pe această cale ne lămurim însușirea sa de « nefilosof » în sensul cotidian și istoric. *Rickert* se întreabă pe bună dreptate dacă Nietzsche poate fi numit un filosof autentic; *Jaspers* ne întreține asupra « filosofării » nietzscheiene; iar *Cysarz* ne lămurea într'o conferință faptul însemnat că Nietzsche nu a dus nicio afirmație filosofică până la termenii concludenți. Problema ține însă de conceptul de filosofie însăși, raportat la realitatea, om și operă, nietzscheiană; iată de bună seamă un atrăgător subiect de explorare dialectică. Poate că scepticismul în fond al gândirii nietzscheiene, manifestat printr'o atitudine radical critică — din care *Liebert* constituie nucleul acestei gândiri — se va fi afirmat în chip tăgăduelnic, inhibitoriu asupra constructivismului filosofic clasic; o reacție împotriva alternanței reciproc distructive a concepțiilor filosofice, — o reacție conștientă, — înseamnă de bună seamă filosofarea fără sau cu ciocanul, a lui Nietzsche. De altfel cunoaștem credințele nietzscheiene despre filosofie însăși.

În sfârșit, ni se pare de mare interes constatarea lui *Jaspers* că Nietzsche se socotea în concordanță cu sine însuși cu privire la atitudinea sa slobodă de orice morală, pentrucă *aceasta a fost și credința lui Iisus*: « căci a spus Iisus: ce ne privește pe noi fiii Domnului, morala? ». Sau într'altă parte: *Dumnezeu, gândit ca o stare slobodă de morală, toată mulțimea contrastelor acumulându-se într'însul și mântuindu-se în dumnezeescul chin, legitimându-se: — Dumnezeu, drept ceea ce e dincolo... de bine și de rău*. Cu trecerea anilor și ascuțirea tot mai stăruească a tăișului critic, Nietzsche ajunge a plana cu gândul într'o lume cârmuită de viziuni proprii și de slobozenia unor norme cu adevărat dincolo de bine și de rău; a plana cu mintea într'un loc însingurat (adjectivul e nietzscheian), echivalent, dacă nu ne înșelăm, unei pure credințe religioase, unui soi de religii originale, cu Dumnezeu ei și cu Iisus al ei și cu sfinții ei laolaltă. Acolo Nietzsche simte identitatea cu Dumnezeu și cu fiul Omului. Suntem de altfel în epoca dinaintea obnubilării definitive, epoca tocmai a *Anti-christului* și a curiosului *Ecce homo*. Acolo în lumea aceasta, pe care Nietzsche o concepe pur și simplu ca pe o lume aparte, ca pe un « supra-creștinism », filosoful regăsește integrala satisfacție.

Iată deci că, dacă Nietzsche stabilește un contrast între creștinismul curent și viața autentică, ideală, sau după expresia lui *Klages* între « viața trupului și valorile creștine ale moralității », acest contrast nu numai că nu se păstrează când e vorba de raportul între întemeietorul creștinismului și Nietzsche, dar el se preface într'o netă identificare: Nietzsche a fost un iubitor de Christos. El s'a identificat fățiș cu Christos, așa cum i se cerea unui creștin autentic: căci Nietzsche a dus viață de creștin și a luptat prin critica lui, în bună parte, pentru creștinism. « Atotputernicia » creștină convenea de altfel într'un mod anumit moralei nietzscheiene stăpânitoare.

În felul acesta, pe baza unor stăruelnice despicări în text, vom putea ajunge la concluzii mai ferme cu privire la raportul dintre Nietzsche și creștinism. Ne grăbim a repeta că aceste concluzii trebuesc formulate cu precauție, când este vorba de Nietzsche, om al tâlcurilor lăuntrice duble și al surprizelor. Precum am arătat, trebuie deosebit în opera lui Nietzsche ceea ce este supraîncărcare și circumstanță de ceea ce este organic și autentic-nietzscheian, procedeu care cuprinde reale dificultăți; revendicăm paternitatea acestei încheieri asupra metodei de cercetare a operei nietzscheiene, menită să elimine poate neajunsul cuprins în justa observație a lui *Cysarz*: « despre Nietzsche putem afirma orice ».

Vom socoti așa dar drept un fapt câștigat pentru noi, acel al dragostei nietzscheiene față de Christos, desfășurată paralel cu antipatia gânditorului pentru un anumit fel de creștinism la care se gândea Nietzsche în 1883, când îi scria lui *Peter Gast*:

Sunt unul dintre cei mai teribili dușmani ai creștinismului și am aflat un soi de atac despre care Voltaire nu avea habar.

Suficient de artificiale ni se par fără îndoială aceste afirmații; dotate adică cu destulă poză și mască. Sentiment pe care îl încercăm poate și din pricina fățișei sincerități în expresie. Doar Nietzsche este acela care se întreabă undeva de pildă: « pentru ce sunt eu atât de deștept? ». Nouă ni se pare că scrisul lui Nietzsche este limpede ca cristalul; citind și recitind, ajungem să cuprindem mult din această operă plină de duh și de fapte surprinzătoare.

În acel moment descoperi însă că toată forța nemăsurată de înțelegere supranormală a faptelor este adeseori expresia unei

reale suferinți morale a omului acestuia. Intre altele, o dramă socratică a cunoașterii adevărului a fost din plin tăiată de singuraticul dela Sils-Maria. Experiența vieții lui, a vieții lui poetice depășește cu mult limitele banausice. Acestea toate, nedumeriri și extaz, căutări și zbucium, cresc mereu în intensitate de-a-lungul vieții nietzscheiene, cristalizându-se în ritmul predicilor zarathustrice, uneori adevărate cuvântări ale lui Sakya-Muni, arzând lăuntric sufletul pribeagului sub cerul clasic al Italiei, până într'o zi când marele suferind încearcă suprema consolare din Diti-rambul lui Dionisos:

Nu vei mai înseta prea mult
 Inimă pârjolită,
 Căci guri necunoscute îmi șoptesc:
 — Sosește marea Infrigurare.

Ziua aceea socotim că l-a aflat pe Nietzsche creștin pe de-a'n-tregul; Nietzsche, care își involburase permanent viața și gândul sub semnul vajnicei depășiri, creștine în fapt, a propriei condiții. Căci acea trepidantă și zarathustrică deslipire din matca omului curent, poate fi de-a-binelea identificată cu creștinească ridicare morală deasupra trăirii mirene, neștiutoare și plină de păcate, așa cum o încerca sufletul convertit al Sfântului Augustin în fața bătrânului care îi oferea suprema consolare a Scripturii: *et super nos!*...

...Privește mai presus de tine!

Nietzsche, păgânul, l-a iubit pe Christos.

C. SÂNDULESCU

BISERICUȚA NEAMULUI

VII

Când preotul, în sacrele-i veșminte,
El însuși un bătrân cu chip de sfânt,
— Cu pelița tămâie și pământ —
Pășea încet cu darurile sfinte,

Rostind sacramentalele cuvinte;
Mulțimea 'ntr'o tăcere de mormânt,
Plecându-se ca trestia la vânt,
Cădea 'n genunchi și se-ruga în minte...

Deși oricare se ruga în sine,
Din lume, de ici-colo, când și când,
Se auzea vreo voce suspinând:

- « Greșește, Doamne, omul în nevoi! »
- « Intoarce-ți, Doamne, mila Ta spre mine! »
- « Apleacă-ți, Doamne, fața Ta spre noi! »

*

Și 'n reculegerea acelei clipe
De rugăciune și credință tare
— Minune! — o cerească arătare
Sub boltă începea să se 'ntiripe:

Deasupra noastră licăreau aripe
Și sub cupolă o lumină mare;
Iar clopotul suna fără 'ncetare,
Se tânguia, plângea, pornea să țipe...

Și iată: din lumina sclipitoare
A razelor, țâșnea un porumbel,
Un pui de porumbel cu pene moi,

Ce, fluturând svâcnea din aripioare,
Că Duhul Domnului svâcnea în el —
Iar harul sfânt se pogorise 'n noi.

*

Când după slujbă mă trezeam afară,
Cu biata mama și cu frații mei,
Dulceața glasului și ochii ei
Ne 'nvăluiau cu-o bunătate rară.

Plutea o pace-albastră peste țară,
Miros de ierburi și parfum de tei;
Pe cer pluteau un stol de porumbei
Și-un soare mângâios de primăvară.

Iar lumea ce ieșea albind pe drum,
Târînd cu ea al cerului parfum,
Simțea în sufletu-i o desfătare...

Precum trecea pe-atunci o văd și-acum:
Da! fiecare se simțea mai mare
Și fiecare se simțea mai bun.

VIII

In serile când preotul, la denii,
Scotea din evanghelie cântări,
Cu modulări de glas și cu oftări
Și se 'nneca în fum de mirodenii;

Mulțimea, copleșită de muștrări,
Părea o 'ngrămădire de vedenii,
Incremenite-acolo de milenii
Sub norii fumului de lumânări.

Și toate-acestea-mi pare c'au fost ieri,
Deși-au trecut atâtea primăveri,
Atâtea Paști cu soare luminos;

Iar lumea 'ngenunchiată până 'n ușă
S'asculte pătimirea lui Cristos,
De mult e numai umbră și cenușă.

*

Iar Vineri seara se cânta Prohodul.
Pluteau întâi domol, ca niște nori,
Cântări de jale, jalnice plânsori
Ce doar în bocete-și găsesc izvorul.

Și Crist dormea sub maldăre de flori;
Plângeau femeile, ofta norodul,
Că Răutatea își dăduse rodul. —
Dar corul de copii — privighetori

Ce cântă când stau seara să se culce —
Sbucnea în slăvi, te ridica pe sus,
Când începea cu « Primăvară Dulce ».

Și cântecul, al sufletelor leac,
Sburând în cer, — parc' auzeai prin veac
Cum se jelește maica lui Iisus.

*

Apoi cu sfeșnice și cu făclii
Ieșea cu Sfântul Aier tot soborul
Și după el cu lumânări poporul, —
Femei cu lumânări și cu copii.

Când ciripiri de glasuri argintii
Nălța 'n văzduh din vreme 'n vreme corul;
Când glasul preoților își lua sborul
In ruga pentru morți și pentru vii,

La nord, la răsărit, la sud și-apus,
Trezind din somn toți morții din morminte...
Iar lumânări, făclii, lumânările,

Păreau din depărtare-un râu de stele
Ce se mișcau în jurul casei sfinte,
Plângând îngropăciunea lui Iisus.

IX

În noaptea blândă-a sfintei Invieri,
Treziiți din somn de mama sau de-o zână,
Porneam pe drum, ținându-ne de mână...
Nicio lumină încă nicăieri...

Din vale o răcoare de fântână.
Iar din livezile de pruni și meri
Mirezme și ușoare adieri...
Un singur foc pe dealul dela stână

Și mii și mii de candelă pe cer...
Iar la bisericuță curtea plină...
O lume mai cucernică, mai dreaptă,

În așteptarea sfântului mister
Al Invierii Domnului, așteaptă...
I-e sete și i-e foame de lumină!

*

Dar și lumina iată că răsare!
Și preotul se roagă și se 'nchină.
Și deodată, cu o voce plină,
Grăiește către lumea 'n așteptare:

« Iubiți creștini, veniți să luați lumină! ».
Și lumânarea dela lumânare
Grăbește să-și aprindă fiecare
În reculegerea cea mai deplină...

Și para lumânărilor aprinse
E ca un joc de fluturi, ce se scaldă
În aburi galbeni de lumină caldă,

Cu scurte-repezi licăriri de-aripe
Ce fluturau pe chipurile ninse,
Ca și fugarnicele vieții clipe...

*

Și 'n vremea-aceea îngeru-a strigat:
 « Să cânte slavă turma și păstorul,
 C'a înviat Cristos, Mântuitorul ! ».
 — « Iubiți creștini, Cristos a înviat ! ».

Rostește preotul. — « Adevărat
 C'a înviat ! » răspunde 'n cor poporul.
 Și cântă preotul și cântă corul
 Și cântă clopotele trăgănat...

Și cântecele Invierii zboară.
 Și însăși cetele de îngeri cântă,
 Așa cum au cântat întâia oară...

O pace albă și-o lumină sfântă
 In sufletele noastre se coboară.
 Natura 'n straie nouă se 'nveștmântă.

*

Când se sfârșește slujba 'n osanale,
 Un ochi de foc la răsărit apare:
 E ziuă albă; soarele răsare. —
 Răsare soarele 'nvierii Tale

Să lumineze scurta noastră cale!
 Slăvita noapte ce-a trecut, îți pare
 C'a fost un vis, și-o încântare.
 Din cer, din pomi se scutură petale,

Iar lumea cu făclii coboară 'n sat.
 Lumina soarelui se-aprinde 'n geamuri,
 Inveselește cea mai tristă casă,

Stă cu creștinii și Iisus la masă;
 Se răspândește peste țări și neamuri;
 Vesteste că Cristos a înviat.

DESPRE TRAIAN ¹⁾

Din nou întrezărim în actualitatea științifică spaniolă statornică temă a hispanismului în Impărăția Romană. Recentul studiu al lui Eloy Bullón despre *Política socială a lui Traian* ne oferă frumos prilej de a evoca, încă odată, trăsăturile acelei providențiale figuri a lumii antice. Și parcă niciodată prilejul n'a fost mai plăcut. Printre iubitorii istoriei este îndeajuns de cunoscut înțeleptul academician și umanist spaniol și dacă n'ar ajunge prestigiul său spre a redeștepta, cu răsunetul convenit, această temă a trecutului nostru hispano-roman, ar fi îndestulătoare emoția și entuziasmul cu care a scris cartea ce alcătuiește obiectul preocupărilor noastre, cât și îndemânarea cu care sunt fixate problemele sociale ale acelei vârste frământate.

PERSONAJUL

Traian este unul dintre eroii pentru care, în ciuda însușirilor lui de erou, nu s'a făcut epopeea. Găsim la el un fel de măreție căreia nu i se pot aplica dimensiunile epicului. Este, întreagă și pe deplin, o măreție istorică.

Eroicul se realizează în trei categorii: Epică, în culturile ce se nasc: eroul dominând destinul. Istorică, în culturile ajunse la apogeu: eroul fiind expresia destinului. Tragică, în culturile ce se prăbușesc: eroul fiind învins de destin. În prima și ultima există conflict. În a doua, nu. Ei îi aparține Traian.

Vremea lui împrăștie o lumină peste măsură de zenitală. Șterge din jurul oamenilor orice nedeslușit ce ne-ar face să ne

---

¹⁾ Cu prilejul lucrării lui Eloy Bullón, *La política social de Trajano*, Madrid, 1935, prin care a deschis cursul academic în 1935.

gândim la îndepărtări de necuprins. Panegiriști, istoriografi și sculptori ne deschid larg intimitatea epocii.

De aceea cunoaștem cu precizie personajul. Apare proiectat limpede peste veacul lui, și parcă superior. La prima vedere tră-săturile-i sunt contradictorii. Plănuiește fapte mari, dar le realizează cu prudență. Practică o bunătate fără margini, dar pedepsește cu asprime. Apare ca un războinic care nu se gândește decât la dușmanii împărăției, și este de asemenea un filantrop, care se gândește la copii și la înfometati.

Această antinomie aparentă își are o explicație destul de lămurită. Traian are o îndoită fire. Este un țăran din Spania și un soldat din Roma. Ca împărat, topește amândouă însușirile într'o superioară unitate providențială și prevăzătoare.

SPANIA ȘI ÎMPĂRATUL

Această fire spaniolă a lui Traian este esențială pentru a fi înțeles în întregime. În zadar se silește Paribeni — contrazicând autoritatea lui Dion Casiu, transmisă de Xifilin — să-i caute îndepărtată obârșie italiană. Ulpiu Traian nu era italian, ci italician.

Poetul Claudian, de pe pragul culturii medievale, zice gândindu-se la Spania: *Tibi saecula debent Traianum*. « Numele Spaniei și numele lui Traian au rămas strâns legate în amintirea locuitorilor împărăției » conchide Bullôn.

Această identitate între Spania și primu-i împărat, nu era o trecătoare coincidență geografică. Nu privește geografia, cât spiritul. Traian reprezenta spiritul, felul de a fi și esența intimă a provinciei lui, în care mijea latentă o *Spanie*.

Corespunde unui moment genial de viață al Beticiei. O întruchipează și o poartă cu el. « Trebuie să ne gândim, — zice regretatul Basterra, în niște pagini de neuitat despre împăratul andaluz — că, în anume moment, Betica își impune menirea de a întări în toate chipurile societatea romană, deoarece tot ceea ce întreprindea suveranul cu sceptrul, întreprind și compatrioții cu cuvântul și scrisul; căci n'a fost întâmplătoare și personală dârzenia salvatoare a lui Traian, cât înmugurire a aceluiași avânt ce dădea atât cetăților, cât și filosofiei, elocinței și poeziei și echivalează cu intrarea în acțiune a Spaniei în destinele Romei ».

SENECHISMUL LUI TRAIAN

Bullón izbutește mai ales, în monografia lui, acolo unde pune accentul pe acest aspect: senechismul lui Traian. Pentru că una dintre manifestările fundamentale ale spaniolismului lui Traian este acest senechism.

Seneca, mai înainte de orice, este un filosof spaniol. «Nu-i spaniol numai prin patrie, cât de asemenea prin caracterul general al scrierilor lui, zice Bonilla, întâlnindu-se în aceeași părere cu Menéndez y Pelayo. Și poporul spaniol, poporul de țărani și lucrători ce nu se pricepe la umanisme și filosofie, grăiește prin gura lui Seneca atunci când vrea să arate înțelepciune.

Multe dintre trăsăturile comune pe care, avea unui mediu învăluitoare, le deslușim la Seneca și Traian, vin mai de grabă din pecetea întipărită de patrie feciorilor ei, decât din ucenicia filosofică.

Bullón documentează istoricește cu ajutorul lui Aureliu Victor senechismul lui Traian. După acest autor, Traian afirmă «că acțiunea celorlalți împărați, stă mult departe de a putea să se ia la întrecere cu acel *quinqueniū Neronis*, cu alte cuvinte, cu primii ani când într'adevăr n'a fost discipolul lui Seneca, ci acesta diriguia politica împărăției». Și Bullón conchide: «Astfel ajunge de se altoiește politica împăratului nostru pe filosofia prea *spaniolă* a lui Seneca».

Intr'adevăr. Această altoire se datorește mediului comun de hispanism ce învăluie atât pe filosoful cordoban, cât și pe cuceritorul din Italica. Se datorește de asemenea și unei efective derivări doctrinare.

Numeroase apucături și maxime ale lui Traian au un vădit caracter senechist. Împăratul pare plecat o idee spre stoicism. Nu mai mult decât o idee, deoarece în ultim termen știut este că stoicism și senechism nu sunt pe de-a'ntregul sinonime. Seneca scade și depășește vechea școală. Iar Traian, spre a fi un stoic desăvârșit, are prea mult sentimentul ierarhiilor, și prea multă voință de dominare, generos exprimată în întreprinderile lui.

ANECDOTE SENECHISTE

Nu lipsesc anecdote din viața lui Traian ce constituiesc mărturii ale acestei tendințe senechiste.

Numit împărat, când se întoarce din campania-i germanică, își face pe jos intrarea în Cetatea Eternă. Dă neconținut dovezi de simplitate și blândețe și le explică zicând: « Vreau să mă port cu ceilalți așa cum aș vrea să se poarte și ceilalți cu mine dacă n'aș fi împărat ». Din parte-i filosoful scria lui Luciliu: « Poartă-te cu inferiorul așa cum ai vrea să se poarte superiorul cu tine ».

Preoții fac rugăciuni pentru o lungă domnie a împăratului, cerând prelungirea, și acesta zice: « atâta vreme cât voi merita-o ».

Tratatul *De Clementia*, amintește Bullon, « a fost foarte citit și prețuit de Traian ».

Vigilentul censor al Cesarilor, Tacit, laudă pe marele împărat spunând că în « timpul său fiecare putea gândi orice voia și spune orice gândea ». Adieri liberale străbăteau împărăția. Blândețea împăratului molipsea pe prieteni. Exista o școală politică traianistă. Pliniu, panegiristul și juristul, recomanda guvernatorului Ahaiei cel mai desăvârșit respect pentru orașe, obiceiuri și oameni. Și guvernatorul se duce să asculte pe Epictet, după cum însuși împăratul ascultă pe Dion Crisostomul.

Din toate aceste lucruri, se desprinde, de bună seamă, o dulce simplitate senechistă, o lămurită nuanță de stoicism, și mult din franchețea soldatului.

AUTORITATE

Dar există o limită pe care n'o depășește blândețea împăratului țaran andaluz, anume: simțul autorității. Stoicismul, ca doctrină ce se întinde și se desfășoară prin toată lumea veche, și din maestru în maestru face înconjurul Mediteranei, prezintă vădite semne de decadență.

Stoicismul, cu vremea, inițiază critica împotriva Statului. Roade sentimentul împărăției. Strecoară concepția raționalistă a vieții. Sapă simțământul și acceptarea vechilor și permanentelor ierarhii romane.

Traian, care purta ca nimeni altul în suflet simțământul Imperiului și al marilor și creatoarelor ierarhii, nu depășește niciodată marginile cerute de păstrarea și vitalitatea lor.

Astfel îl vedem, prin temperament și seninătatea sufletului, plecat spre purtarea generoasă; totuși, neînduplecat și aspru când simțul autorității și decorul Statului o pretindeau.

Blând cu creștinii, sfătuește pe Pliniu să nu-i persecute ori să-i fugărească. Dar de îndată ce episcopul de Antiohia trece măsura impune respectul prin severitatea pedepsei. Lasă să umble liber pe prietenul său Partamasiris, dar în fața unui gest nerespectuos al acestuia, poruncește să fie ucis. Pactizează cu Decebal după ce-l biruie în prima campanie din Dacia, dar de îndată ce regele răsvrătit strică pacea, nu-și îngăduie odihnă până nu stârpește orice putință de desordine.

Obține, într'un cuvânt, prin asprime ceea ce nu poate obține prin bunătațe. Iar în mânuirea autorității și vigilența pentru prestigiul Imperiului ajunge — odată apucat pe drumul asprimii — la aceleași culmi îndepărtate suite de oricare altul dintre marii *cancelari de fier* ai Istoriei.

UN VECHI ROMAN

Pentru că acesta este paradoxul profund al lui Traian. Acest general din Betica este un roman din vechile timpuri. Familia lui ne apare mai ilustră prin fapte decât prin vechime. Și atunci această spiță, încă nouă în Traian prin istoria ei, în realitate pare veche prin sentimentul demnității și al puterii.

Cu toată dreptatea observă Bloch: « Betica era una dintre provinciile cele mai romanizate și niciun împărat n'a fost mai adânc roman ca acest Spaniol ».

Studiind identitatea Roma-Traian, gândim și înțelegem că Cetatea Eternă își realizase ecumenul ei. Opera de unitate a lumii antice cu puternica denumire comună, Roma, se înfăptuise. Traian aduce împărăției mai multă romanitate ca oricare alt Roman. Toată împărăția era de mult *urbs*.

Traian ne apare mai roman decât Cesar, și tot atât de roman ca August. Cele două obsesii ale lui sunt ogoarele și cuceririle. Război și agricultură. Are toată adâncimea țaranului și tot avântul cuceritorului.

Iubirea-i de împărăție se mărturisește prin salvarea Italiei. Acest provincial știe foarte bine, după cum a știut și vărul și urmașul lui, că Impărăția avea o temelie de nezdruncinat și această temelie era Italia.

În desvoltarea sa, Impărăția era toată lumea, dar în nucleul său inițial era *Urbs*. Dacă se dorea mântuirea Impărăției, trebuia

să se salveze Italia. Și hotărî că oricine candida la magistratură, trebuia să dovedească mai întâi că posedă conace la țară și pământuri în Italia. În felul acesta geniul provinciei se preschimbă în adevărată providență.

RĂZBOI ȘI AGRICULTURĂ

Această măsură a determinat o urcare a prețului pământurilor italiene. Dar cea mai arzătoare problemă ce se prezenta economiei Imperiului, nu era deprecierea. Lucruri și mai grave și mai adânci se întâmplau în lumea romană. Italia se depopula.

Cei mai buni reprezentanți ai acelei culturi vedeau cu groază scăzând contingentul omenesc al locuitorilor Imperiului, mai cu osebire al Peninsulei Italice. «Traian era speriat, ca toate mințile înțelepte, de depopularea crescândă a ținuturilor dimprejurul Romei», scrie Boissier.

De aci politica socială a lui Traian, atât de cu îngrijire studiată în lucrarea lui Bullón. Izvoarele cele mai însemnate pentru înțelegerea acestei politici, sunt inscripțiile din Veleia și Ligures Baebiani. Acolo se vorbește de ocrotirea agricultorului sărac, de încurajarea îndeobște a muncii agricole și de stimularea creșterii populației.

Instituția, zice Bullón, «consta din înlesnirea de bani cu dobândă neînsemnată proprietarilor rurali, care garantau cu ipototeca tuturor sau numai vreuneia din fermele lor. Fiscul neavând intenția să câștige, renunța la dobânzi, ce intrau în fiecare sat în fondurile de binefacere sau casa specială, unde încasările se preschimbau în pensuni pentru hrănirea copiilor săraci de oameni liberi, dându-se preferință celor legitimi asupra celor nelegitimi.

Sub acesta și multe alte aspecte s'a desfășurat opera împăratului. Precedentele ei se găsesc în Nerva. Urmările i se prelungesc ani de-a rândul în viața Imperiului. Parte din propășirea lăuntrică a Imperiului într'o îndelungată perioadă se datorează acestei inițiative senioriale a marelui cuceritor spaniol. Urmașii lui au știut să lărgească și să menție generoasa înfăptuire.

Se cuvine iarăși să desprindem, dintre celelalte numeroase aspecte pe care silit le trecem sub tăcere, măsurile menite să descătuseze pe sclav, spre a se da împărăției oameni liberi. Pe ei se întemeia atât demnitatea cât și economia Romei. Autorul

nostru amintește și elogiază cele trei senaturi-consulte ținute cu scopul de a se ușura și scurta liberarea fideicomisariatelor.

Astfel este, plină de prevedere și de nobleță, orientarea socială a lui Traian. În ea nu trebuie să se vadă doar un spirit de filantropie în felul celei moderne și nici consecința umanitarismului stoic ce cuprindea sufletul împăratului.

Se supune, atât unui sentiment generos, cât și convingerii că numai pe această cale se însănătoșea economia lumii romane. Este politica unui vechi Roman, plin de bun simț și încredințat că bunăstarea patriei se sprijinea pe agricultură ca pe o temelie vitală și pe război ca pe un destin colectiv. De aceea Traian era un agrarian.

Ca și la Sila și la August, cei doi mari creatori ai romanității, la Traian se ghicește disprețul pentru demagog și financiar, anversul și reversul aceleiași monete — falsă — mereu în tovărășie spre a pune în primejdie civilizațiile abia născute.

Dinaintea demagogiei și a capitalului monetă, a capitalului speculanților și al marilor negustori ai secolului I, Traian năzuiește să restaureze bogăția agrară, bogăția recoltelor îmbelșugate, a muncitorilor sătui și veseli, legați de patrie prin pământ.

Indoite program al acestui agricultor-războinic. Să ia din pământ adâncimea și orizontul. Adâncimea cu plugul și cu sabia orizontul. Toată împărăția va trebui să dea poporului pâine și de lucru. Pâinea agricolă a țarinelor rodnice. Intreprinderile militare ale unui mare destin de cuceriri.

De aci îndoitul scop imperial. Refacerea agriculturii. Purtarea războiului.

RĂZBOIUL

Și e, vrem să arătăm, ceva fără de care nu se poate pătrunde nici personalitatea gravă și senină a celui Spaniol cum au fost puțini, nici adâncul și genialul înțeles al operei sale de guvernământ, pildă veacurilor și oamenilor.

Traian s'a născut în anul 53. Dela patrusprezece ani a luat parte la acțiuni militare și războinice. Cariera i-a fost anevoioasă, primejdioasă și lentă. Pretor la 32 de ani, guvernator la 38 al provinciei Tarraconense și la 40 al Germaniei. Adoptat apoi de Nerva, grație uriașului său prestigiu, și împărat la 45 de ani.

O fire gravă, blândă, o îndelungată și susținută experiență a vieții, și o sănătate de oțel, alcătuiau condițiile de căpetenie, excelente spre a sprijini o energie de fier, pedestalul propriei sale măreții.

În timpul vieții în serviciul Impărăției, l-au surprins epoci și bune și rele. Copilăria și-a petrecut-o dealungul anilor sălbateci ai lui Neron, iar pe pragul adolescenței — ocupată în expediții militare — a fost martor al domniilor efemere ale lui Galba, Oton și Viteliu. Dela 15 la 25 de ani a putut să observe și să-și asimileze politica aspră a mândrului italic, maestru al neîndurărilor și preceptor al neînduplecătorilor, care a fost Vespasian.

Până în anul 81, cu alte cuvinte până la 27 de ani, a putut învăța dela Titus maxime părințești și politica sufletului îngăduitor. Venit-au apoi anii furtunoși ai lui Domițian, care au început îndurători și au sfârșit sinistri. Bună școală de învățătură și ucenicie. Când a murit năpraznicul tiran, Traian se apropia de 43 de ani. Doi după aceea Nerva îl ridică la cea mai înaltă treaptă a Imperiului.

Toată această lungă viață de muncă și observație: neconținut în misiuni și neconținut în studiu atent al problemelor de guvernământ; îmbărbătat uneori de propriile-i succese ori fierbând de necaz din pricina greșelilor împărățești, formă încet, încet din ostașul betic pe cârmuitorul iscusit care a fost generalul nebiruit cunoscut de Daci și Parți.

De aceea opera lui Traian este o operă de maturitate. Nu se vede la el năvălnicia ce aduce lui Alexandru măreția de Semizeu, nici *maniera militară* a lui Iuliu Cesar.

În totul lucrează ca un soldat țaran. Gândește și cugetă. Este un ostaș priceput și un bărbat matur. Legiunile lui nu merg în pas grăbit și vijelios de hexametru latin. Merg în ritm domol de cântec de secerători.

Și ce secerători! O pot spune Decebal și evreii răsvrățiți din Mesopotamia.

De acum sunt departe vremurile eroului macedonean când încă se mai putea întâpări evenimentelor istorice o măsură de Iliadă, precum și ale lui Cesar, când mai rămâneau multe lucruri de împlinit în Galia și Orient. Acum destinul mergea cu alt pas, mai potolit, poate, dar tot atât de inexorabil ca totdeauna.

Savoir faire-ul lui Traian a fost să se constituie interpretul credincios al *destinului irevocabil și unic al timpului său*. « Aceasta-i trăsătura caracteristică a personalității lui: a cunoscut care-i era menirea în ceasul acela al Romei și al lumii și și-a împlinit-o fără șovăire și fără teamă până la urmă », ne spune cu exactitate Bullón.

CEASUL ZENITAL

Pentru că asupra acelu Spaniol prezent în destinele lumii au apăsător toate rigorile ceasului zenital. Se află în toate civilizațiile un moment de îngrijorătoare vibrație, în care culminează veacurile și culminând declină. E ceasul zenital, când destinul a pierdut măreția epică a primelor timpuri, și nu are încă măreția tragică a celor din urmă. Un ceas groaznic ce nu mai este mijloc de cultură necaptivă, când nu se pot întemeia republici, nici dărâma Tarquiniilor și nici nimici Galii năvălitori. Și care nu este nici lichidarea fatală a oricărei culturi când trebuie să te declari, la des-nădejde, ca Iulian, Zeu, și să pornești fără arme spre culmi și glorie. În aceste ceasuri zenitale, traianice, de cea mai urcată temperatură pentru popoare, fără epos și fără tragedie, destinul nu se arată ca o forță primară și clocotitoare, ci se află pe marginea orizontului vizibil, stăpânind tainic asupra oamenilor și popoarelor, și e nevoie să fie tradus în formule exacte și fecunde.

Lucrul acesta l-a înfăptuit pe de-a-ntregul Traian în momentul culminant al culturii antice. Totul părea că ajunsese la maximum de tensiune și procesul de destrămare și decădere începuse. Istoria romană se preschimbă în povestirea domestică a unor serii de crime. Capacitatea de cucerire fusese înlocuită printr'un pact rușinos cu Decebal. Descreșterea populației, pornită la începutul secolului I, ajunsese la proporții de hecatombă.

În clipa aceasta apare suveranul spaniol. Oprește decăderea lăuntrică și străbate cele trei frontiere primejdioase ale Împărăției: Rinul, Dunărea, Eufratul. « Traian a fost ultimul Cesar care a servit Romei bucatele glorioase ale unei întreprinderi în stil mare », zice Basterra. « Ii plăcea războiul. Prin anexarea Daciei geniul cuceritor al Romei, trimise cu el ultima-i strălucire », comentează Bloch.

Toate războaiele lui Traian poartă aceeași pecete. Un plan adânc meditat. O hotărîre nestrămutată de a le purta până la ultimele lor consecințe. În sfârșit, o metodă lentă, dar zdrobitoare. Pasu-i de cuceritor rămâne întipărit pentru deapururi pe pământurile pe care le calcă. După el rămân ziduri, întăriri, șanțuri, poduri. Cucerește pentru veșnicie. Colonizează pentru eternitate. A trecut Impărăția romană, și latinitatea romană a Daciei s'a păstrat vie și viguroasă dealungul veacurilor.

Era viteaz. În aceasta coincid toate izvoarele, iar columna dacică ni-l reprezintă în luptă cu dușmanul. Dar în războaie vitejia nu-i virtutea de prim plan, cât calculul și prevederea. Și mai cu osebire avântu-i lent și cutropitor, ce-i dă ceva din neînduplecarea destinului.

Când Decebal vede pe celălalt mal al fluviului pe lucrătorii oștirii înălțând stâlpii podului pe care Apolodor din Damasc îl construia peste Dunăre, din clipa aceea nu mai putu avea nicio îndoială cu privire la soarta ce-l aștepta. Nu-i mai rămânea alt mijloc decât munții și pădurile din miazănoapte, sau s'o încheie cu mândria sălbatică. Pe podul acela avea să vie Impărăția romană. Întâi legiunile; apoi coloniștii și la urmă administratorii și funcționarii. Ursita fusese pecetluită.

Traian este, deci, un traducător al propriei măreții în formule simple. Nu poate muri, ca Alexandru, înainte de a-și termina opera; nici ca Cesar, în clipa când în realitate se pregătea s'o înceapă. O sfârșește, o duce la capăt. Proiectele (visul Indiei, pedepsirea orientului apropiat) ce-i rămân de împlinit la moarte, sunt secundare. Opera războinică era expediția germanică, expediția dacică și expediția partă. În câte trele nu se poate zice că a sosit, a văzut și a învins, pentrucă învinsese înainte de a sosi. Prevăzuse. Toată opera lui este numai prevedere.

DECORUL PUTERII

Nimeni — într'adevăr — atât de curtenitor. Nimeni — de sigur — atât de necăutat. La urma urmelor Spaniol, ostaș și nobil țaran. Dar iarăși este adevărat că nimeni, ca el, n'a fost mai intransigent în menținerea demnității puterii și respectului Statului.

Niciodată nu s'a văzut, zice Eutropiu, atâta bunătate unită cu atâta vitejie. Vorbește apoi de curtenia lui. Totuși, la mo-

mentul potrivit, când o cerea adversitatea împrejurărilor, nimeni nu l-a întrecut în rigida aplicare a unei autorități ce nu șovăie.

Pedepsirea impusă răsvrătirii iudee, când împăratul era sexagenar, în ultimul an al vieții, grăiește limpede despre strășnicia și capacitatea-i de dominare. Eruciu Claro în Seleucia, Marcio Turbo în Egipt și Cirenia, Quieto în Ninive și Edesia, executând poruncile împărățești, au reînnoit exemplul decisiv al lui Vespasian și Titus.

Revoltele, zănzăniile după calapodul lui Gracus, conspirațiile și mișcările pretoriene nu mai erau decât amintiri. Ceva din toate acestea trebuie că a bănuit oștirea nedisciplinată, deoarece anunțându-se adoptarea lui Nerva, se făcu tăcere și respectul reveni printre magnații răsvrățiți. Și ceva despre acestea trebuie că se bănuie despre tot neamul lui, deoarece s'a păstrat aceeași atitudine și pentru vărul și urmașul lui.

Simțul puterii i s'a manifestat în multe și felurite chipuri: prin asprimea sancțiunilor; prin înfrânarea ambițiilor particularilor; prin decorul ales al casei și neamului său; și prin centralizarea efectivă a puterii romane, fiind providența tuturor provinciilor, dar contribuind de asemenea la unificarea sistemului și metodei de guvernământ. N'a fost darnic, grăiesc istoricii, cu dreptul de cetate. Respectând și iubind provinciile, a limitat privilegiile și excepțiile.

VIRTUȚI ȘI TRĂSĂTURI

Nu-i nevoie, spre a-i evoca portretul, de panegiricul bunului prieten și discipol Plinul al Doilea cel Tânăr. Lăsând de o parte entuziasmul acela retribuit, trăsăturile împăratului se desprind cu destulă limpezime din chiar faptele lui.

Dela puține familii romane a rămas o amintire atât de curată și atât de nobilă. Sora lui, Marciana și soția, Plotina trăiau în așa chip, încât suntem siliți să ne gândim la austerile și gravele familii spaniole din Veacul de Aur ale Casei de Austria și dinaintea atâtei nemeșteșugiri și neprihăniri cuvântul *hidalguia* coboară pe nesimțite în vârful condeiului.

Chiar moartea-i în brațele soției poartă pecetea neamului bun, în care tradiția se preschimbă în atmosferă. Printr'o întâmplare

a destinului, a putut cel ce a dus viața războinicului să moară ca un bătrân patrician plugar, încojurat de ființele cele mai scumpe.

Acest bărbat grav, care umple cu prezența-i activă o perioadă emoționantă a Vârstei Antice, care practică o elementară filosofie de ostaș, care se războiește fără teamă și adesea scrie comentarii — din nefericire pierdute — ale campaniilor sale, și epistole luminoase guvernatorilor, duce, totuși, cu el o ciudată putere de admirație și adeziune.

Ulpiu Traian n'a fost un om plin de atracția epică a câtorva eroi ai vechii Grecii și ai vechii Rome, ori de farmecul patetic al unui Julian, după cum am spus. Totuși, concentrează în jurul lui adeziuni extreme, ce ajung până la sacrificiu și arată gradul suprem al fidelității. Astfel acel viteaz Longinus, care, prizonier al lui Decebal, se ucise spre a lăsa împăratului libertatea de acțiune și a evita să se speculeze răscumpărarea lui, în paguba Imperiului și a prietenului.

Această stranie atracție ce împrăștie chipul lui dăinuiește până departe dincolo de moarte. Istoria romană, nerușinată și nerespectoasă, se oprește și se înfrânează dinaintea numelui său. « Fii ca Traian », se spunea urmașilor lui. Neobișnuita urare ar avea o îndoită valoare. Apără-ne, mântuiește Roma, ca Traian. Și fii ca el.

Chiar Evul Mediu creștin îl respectă și-l iubește. Pontificele Grigore cel Mare roagă cerul pentru mântuirea lui. Sfântul Toma și Dante îl cred în slavă.

O ultimă trăsătură îi desăvârșește portretul. Graba de a construi. Acest legislator, acest soldat, vrea să fie și un constructor într'un sens real, nu numai metaforic. « A trecut la posteritate, zice Eloy Bullón, ca un neobosit încurajator al operelor publice de utilitate și podoabă ». Și s'a folosit de ele pentru ca posteritatea să-l cunoască mai bine. Cea mai vorbitoare istorie a lui este via și însuflețita povestire a războiului dacic, de pe coloana din înălțimea căreia îi grăiește încă faima.

Dar n'a fost doar Roma obiectul și singurul scop al construcțiilor lui. A umplut *urbea*, asigură Eutropiu. Italia, Spania, Africa, Dacia, Orientul. A reclădit Antiohia distrusă. La trecerea lui răsăreau edificii și cetățui în toate părțile. Amian ne transmite o

frază a lui Constantin: numele lui Traian, zicea acest împărat, este ca iarba la temelia zidurilor. Galenus coincide în același elogiu.

Astfel unifica imperiul. Șosele și poduri înlesneau comunicațiile; cetății și ziduri îl apărau; edificii și arcade îl înfrumusețau sau îl așezau. Iar lucrătorii trăiau și munceau, sub ocrotirea activității împărătești.

RAMSES, WU-TI, TRAIAN

Pentru istoricii moderni, nu-i ușor să ajungă să înțeleagă și să situeze cu limpezime această figură. Hertzberg stăruie în a apropia sistemul lui de guvernământ de despotismul luminat al secolului XVIII. În realitate, deosebirea între unul și celălalt e ca dela împărătesc la biroocratic.

Nici în concepția lui Spengler nu apare situat drept. « Ramses, Traian, Wu-Ti, aparțin fluctuațiilor uniforme ale perioadelor neistorice », ne spune.

Nu mai încapе îndoială că gândirea lui Spengler are o imensă valoare înnoitoare și nici nu mai e discuție că în multe privințe a spus cuvântul definitiv, după care trebuie pus punct. Totuși, recapitulând și rânduind concepțiile și tezele anunțate dealungul celor trei mari cărți ale lui, spre a le aplica structurii și sistematicii istoriei universale, se ivesc pe dată greutățile și excepțiile. Atunci s'ar trece prin primejdia de a se stabili o scolastică spengleriană, cu privire la istorie, care în niciun chip n'ar fi peste măsură de fecundă.

În ceea ce privește pe Traian, nu se poate primi corespondentul lui Ramses II. După Traian se deschide un lung period de măreție. Tocmai consacrarea acelei *pax romana* și *aetas aurea* a Imperiului. Dimpotrivă, Ramses al II-lea lasă totul șovăitor și neprecis; după el se deslănțuie prăbușirea. Cu Traian culminează cesarismul, cu Ramses al II-lea declină. Aceasta-i deosebirea. Mai mult corespunde lui Tutmes al III-lea. Tutmes n'are, ca Ramses, o tristă bătălie dela Kadesch, nici pacea șchioapă ca lui Kattusil al III-lea. Este, dimpotrivă, vârful expansiunii egiptene, ca Traian al celei romane. Cucerește Siria, și după el sunt oștiri formidabile, ca legiunile lui Traian. Și ca el clădește și construiește fără răgaz.

Cesarismul roman în figura noastră hispanică nu corespunde nici cesarismului chinez al lui Wu-Ti. Tocmai cu acest împărat începe cesarismul. În Traian, culminează. După Wu-Ti, Hanii orientali mai cuceresc încă și mai au ambiții. După Traian, sau se păstrează, sau se pierde. Nu-i, deci, Traian, o figură inițială a cesarismului, ca Wu-Ti, nici finală, ca Ramses.

Este, pur și simplu culmea. Clipa de cea mai mare strălucire când încă nu se pierde o palmă de pământ, și când încă se mai cuceresc provincii imense.

Trăiește, de sigur, o perioadă de civilizație, o perioadă neistorică. Dar *pune în formă* (primind această expresie dreaptă a lui Spengler) tot organismul imperial. Reîntinerește, restituie. Și într'un Stat fără finalități eroice, creează deodată niște ținte glorioase, le așează într'o îndepărtare grea, și începe un marș spre Orient: Germania de Sus, Panonia, Dacia, Armenia, Babilonia.

TRAIAN ȘI CLAUDIU JULIAN

Ceva asemănător a încercat să realizeze, cu secole mai târziu, Flaviu Claudiu Julian. Acesta a fost eroul postum, eroul tragic. Și el, ca și Traian, a vrut să *puie în formă* imensul trup al Imperiului. Și el a vrut să-l proiecteze spre răsărit, și să-l ducă la biruință pe vreun drum suitor.

Era însă prea târziu. Trecuseră vremurile dacice și auguste. *Cultura magică* se strecurase în împărăție saturând-o. Toate elementele ce alcătuiau vechea și impunătoarea arhitectură, se risipiseră, după ce-și pierduseră coeziunea primară, și se găseau pe pragul prăbușirii.

Dar când se ivește un Cesar cu o măreție eroică, eroismul ia unul sau celălalt semn, dar se realizează irevocabil în viața sa. Julian fatal a trebuit să se așeze în fața destinului. *Fatum*-ul i se prezintă în felurite chipuri. În chip de Nazarinean și în chip de Persan bun ochitor și fugar. Lupta e zadarnică și se va sfârși ca o veche tragedie eschiliană. Nu i-a slujit la nimic că a reînnoit expedițiile lui Cesar în apus și s'a luat la întrecere cu Alexandru în răsărit. La câțiva ani după moarte, opera i se ștersese și abia dacă mai rămânea amintirea patetică a vieții și luptei lui. Cuvântul *ai învins*, pe care legenda i-l atribuie lui, la rigoare e îndreptat

împotriva forțelor fatale și profunde, pe care concepția elenică a istoriei le așează în adâncurile întâmplărilor omenești.

Acest Cesar plin de amar și măreție, ne-a schițat un fugăr portret al lui Traian. Nu lipsesc din el ironia și trăsătura burlescă pe care groaznicul grec imperial le punea de obicei în cuvintele sale. Dar nu lipsește nici anume nostalgie ce se deslușește printre rânduri.

Traian ia parte în apărările ce-și fac Cesarii singuri într'un dialog cu totul superior frumoaselor modele ale lui Lucian. Vorbea strigând, scrie Julian, gândindu-se la soldatul biruitor și puternic din Dacia și Armenia. « Am luat conducerea Republicii când trăgea să moară, din pricina tiraniei domestice ce a îndurat vreme îndelungată ». Aceste cuvinte le pune Claudiu Julian în gura împăratului nostru. Și Julian a luat conducerea Republicii după o tiranie domestică, și pe pragul hecatombei.

Dar Traian a putut-o salva, pe câtă vreme Julian a căzut învins în întreprindere. Cu toate acestea niciunul nu rămâne mai prejos de celălalt. Numai vremurile erau deosebite, atâta tot.

Apoi portretul continuă. « Am părut cel mai îndurător și blând dintre împărați ». Și Julian, împărat și filosof, a practicat o clemență indulgentă și disprețuitoare. Și scoate apoi în evidență energia predecesorului său spaniol. « Pe Parti n'am socotit drept să-i atac până ce ei nu m'au ofensat, dar odată ofensat, nu m'am lăsat până ce nu le-am cutropit țara ». Și în sfârșit îl face să rostească aceste vorbe, care într'adevăr resfrâng pe Traian, și prin ricochet resfrâng și pe împărătescul satiric: « Clement cu supușii, de temut cu dușmanii, și cultivator și păstrător al filosofiei ».

În același dialog se strecoară o frază, care evidențiază deosebiri de destin între unul și celălalt. Traian zice lui Hermes: « Am dorit tot așa ca Alexandru, deși cu mai multă cumpătate ». Într'adevăr: bărbat matur și prudent general roman. Traian a știut să *dorească măsurat*, fără hoină și fără grabă. Și Julian, ca și Traian, a dorit tot ca Alexandru, dar fără frâu, năvalnic, *tragic*.

PAX ROMANA, PAX HISPANA

Orice ar putea scrie și spune modernii spre a judeca opera Romei, nu va putea întrece niciodată, în emoție și justiție ceea ce au spus câțiva scriitori ai decadentei, când soarele roman

apunea hotărît, și când zburase din razeșia latină și ultimul vultur imperial.

Printre ei se numără istoricul nostru Orosio, care într'o neuitată *Decadență a occidentului* a pus în circulație prin lume cuvântul *Romania*, pentru a desemna totalitatea popoarelor grupate sub prapurul și puterea Romei. Și aceasta, printre multe altele, faimosul Rutilio Namanciano, care într'o scurtă poemă aceste versuri, de sute de ori citate, și niciodată destul de repetate:

Fecisti patriam diversis gentibus unam
Urbem fecisti quod prius orbis erat. . .

Acesta a fost, exact, opera Romei. Să unească într'un mănunchi toate popoarele, să creeze o lume nouă care cu depănarea veacurilor a fost lume veche, temelie și razeșie a unui ciclu al istoriei. Să construiască, să pacifice, să colonizeze, să puie rânduială între triburi, și Impărăția între hoardele fără lege. Să creeze o patrie popoarelor risipite în discordii și să facă cetate și cetățenie ceea ce era îngrămădeală împestrițată de barbari și decadenți.

Să întemeieze pe lume Cesarismul și unitatea. Această sarcină, uriașă și providențială, pe care o începe Republica și o sfârșește Traian.

Traian, deci, înseamnă, în istoria Romei, capătul fericit al operei sale universale. Sfârșit și consolidare a unei munci de veacuri și pentru veacuri. Dar Traian este în același timp — după cum am văzut — un Spaniol. Și nu un Spaniol oarecare, cât un arhetip de Spaniol. Este, spuneam într'un citat august al lui Bastera, *intrarea în acțiune a Spaniei în destinele Romei*. Spania care îmbogățește imperiul; care-i dă un secol de poeți și gânditori; care-i întărește legiunile și-i asimilează duhul, Spania, sângele Imperiului și Imperiu ea însăși din anii lui August, sfârșește și termină prin Traian opera romană.

Incheie expansiunea un Spaniol și alt Spaniol deschide era lungă și rodnică a păcii romane. La *pax romana*, este deci, *pax hispana*. Acea ucenicie și colaborare, cu secolele, au fost reînnoite de o nouă Impărăție universală: Impărăția spaniolă. Atunci și numai atunci, s'a repetat în istorie opera romană.

De aceea se poate spune, gândind la Impărăția ce culminează în Traian, și la cealaltă ce culminează în cel de al doilea din casa

de Austria, că, dacă pe tărâmul teologiei se poate vorbi de providența lui Dumnezeu, pe tărâmul istoriei se poate vorbi de asemenea de providența Romei și de providența Spaniei.

UN EPITAF

Și ca punct final al acestor note, făcute în chip de meditație asupra unui Spaniol excepțional al lumii romane, iată câteva cuvinte ale lui Orosio. Nu sunt propriu zis un epitaf, dar par. N'au fost scrise niciodată pe un S.T.T.L. săpat în slove capitale. Au fost scrise într'o istorie a lumii (în prima istorie a lumii) pe care, după stăruințele unui Părinte al Bisericii, a alcătuit-o rătăcitorul literat spaniol, *adversus Paganos*. Nu se găsește nicio laudă în ele. Este numai o simplă înșirare a întreprinderilor și faptelor. Dar atât de scuturată de podoabe, atât de militărească și atât de severă, încât din însăși scurtimea ei se desprinde măreția omului la care se referă. Grăiesc așa:

Apud Agrippinam Galliae urbem insignia sumpsit imperii; mox Germaniam trans Rhenum in pristinum statum reduxit; trans Danuvium multas gentes subegit; regiones autem trans Euphraten et Tigrin sitas provincias fecit; Seleuciam et Ctesiphontem et Babylonem occupavit.

Traducere din spaniolă
de Al. Popescu-Telega

SANTIAGO MONTERRO DÍAZ

ȘOARECELE

Păși pragul călcând lung, cu cismele înnoroiate apăsând nu atât a stăpânire — nu de asta îi ardea lui acum — ci mai mult pentru a-și verifica parcă oboseala ațipită la șolduri, genunchi și glesne. Ba îl durea și mijlocul, iar în pulpe i se împlântase o toropeală pe care abia o stăpâna tinerețea și voința lui de totdeauna de a se birui.

Nu era un orgolios, dar totdeauna îi plăcuse să se coboare în el cu priviri de stăpân și să-și spună: m'am biruit! O făcea cu plăcere, glăsuind tare și — de câte ori! — își controla chipul înfrânat în fața oglinzii, ca să i se întipărească în suflet tăria de a fi el, așa cum el voia să fie, cum el se socotea că trebuie să fie.

După el se strecură prin ușa joasă, de lemn negru și vechi, sfios ca totdeauna, dar cu ochii lucind a mulțumire de câine care păzește bine ograda stăpânului, Fekete Gabor, ordonanța.

În urma ordonanței se încumetă să pătrundă în încăpere și gazda — hazaika — o femeie de vreo cincizeci de ani, cu ochii oblici, cu pomeții ieșiți, cu nasul turtit, blondă-spălăcită, cu fața arsă de soarele și vânturile monotone și nesfârșite ale stepei.

Se opri în mijlocul încăperii. Era lunguiață, cu două intrări: asta pe care au pătruns și o a doua, ascunsă de o perdea roșie, de lână, care da, de bunăseamă, într'o altă încăpere, înapoia casei. Patul era așezat dealungul peretelui din fund, sub o ferestruică legată în drugi puternici de fier, măcar că prin ea nu ar fi putut să pătrundă niciun copil de zece ani. Dar prin ochiul acesta de lumină pătrundea în încăpere verdeața unor nuci imenși și acoperișul de olane roșii al unei case nu departe orânduită frumos de mâna unui gospodar care — și el, ca mai toți bărbații din sat, era la război. Intoarse ochii spre pat. Culcușul îl chema îmbietor și

sta gata să-i frângă dârzenia. Era de fier, curat, cu o somieră care cam scâr, âia și, deasupra, cu un pled de lână călduros. Sub pled se ghiceau perine moi și multe. După ce îl încercă, apăsând cu pumnul somiera, dădu din cap în semn că-i bun. Gazda zâmbi umilit.

Cercetă cu ochi oboșiți încăperea. La capătul patului, spre ferestraica de olane roșii și nuci imenși, o masă de brad vopsită în brun. Pe masă, un acoperământ de lână în dungii roșii și galbene. Lângă masă, un raft plin cu cărți rusești și cu fotografii vechi șterse, sau noi, de bălci. Intre raft și masă, un scaun curbat. . . Apoi, lângă ușa pe care intrase, un garderob vechi și ros de cari, un cuier din coarne de bou prins în ținte galbene și încă un scaun.

Pe jos, peste lutul lipit proaspăt mirosind reavăn, un preș simplu de iută. . .

Pereții erau curați, văruiți în verde pal, acoperiți cu fotografii de familie. Deasupra patului două stele sovietice, roșii, de carton presat. Casa era curată, iar «hazaika» părea să fie femeie de treabă. . .

Se arătă mulțumit, după ce, la un semn al lui, femeia smulse din perete ștelele de mucava, cu secera și ciocanul imprimate la mijloc.

Soldatul îi citi gândul pe chip. Se bucură și, făcând o sforțare lingvistică, zâmbi către gazdă:

— Harașo !. . .

Femeia zâmbi și ea stângaci, ferit, într'o parte și, slobozind niște vorbe pe cari nici locotenentul aviator conte Denesz de Földhar și nici Fekete Gabor nu le-au priceput, porni să gesticuleze, aruncând mâinile în depărtare, dincolo de orice vedere, poate de orice închipuire. . . Acolo, peste zarea nesfârșită a stepei, se afla de bună seamă dus un suflet drag femeii, pentru că gesturile ei încercau să dovedească dragoste și tristețe.

Femeia va fi avut poate chef de sporovăială pe limba ei aspră și apăsată, dar el era obosit. . . Ar fi dormit din picioare. . . Incerca să închidă câte un ochi dar îl deschidea repede, de teamă să nu-l răpună oboseala asta aprigă.

Se gândi să se lase câteva clipe pe pat. . . De aceea, fără vreo explicație pe care ar fi dat-o deasurda de altfel, concedie cu un gest obosit și pe Gabor și pe «hazaikă».

— Eu, dorm alături, se ținu dator să-și anunțe permanența prezenței ordonanța. Când aveți trebuință, mă strigați... Și salutând ca un ostaș ce se afla — scurt și reglementar — se pierdu dincolo de perdeaua roșie de lână, după femeia cea spălăcită și streină.

« Dacă ar fi mai tânără, l-aș invidia pe Fekete », gândi locotenentul...

Gândul însă se șterse repede, biruit și el de oboseală... Sub fruntea lată, puțin bombată și rumenită de soarele Rusiei, nu i-a mai rămas decât imaginea somnului, a somnului total, profund, lung... Iși desmorți brațele răsucindu-le în jurul umerilor, iar trosniturile încheeturilor îi făcură bine... Căscă fericit, ca un copil prins de somn după o baie caldă și lungă... Ce bine e să dormi! gândi simplu...

Se așază pe scaunul de lemn curbat dela masă... O toropeală prinse a-i înmuia trupul hărțuit de drum și arșiță. Nu mai dormise de trei zile și trei nopți prin vânturile fierbinți ale cerului rusesc sau prin noroaiele cleioase ale drumurilor ucrainiene, drepte și nesfârșite.

De când se pornise iureșul, erau peste bolșevici în continuu... Cercetau liniile, reperau ascunzișuri inamice, bombardau, mitraliau, raportau... Apoi iarăși cercetări pe linii vrăjmașe, iar reperări, iar recunoașteri, iar bombardamente... Și tot mai adânc în inima necunoscutului rusesc...

O, necunoscutul rusesc!... El era sigur că va afla, va trebui să afle, pe lângă imensitatea aceasta sfâșietoare de pământ și cer slav și sufletul din cărțile lui Tolstoi, poate chiar vreuna din eroinele lui Dostoevski...

Mai ales...

Nu era un romantic locotenentul conte Denesz de Földhar... Ba dimpotrivă, era curajos, temerar chiar, sportiv și privea viața simplu, fără probleme și chestiuni « mari » de inimă. Dar de când trecuse Carpații simțea că va trebui să trăiască o mare experiență care să-l smulgă din fireștile orândueli ale vieții lui și să-l înalțe într'un alt conte Denesz de Földhar... Cum ar fi putut să fie acel « alt » el, îi era greu să-și lămurească...

Până atunci acțiunea aceasta în permanentă încordare îl oțelea, îi biciuia nervii și sângele... Și era bine așa. Nu simțise încă,

nu simțea nici acum când lupta din răspuțeri cu oboseala trupului, vreo carență a organismului său voinic.

Oboseala asta era logică, era în firea lucrurilor și pentru că se afla lângă un pat îmbietor, într'o casă simplă și curată, în răcoarea ocrotitoare a unor ziduri mirosind mult a busuioc sălbatec, trupul îi cerea somn...

Sufletul însă îi era odihnit, lânțea de odihnit ce-l simțea acolo undeva, sub mușchii puternici ai pieptului.

Cu ochii încețoșați cercetă cărțile din raft. Erau toate de școală, cu coperti tari de culori mohorâte. Descifără cu greu, silabisind literele pravoslavnice: Fizica... Algebra... Istoria Literaturii... Germana... «Trebuie că gazda are copii la școală...» gândi locotenentul. Dar gândul se pierdu într'un căscat imens. Aprinse o țigare. Fumul porni vioriu, în rotocoale liniștite, mișcând prin pânza lui cețoasă încăperea, într'un balans, ca 'n leagănele copilăriei... Ațipi. Se trezi când țigarea rămasă între degete, i le dogorî puternic, fumându-se singură... Mai trase un fum, se scutură cu toată energia ce-i rămăsese neobosită în trup și prinse să se desbrace. Vestonul... cravata... bretelele.

— Gabor!...

Umbră supusă, soldatul apăru de după perdeaua roșie de lână, respectos:

— Trage cismele.

În mâinile lui Gabor, puternice și cu palmele late, cismele alunecară scârțâind înnoroiate și umede, până la brăciile cu cătărămi ale carâmbilor, eliberând piciorul înghesuit trei zile și trei nopți în strânsoarea lor de piele groasă și umflată de apă.

Implinind operația scoaterii cismelor cu aleasă dexteritate, ordonanța ținu să-și informeze superiorul:

— Don' loco'nent... are rusoaica două fete, pțu!... țuguie el buzele, alungindu-le imaginar în aer cu cele trei degete de cruce dela mâna dreaptă. Una-i mai posacă; nu-i vorbă că-i un pic mai urîțică sireaca!... Da' una mă tot întreabă de 'mnevoastră cum s'ar zice... Ne 'nțelegem prost, da' eu tot nu mă las bătut... E și frumoasă aia 'nfiptă, oftă el dându-și ochii peste cap ca o vădană gata de iubit. Zicea că sunteți voinic ciolovec — așa zic ei pe limba lor în loc de om — și se sumeți așa cum se va fi sumeți fata cea înfiptă a gazdei... Și eu, păi eu ce să zic? Zic ca ea...

V'a văzut când ați intrat. Pe fereastră v'a văzut... Tot ea mi-a spus... Al dracului viezure de față don'... Ii joacă ochii 'n cap ca la strigoi, zău... râse cu gura largă și crăpată de vânt ostașul.

Dela o vreme băgă de seamă că pe locotenent nu-l interesează prea mult spusele lui și se opri oarecum nemulțumit de acest lucru, cu toate că i se păru că undeva, în adâncul lui, faptul îl bucură. Ochii îi sclipiră ghiduș:

— S'teți obosit don'... O să dormiți noaptea așa, ca după sapă. Eu mă culc mai târziu... Am și eu socotelile mele... Fata de!...

— Ce-ai zis?

Denez de Földhar se smulse din oboseală deodată așa, împuns de un jungă... Necunoscutul rusesc... Eroinele lui Dostoiewski... Ce-ar fi?... Și tocmai tâmpitul ăsta de Gabor să i-o arunce în cale!... Mai știi! Se înfurie la gând și porunci aspru soldatului:

— Pleacă...

— Plec, se urni spre ușa cu perdea roșie Gabor, oarecum uimit de asprimea cu nepușă masă a superiorului...

— Gabor. *Cluj / Central University Library Cluj*

Soldatul trecuse dincolo...

— Cum o chiamă?

— P'a frumoasă?

Locotenentul îl privi dușman.

— Valia!... se repezi sperios cu vorba Gabor... Valia!... Asta-i a vorbăreață... P'ailaltă tot Marusia. E plină țara asta de Marusii...

Dădu s'o pornească iar pe sporovăit, dar un gest moale al locotenentului îl concedie ușor... Se retrase dea 'ndărăteala, încurcându-se în preșul de iută, temător să nu-l mai supere cumva pe ofițer. « E tare obosit »... gândi el.

Rămas iarăși singur, locotenentul Denez de Földhar își scoase cămașa care parcă îl înăbușea. Brațele mușchiuloase și arse de soare s'au răsfrânt ușor în paloarea unei oglinzi afumată de lampa cu petrol de pe masă și de bunăseamă uzată de vechime. Se cercetă atent, dionisiac... Același Denez de Földhar, bine legat, viguros, chiar când cearcănele îi adâncesc ochii și-i înmoaie trupul, ca acum. Făcu mișcări energice, gimnastice și-și aminti de Marika. S'o fi gândind la el?!... O întrebare fără rost, fără sens!... Pentrucă

Marika, doamna lui, îl iubește din plin, fragedă, întreagă... Știe el bine lucrul acesta... Și totuși burghiul nefiresc al întrebării stăruie undeva afund, în el. Se mai cercetă odată în oglinda afumată și aburul întrebării nefirești se topi. Iși zâmbi satisfăcut și își aruncă pe spate pijamaua răcoritoare, înviorătoare.

Roșul vișiniu al vestmântului îi șterse paloarea chipului obosit.

Scoase iconița sfântului Anton... O așeză pe masă cu grije... De cincisprezece ani este nedespărțit de ea. I-o dăruise maică-sa când trecuse examenul de promovare în clasa cincea a liceului, ca să-i poarte noroc. O privi înduioșat și se închină așa cum se închina când era copil... Dacă l-ar fi zărit cineva, s'ar fi rușinat poate, el, netemătorul, viteazul, nebunul escadrilei...

Căscă somnoros. A câta oară? Se asvârli în pat... Bun culcuș, gândi încolăcindu-se după forma moale a saltelei. Iși trase perna bine până peste umăr. Mai căscă odată și dădu să închidă ochii, cu plumb greu pe pleoape... Văzu însă o lumină puternică țâșnită de după perdeaua roșie de lână, pe unde se topise « hazaika » și, cu câteva clipe înainte, ordonanța.

Ei drăcie! Marika... doamna lui...

Se frecă la ochi... Visa? Da' de unde? Era treaz, așa cum sunt toți oamenii cari nu dorm și nici beți nu sunt.

Marika păși spre el, veselă... Și după Marika, un chip de fată plină de viață, așa cum i-o descriesese Gabor pe Valia... Pășea parcă îmbrâncind înaintea tot Universul...

Marika s'a oprit și așa cum el o știa, cum trăia în sângele și în nervii lui, suavă și bună, cu un pas șovăelnic, fără ocrotirea cu care el, bărbatul, vajnicul, poruncitorul, o obișnuise, s'a prăbușit ca și când brațele lui acum moarte, neputincioase, ar fi sprijinit-o în semn de întreagă apărare...

O, brațele lui!... Ale lui sunt brațele astea fără sens bărbătesc, fără puterea vrăjitei lui tinereți? Nu au primit dulcea povară care se cerea oprită din cădere. Dar — oroare! — Marika a luat chip nemernic, respingător, groaznic, de șoarece.

S'a dat înapoi, înmărmurit...

...Și fata care semăna la chip cu cea descrisă de Gabor s'a pornit într'un hohot de râs... Un râs cum nu i-a fost dat lui Denesz de Földhar să mai audă până acum... Clocotitor, cu

sunele metalice, într'o gamă în continuă urcare... Un râs fantastic, nebun, neoprit, batjocoritor...

Sunau a bronz grinzile casei de râsul acela năpraznic, cu bice de patimă în el...

— Taci!

Dar graiul lui, care, în loc să fie poruncitor, cerșea îndurare nu a avut putere... Denesz se simțea umilit întâia dată în viață... fata asta de basm și-a oprit cascada râsului, luând chip de stană neclintită.

De jos, de acolo de unde se prăbușise Marika, doi ochi mici, de șoarece, ca două mărgele de foc, îl priveau scormonitor. Groaza permanentă, pe care nu și-o putuse explica prea bine niciodată și pe care o simțea numai, când vedea asemenea animale, îi încreți pielea aprigului zburător care era locotenentul Denesz de Földhar, as între ași, erou între eroi... Ochii i-au rămas înfipti ca două cuie în ochii rozătoarei de jos. Dacă prezența asta hidoasă nu l-ar fi imobilizat ca pe un paralytic în pat poate asul, eroul, ar fi fugit fără pic de orgoliu, numai boabele de foc ale ochilor aceia să nu-i mai stea în cale. Dar animalul creștea, se umfla murdar, se întindea ca o pecingine, umplea încăperea cu perii lui umezi și țepoși, cu ochii lui injectați și rotunzi... Coadă șoarecelului, lungă, cenușie, solzoasă, rece ca pielea unei salamandre, se întindea ca un gârbaci peste pat și țintea parcă să-l sugrume într'un laț de a cărui tărie bănuită se cutremura pierdut...

Scârba, noțiunea aceasta insuportabilă, se materializa imensă sub bieții lui ochi de om neputincios...

Șoarecele înălță puțin capul, domol, stăpân, așa cum în era fiarelor apocaliptice va fi ridicat capul un titozaur la fâșâitul unui biet om ca el, ca Denesz de Földhar... Mișcă ritmic și mobil nasul cenușiu și umed, își plimbă perii mustăților, lungi, nefiresc de lungi, în jurul lui, ca și când ar fi vrut să-l cuprindă într'o veșnică îmbrățișare. Se feri de atingere. Animalul imens rânji cu dispreț... Eroule, asule, ...i-a tălmăcit Denesz un gând tâmp pornit de sub țeasta păroasă și teșită. Făcu câțiva pași repezi înainte, ca într'un dans drăcesc. Deodată se opri atent, chinuindu-cu prezența lui vâscoasă. Ii arată ghiarele care îl îngroziră desăvârșit. Niște ghiare strevezii, ca málul apelor stătute și încovoiate ca 'n pozele cu draci din copilărie...

Nu era un om fricos locotenentul... Cel puțin așa se știa el: netemător... Ba dimpotrivă. Toate faptele lui de arme, toate eroismele lui, decorațiile cu spade de pe tunică, citațiile din ordinele de zi, prezența lui voluntară în rândurile celor mai încercați piloți, dovedeau că este un om dintr'o bucată, cum îl categoriseau camarazii. Nu se temuse de moarte. Nu se temea nici acum. Il îngrozea însă prezența hidoasă a șoarecelui care îl privea posesiv, libidinos chiar, dacă se gândea la sfidătoarea atitudine a animalului acesta care îl domina cu scârboșenia lui naturală și care ar fi trebuit să fie fricos.

Se gândi o clipă să se scoale și să-l strivească sub călcâi. Ii păru însă gândul o nebunie, pentru că imediat și-a dat seama că epiderma lui, chiar și cea de pe talpa piciorului, nu ar fi suportat un contact cu blana rece și alunecoasă a animalului... Și apoi, crescuse... se mărise... devenise un fel de lup sinistru, de șacal.

Oroarea și groaza născute din scârbă, îl imobilizau pe Denesz de Földhar, îl contopeau cu patul, iar ochii de mărgele incendiate, injectați în albul cenușiu, crescuseră, deveniseră de dimensiuni incomensurabile, ca două izvoare de vâlvătăi diavolești și-l țineau pe el, om zdravăn și fără greș construit, sub hipnoza teroarei lor...

O clipă, animalul îl scuti de biciul privirii lui arzătoare. Intoarse ochii spre stana cu chip de fată de alături. Stana clipi repede, svârlind priviri vindicative spre el, spre Denesz, ca spre un condamnat la moarte care va fi executat în secunda următoare pe scaunul electric. El o privi rugător, o imploră cu mâinile lui moarte, cu ochii lui stinși, cu gândul lui stors ca o lămâie...

«Scapă-mă fată vrăjită... Rob îți voi fi, ibovnic, paznic, stăpân sau stăpânit... Numai scapă-mă...».

Dar ochii de piatră au rămas așa cum erau: de piatră, ficși, nepăsători...

Șoarecele de bună seamă a înțeles lămuritoarea privire a fetei... Cu pași rari, târîți, scoțând înainte ghiare verzi-putrede, încârligate, aduse ca niște seceri sub etichete pufosă, măsurând dușman timpul și distanța dintre ei, se apropia stăpân, neiertător, ca o groaznică pedeapsă pentru o vină pe care nu și-o știa, gata să-l cuprindă cu brațele lui subțiri, firave și atotputernice, să-l strângă, să-i pârâie oasele, să-i strivească sufletul...

Sfârșit, mai avu puterea unui gând plin de renunțare: « animalul acesta răzbună toți șoarecii omoriți de mine... », cu toate că nu-și amintea să fi omorât prea multe asemenea grețoase vietăți. Gândul îi amorti orice înfiripare de gest, de acțiune... Nici să se roage, să implore un duh mai mare, nevăzut, atotputernic, nu mai avu tăria...

S'a lăsat obosit pe o parte, fără ură, fără iubire, fără nimic omenesc în el...

Labele și respirația groaznică a fiarei l-au prins în puterea lor. S'a cutremurat totuși și atunci când se simțea ființă nemernică, sfârșită, locotenentul aviator Denesz de Földhar și-a adunat toate puterile și a răcnit înfiorător, smucindu-se din lumea de moarte a visului...

În rama ușii, ascunsă de perdeaua roșie de lână, au apărut Fekete Gabor, « hazaika » cea bătrână și un chip zglobiu de fată. Fata era într'adevăr, stana din coșmar...

— Ce s'a 'ntâmplat don'?... l-a cercetat din ochi, mirat și puțin înspăimântat, Gabor.

Lui Denesz de Földhar îi fu rușine.

— Nimic, un vis...

— Așa-i cu oboselile astea... Nici să dormi ca lumea nu-i chip...

Soldatul și femeia s'au tras ușor înapoi.

Printr'o margine a perdelei ochii de stană îl priveau zâmbind stăpâni...

...Eroina lui Dostoiewski...

Adormi deabinelea...

II

Fekete Gabor era un flăcău tomnatec, cu unele fire de păr alb mestecate prin castaniul-roșcat al părului, care prinsese să i se răreaască de deasupra sprâncenelor, către creștet. Avea o față ciolănoasă, cu o frunte teșită și lipsită de strălucire. Incolo, la chip nu arăta rău. La trup, asemenea, numai că mușchii i se legau cam noduros pe ciolane. La minte se schimbau lucrurile, devremece se dovedea a fi rămas dator Creatorul cu el... Se arăta însă a fi om de inimă și credință. De aceea locotenentul aviator Denesz de

Földhar, când venise vremea să-și schimbe ordonanța, pusese ochii pe el din toată gloata de recruți și pe el i-au rămas, măcar că plutonierul Tamasy îl avertizase :

— E prost ca apa 'n cismă dom' locotenent. . .

— E muncitor măi Tamasy ?

— Ca un bou în jug. . .

— E credincios ?

— Până la moarte. . .

— Cinstit ?

— Să-l pui să păzească visteria regimentului cu cheile 'n broască. . .

— Atunci ?

— E prost dom' locotenent. N'o să vă înțelegeți cu el.

Locotenentului i s'a părut că plutonierul exagerează un pic. O fi el prost Fekete Gabor, dar chiar în halul ăsta. . . Și apoi n'o să-i pună mîntea la grele încercări nici de literatură, nici de matematici, nici de tactică militară măcar. Dacă a învățat poziția de drepti a ostașului și mînuirea armei, Gabor poate fi o ordonanță excelentă. Atît cât să-i lustruiască cismele, să-i perie hainele, să-i măture prin casă și să-i fiarbă un ceai, s'o deda el cu priceperea lui. . .

— Eu îl iau, Tamasy. . .

— Cum doriți, dom' locotenent.

După o vreme Tamasy a adăugat :

— E prost, dar e și șiret câteodată. . .

Vorba aceasta de încheiere a plutonierului a venit, pentru locotenent, ca o întărire a unor presupuneri ascunse care îl rodeau : Tamasy nu voia să i-l dea pe Fekete.

— Il echipezi și mi-l trimeti acasă. . .

* * *

Locotenentul Denesz de Földhar nu s'a înșelat cu alegerea făcută.

Fekete Gabor nu sclișea de inteligentă, dar nici în rîndul cretinilor fără leac nu putea fi trecut. Era o ordonanță sînguincoasă așa cum sunt alte sute de ordonanțe și acolo unde nu pricepea ceva, întreba odată, de două, de zece ori, până când înțelegea, cu riscul chiar de a plictisi pe cineva. Soldatul Fekete era ordonanța pe care o căuta Földhar.

Apoi nici domniței Maryka, soția locotenentului, nu-i răspundea obraznic Gabor Fekete, așa cum se întâmplase cu mai toate ordonanțele de până acum, care « îi făceau nervi », încât cu toate trebuise să aibe el, Denesz, de lucru, de multe ori cu argumente care ieșeau din firea lui blajină și mărinimoasă.

Când îi porunca domnița ceva, Gabor întârzia un pic, așa că de multe ori era nevoită să adauge imperativ: pleacă! Locotenentul da această fâstâceală a soldatului pe felul lui simplu și greoi de a fi. . . « Un țăranoiu târîe-brâu » și cu această explicație se socotea totdeauna lămurit. Acest lucru i l-a arătat și Marykei odată, când soția s'a mirat către el:

— Ce s'o fi uitând Gabor al tău ca un tâmpit la mine!?. . .

— Ei. . . Și tu. . . Parcă numai cu cucoane a avut de aface! . . .

Deși nu a mulțumit-o explicația aceasta vagă, femeia a trecut peste toate caraghioslăcurile soldatului.

* * *

O singură dată Denesz de Földhar s'a înfuriat pe Fekete Gabor: când cu șoarecele.

Denezs nu suferea din copilărie șoarecii.

Avea pentru aceste mici animale o repulsie organică. Il îngrozeau pur și simplu. Un șoarece care i-ar fi ieșit în cale, l-ar fi posomorît toată ziua: ba și în ziua următoare și-ar fi amintit cu oroare de înfățișarea lui cenușie și umedă. Era curioasă starea asta de natură mai mult psihologică la un om de deosebit curaj, dar legată de o întâmplare tragică a copilăriei lui, părea explicabilă. La escadrilă era cel mai bun pilot. . . Brevetul și-l luase pentru temeritatea cu care își stăpânea mașna, cu care strunea vânturile înălțimilor, nu pur și simplu pentru că sfârșise școala de pilotaj. La meetinguri, înainte de război, forma totdeauna numărul care îngheța sângele în vinele asistenței. La volan sau pe motocicletă nu se lăsa cu o iotă mai pe jos. Era un sportiv întreg, un om de desăvârșit curaj, un gentleman. . .

Totuși, un șoarece îl paraliza pur și simplu.

Degeaba încercase și în direcția aceasta să-și educe voința. Oroarea venea din copilărie și o purta cu el, incapabil să o arunce din gând, din faptă, din sânge. Coșmarul rozătoarelor cenușii îl teroriza fără remediu.

Intr'o seară, în pat, citea o gazetă.

Când, undeva, într'un ungher întunecat al dormitorului, a auzit ronțăitul unui șoarece, o clipă a rămas ca hipnotizat. Nu a avut putere nici gazeta să o arunce din mână. Literele, încețoșate pe pagina albă, au prins să-i joace nebunește sub ochii măriți de teama asta caraghioasă. Marika, alături, dormea zâmbind în somnul unui vis. Ce să facă?... Ronțăitul se accentua, se apropia, creștea imens, cuprindea camera, casa întregă, strada, orașul... El a început să gâfâie ca sub o grea povară... S'a gândit să coboare ușor din pat. Jos era șoarecele... Groaznică situație!... Când a prins un grăunte de judecată, după panica primei clipe, a foșnit ziarul, motolindu-l cu mâini nervoase... Animalul, în ungherul lui întunecat, a întrerupt fierăstruiala câteva clipe, iar Maryka a suspinat și s'a răsucit caldă sub acoperământul ușor. Ii era necaz pe Maryka... Doamne, cum putea să doarmă cu acest impertinent animal sgârâind liniștea de noapte a camerei? A mai foșnit odată ziarul, mai nervos ca înainte... Șoarecele s'a oprit din nou din ronțăit... Apoi iar a pornit la chinuitoarea lui ocupație... La al treilea foșnet, canalia cenușie nu s'a mai sinchisit; spinteca liniștea cu dinții lui ascuțiți, fără pic de teamă și milă...

Denez de Földhar n'a mai putut. Și-a adunat tot curajul, sau poate toată teama și așa, galben la chip, tremurând din toate măduarele, cu broboane mari de sudoare șuroidu-i dela tâmpile pe obraji, s'a îndreptat cu pași mărunți și pripitiți spre ușe. A deschis-o și a ieșit în hall. De acolo, urmărit de toate duhurile rele din lume, a trecut în sufragerie și apoi în bucătărie. Se simțea atât de umilit, atât de coborât în proprii-i ochi, încât îi venea să plângă, om în toată firea, ca un copil. Laș și înfrigurat de teamă, a dormit în noaptea aceea în patul aspru, cu saltea cazonă și perină de paie, al lui Gabor, căruia i-a dat ordin să nu-i spună domniții nimic din întâmplarea asta pidosnică... Și i-a mai dat ordin ca a doua zi să facă așa cum s'o pricepe el, Gabor, ca să dispară șoarecele. Pe deasupra i-a pus în podul palmei aspre zece fileri, cu gândul de a-i cumpăra tăcerea.

În zori, Gabor l-a sculat. El, bravul, sportivul, netemătorul, s'a strecurat, mic, în dormitor, lângă trupul cald și odihnit al femeii lui.

Pe la ceasul prânzului cel mic, un cotoi adus de ordonanță făcuse de petrecanie rozătoarei care chinuise somnul de o noapte al domnului locotenent aviator Denesz de Földhar, cel mai netemător pilot al aviației . . .

Mintea lui Gabor Fekete cel prost a reținut frica născută din scârbă a superiorului său.

* * *

— Pe Gabor te rog să-l iei cu tine. Eu o aduc pe mama aici.

— Dar ai nevoie de el la treburile mai grele. Oricum, două brațe de bărbat pot folosi . . .

— Las' că facem noi toate treburile, cu ceilalți oameni de curte . . .

— Biiine . . .

Maryka s'a arătat a fi hotărîtă, iar Denesz de Földhar s'a lăsat învins.

Pleca pe front cu Gabor . . .

Ordonanței nu i-a venit bine vestea, ba i-a părut rău . . . « De frică », și-a zis ofițerul . . . A și plâns când a pornit-o spre aerodrom cu geamantanele superiorului în spate.

Domnița l-a încurajat și i-a dat chiar o cutie cu o sută de țigări, ca să aibe « la necaz ». Nu și-a lămurit niciodată de ce, dar Maryka a simțit că i se ridică o povară de pe piept atunci când soldatul s'a urnit să-și urmeze ofițerul . . . Bucuria și-a ținut-o doar pentru ea, pentrucă i s'a părut că împărtășind-o altcuiva, chiar lui Denesz, ar deveni ridicolă . . .

La despărțire i-a șoptit bărbatului printre lacrimi . . .

— Ferește-te de Gabor . . .

« Vorbă muierească », a hotărît Denesz și a socotit-o ca neavenită.

De atunci, zi de zi, săptămână de săptămână, Denesz cu avionul său, Gabor cu geamantanele la coloană, înaintau, înaintau . . .

* * *

Aici, pe câmpul acesta imens, cu hangarele rămase sărmane schelete de fier și beton, cu pământul răscolit de bombe și pârjolit de flăcări, se părea după toate semnele, că or să rămână vreme

mai îndelungată. Denesz de Földhar s'a bucurat din inimă, de olaltă cu ceilalți sburători ai escadrilei, de acest binemeritat popas. Singurul nemulțumit era căpitanul Bartha, comandantul escadrilei, care ar fi dorit să ierneze pe undeva prin Turkestan, dincolo de Caspica.

De asemenea lungă și odihnitoare ședere s'a bucurat mai tare soldatul Gabor Fekete. Pentru că nu mai căra lădoiul de campanie după el... Sue-l în mașină... Dă-l jos din mașină... Mai ales când plouă și bate vânt neiertător din fundurile nevăzute ale stepei, Gabor Fekete sudue pe toți Rușii, dar mai amarnic pe bolșevici, pe care nu-i amestecă, în mintea lui puțină de om neumblat prin lume.

Bucuria odihnei acesteia i-a fost până în seara aceea...

Denezs de Földhar se întorcea dela una din interminabilele partide de römy cu pietre și era vesel: câștigase. Fluera, ca de obicei, aria din Rigoletto... Era mulțumit de el, mai ales că în ziua aceea trecuse pe răbojul biruințelor încă o pasăre dușmană prăvălită sub iureșul neiertătoarelor lui gloanțe...

BCU Cluj - Central University Library Cluj

Femeia aaaare

Fire ușoaaaară

E-amă...

De după tufele de salcâmi din fața casei, Valia i-a ieșit înainte și, la doi pași s'a oprit, înțepenită aproape, cu bustul înălțat și pironit a luptă, cu bărbia săltată în sus, cu albastrul ochilor în ochii negri ai locotenentului.

Denezs a curmat aria și a privit-o lung. Ea i-a suportat privirea, semeată... Lui i-a plăcut surpriza. Valia nu era rea... Ba, dimpotrivă... Era focoașă 'n ochi și mai ales în trupul care se bănuia perfect sub fusta largă de stambă ieftină... O ochire i-a fost destul... Fata merita un pic de atenție...

A dat să o prindă de umeri, dar Rusoaica a devenit... dostoievskiană și, prin urmare, s'a strecurat ca o apă vie într'o parte, încât abia a ajuns-o cu vârful degetelor... Ei, Valia... a dracului îmi ești dumneata, dar și eu ți-oi arăta că toate lucrurile au un cap... Fata s'a oprit alături și a chicotit un « harașo » ciolovec cu atâta patimă 'n glas încât a izbutit să-l înțeleagă și el, Denesz de Földhar... Poate l-a înțeles și altfel decât numai cu auzul...

Nu spunea Valia ca un banal compliment acest « harașo », pentru că i se păruse lui de mai 'nainte vreme că fata asta nu prea știe să glumească în viață. . . Așa că el, Denesz de Földhar, n'avea decât să se bucure de aprecierea sentimentală a fetei cea vorbăreată, dar aproape imposibil de ajuns cu fapta.

A stat o clipă în cumpănă. A privit înainte, înapoi, în dreapta, în stânga. Nu era nimeni. Dar singurătatea asta în doi l-a intimidat pe bărbat. A dat să pornească înainte printre tufele de agriși, spre casă. Valia i-a sărit înainte mai agresivă ca prima dată, s'a proptit bine pe picioarele pe care el le ghicea arcuite sub fusta de stambă ieftină, s'a înălțat cât a putut, pe vârfuri, a repezit două curbe albe pe după grumazul vânjos al bravului nostru locotenent și, fără pic de grai, fără o pregătire sentimentală obișnuită în asemenea întâmplări, l-a mușcat de buza de jos puternic, aproape cu ură. . .

Da, da, necunoscutul suflet slav, a gândit într'o fulgerare, mai ales că treaba a mers atât de repede, atât de suplă s'a arătat fata la gimnastica asta amoroasă și cu năbădăi, încât Denesz de Földhar nu a avut vreme nici de un răsuflet întreg. Când a vrut să o prindă în brațele prin care prinsese să curgă lava unui vulcan erupt dintr'odată, trupul de mreană iute la fapt nu mai era acolo. . . Rămăsese un ușor parfum de patimă și — cum și-a dovedit sieși mai târziu locotenentul — duhul de Rusoaică aprigă până și 'n iubire al Valiei.

Ce este de făcut, locotenent ?

Și-a cercetat atent unghiile dela mâna dreaptă pe care a întors-o cu eleganță în toate pozițiile posibile, a cercetat din nou împrejurimile, constatând că totul s'a petrecut fără mărturie omenească, și-a potrivit cascheta puțin dată pe ceafă de saltul năbădăios al Rusoacei, și-a potrivit părul căzut vraște pe frunte și s'a hotărât spre casă, fluerând aria din Rigoletto. . .

A deschis ușa și liniștit aparent, a pășit pragul.

Cu el a pătruns în casă moleșala fără orizont a stepei și duhul chemării de dragoste care îl înlănțuia într'o amarnică satisfacție de om biruitor.

Din fundul curții, ochii de foc ai lui Fekete Gabor l-au urmărit cu nelămurite ascunzișuri de grele întunecimi sufletești, iar în

mintea lui puțină s'a lipit ca o pecingine frica născută din scârbă de care pătimea acest om care-i intrase în socotelile amoroase. . .

* * *

Buimac, s'a lăsat pe scaunul curbat dela masa cu cărți de școală scrise în rusește. Căuta să-și lămurească izbucnirea Rusoaicei. Dacă o văzuse de două, trei ori. . . Nu-i dăduse nicio importanță, niciun semn de interes nu-i arătase. . . Atunci? . . .

Incerca să vadă lucrurile cu capul, dar inima îi poruncea faptă; faptă fără prea multă chibzuință.

De bună seamă, fata asta cu ochii de albastrul betlișelor lui, cu fața rotundă, cu nas dilatat senzual și cu pometii ieșiți destul de pronunțat dar de un farmec greu de lămurit, voia dela el ceva. Il căuta, îl cerea, îl copleșea. Și el, ce putea să-i dea el altceva decât clocot din clocotul sângelui lui, refulat dealungul tuturor salturilor bătute năprasnic de legile războiului și ale neîndurării, de vânturile chinuitoare ale întinderilor de cernoziom și, arare, de imaginea chipului bun, liliac și credincios al Marykăi? Dar tot ceea ce putea el să-i dea fetei acesteia în răgazul unui popas dintre două înaintări, era viață, viață din viața lui. . . Și aici, ca peste tot, aceeași chemare spasmodică a Vieții.

Lupta cea mare a prins să se dea în el, între chipul îndepărtat și suav al Marikăi și acesta de aici al Valiei, vulcanic și neiertător în faptă.

Ridică ochii spre fotografia de pe masă. Marika îi zâmbi primăvăratec din rama de metal argintiu. Dar, peste ea, din colțul gurii, într'un rictus amar, se prelingea cu cerneală scrisul de școlăriță al Rusoaicei, care pecetluia uluitor un « Valia » scris ostentativ cu litere rusești, dintr'un colț la celălalt al dreptunghiului de carton.

S'a ridicat văzând și necrezând. I s'a părut acel « Valia » așternut deacurmezișul fotografiei, peste paloarea chipului zâmbitor al soției lui, atât de nefiresc încât, trecându-și dosul mâinilor peste ochi, și-a șoptit neîncrezător:

— Nu se poate! . . .

A prins fotografia cu degetele într'un tremur lipsit de auto-control. Intr'adevăr, realitatea era cruntă, de față, înaltă ca o coloană rămasă dintr'un templu vechi. S'a apropiat de fereastră, cu mirarea

de pe chip transformată în chin. Soarele se prăbușea în rotocol de aur, în asfințitul imens al stepei. Era un apus marin pe întinderile binecuvântatului pământ, lipsit de orice undulație, de orice aspect masiv, solid... Pământul curgea parcă nesfârșit spre zare, ca un ocean pus în mișcare de forțe nevăzute, negândite, neînchipuite.

Dar umbrele salcâmilor cu frunzele îngălbenite de paloarea toamnei în toi, se lungeau enorm spre răsărit, fugind îngrozite de negurile neștiute încă ale nopții care se vestește. Ele se dovedeau a fi catargele corăbiilor pământului, navigând statornic în înțepeneala trupului: colibele nesfârșitelor câmpii rusești. O rază ruptă auriu din rotocolul care se îneca în valurile pământului plat, a căzut obosită peste fotografie... Nu mai încăpea, nu mai era chip să încapă nici urmă de îndoială: negru ca un păcat, numele Rusoaiței se suprapunea impetuos, poruncind neuman peste forma fină, prelungă, delicată, a mult iubitei lui soții Marika.

În inimă îi amorțise orice sentiment, în trup toți nervii. O clipă viața i-a stat pe margine de prăpastie. În clipa următoare, un urlet s'a ridicat orgolios în el și i-a cerut acțiune, luptă, biruință...

Cum a îndrăznit?! Cum?...

O va pedepsi crunt... O va lovi... O va aresta... O s'o dea pe mâna celor care se ocupă cu spionii.

Dar va găsi el o pedeapsă pe măsura faptei ei îndrăznețe?

S'a întors brusc. A voit să cheme pe Gabor...

De după perdeaua roșie de lână, fata a pășit cu brațele strânse dela cot în sus, pe piept, cu pași de somnambulă... A pășit ca un destin venit de dincolo de voința lui, adevărată eroină de roman rusesc, înverșunată necunoscut de stepă... S'a oprit înaltă în cele din urmă raze ale apusului...

Cu un gest laș, Denesz de Földhar a ascuns fotografia desfigurată a soției lui, la spate.

Rusoaica s'a oprit în mijlocul încăperii și cu mâna întinsă albă și certă spre mâna sfioasă care ascundea fotografia, a șoptit — sau a șuerat — un singur cuvânt, pe care el l-a tălmăcit mai mult, sguduit de faptă: eu.

Era pornit să o nimicească... El? O, nătâng erou!... Atitudinea ei de nespună dârzenie îl desarma, îl inferioriza. A rămas cu fotografia în mână, uitată între degete ca un lucru cu totul și cu

totul inutil. Nu avea grai, nu avea gând de faptă. Fata l-a ținut cu albastrul rusesc și pătrunzător al ochilor ei, și a mai înaintat un pas... Coapsele-i tremurau, piciorul se cambra elastic, sânii se sbuciumau clocotiți de răsuflarea grăbită a fetei... S'a oprit deodată... Era într'adevăr frumoasă. Era așa, așa cum și-o închipuise în lăncedele lui vise. Asemeni unei leoaice flămânde gata să-și sfășie prada, s'a repezit furioasă, cu părul auriu și bogat căzut pe tâmplă, i-a smuls pe Marika din mâna care se apăra bicisnic — mâna lui de bărbat întreg și plin de el! — a prins fotografia stăpână și, triumfătoare, a sfășiat-o în fața ochilor lui îngroziți...

Denez de Földhar a rămas o clipă năuc.

Dar foșnetul sfășiat al fotografiei s'a prelungit în el, de sus în jos, răvășind toate bunele-i judecăți.

În clipa următoare a venit deslănțuirea...

Un urlat articulat cu totul nedeslușit, venit poate din alt Denez de Földhar — un Denez care va fi trăit cu veacuri în urmă — a cutremurat încăperea. Viforos, năprasnic, total, s'a repezit spre fata din față. A prins-o în brațe s'o sfarme...

Buzele ei tremurătoare năvalnic i-au căutat buzele...

Păianjani i-au căzut peste pleoapele care vedeau, trăiau, se îmbătau și nu credeau și — în cea mai desăvârșită uitare de sine, trăind din plin — două trupuri omenești s'au prăbușit cu ură și clocot, în cenușiul tot mai opac, tot mai izbăvitor al înserării.

Jos, desechilibrat de linia albă a sfășierii, chipul masacrat de cerneluri al Marikei, privea nimicnicia cu ochi morți.

De după perdeaua roșie de lână, alți ochi, vii, încinși, mistuiți, săgetau înfrânți încăperea. Erau ochii lui Fekete Gabor.

Gemetele celor prăvăliți se amestecau cu gemetele chinuite ale soldatului.

III

Fekete Gabor se părea că are două patimi: grija de don' locotenent și... șoarecele.

Pe bună dreptate domnul locotenent aviator conte Denez de Földhar nu avea a se plânge cu nimic în ceea ce privește hărnicia, cinstea și dragostea de curățenie a ordonanței sale. Ba, dimpotrivă,

Gabor Fekete era deadreptul de laudă. Hainele periate fără cusur, cămășile totdeauna cu nasturii prezenți la apel, mesele servite curat și la comandă, ceaiul de dimineață cu puțin rom și cu multă pâine prăjită rumen, așa cum îi plăcea lui Denesz și cismele... cu cismele ofițerului era o întreagă poveste. Ajunseră de pomină în escadrilă prin lustrul de care se bucurau datorită osârdiei ostașului.

— Măi Földhar, cine-ți lustruește așa de sdravăn cismele?... l-a întrebat odată cu invidie comandorul...

— Ordonanța, domnule comandor, s'a mândrit pe bună dreptate locotenentul de hărnicia și priceperea lui Gabor.

— Să mi-l trimeți și mie, l-a rugat mai în glumă, mai în serios, superiorul, cercetându-și cismele cu noroiul uscat pe la tocuri și printre zimții branțurilor și astupat grosolan cu cremă îmbăcsită, de vreun soldat lipsit de conștiință. Să mi-l trimeți să dea o lecție bouului meu de Șandor.

— Prea bine... a zâmbit locotenentul.

Comandorul a plecat să-și vadă de treburi, oftând și gândindu-se la cismele cele lustruite ale lui Földhar, iar acesta a intrat să transmită lui Gabor rugămintea-ordin a șefului...

S'a oprit în ușa cuhniei, scârbit:

— Iar cu murdăria aia Gabor?...

Uitând de ordinul cu cismele, a tras ușa repede în afară și, gata de luptă cu un dușman nevăzut care-l pândea de bunăseamă de dincolo de intrarea cuhniei, s'a oprit eroic tocmai sub un salcâm din fundul ogrăzii rusești.

«Murdăria» era un șoarece ademenit de Gabor, pe care soldatul îl purtase într'o colivie, dealungul anevoioaselor drumuri de război ale stepei rusești, de acasă, de pe câmpul de sbor dela Győr. Gabor tocmai îi da să mănânce din palmă slănină și bucățele de pâine fărâmițate tare mărunț, ca să-i vină sălbăticiunii ușor la ros. Parcă era un copil care întinde palma cu grăunțe unor porumbei...

Gabor arăta o nefirească dragoste de părinte vietății mici, cu blană cenușie și catifelată, pe care o mângâia ușurel-ușurel, cu degetele-i butucănoase și aspre de plugar de pustă, punând toată gingășia de care era capabil un om aspru ca el, în această părintească treabă... Cel puțin dacă ar fi un șoarece alb, un cobai, gândi

locotenentul retras gata de apărare sub salcâmul cel mai îndepărtat de locul primejdiei...

La alintările soldatului, șoarecele se lăsa ușor pe burtă, agita mustățile în semn de satisfacție poate, mișca repede și lateral botșorul foarte mobil și teșit spre gât și întindea în afară labele mici, aproape transparente, sfârșite cu gheruțe lungi, nefiresc de lungi la finețea labelor... Toate aceste mișcări le făcea în chip alintător, ca un fel de mulțumire animalică, greoaie... Mulțumirea șoarecelui era mulțumirea lui Gabor Fekete...

— Așa, cloțanelu'taichii, așa... Ia tu dela taica... Intinde-te taică... Așa... Ușurel... Așa...

Când șoarecele se sătura de ros din palma ocrotitoare și oboșea desmierdându-se, pornea agitat în recunoaștere dealungul tunicii lui Gabor. Ii intra pe sub mânecă, pătrundea repede pe căptușeală 'n sus, ieșea pe la subsuoară, trecea peste cămașe, se agăța de cravată, o lua dealungul gulerului și dacă afla un loc cât de mic pe unde să se strecoare, intra sub cămașe, alunecând pe pielea ostașului până jos, la brâu. Dacă nu putea face o asemenea cale, care pe Gabor îl mulțumea foarte, cobora pe cealaltă mânecă a vestonului...

În asemenea întâmplări, chipul lui Gabor se acoperea cu o nespusă mulțumire. Ochii lui cu priviri bolovănoase începeau să râdă copilărește, mușchii feței i se destindeau a zâmbet, fruntea i se resfira de crețuri și necazuri, adâncă brazdă din crucea ochilor — pe care și-o știa acolo încă de copil, ca un semn neîndurat de năpăstuită viață — se limpezea de abia o mai vedeai... Dar câteodată, când șoarecele prindea să-i roadă pripit sfârcul urechii, sau crețurile dela încheetura vreunui deget, Fekete Gabor, după ce răbda până-l podideau lacrămile, prindea vietatea în podul palmei făcut căuș și o așeza moale pe genunchi...

— Ajunge, flăcăul taichii, ajunge... Mă doare și pe mine...

Dar astea erau bucurii pe care numai el, Gabor, și le știa. De văzul celeilalte lumi se ferea cu grije mare, pentru că lumea, batjocoritoare și gata de clevetit în fiecă clipă, îl lua în umilitoare derâdere... Și toate le suporta Fekete Gabor, toate le ducea în inimă, numai batjocura, ba...

Mai tare se ferea de don' locotenent, care putea fi un om bun ca pâinea cea mai albă, și cea mai caldă, dar care nu

suferea șoarecii și nu-l ierta pe chițăilă al lui așa cum era el, fără pic de vină.

Și pentru asta, ofițerul era un om rău.

* * *

După ce, desorientat, și-a adunat în el tot calmul de care a socotit că are nevoie, locotenentul Denesz de Földhar a părăsit adăpostul de sub salcâmul din fundul ogrăzii rusești și, trântind ușa după el, înfiorat, a trecut repede în camera lui cu miros puternic de busuioc vechi.

Soldatul abia a avut vreme să dosească palma care ocrotea șoarecele. Când a ridicat capul, locotenentul trecuse. Ordonanța a oftat cu năduf și s'a ridicat cu amărăciune mare, dar și cu mare ciudă, să-l vâre pe chițicăilă în colivia lui.

În liniștea camerei lui, locotenentul a încercat să uite scena aceea imposibilă cu șoarecele lui Gabor, pe care o suporta acum pentru nu știa nici el a câta oară. De fiecare asemenea întâmplare, Denesz de Földhar se înfiora de i se încrețea carnea de scârbă și groază.

Patima ținea de mult, din pâcla copilăriei. Se înfipsese în el ca un piron puternic și nici ani, nici școală, nici prieteni și nici experiența vieții nu putuseră să i-o scoată.

Avea vreo doisprezece ani atunci... În castelul părinților lui din orașelul natal... Într'o după amiază de vară, cu soare mult și liniște patriarhală...

Într'o zi, voind să intre în pivnița castelului plină cu lemne și gunoaie, loc bun de joacă de-a « hoții și vardiștii » cu copiii slugilor dela curte, a rămas pironit în ușa căscată ca o gură imensă de balaur. Într'o parte a pivniței, umedă și cu cărămizile roase roșu-putred ca o cangrenă, sub o palidă lumină scăpată în besnă printr'o firidă, un cârd de șoareci, — zece, douăzeci, o sută sau o mie, nici el nu știe și nici nu a știut cândva câți — rodea din trupul unui om mort. Cu groaza împietrită în ochi, cu sufletul strâns de urâtenia spectacolului, s'a rupt deodată din loc și într'o fugă nebună, s'a pierdut spre casă. Ajuns la adăpost de grozăvie, a dat să spună maică-sei cele ce văzuse, dar bâlbâit și înlăcrimat nu a izbutit decât să-i cadă în poale, leșinat. Trezit din leșin, groaza dublată cu o scârbă pentru aceste respingătoare rozătoare, i-a rămas în

ochi și, vedenie de altă lume, îl urmărește și-l chinuește ca o pedeapsă.

Peste această stare de vechi sbucium, vine patima lui Gabor pentru spurcata lighioană... Și ce nu făcuse să-l desbare de soarece!...

Pentru că soldatul era o ordonanță cum rar se află, Denesz de Földhar a socotit să-l ia mai întâi cu binișorul:

— Măi Gabor, dă-l dracului...

— Da' ce rău face el don'...?

— Măi băiatule, nu-l pot suferi...

Gabor a oftat din străfunduri, s'a încruntat la ofițer pe'nevăzute, dar de soarece nu s'a atins.

Denezs l-a luat cu amenințări:

— O să te schimb Gabor, s'a răstit el odată cu nesiguranță...

— De ce don'?...

— Soarelece...

— Sărac de mine, da' pornit sunteți don' locotenent!...

— Pornit, nepornit... Eu să nu te mai văd cu soarelece...

Atât! BCU Cluj / Central University Library Cluj

Locotenentul, furios, a plecat la sbor în ochi cu priviri crunte și 'n sânge cu clocot dușmănos. Gabor a suspinat adânc și a strâns mâselele neputincios, iar soarelece a rămas biruitor mai departe...

Intr'o zi când, întors obosit dintr'un greu sbor, l-a găsit pe soldat cu soarelece dănțuind pe masa lui de lucru, Denesz de Földhar și-a ieșit din fire.

— Ce faci, boule? Ce-ți faci de cap? a scăpat el o sudalmă. Pe masa unde eu mănânc și scriu tu joci tontoroiiul cū spurcăciunea?

Soldatul a prins pripit soarelece, l-a vârit în sân și a dat să iasă, vinovat.

Trei perechi de palme ale contelui ofițer i-au ridicat sângele în obraz și i-au încleștat ura în pumni. Atât numai, pentru că Gabor Fekete se simțea tare vinovat și pustiu! Așa de vinovat și așa de pustiu, încât mintea lui nu afla decât o singură scăpare din necaz: moartea... Moartea lui, a locotenentului, a lumii întregi... Numai a soarecelui, nu.

Denezs de Földhar ar fi omorît soarelece, așa furios, cum era, dar și-a zis că ar înnebuni în clipa în care piciorul lui, chiar încălțat fiind, ar strivi, vietatea.

A căutat o mătă, dar în satele stepei rusești asemenea animale sunt tare greu de aflat, mai ales că în înaintarea asta repede, popasurile veneau pe nerăsuflăte și tot pe nerăsuflăte se duceau. Și apoi Gabor, își ocrotea prea bine lighioana ca să fie ajunsă de ghiara flămândă a vreunei pisici. . .

Din toată învrăjbirea ofițerul ieșea tot mai neliniștit, soldatul tot mai amărît, mai pământiu, iar chițăilă se simțea, sub ocrotirea ordonanței, mulțumit și victorios.

Asta o citea bine contele Denesz de Földhar în ochii rotunji și roșietici ai animalului. Și constatarea îl înfuria, îl înebunea, îl zăpăcea chiar. Se dovedea a fi un becisnic, un neputincios, el bravul între bravii sburători ai flotei.

* * *

Cerul este plin de soare. Salcâmii dau o umbră tremurată în bătaia unui vânt ușor și obositor de stepă. Aburi calzi ies din cernoziomul câmpului năpădit de ierburi mărunte și prăfuite. Oamenii robotesec grăbiți în jurul păsărilor de oțel. Unii au deslănțuit motoarele. Urletele uniforme ale carapacelor metalice sparg zidul invizibil al liniștii campestre supărător de prezentă.

Piloții patrulei sunt gata. . .

Denez de Földhar și-a pus hărțile la punct și acum odihnește într'un hamac, cu gândurile în cine știe ce colind neștiut. . .

I-a rămas pe buzele arse sărutul apăsat al Rusoaicei. Minunată femeie!

Lângă ofițer, în smerită atitudine, glasul dogit al lui Fekete Gabor înșiră vrute și nevrute. . . Denesz nu-l ascultă. Prinde doar crâmpie de vorbe. . .

— I-a dracu' don' lo'ent. . . Vă sudue și zice că dacă ar putea ea, v'ar omorî că sunteți dușman. . . Eu, zău! să fiu în locul dumneavoastră, m'aș muta dela ea. . . Sunt atâtea case bune în sat. . . Mai știi. . . Nebuna asta de bolșevică poate o 'mpinge aghiută la vreo trăsnaie. . . Doamne ferește. . . Sunteți om bun și mândru. . . Mai știi. . .

— Ce trăsnaie mă' Gabor?

— Să nu v'omoare, trăiți. . .

— Cum să mă omoare leat? Și de ce?

— Dacă-i bolșevică. . .

— Dacă e, ce?

— Păi dumneavoastră nu știți?

Ofițerul zâmbi gândindu-se la raționamentul primar al soldatului, dar nu-i descoperi ascunzișul. Ii trecu o carte pe care o frunzărise și-i porunci să-l lase în pace cu asemenea prostii...

După sbor Gabor își întâmpină stăpânul cu prefăcută bucurie și prinse să-i ajute la desfăcutul cheutorilor și al catarărilor.

— Nu vă spui eu don'... Aia are gânduri negre...

— Care, soldat?

— Fata gazdei.

— Valia, mă păcătosule?

— Mhî... puse soldatul capul în pământ.

— Să nu te mai prind, leat, că dai de dracu! Ai înțeles?

— 'Țeles, trăiți...

Gabor a răspuns cam înțepat pentrucă gândurile lui nu voiau, nu puteau să înțeleagă altceva decât clocotul sângelui și poate al lutului din el.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Gabor se prăjește în gura imensei vetre și răscolește alene jarul, cu chipul înroșit de para obosită a focului.

Valia a intrat în cameră, ușor... A lăsat coșulețul de merinde pe măsuța de lângă fereastră și s'a repezit la perdeaua roșie de lână, cu mare nerăbdare. Din coșuleț a căzut un șervețel alb și o bucată de pâine, dar nimeni nu a luat seama să le ridice. Dincolo, în camera ofițerului, nu e nimeni. Valia și-a înălțat pieptul tânăr în adânc oftat. Denesz va fi întârziat la vreo partidă de șah, ca în alte dăți...

Gabor a cercetat-o cu ochi aprinși și inimă svâcnindă. În toată casa, în toată ograda, erau numai amândoi. Și pe ulița largă și prăfuită nu se arăta nimeni. S'a ridicat viclean, s'a apropiat ușor de Rusoaică și a dat s'o prindă de mijloc... A, ce mijloc subțire și mlădiu are Rusoaică... Valia s'a tras într'o parte, sărind ca o verעיță. A vrut să strige, dar s'a răzgândit, îngrozită...

Soldatul, cu ochii aprinși și cu tot trupul lui noduros în tremur, s'a îndreptat spre ea, amenințător... Fata și-a adunat puterile ei puține dar iuți și l-a îmbrâncit înfuriată. A glăsuț și ceva, — poate

vorbe de ocară... Omul a căzut peste un scaun și cu scaunul jos, proptit de marginea vetrei uriașe. S'a ridicat umilit și, robît sîngelui, s'a târît la picioarele ei. Ce mare, ce puternică, i se părea Valia!... Cereea ceva, bîlbîia vorbe neînțelese de urechea fetei străină și la grai și la inimă, întindea milog mâini butucănoase, scotea sunete guturale asemănătoare răgetelor de sălbătaciuni...

Valia, semeață, l-a fulgerat cu scăpărări dușmane de ochi și a așteptat... Ii era scîrbă de el.

Gabor s'a prăbușit cu fața în palmele butucănoase, plîngînd cu sughițuri și gemete lipsite de toată înduioșarea plînsului.

Desprins din suspinele sufletului umilit, un gând aprig s'a ridicat în ordonanța locotenentului de Földhar... S'a ridicat, a privit în el, în vraștea inimii lui, în gîlgăirea sîngelui care i se părea că miroase tare a pămînt. Gîndul a fost mulțumit de înfățișarea răzbunătoare a omului... S'a îndemnat să se ridice ca o închipuire de pierzanie, să privească în ochii fetei semeț și dușman, să arunce ochii, ochii lui bulbucăți și roșii ca de bețiv, în camera cu perdea roșie de lîună...

Toate au fost așa cum gîndul a dorit...

A ieșit în ogradă...

Fata tremurînd de groază și poate de ură, poate de scîrbă, a simțit, așa cum numai femeile simt, că soldatul acesta sălbatec a luat o hotărîre rea.

În cușca lui de lemn, șoarecele se sbătea amarnic...

Fata și-a astupat ochii cu brațul și a izbucnit în lung și neostoit plîns.

* * *

Din seara aceea Gabor Fekete s'a întrecut pe sine în treburile lui de ordonanță sîngurcioasă și tare grijulie cu superiorul... Aproape era plicticos de îndatoritor ce se arăta. Denesz de Földhar, deși îl știuse totdeauna om harnic și ascultător, începuse și el să se mire de purtarea asta fără pic de vină. Il îndemna pe Gabor să mai lase treaba, să mai meargă și el prin sat. Să se mai odihnească.

— Azi ești liber Gabor, se arăta binevoitor ofițerul.

— Ce să fac cu libertatea don'...?

— Du-te și tu cu ostașii ceilalți la colhoz.

Colhozul era locul de adunare al localnicilor în zilele de sărbătoare, că și păgânii au sărbătorile lor păgânești. Și soldații se amestecau voioși în cârdășiile de Ruși îmbrăcați curat, ca de sărbătoare.

— Ce să fac acolo ?

— Ei, ce să faci ? Dar prost mai ești măi leat !... Ia, un pic de fustă rusească, insinua îmbietor ofițerul.

Gabor ofta, se încrunta, mesteca avan fălcile și arunca priviri piezișe către ușa cu perdeluță roșie de lână.

Locotenentul conte Denesz de Földhar ar fi vrut să rămână și el singur o zi, o zi măcar. Și dincolo, după perdeluța ușor despărțitoare, Rusoaica ar fi vrut la fel.

Când Gabor nu mai avea nimic de trebăluit, își lua colivia și scotea vietatea din ea la soare. Șoarecele chițcăia bucuros și se strecura repede, repede, în ascunzișurile numai de el știute din haina ostășească a stăpânului său.

* * *

Până într'o duminică...

Ar fi putut fi zi de odihnă, dacă apele frontului nu s'ar fi învărtoșat într'o amară tălăzuire de oameni și moarte. Sborurile de bombardament se țineau lanț. Veneau vești îngrijorătoare. Tunurile hăuiau tot mai cumplit și mai aproape. Rușii spărseseră frontul într'un sector nu prea îndepărtat și acum înaintau spre inima alor noștri. Aerodromul era în calea lor. S'ar fi putut ca până 'n miezul nopții să fie peste ei. Trenul mobil al escadrilei, cu motoarele pufăind a ciudă parcă, era gata de plecare în cale-înțoarsă. Avioanele stau gata să țâșnească, nervoase și răzbunătoare, spre focul frontului. Ofițerii se agitau și ordonau grăbiți, alergând cu panica în ochi și 'n glas, dela o escadrilă la alta, dela un avion la altul. Ostașii se învărteau mai mult fără decât cu rost, în jurul mașinilor. Panica amenința cu rânjet de tun și glonț. Rușii din sat, tinerii mai ales, priveau ponciș la fierberea asta neobișnuită a soldaților străini: simțeau și ei că se petrece ceva neobișnuit acolo unde stăpânea tunul și moartea.

Denezs de Földhar voia să pornească spre aerodrom. Avea de împlinit o misiune urgentă. Valia i-a tăiat drumul, agitată. L-a prins sdravăn de braț și — așa cum s'a priceput, cu vorbele ei

străine — i-a explicat un vis al ei cu teamă. Un vis urît cu Gabor, cu avioane, cu moarte... Ar fi vrut ca ofițerul să nu sboare în ziua aceea. Semnele sunt rele...

Gabor, de după ușe, asculta cu ochi de lup, cu gândurile lui întunecate, la tânguirile femeii. Și se bucura. Se bucura animalic, crud. În el clocoteau la olaltă dragoste și ură, viață și moarte. Acum, acum s'apropie clipa eliberării dorului închis în neputința micimii lui, a faptei lui.

A ieșit grăbit. A trecut prin camera cu perdea roșie de lână, a prins colivia cu șoarecele sub braț și, ca un ucigaș pornit spre prăpastia faptei sale, a început o fugă nebună, neoprită, poruncitoare, spre aerodrom.

Șoarecele, trepidând nervos între gratiile culcușului său, se muncea în salturi, cerând parcă eliberarea. « Poate bănuie și el ceva », gândi soldatul.

— Ai simțit bădie și tu... îl muștră cu glas tare. Da' ce să fac?... Dacă nu era el... Dacă nu era... Mi-a luat-o și tu trebuie să mă mântui... Că nu aflu scăpare din chin decât numai așa...

Gabor vorbea gâfâind sub oboseala neconținutei fugi. Vorbea, lacrima, se destăinuia...

— Da' o să vezi, o să vezi tu. Mi-i fi de ajutor acolo... De mare ajutor... Și o să-l pedepsești așa cum n'a fost pedepsit chip de om până 'n ziua de azi... O să moară! O să se ducă pe veci! Și atunci eu și Valia... Eh, eu și Valia!...

L-a înecat un suspin și s'a împiedecat nevolnic de un bulgăre de glod uscat de era să cadă cât era de lung. Și-a conținut gândul cu frică, să nu-l audă cineva, măcar că totul era doar gând.

Dinspre aerodrom venea don' sergent Nicolae Ilea... Era bun om valahul acesta din valea Bârgăului, că-i dădea totdeauna dohan și chiar câte un gât de vinars...

Ascunse cutia cu șoarecele sub veston... Cu grije... Să nu-l răstoarne, să nu-l izbească... Duse mâna la șapcă și salută.

— Incotro, Gabor?

— La avion, don' sergent.

— O să sburăm acu-acușica, vesti oarecum ocoș sergentul. Unde e domnul locotenent?

— Acasă... Vine-acum...

— Dar ce ții sub veston cu atâta grije, Gabor?

— Ia...

Ordonanța îndrugă ceva nedeslușit. Românul trecu înainte, fără să ceară altă lămurire la vorba încălțită a ordonanței. Nu știa că vorba aceea s'ar fi putut să-l trimeată pe drumul cu nori și veșnicie al morții... Trecu fluierând o doină de-a lui, românească.

Fekete Gabor răsufală ușurat. De sub tunică scoase colivia șoarecelui și se luminează la chip într-o schimonosire de zâmbet diavolesc văzându-l așa, vioi, sărind printre grătiuțele de lemn nemeșter orânduite de el în chip de cușcă. Se furișă spre avion...

Ajuns lângă pasărea mare, albă, aprinsă de lumina argintie a soarelui, se bucură să nu afle pe nimenea pe aproape... Nu erau acolo nici Dombosz Iojoy mecanicul, nici servantul Incze Gyorgy.

Se agăță de avion și cu greu, din pricina cuștei, deschise ușa. Vâri trupul în trupul rotund și burduhănos al pasării de fier și se târî până sub postul de comandă, — locul unde știa el că stă ofițerul când zboară.

Deschise ușița coliviei și prinse șoarecele între degetele lui grele, în chip de mângâiere. Lighioana se strecură sglobie în podul palmei, unde se opri cu frică în ochi. Cu mâna cupă, Gabor duse spurcăciunea la gură și într'un sărut lung și neomenesc de aprins, pecetlui destine.

Cu gesturi repezi împinse șoarecele în colivie și, după ce se asigură că ușița este bine deschisă, o ascunse după tabla de aluminiu a ceasornicelor cele multe la care se uită ofițerul când strunește pasărea în ceruri.

Ieși repede.

În dreapta, nimeni. În stânga, nimeni...

Aerodromul era într'o tulburătoare liniște de amiază.

«O să înceapă larma în curând», gândi Fekete Gabor și o porni agale, ca un om nevinovat, spre tufele de salcâmi din marginea aerodromului.

Ajuns acolo, se opri, își smulse un oftat adânc de ușurare din fundul pieptului, apoi o rupse de fugă spre casă, gâfâind ca un hoț sau ca un om care a omorât pe cineva așa cum se simțea de când îi intrase în cap cuiul nemerniciei.

IV

Mitraliorul Niculae Ilea înainte de a porni la atac încerca armele dela bordul avionului mai mult din obișnuință. Știa el dinainte că mașinăria « merge unsă », dar obișnuința era mai tare. Apăsă pe trăgaci cu o voluptate deosebită așa, ca și când ar fi apăsât șoldurile unei femei frumoase. In gest era și ceva născut, din instinct, după cum tot din instinct puii de pasăre își încearcă aripele înaintea primului lor sbor.

Armele au clănțănit peste hăurile cerului ca o grindină venită 'n toi de vară din seninul seninului, peste tarlalele pusteii.

Locotenentul Denesz de Földhar a întors capul spre el și a zâmbit satisfăcut. Cu valahul acesta s'ar fi avântat între zece Ruși și ar fi fost sigur de izbândă. Se făcuse trăgător aerian în școala românească dela Someșfalău. . . Când Românii s'au pornit înapoia granițelor, Nicolae Ilea, mitraliorul, s'a cerut să rămână în Bârgău. Avea părinți bătrâni și nu se putea deslipi de glie. . . Astea, toate, i le povestise ostașul, când a fost chemat la armată, în escadrila lui. El, Denesz de Földhar, fecior de grofi, nu prea înțelesese bine pasiunea valahului de brazda din satul lui. Ba-l socotea un pic renegat, de vreme ce nu a chibzuit să plece cu Românii lui. . . Dar asta e altă poveste și aici sergentul mitralior se arăta a fi om de conștiință, curaj și încredere. Și un grof cum era el, contele Denesz de Földhar, n'avea decât să se fălească la bord cu un luptător ca valahul acesta. . . De altfel, victoriile dela Kolomeea, dela Czortkov, dela Berdiciu și acum, în urmă, bravura dela Bielgorod care i-a costat pe Ruși trei avioane răpuse în cinci minute de gloanțele mitraliorului valah, puteau fi tot atâtea blazoane pentru noblețea curajului lui. El, locotenentul, credea desăvârșit în posibilitățile misterioase de luptă ale lui Ilea și îl socotea de neînvins. De altfel, pentru aceleași pricini de nețârmurit curaj și Ilea și-aprecia șeful în bine, măcar că îi păreau tare curioase unele ticuri ale acestui ofițer cu sânge albastru și nume străvechi. Aprecierea valahului se potrivea în bine chiar cu a comandanților pornind dela cei de pe aerodrom și oprindu-se la mai-marele sburătorilor, din Capitală. Faptele de aripi ale locotenentului ajunseră de pomină. . . Fusese citat pe întreaga armată a coroanei Sfântului Ștefan pentru « curatele nebunii » săvârșite în sbor îm-

potriva sburătorilor dușmani. Comandanții au trebuit sau să-l pedepsească aspru pentru unele peste fire de năbădăioase ieșiri aeriene, sau să-l decoreze... De bunăseamă, au ales calea din urmă, iar Denesz de Földhar, locotenent aviator și coborîtor al cavalerilor din pustă, a ieșit crescut în ochii tuturor. Izbutise omul acesta frumos, tânăr, strașnic la faptă să fie cineva în țara de pe întinsele șesuri. Curajul lui era de legendă: unul era locotenentul aviator, cavalier și conte de Földhar. Ataca dușmanul din față, de jos, de sus, dintr'o parte, asemenea cum vor fi făcut și strămoșii lui în grele armuri, în războaiele îndepărtatului ev mijlociu. Acolo unde tuturor li se părea că se vâra în gura morții, de Földhar brava... Sfida moartea și ieșea învingător.

Soldații hotărîseră într'o seară în jurul unui foc camuflat de pîclă, că acest lup al cerului a băgat în răcori până și pe doamna Moarte, care fugea de el ca diavolul de cruce...

— Cum să-i stea în cale fraților, c'o dărâmă și pe ea! s'a dat cu părerea un leat mai vechi de prin părțile câmpiei balatonice. Și părerea lui a rămas bună pentru toată flotila, pentru toată aviația, pentru întreaga armie a regatului.

Ilea, sergentul valah, a privit cercetător spre pilotul conte. I se păreau lui curioase tare multe împrejurări din firea ofițerului și nu putea să se uite la el decât astfel... La manșe Denesz de Földhar era numai ochi și nervi. Sergentul s'ar fi simțit oarecum bucuros de norocul ce-l avea de a lupta pe un avion pilotat de lupul acesta cu brazde aprige pe chip, dacă nu l-ar fi mistuit gânduri curioase, venite de undeva, din adâncul asupraitor al timpului poate.

* * *

Avionul hăuia năpraznic peste liniile dușmane.

Trecuse aproape o jumătate de oră de când se deslipise de mătasea verde a ierbii de pe aerodrom și, după socotelile hărții, după direcția acului dela compas, după toate semnele mecanice ale mașinărilor acestea cu viață în ele, erau aproape de țintă, de obiectiv. Locotenentul conte Denesz de Földhar făcu semn mitraliorului valah, de picaj. Dedesubt, un strat alb de nori îi adăpostea la timp potrivit, în loc potrivit. Artileria dușmană își vesti existența prin răvașele alburii ale obuzelor, trimise în întâm-

pinarea lor ca niște buchete de crini albi, învolți și uriași, la o serbare a cerului.

Acul altimetrului cobora disperat, vertiginos. Picajul era accentuat; «prea din fire de curagios», gândi Ilea. Când au ieșit din nori, ținta — o uzină uriașe așa cum mai văzuseră ei multe în Rusia asta, care începuse să nu mai fie chiar surprinzătoare, — aproape de un fluviu lat și tulbure, prinse să crească imens dedesubtul avionului, să se resfire întortochiată, ca o picătură de păcură căzută pe întinsul limpede al unei ape liniștite.

Declanșarea...'

Ilea aștepta... Aștepta cu sufletul la gură, cu mâinile încleștate pe trăgacele mitralierelor... Bombele însă nu se urneau...

Mitraliorul privi mirat și nerăbdător spre locotenent... Ei, drăcie, gândi valahul... Pilotul, îngrozit, hipnotizat, cu mâinile și picioarele înțepenite pe comenzi, se prăbușea în haos ca Manole din legenda copilăriei lui Ilea... Se îngrozi... O fi rănit locotenentul!... Dar cum? Și unde?

În față, pe ebonita tabloului cu aparatele de bord, șoarecele, într'o chinuitoare prezentă, semet, sfida înălțimile, înlemnind pe locotenent.

Ilea nu i-a luat seama. Poate l-ar fi alungat, poate l-ar fi ucis, pentru că bine cunoștea și el groaza ofițerului grof la vederea unei asemenea spurcate lighioane.

— Don' locotenent, redresați... Ne prăbușim, se alarmă el. Dar dacă văzu că pilotul nici gând să miște, înșfăcă brățile manșei peste umerii lui prăbușiți și tremurați. În clipa când avionul ar fi trebuit să se sfarme în mii de țândări de acoperișurile albe de dedesubt, Nicolae Ilea, valahul, a tras cu putere manșa, iar avionul scrâșnind din încheeturi la smucitură, a cabrat voincește în slăvi.

— Don' ... dom' locotenent... Puneți mâna pe manșe...

Locotenentul rostogolea în orbite ochi chinuiți, implorându-l cu ei, cerându-i ocrotire...

— Ce-aveți dom'...?

— E groaznic, izbuti să bâlbâie urmașul cavalerilor de pustă din evul mijlociu. E groaznic Ilea!... Ia-l... Mă sfășie... Mă ucide... Ia-l!

— Ce? Pe cine?...

Mitraliorul roti ochii în carlingă. Nu văzu nimic. Nu văzu pe nimeni... Nici nu se putea altfel... « Are vedenii », gândi. Dar acum nu era loc pentru gândit. Faptă repede, întreagă... Asta îi putea scăpa din prăbușirea care se arăta groaznică.

Locotenentul Denesz de Földhar, amețit, căzu într'o parte, ca un lemn fără viață. Șoarecele se furișă de sub ochii sergentului Ilea și într'un salt drăcesc, căutându-l a răzbunare parcă, fu pe gâtul cu vinele umflate de stau să plesnească ale celui biruit de el, de ochii lui roșii, de gândul ucigaș al lui Fekete Gabor. Când îl simți pe gât, alunecând sub încheetura vestonului, groaza locotenentului se preschimbă în nebunie. Iși adună toate eforturile și îndrugând în neștire un « iartă-mă Gabor » bolborosit, se sculă într'un spasm pe care gândul nu-l poate cuprinde și condeiu nu-l poate arăta în toată sbaterea lui și se repezi, ca o vită lovită între coarne, spre carlingă.

— Dom' locotenent...

Sergentul se cutremură de chipul înebunit, murdar, schimonos, al locotenentului aviator conte de Földhar.

— Dom' locotenent, ce aveți de gând?

În clipa în care ofițerul a stat să se arunce în hăurile fără fund de sub avionul în vuet năpraznic, Ilea l-a prins de pulpana vestonului cu o mână... Cu cealaltă ținea manșa...

Sub veston, șoarecele a început o sbatere furioasă, neîmpăcată.

— Aici, aici Ilea...

Locotenentul a urlat cuvintele, iar mâinile i s'au strâns țapene în jurul pieptului, ocrotindu-se parcă.

— Aici e moartea mea... E viața mea...

Groaza îl înăbușea...

— Mă ucide Gabor, sergent...

Râse într'un hohot sinistru.

— ...pentru ea, pentru Rusoaică, sergent...

« E nebun », gândi pe bună dreptate valahul dela mitralieră.

Ca să nu mai încerce o faptă nesăbuită, sergentul îl împinse pe locotenent cu piciorul, în fundul cabinei în josul fuselajului, hotărât să nu lase brățările manșei și să stăpânească avionul cu slabele lui cunoștințe în meșteșugul pilotajului. Sub piciorul care apăsa fără vrere dar ca o aspră datorie, râsul sinistru și hohotitor curgea ca un izvor țâșnit din nebănuite adâncuri... Apoi glasul pus la

popreală de buna judecată a valahului a prins să se roage, să se tânguie, să geamă, să urle, să ordone...

— Ei, dar ce mama focului are!

Sergentul își făcu în gând închinăciune și privi neînțelegător la mâinile pilotului strânse cruce pe piept, ca pentru a înăbuși acolo un dușman sângeros.

Sub veston, șoarecele se sbătea ca gândurile neiertătoare ale lui Fekete Gabor.

— Ți-o las Gabor... ți-o las. Numai iartă-mă...

...Și în jurul păsării de oțel obuzele dușmane curgeau ploaie. Schijele plesneau din toate părțile. Una l-a lovit pe Ilea în braț... Sânge mult și cald începu să se prelingă din rană pe mâneca hainei și de aci să picure înfiorător peste chipul muncit al omului în luptă cu desnădejdea groazei, înghesuit în spasmul de oroare și răs tâmp. O altă schije l-a lovit pe mitralior în picior. O a treia îi sfâșie carnea într'o coapsă. Dar în loc să-și frângă cerbicia, mai tare crește în valah chemarea luptei.

Cu svâcnirile șoarecelui sub veston, în dreptul inimii; pe haina înroșită de sângele scurs din rănilor sergentului, locotenentului Denesz de Földhar i s'a părut — într'adevăr i s'a părut sau e aieva? — că vede labelle butucănoase ale lui Fekete Gabor strângându-i fără pic de scăpare, grumazul. Înăbușit, a dus mâna la guler și a smucit cu putere. Nasturii au sărit pocnind, iar cămașa i-a eliberat gâtul... Aer... Ce bun e aerul!... Și ochii aceia turtiți, asiatici, ai soldatului! Și rânjetul, cu dinții mari, galbeni și rari! Și fruntea păroasă și coborită greu peste sprâncenele fioroase! Toate, toate, ale lui Gabor care nu poate fi arătare... Il ucideau.

Il ucidea mai tare gândul că el, locotenentul conte Denesz de Földhar poate fi un nimic în labelle acestui monstru, care se furișase în avion sub chipul celui mai insuportabil animal. De aceea, când mâinile s'au strâns pe piept, sufletul și-a descătușat groaza și gura i-a urlat înfricoșarea care l-a năucit până și pe chibzuitul valah, sergentul mitralior, Nicolae Ilea.

Dar din urlat s'a închegat gândul ucigaș. Atunci a strâns puternic vietatea dela piept și așa, în svâcnirile pe care le simțea tot mai înăbușite sub veston, știa bine că-l ucide pe dușmanul aprinsei lui întâmplări de dragoste. Cu bucurie drăcească în ochi, chiuia, urla, striga... Și cu cât viața șoarecelui se scurgea, cu atât

puterea de groază a ordonanței se topea. În mintea-i tot mai răvășită, Denesz de Földhar își striga atotstăpânitor tăria. Să știe cerul, să știe pământul, apele, munții, tot universul, că el este cel ce hotărăște. Așa!... Ce bine se simte în strigătele acestea de fiară care îl sperie până și pe un om ca Nicolae Ilea, mitraliorul!

* * *

Când avionul a pus roatele pe reveneala binecuvântatului pământ, valahul a mai făcut o sforțare, a redus gazele și a căzut, obosit, bolnav, rănit, fără sânge, peste manșe.

Avionul a făcut o piruetă nefirească și s'a lăsat gemând a fier și lemn, pe o aripă, cu trosnete obosite.

Dela postul de comandă al aerodromului, mașina cu cruce roșie deasupra a prins să dudue, apropiindu-se într'o fugă salvatoare.

Când s'au apropiat de pasărea rănită, oamenii din mașină au auzit urletele de biruință ale locotenentului conte de Földhar înebunit de groază. Într'o mână agita, ca pe un trofeu, ca pe cel mai scump trofeu al vieții lui, stârvul șoarecelui strivit sub veston în spasmele nebuniei.

Cu mâinile atârând în brațările manșei, valahul salvator, gema greu, a moarte.

Ochii tuturor priveau îngroziți și nu se luminau.

De undeva, din mașină, doar ochii lui Fekete Gabor înțelegeau. Bulbucăți imens, priveau stârvul șoarecelui și dorita pierzanie a superiorului său.

În întunerecul bicisniciei lui se lăsa puternic haos și din el, nesfârșită nădejde.

LADMISS ANDREESCU

Nish-Sierogosi, 1942.

DESCÂNTEC DE URSITE

S'au luminat cu toatele
Zilele rotatele;
Zilele surorile
Cu toate comorile:

Lunea — cu minunea
Desferecă porțile,
Porțile 'nceputului
Încă nefăcutului

BCU (Și urzeștea'n firul rău Library Cluj

Ceasul Bun

și

Ceasul Rău.

Mărtea — cu plecările
Adulmecă zările
Și-și trimite Piaza-Rea
Pân' la Sfânta *Miercurea*,
Sfântă care le descântă
Toate nenoroacele
Uimele, soroacele
Și trimite pe muncele

Bube dulci

și

Bube rele.

De n'ar fi cu zorile
foile cu ploile
Ca să spele știma lor
Din copita caprelor,

N'ar năboi florile
 Clipele și orele
 La chemarea vântului,
 Vântului, pământului.

Că din pismă și mânie
 Sfânta *Vineri* — vinerie
 Ar lega cu nouă cercuri
 Zilele crescute 'n verguri
 Și le-ar ține 'n uscăciune
 Pe foc viu și pe cărbune
 Și le-ar ține 'n jeregai
 Pe foc viu și ciumafai...

Dar din toate, Piaza-Rea
 Se topește *Sâmbăta*.
 Sâmbăta — *Dumineca*
 De se 'ncheagă ploile
 De prin toate văile
 Și s'arată stelele
 Pe toate muncellele.

Iar la Maica Precista
 Urcă 'ncet. *Dumineca*,
 Urcă 'ncet, acolo, sus,
 Lângă Maică și Iisus
 Și se roagă
 Ziua 'ntreagă
 Veac de veac
 Și grai de grai
 Să le ție toate 'n Rai.
 Să le ție toate cele
 Om și găze
 Flori și stele.

DESPRE NUVELA GERMANĂ CONTEMPORANĂ

Formele literare, genurile, nu sunt — sau nu sunt dela început — niște invenții arbitrare. Ele se nasc cu necesitatea formelor organice, întru cât și spiritul uman, privit în ansamblul evoluției sale, pare a fi ceva organic, în orice caz ceva condus de niște legi și impulsuri necondiționate de geniul individual conștient.

În urma diferitelor revoluții de stil și manifeste estetice din ultimele sute de ani, s'a ajuns la o așa de mare confuzie în privința nomenclaturii literare, încât credem de a fi necesar — înainte de a porni la un studiu cu o sferă mai restrânsă — să cercetăm începutul formei estetice respective și izvoarele ei istorice, « necesare ».

Formele au evoluat mult în cursul vremurilor, denumirile însă au rămas de multe ori aceleași. Astfel s'a ajuns la situația că sub aceeași noțiune să fie cuprinse cele mai diferite lucruri. Tipic în privința aceasta este noțiunea de « erou ». La Greci și în evul mediu figuranții principali ai tragediilor și epopeelor au fost — dacă nu semi-zei — eroi, eroi adevărați. Romanul, o creație a epocii burgheze, a fost menit să țină locul epopeei din timpul cavalerismului. Structura societății se modificase radical. În mod firesc, interesul publicului alunecase dela omul de arme de mai înainte în spre stâlpul societății de atunci, omul cu preocupări mai pașnice, mai burgheze. Se vorbea, însă, ca și înainte de « eroul » romanului și în mod general de eroul tragediei, nuvelei, schiței, deși în cele mai multe cazuri acești « eroi » erau funcționari mici, spălătorese, fete de stradă, vagabonzi, detectivi, directori de întreprinderi și tot felul de tipuri de această speță.

Aici mascherada ciudată, la care a fost supusă noțiunea în cauză, este evidentă pentru orîșicine, deoarece avem încă o noțiune destul de precisă despre ceea ce este un «erou». Problema devine mai grea în momentul în care căutăm să demonstrăm o asemenea schimbare de înțeles la noțiunea de nuvelă; mai grea, în primul rînd, din motivul că avem de a face cu un concept exclusiv estetic-literar, care nu poate fi verificat prin comparație cu o noțiune curentă din viața comună. Dacă ne întoarcem însă la începuturile istorice ale genului, dăm și de ideia lui originară.

Arhetipul nuvelei este nuvela italiană din secolul al XIII-lea și al XIV-lea, în special nuvela lui Bocaccio. Secolele dearîndul acest model a fost respectat și și-a dovedit virtuțile constructive imanente. Ne-am duce prea departe, dacă am cerceta legile sociologice și de evoluție de stil, care, presupunem, au dat naștere acestei forme specifice. Numai pe scurt câteva cuvinte. Lămuritoare ne pare comparația cu un gen minor, strâns înrudit cu nuvela, cu anecdota. Anecdota este povestirea unui fapt autentic sau presupus autentic, care prin calitatea sa de neobișnuiță și noutate a stîrnit atenția primului povestitor, care l-a găsit demn de a fi povestit și altora. Anecdota ca și gluma este o formă de ultimă comprimare, care într'un focar minuscul adună razele unei anumite lumi, unui anumit caracter. Anecdota însă nu este un gen literar propriu zis, deși presupune, dacă este inventată, efectivarea unei calități creatoare de o importanță capitală: concepțiunea. Propriul artistului este crearea unei lumi, este însuflețirea cu viață a lucrurilor și personajelor date. Acest lucru nu este posibil în cadrul prea mic al anecdotei. Am zis că anecdota este povestirea unui fapt neobișnuit și nou. Ori, nuvelistul își pune întrebarea, prin ce mijloace poate să evidențieze cât mai cuprinzător factorul acesta neobișnuit. Noutatea, aici, constă sau în faptul că este o exemplificare frapantă a unui adevăr, sau în aceea că aruncă prin înmănunchierea evenimentelor o lumină intensă asupra unui caracter, asupra unei stări, sau asupra unei lumi. Aici intervine darul intuitiv al scriitorului, care prin evocarea unei lumi vii, capabilă să-ți dea iluzia unei realități, face să răsară acest adevăr «nou». De aici numele de «novella». «Vreau să vă povestesc ceva nou, ceva interesant». Astfel trebuie să ne închipuim, comprimat într'o formulă, începutul oricărei nuvele

adevărate. Povestitorul nu va povesti deci despre micile obiceiuri de toate zilele ale unui vecin, despre dragostea dintre doi tineri oarecare, despre moartea cuiva sau pasiunea secretă a unui alt neînsemnat. (Să nu fim rău înțeleși: nu este vorba de oameni extraordinari, ci de întâmplări extraordinare). Acestea fac conținutul bârfelii, nu prezintă un interes general și nu vor fi prezentate sub titlu de poveste, în niciun caz sub titlu de noutate, de « novella » — deși astfel de locuri comune ale realității umane au fost propagate în ultimele sute de ani sub denumirea improprie de nuvelă.

Nuvela adevărată conține întotdeauna ceva senzațional în sensul mai general al cuvântului; tot așa ea trebuie să prezinte o acțiune *bine rotunjită*, plăcerea ascultătorului provenind în mare măsură din logica înlănțuirii faptelor. O altă caracteristică a nuvelei este « conflictul », un moment dinamic, care dintr'odată dă acțiunii o direcție nouă. Lumina, ca într'un focar, se concentrează într'un punct, care de cele mai multe ori cuprinde un element irațional, ceva nedesvăluit: o întâmplare constrânge personajul în cauză să ia o hotărîre netă față de evenimentul întâmplat și astfel să-și manifeste viața interioară, caracterul. Nuvela nu se povestește deci pentru o înlănțuire oarecare de fapte, dar nici pentru redarea unei atmosfere sau pentru farmecul stilului. Ea se povestește pentru o acțiune, care revelează un sens interior și care prin ea însăși devine remarcabilă și nu prin modul în care este povestită.

Se vorbește mult de « atmosfera » din « O mie și una de nopți »; s'au scris povestiri-basme în genul lor de autori moderni, tipărite cu ilustrațiuni rafinate și pline de farmec; « baletul rus » a înscenat pe vremuri reprezentații sugestive, pline de coloritul voluptos și parfumat al orientului, inspirat din « O mie și una de nopți ». Nu trebuie să uităm însă că și aceste nuvele-basme au fost scrise pentru a face cunoscut un adevăr prin fapte și nu pentru farmecul și coloritul decorului, nu de dragul limbajului metaforic.

Naturalismul și poporanismul, care derivă din el, nu s'au mai interesat într'atâta de aceste fapte întâmplate, ci mai mult de mediul, care în sine prezenta un interes atât de mare, încât întâmplarea de multe ori a fost redusă la rolul de un simplu « pretext ». Același lucru îl putem spune și de nuvela simbolismului.

Aici nu mai interesează atât mediul social cât subconștientul și viața sufletului, tot un fel de mediu, dar mai interiorizat. Nuvela psihologică și psihoanalitică au mutat numai accentul. Comun tuturor acestor genuri este lipsa unui model de construcție și în consecință, a unui plan de construcție. Forma se disolvă. Acest proces de disolvare a fost accelerat și de larga răspândire a unor genuri hibride, cum au fost schița episodică a lui Cehov și a lui Maupassant și foiletonul presei. Schițele acestor autori nu cuprind un tot rotunjit de întâmplări, cum se cere dela o nuvelă bună, ci înfățișează un episod oarecare, rupt dintr'un întreg mai mare, care se presupune, fără a da însă vreun indiciu pentru ceea ce premerge și urmează. Ele pot fi privite ca un « rudiment de roman ». Denumirea de « schiță » este împrumutată din domeniul plasticii. Observăm și aici fenomenul atât de caracteristic pentru a doua jumătate a veacului trecut și pentru mai târziu: confuziunea genurilor.

În cercurile literare germane de azi problema nuvelei a fost obiectul multor discuții înflăcărâte. Discuția această nu este nouă. Goethe încă a chibzuit mult asupra acestor probleme, și faptul că avem din pana sa o poveste, care poartă ca titlu numele generic « Nuvela » (a scris, de altfel, și un basm model, intitulat « Basm »), arată că a căutat să-și lămurească în mod rațional condițiile estetice ale creației sale și să dea în același timp un « model » al genului respectiv, cum îl concepea el. Discuția n'a fost întreruptă și s'a reluat cu insistență în zilele noastre de *Paul Ernst*, marele și neclintitul susținător al conceptului de clasic în artă în toiul manifestelor moderniste. Paul Ernst a cules, a tradus, a prelucrat și a editat nuvele din secole trecute, îndeosebi nuvele italiene și franceze până prin secolul al XVII-lea, a scris o serie de articole critico-estetice despre acest subiect și a compus el însuși o mulțime de nuvele, printre care se găsesc adevărate perle ale genului.

El și-a impus un ideal ascetic. Toate descripțiile, ornamentațiile, dialogurile caracterizante și toate mijloacele analizei psihologice directe sunt aproape eliminate. El vede asemănarea nuvelei cu tragedia printre altele și în necesitatea unei *limitări la indispensabil*. Nuditatea nuvelilor sale nu este, cum s'a spus uneori, goliciune sărăcăcioasă, ea este *împlinirea formei* prin

reliefaea ei: taina artei clasice de totdeauna. Renușarea la atâtea mijloace de efect, descripția naturii, a mediului, relevarea episoadelor pitorești, analiza frapantă etc. pare a lovi însuși nervul de viață a povestirii. Dar, iată, cu toate acestea, nuvelele sale măiestre sunt de un farmec de neuitat și personajele lor și se imprimă în memorie cu toată atmosfera, cu toată ambianța lor. Scriitorul a intuit adânc lumea pe care ni-o descrie și de aceea viziunea ei se reproduce în noi fără ajutorul mijloacelor de evocare obișnuite. Am fi în stare să descriem amănunțit coasta albă și calcaroasă, pe care briza mării scutură parfumul din grozama aurie, Marea Neagră, care în nuvela « Die Prinzessin des Ostens » (Principesa dela Răsărit) scaldă stâncile pe a căror înălțime se ridică trufaș cetatea Trapezunt. Am fi în stare să o descriem amănunțit, am spus, deși autorul abia ne amintește în treacăt aceste detalii ale mediului. Cetatea este condusă de o împărăteasă. Turcii au cucerit toată împărăția și numai reședința cu o țărișoară de întindere minusculă în jurul ei a rămas sub suveranitatea nevătămată a împărătesei, ultimul vlăstar al unei mari dinastii. Pe măsură însă în care barbarii îi sfășie și-i contestă cu succes puterea suverană, inima i se umple de mândrie. Conștiința împărătească devine ceva gigantic, încremenit în sufletul ei. Nimeni dintre toți principii lumii nu este demn de a-i fi consort ales. Din turnu-i înalt zărește într'o zi un tânăr frumos, conducător de măgari, dă ordin să fie adus în alcov, și în aceeași zi omul este omorât, tot din ordinul ei. Ea dă naștere la o fată, pe care-o crește în același spirit de mândrie austeră. Intr'o bună zi sosesc trimișii principelui Portugaliei, care o cer pe principesa de soție. Împărăteasa acceptă și după pregătiri ceremonioase și îndelungate o corabie neînchipuit de bogat înzestrată pornește cu principesa pe bord spre îndepărtata țară a viitorului ei soț. Jumătatea corăbiei este domeniul rezervat al principesei, care, tronând într'un decor fastuos și rece de atâta aur și giuvaeruri, nu schimbă cu nimeni nicio vorbă în tot timpul drumului. Trec prin Marea Neagră prin Bosfor. Intervin nenorociri, corabia este prinsă de furtună, se rătăcește, face un popas îndelungat pe o mică insulă din Mediterană, își continuă în sfârșit drumul lung și sosește cu mare întârziere la destinație. Principele o primește pe principesa cu toate onorurile cuvenite, dar foarte stingherit. Crezând că nu va

mai veni, uitase de angajamentul luat de mult și se logodise între timp cu o altă fată. Fără a mai spune vreun cuvânt și cu toate oboselile călătoriei lungi și pline de peripeții, principesa dă ordin de plecare neîntârziat. Împărăteasa mamă este între timp decapitată de Turcii cuceritori și capul ei înfipt pe creasta cea mai înaltă a castelului, păstrând încă și în moarte aceeași înfățișare de trufașă distanțare și nevătămată mândrie. După un rând de peripeții principesa devine soția contelui de Provence. Soțului însă, nefiind tocmai de rangul ei, abia îi îngăduie din când în când să i se apropie respectuos, păstrând de altfel toată distanța, ce ea crede de cuviință. Intr'o zi fuge cu un bătrân vânzător de bijuterii flamand și îi devine undeva în îndepărtata Flandră o soție umilă, supusă și harnică, suportând tăcută toate grosolăniile bătrânului ursuz, arțăgos și posomorît, care o tratează ca pe o servitoare.

Schimbarea aceasta ciudată nu ne este « explicată », devine totuși verosimilă prin felul povestirii, pe care nu-l putem reda. Sunt secrete corespondențe în această poveste, taine de construcție, care ne pot apropia de tâlcul căutat. Există oare un raport între soarta principesei și o presupusă răzbunare post mortem a tatălui ei, conducătorul de măgari? Multe întrebări din felul acesta s'ar putea pune, dacă am urma mai de aproape cursul evenimentelor povestite.

Paul Ernst a constatat într'un loc că există un raport de înrudire între basm și nuvelă: amândouă fiind forme necesare, cu o logică de construcție imutabilă. Goethe încă spunea că nuvela ține mijloc între realismul vieții comune și lumea basmelor. O altă trăsătură specifică a nuvelei, subliniată de Paul Ernst, și care întru câtva confirmă cele spuse aici, este, că o nuvelă bună conține întotdeauna un element irațional, un nucleu insolubil și inexplicabil, care constituie farmecul genului. Ne referim, în treacăt, la nuvela lui Caragiale « La Hanul lui Mânjoală ».

Comoara inepuisabilă a operei nuvelistice a lui Paul Ernst este cuprinsă în șapte volume, care poartă titluri generice ca: « Nuvele romantice », « Povești comice », « Povești germane », « Povești despre hoți și comedianți » etc., titluri puțin obișnuite în ziua de azi, care ne amintesc titluri ca « Novelas ejemplares » de Cervantes sau « Contes drolatiques » de Balzac.

Wilhelm von Scholz și Will Vesper au un ideal artistic înrudit cu acela al lui Paul Ernst. Cel dintâi i-a fost prieten și a aparținut aceleiași curent literar, sau mai degrabă aceleiași grupări de scriitori. Caracteristic pentru *Wilhelm von Scholz* este predilecția sa pentru tainicul fenomenelor și întâmplărilor care câteodată se întretes cu firele vieții noastre obișnuite și ne dau presimțirea unei lumi lăuntrice cu perspective nebănuite în dosul lumii noastre familiare și cunoscute. Visurile, clarviziunea și toate fenomenele pe care le numim oculte, fac parte din această lume de fond.

Nu este tocmai lucru greu de a produce efect într'o povestire cu astfel de rechizite clar-obscur. Nici nu este așa de greu, precum s'ar putea crede, de a produce o încordare a nervilor printr'o îmbinare misterioasă de fapte, care la sfârșit găesc o desvăluire rațională, o explicație, care arată că toate s'au produs pe cale normală, cauzalitatea întâmplărilor fiindu-ne ascunsă. « Cartea înțelepciunii » de Edgar Wallace face parte din acest gen de povestire, care rămâne absolut la suprafața întâmplărilor. Avem artă în momentul în care o serie de întâmplări rămân misterioase, inexplicabile, fără însă să pierzi iluzia unor fapte întâmplate, verosimile, cât timp citești sau ascuți. Adică, fără ca întâmplările povestite să rămână un joc fantastic gratuit sau să devină absurde. Acest efect se produce, dacă autorul știe să dea întâmplărilor o dimensiune simbolică, știe să împletească firele realului și firele iraționalului în așa fel, încât să producă iluzia vieții reale, viață, care privită de aproape, nici ea nu este decât o împletire de imediat și transcendent, ce ne invită să-i deslegăm înțelesul tănuit. În arta nuvelei, povestitorul deșteaptă această dorință de a pătrunde prin înălțarea faptelor povestite la rang de simbol.

Pentru a vedea la ce grad de artă a știut Wilhelm von Scholz să înalțe nuvela cu subiect ocult, să se citească nuvela « Antwerpener Sage » (o legendă din Anvers). Finețea psihologică și ethosul profund al autorului nostru le putem cunoaște, pe de altă parte, din scurta dar profunda nuvelă « Die beiden Kunstbändler » (Cei doi negustori de artă) din colecția a doua de nuvele ale autorului, care poartă titlul « Die Gefährten » (Tovarășii). Din această categorie, mai mult realistă, face parte și sguiduitoarea dramă în formă de nuvelă « Die Pflicht » (Datoria). Felul în care în această nuvelă generalul japonez — fără să facă cea mai mică aluzie și

prin cuvinte care lasă să se presupună tocmai o voință contrară — dă să înțeleagă pilotului că trebuie să se prăbușească cu avionul în mare, și felul cum aviatorul înțelege porunca nespusă și-și execută misiunea, sunt într'adevăr de o artă unică de plămuit de viață sufletească. Un al treilea gen de nuvele cultivat de autorul nostru este povestirea comică. Pentru a da și aici un exemplu, amintim de încântătoarea umorescă « Der Anzug aus einem Stuck » (costumul bărbătesc dintr'o bucată). Aici, însă, nu mai putem vorbi cu drept cuvânt despre o nuvelă. Este mai mult o povestire, fiindcă o mare parte a farmecului ei constă în spiritualitatea stilului: un factor formal care nu este de ordin constructiv, ci mai mult de ordin interior. Intrăm aici în domeniul romanului.

Will Vesper, dintr'o generație mai tânără, a cules nuvelele și povestirile sale de o calitate inegală într'un mare volum, ce poartă titlul « Geschichten von Liebe, Traum und Tod » (Povești despre iubire, vis și moarte). Idealul său artistic este același ca acel al lui Paul Ernst: limitarea la strictul necesar, o construcție logică și bine echilibrată și ca mijloc pentru crearea atmosferei și evocarea cadrului nu o descripție cuprinzătoare, ci alegerea amănuntului cel mai potrivit, cel mai caracteristic, deviza generală fiind economie în decor. Insuflețirea lumii imaginate nu este de o egală intensitate în toate nuvelele lui Will Vesper. Pe alocuri simțim lipsa de o aprofundare a întâmplărilor. Acolo unde Will Vesper însă a intuit într'adevăr personajele și lumea închipuirii sale, avem impresia că suntem în fața unui adevărat mag. Figurile abia atinse de sufletu-i creator, abia ieșite din mâna-i febrilă de plămuitor, se umplu de o viață care debordează făpturile și stăruie în jurul lor ca o atmosferă supraîncărcată, în care toate moleculele sunt în veșnică mișcare.

Câtă viață în toate acele personaje din nuvela « Kampf um Kurland » (lupta pentru Kurlanda), care prin intrigile lor parcă aruncă o plasă de nepătruns deasupra lui Moritz de Saxa, ducele micului principat baltic Kurlanda! El se menține tocmai grație firelor de interes multiple, care se încrucișează ca un des păianjenș deasupra micului stătuleț, până ce toate aceste fire se rup și tronul său, dela început mai mult imaginar, deși îl ocupase, se prăbușește. Se retrage într'un mic castel situat pe o peninsulă îngustă a unui lac, hotărît să reziste până la urmă. Rușii îl ase-

diază. N'are ce face și nu se poate mișca. Găsește în biblioteca castelului o ediție franceză a lui « Don Quijotte » în care se adâncește. Când adjutantul său vine să-i anunțe că Rușii în sfârșit au pornit la asalt, îl bufnește râsul și exclamă: « Nu vezi că totul nu e decât o comedie ? » « Dar Rușii atacă foarte serios », îi răspunde adjutantul îngrijorat. El cu toate acestea își continuă lectura și numai când nu mai poate ceti din cauza detunăturilor prea dese și apropiate vără în buzunar cele două volume frumos legate în piele cu povestea tristului cavaler, pune sub jiletcă documentul alegerii sale, coboară în curte, încalecă, însoțit numai de valetul său, străbate cu calul lacul în partea opusă asaltatorilor și scapă. Pleacă din ducatul său fără niciun ban și fără sprijin, gonit de toți, numai cu « Don Quijotte » în buzunar și — cu documentul alegerii sale, pe care-l păstrează cu sfințenie până la moarte: un comedian desiluzionat, care involuntar continuă să joace o comedie. Prin intervenția *simbolică* a cărții lui Cervantes în punctul crucial al poveștii, toate intrigile politice, toate manipulările diplomatice în dosul cărora, totuși, stau puteri reale, pasiuni, forțe armate, tot acest joc periculos, urmat cu încordare și interes, care însă rămâne totdeauna într'o oarecare măsură joc, dintr'odată, parcă din înălțimea unei priviri de zeu, se relevă ca o comedie inconsistentă. Moritz de Saxa străvede că toate aceste întâmplări, care le trăise cu atâta pasiune, cu atât efect și risipire de forță nu sunt, privite de pe un piedestal mai înalt, decât un joc, o comedie — și ascunde la piept cu îngrijorare, același om, documentul alegerii sale, hârtia aceasta cu atâtea semnături și ornamentații frumoase și sigilii colorate. Il păstrează până la moarte ca o relicvă sfântă, deși între timp se acopere cu glorie ca mareșalul Franței, urmașul marelui Turenne, și uitase de sigur visu-i aventuros de altădată, ducatul Kurlandei.

Intr'o altă lume intrăm cu Rudolf Georg Binding, acest poet și scriitor distins, mort în anul 1934, care până la o vârstă de patruzeci de ani nu scrisese niciun rând de literatură, ale cărei probleme nici nu-l preocupaseră. Arta sa are ceva de matur-născut, și nuvelele lui, de care ne ocupăm aici, sunt asemănătoare unei esențe uleioase și concentrate, din care s'au evaporat toate elementele ușoare, nesubstanțiale. Dacă am căuta să le clasificăm — o preocupare care firește rămâne arbitrară și aproximativă — am

putea vorbi de « nuvela simbolică », un gen al cărui inițiator în literatura germană este C. F. Meyer. Prin aceasta înțelegem că toate constituantele povestirii n'au decât o valoare simbolică, adică corespund între ele, se reflectează și se intensifică reciproc, toate ținând la același centru vital al poveștii, pe care-l revelează prin gesturi semnificative. Construcția este cât se poate de riguroasă și funcțiunile arhitectonice îndeplinesc în același timp funcțiunea simbolică amintită. Orice trăsătură, în aparență accesorie și trecătoare, trebuie să-și găsească undeva în întregul organismului o corespondență, o replică. Nimic nu servește exclusiv caracterizării fără să intre în același timp și într'o secretă relație cu totul, cu miezul acțiunii. Lipsește analiza directă și explicită a romanului. Orice trăire, care se petrece în interiorul sufletului, este exprimată printr'un gest exterior, palpabil. Lipsește la fel orice caracterizare prin descripție, în general tot ce amplifică, împodobește și presară acțiunea. Nuvela « Angelucia » începe precum urmează:

« Ca Loira, râul Tourainei, pe care zilnic îl vedea din fereastra castelului său, limpede și strălucitor în soare dar semeț și încăpățânat, așa era și tânăra contesa din Nevers. Râul știe să se apere de robia navigației, căci sub oglinda albastră-argintie își întinde, strecurându-le peste tot, limbile sale galbene de nisip, care pun piedică oricărei carene care ar încerca să-și taie brazda în valurile sale mândre. Și tânăra contesă de Nevers își are limbile sale de nisip sub suprafața râzătoare... ».

Avem aici comprimați într'o singură imagine doi factori epici de primă importanță: cadrul exterior, mediul și caracterul personajului principal. Mediul natural și destinul omenesc sunt în strâns raport, un raport fatalist. Totul este condiționat, în funcțiune tectonică — nu una cauzală — de întreg, proporțional legat și închiegat.

În unele din nuvelele lui Binding elementul irațional, de care am vorbit la Paul Ernst, este atât de pronunțat, încât suntem inclinați să le numim nuvele fantastice. Mă gândesc în deosebi la nuvelele « Angelucia » și « Unsterblichkeit (nemurire). Fantasticul, aici, nu este în destinul venit din afară, într'un eveniment, cum este de multe ori la Wilhelm von Scholz, ci el este în interiorul sufletului. În realitate și la W. v. Scholz nota de mister a întâm-

plării își are rădăcina în interiorul personajelor, nu se prezintă ca o forță demonică independentă, ci mai mult ca demon interior proiectat în afară. Binding ia ca subiect constituții psihologice foarte delicate, neobișnuite, însă nu neverosimile. Lovituri puternice venite din afară produc schimbări profunde în sufletele acestea delicate, care reacționează într'un fel cu totul neobișnuit, ce poate fi denumit cu drept cuvânt fantastic. Tânăra nobilă belgiană din nuvela « Unsterblichkeit », care este convinsă că copilul ei este copilul aceluia dușman urît și adorat cu pasiune, eroul aviator german, pe care nu-l văzuse decât o singură dată, și care, plecând de la aeroport de pe terenul moșiei tatălui ei, se scufundă cu avionul în Canalul Mânecii — această tânără femeie, pentru care marea se confundă cu iubitul însuși și care într'o zi, într'un extaz calm, pășește cu copilul strâns la sân în mare, fiind înghițită de valuri, brațele iubitului care o îmbrățișează, nu este — pentru imaginația noastră — deloc « țicnită »; fantasticul complexului ei sufletească nu are nimic absurd în sine, este impunător, sublim. Arta autorului, bine înțeles, înfățișează faptele în așa fel, încât nimic nu-ți pare curios.

Printre nuvelele mari ale lui Binding ținem să amintim, în afară de « Angelucia » și « Unsterblichekit », « Der Opfergang » (drumul de jertfă), « Die Waffenbrüder » (frații de arme) și una din cele mai minunate nuvele de război pe care le cunoaștem, povestea de un farmec nepieritor, « Wir fordern Reims zur Übergabe auf » (Somăm orașul Reims să capituleze).

Wilhelm Schäfer, azi septuagenar, este incontestabil un talent epic cu vocație. Distanța interioară de orișice obiect atins, calmul vederii, un zâmbet între ironie și desmiardare, pe jumătate ascuns, revelează echilibrul interior al unui spirit cu o experiență matură și în același timp o dragoste largă, care îmbrățișează toate formele multiple ale vieții, virtuțile și slăbiciunile oamenilor din jurul său și din timpurile îndepărtate. « Anecdotele » sale, care de fapt ca lungime și ca tratare sunt nuvele, se disting printr'o corespondență perfectă dintre fond și formă. Fiecare mediu, fiecare epocă istorică, fiecare personaj istoric își găsește o expresie stilistică adecvată, fără însă ca aceasta să se manifeste prin mijloace stilistice exterioare, prin forme arhaizante, prin particularități de grai regional, sau alte mici trăsături care îndeplinesc o

funcție de caracterizare. Atmosfera specifică pornește pe neobservate din intuiția interioară a subiectului respectiv, se desprinde din viziunea scriitorului, care crează pornind din centrul vital al obiectului imaginat și nu caută să-i dea un costum adus din afară. Și la Schäfer accentul principal cade pe tâlcul unui eveniment, pe semnificația interioară a unei întâmplări. El este însă, mai mult ca bunăoară Paul Ernst și Will Vesper, un gourmand al unei atmosfere specifice, al unui climat spiritual și istoric aparte. Nepierzând nicio clipă din vedere conturile esențiale ale subiectului ales, el pătrunde totuși cu un gust de fin artisan în amănuntul lucrurilor și atmosferei și știe să-i scoată — cu toată economia în detaliu — ceea ce are mai prețios ca parfum deosebit. Această predilecție de artisan se manifestă și în stil, însă sub formă de o oarecare prețiozitate, care câteodată pare puțin voită și se apropie de manierism.

În afară de ampla colecție de povești, numită de el « Anecdote », Schäfer a scris o serie de nuvele de proporții mari, capodopere ale genului. Cităm « Die unterbrochene Rheinreise » (călătoria pe Rin întreruptă), « Anckemanns Tristian » și « Winckelmanns Tod » (moartea lui Winckelmann), care este povestea filosofului și esteticianului german, din secolul al XVIII-lea, Winckelmann, marele luptător pentru un clasicism exclusivist, orientat numai după antichitate, închipuită ca o lume de calm, de nobleță și armonie nevătămată. Winckelmann își petrecuse cea mai mare parte a vieții lui la Roma, care îi devenise o a doua patrie. La vârsta de cincizeci de ani, deodată, un dor arzător și o neliniște interioară îl îndeamnă să apuce drumul spre patria sa, orașul Stendal în Germania de Nord, pe care nu-l mai văzuse din frageda-i tinerețe. Ajuns însă la înălțimile trecătorilor peste Alpi, îl apucă deodată o teamă stranie, că nu-și va mai putea realiza niciodată visul vieții sale, să vadă cu ochii « țara sfântă », Elada. Întrerupe dintr'un impuls brusc călătoria și se întoarce spre Sud. La Trieste îl așteaptă o moarte mârșavă, e onorât și pungășit de un hoț ordinar.

Scriitorul a căutat să reliefeze sensul destinului lui Winckelmann. Omul care se deslipise de tot de patrie și de poporul său și care crezuse că se va putea înrădăcina într'un pământ străin, acuma, în pragul unei morți tainic presimțite, dorește o recon-

ciliere cu solul său natal, dorește o reîmbrățișare cu lumea care i-a dat viața și de care, în ultimă analiză, tot mai depinde interior. Nu poate regăsi însă poteca pe care venise de mult, și care trebuia să-l conducă înapoi în țara copilăriei. Aceeași neliniște a sângelui care-l gonise spre Nord, îi întoarce acum privirea spre Sud. Neliniștea aceasta, graba subită și inexplicabilă de a vedea Elada, au avut o justificare secretă. O moarte apropiată i-a fost hărăzită. O întâmplare tragică? Sau nu cumva, dimpotrivă, o întâmpinare voită de el? El doar îi ieșea în cale. Dacă nu s'ar fi întors? În această presimțire a morții, conflictul tragic al sufletului său — acoperit timp îndelungat — cetățenia în două patrii, se manifestă în această neliniștită pribegie, în dorința aceea dureros despăcată de a îmbrățișa în același timp amândouă lumile: lumea fericirii copilăriei, lumea caldă a sufletului, lumea mamei, și lumea destinului, lumea austeră a idealului. Sinteza îi este imposibilă. Prea din timp a rupt rădăcinile din pământul patriei, prea uitat de sine însuși a îmbrățișat calea idealului himeric. Moare, deci, între cele două lumi, la linia de despărțire, la granița dintre Nord și Sud, acolo unde i se deschide drumetului, care coboară Alpii și dealurile monotone ale Carstului, zarea nesfârșită a mării sudice: la Trieste, în colțul cel mai nordic al Mediteranei. Moartea — această aparentă întâmplare crudă — devine deci simbolică pentru viața sa întregă, și în relevarea raportului secret care parcă există în legătura acea misterioasă dintre destin, daimonul interior și întâmplarea exterioară, intervenția brutală și oarbă a Parcei, în relevarea acestor raporturi prin înfățișarea evenimentelor sub semnul simbolului, scriitorul și-a văzut misiunea.

Și mai intensificată apare această preocupare artistică la balticul Werner Bergengruen. Ca și Schäfer el este un epic destinat: are largă vedere, suflarea calmă și sigură, dorul de distanțare, acea calitate magică a marelui epic de a dispăre total prin și sub creaturile sale. O puternică înclinație spre lumea vizionară, spre lumea visului și a fantasticului relevă originea sa baltică (e originar din Riga), iar alternarea acestei trăsături cu o dragoste de detaliu realist, văzut cu un ochi muiat de sclipirile umorului, indică o afinitate de vedere și simțire cu fiul provinciei învecinate, cu E. A. T. Hoffmann, originar din Prusia Orientală. Pe când însă la Hoffmann întâmplările misterioase, de multe ori, rămân un

joc exuberant al imaginației, mulțumită în sine, Bergengruen sapă totdeauna rădăcinile unei întâmplări și caută sensul vieții, unde alții văd o suprafață multiformă și multicoloră. Nuvela sa « Die Legende von den zwei Worten » (Legenda celor două cuvinte), pentru a ne limita la un singur exemplu, ne arată pe principele Enric al Bavariei cum, descălecând pe un drum de pădure și dând suitei sale ordin să-l aștepte, merge singur pe o potecă spre o capelă mică în mijlocul pădurii, deși viața sa e în continuu pericol, fiind pândită din toate părțile de pumnalele adversarilor săi politici. Cât timp însă poartă o relicvă sfântă ca amulet în jurul gâtului, se simte ocrotit și în siguranță. Deschizând cartea orelor, dă de cuvintele din sfintele scripturi, care-i vorbesc despre deșertăciunea gloriei pământești și de gloria coroanei eterne. Sguduit de sensul cuvintelor care nu-i par întâmplătoare, se întoarce ca într'un vis, auzindu-se strigat. Vede o umbră de asasin dispărând la ușa capelei și o mică fată de țăran, care, bănuind intenții necurate la cel ce fugise, îl strigă ca să ia seama. În același timp însă, plutind între vis și realitate, extasiat în întunericul micului locaș hirotonisit, vede în lumină slabă a unei lumânări, ca o panglică de jăratec în întunericul bisericeții, un text, parcă proiectat din cartea-i de rugăciuni. Intr'o clipită însă lumina literilor misterioase se stinge și principele mai poate distinge doar două cuvinte « după șase . . . ». Sub impresia cuvintelor sfinte și a apariției asasinului, completând instinctiv frântura de text întrezărit, își repetă cu buze tremurânde și fără de glas: « după șase zile vei muri ». După fiorul primelor clipe a acestei revelații îl stăpânește o liniște senină și supus voinței lui Dumnezeu ia lanțul cu amuletul ocrotitor și-l pune în jurul gâtului fetei. Nu spune nimănui nicio vorbă despre întâmplarea aceasta și răspunde cu tăcere răbdătoare tuturor întrebărilor îngrijorate referitoare la amulețul dispărut. Continuă călătoria întreprinsă, parcă nu s'ar fi întâmplat nimic, uimește însă pe toți aceia, pe care-i întâlnește, prin bunătatea, răbdarea și înțelepciunea sa. Sufletul său este pregătit de moarte. În secret își scrie ultima voință, iar în seara zilei a șasea ia sfânta împărtășanie și-și așteaptă în rugăciune și cu ușile deschise asasinul. Bate miezul nopții și nimica nu tulbură liniștea țării adormite. Își dă seama, că acele cuvinte misterioase însemnau peste șase săptămâni. Continuă viața obișnuită, iar

după șase săptămâni și încăodată după șase luni pregătește toate treburile în țara sa în așa fel, încât să le poată lăsa împlinite în urma lui. Umblă pretutindeni fără nicio pază, fără armă de apărare; atât de sigur se simte sub ocrotirea prognosticului divin. Face toate sub semnul morții, caută să ducă toate la bună împlinire și să fie cât mai drept, acționând mereu sub ochiul justiției eterne. Astfel viața sa a suferit o secretă dar esențială transformare, și după șase ani, cea mai mare măsură de timp dată omului, are absoluta siguranță că destinul i se va împlini. Dă ordin, ca toate porțile castelului să rămână larg deschise și nepăzite și se retrage într'o cămăruță mică, într'un turn înalt, rugându-se mereu și pregătindu-și sufletul pentru trecerea pragului etern. Când soarele se lasă, zărește deodată în depărtarea câmpiei pe un drum de țară un grup de călăreți cu paloșe strălucitoare în lumina apusului înflăcărat. Cu pași grăbiți, cu ochii orbiți de strălucirea armăturii cavalerilor și cu fața luminată în apusul soarelui le iese înaintea. Călăreții se opresc brusc, sar din șea și închinându-se în fața lui îi anunță, că cei șase electori — cu excluderea vocii sale proprii, bine înțeles — îl invită să meargă la Aachen pentru a primi cu voința lui Dumnezeu coroana Sfintei Impărății Romane de Nație Germanică. O întâmplare, o închipuire — sau poate un semn dintr'o altă lume? — dau vieții unui om o altă direcție. Iar în urma transformării de caracter votul alegătorilor cade pe el, împlinind semnul profetic într'un sens neașteptat, dar totuși condiționat de interpretarea greșită și — justă în același timp.

* * *

Conform expunerii noastre inițiale am privit aici doar nuvela în înțelesul riguros al conceptului estetic, lăsând la o parte bogata literatură de povești, care prin preocuparea ei principală, de a înfățișa o lume sau de a crea o atmosferă, țin mai mult de clasa romanului. În această categorie cad poveștile lui Hans Grimm (în afară de unele care merită titlul de nuvelă cu drept cuvânt, ca de exemplu minunata « Richter in der Karu » (Judecătorul în steпа Karu) deosebite prin ținuta lor sobră, limba clară și vigoasă și o profundă cunoaștere a mediului preferat, Caplanda și Africa de Sud. De acest gen țin poveștile de un colorit nespun de bogat și nuanțat și de o rară putere de evocare a unei epoci

istorice îndepărtate ale scriitoarei Agnes Miegel, poveștile de o matură factură artistică ale lui Ernst Wiechert și poveștile-basme ale defunctului Hugo von Hoffmannsthal, acele stranii viziuni detașate de lumea reală și înzestrate cu sugestivitatea visului. Lui Hoffmannsthal i-a reușit de altfel o nuvelă măiastră, intitulată « Das Abenteuer des Marschalls von Bassompierre (Aventura Mareșalului de Bassompierre) ». Nuvele inspirate de o conștientă năzuință spre forma pură a scris și Hans Frank, format în ambianța spirituală a lui Paul Ernst, și tânărul Curt Langenbeck, unul dintre talentele cele mai de seamă ale tinerei arte dramatice germane.

Langenbeck nu a publicat până în prezent decât o singură nuvelă, « Frau Eleonore », care merită însă deosebita noastră atenție. Intensa suflare dramatică, ce te cuprinde dela primul cuvânt al micului volum de 60 de pagini, apărut în colecția « Die Kleine Bücherei », și care nu te mai lasă până la sfârșit, amintește stilul lui Heinrich von Kleist. Kleistiană este de asemenea tendința vădită de sintetizare, de comprimare, care se manifestă în predilecția scriitorului pentru un stil cu construcții de fraze ample și cu o structură complexă dar străvezie și de o logică de consecuție aproape juridică. Fără ca să vrem să o deducem din activitatea creatoare a lui Langenbeck pentru teatru, ținem să subliniem încă odată acea pulsiune dramatică specifică, ce îți taie suflarea, și care este parcă o moștenire peste un secol dela maestrul nuvelei clasice, Heinrich von Kleist. De legile artei dramatice ține observarea întocmai a celor trei unități, de acțiune, de loc și de timp. Evenimentele și împrejurările precursorare indispensabile pentru înțelegerea acțiunii prezente, ce țin în genere de « expoziție », sunt întretesute cu mare artă contrapunctică în cursul povestirii întregi, în fazele acțiunii, care permit o relaxare, o zăbovire și care în același timp fac necesare o intercalare. Acțiunea principală, unica acțiune, care se petrece între trei personaje, nu suferă nicio întrerupere, nicio stagnare; se aprinde deodată ca un mare incendiu, pornește fără ocoliri spre punctul culminant și se stinge ca un superb decor scenic acoperit de o cortină coborită în grabă.

Sub formă de rezumat am putea zice că neobișnuitul, acest « novum », care a fost descoperit de maestrul nuvelei germane

contemporane ca fiind una din condițiile formale esențiale ale genului, fie el înfățișat într'o lume realistă sau subliniat prin introducerea trăsăturilor magico-vizionare —, neobișnuitul acesta nu este poate în esență altceva decât destinul însuși. Destinul, « fatum », forța aceea demonică ce pătrunde din afară în viața noastră și stă totuși într'o oarecare tainică legătură cu caracterul nostru, demonul nostru interior, este arcul care încordează lumea nuvelei. Și nu credem că renașterea artei nuvelei, artă care ne înfățișează destinul în multiplele-i aspecte, în Germania contemporană, este un fenomen stilistic întâmplător. Niciun popor, poate, nu este însuflețit astăzi, într'o așa mare măsură de conștiința destinului, ca poporul german, cu aspectele luminoase și tragice ale acestei conștiințe.

WOLF von AICHELBURG

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RĂZBUNAREA CIDULUI

(din *Romancero*)

ROMANȚA I

Rușinat stă Diego Láinez
că 'ntinat e al său nume
mândru, nobil, și mai vechi chiar
decât Íñigo și-Abarca,

și simțind că-a lui putere
nu e 'n stare să-l răzbune,
că-i slăbit de zile multe
și nu poate să mai lupte,

noaptea nu-i mai este noapte,
ziua nu vrea să mănânce,
ține la pământ privirea
și din casă nu mai iese,

cu prieteni nu vorbește,
ba chiar spatele le 'ntoarce,
că se teme să-i mânjească
răsuflarea lui spurcată.

Și pe când astfel se luptă
cu chinuitoare gânduri,
vrea să facă o 'ncercare,
și norocu-i ține partea.

Pe feciori la sine-i chiamă,
nicio vorbă nu le spune
ci la toți pe rând le strânge
mâna dreaptă 'ntr'a lui mână,

nu ca să le cate 'ntr'însa
chiromanticele linii,
căci această 'nșelăciune
nu se cunoștea 'n Castilla;

dar luând puteri din focul
bătrâneței urgisite
ce 'nfierbântă al său sânge
și arterele 'nghețate,

așa tare 'n mâni îi strânge,
că ei strigă: — « Doamne, — ajunge !
Dă-ne drumul, că ne doare !
Ce ne ceri ? Ce vrei cu noi ? ».

Când fu rândul lui Rodrigo,
înghețase 'n el nădejdea
că va mai găsi ce cată,
harul ce lipsea în ceilalți,
BCU Cluj · Central University Library Cluj

dar cu ochii plini de sânge,
ca un tigru de sălbatic,
cu mânie și 'ndrăsneală
astfel s'a răstit Rodrigo :

— « Pentru Dumnezeu, dă-mi drumul,
lasă-mă, pentru toți dracii,
că de n'ai fi al meu tată,
nu m'aș mulțumi cu vorbe,

ci cu propria mea mână
inima din piept ți-aș smulge,
folosindu-mă de unghii
ca de-un sângeros pumnal ».

Lăcrimând de bucurie,
Contele-i grăi: — « Iubite,
supărarea ta mă 'mpacă
și necazul tău îmi place;

dar tăria ta arat'o
răzbunând a noastră cinste,
ce va fi pe veci pierdută
dacă tu nu ne-o răscumperi ».

Povestindu-i supărarea,
îl blagoslovi cu spada,
moartea contelui de Gormaz
și viața faimei lui.

ROMANȚA II

Gânditor rămâne Cidul
că-i silit atât de tânăr
să răzbune pe-al său tată,
ucigându-l pe Lozano.

Știe câți prieteni are
prea puternicul său dușman,
care ține 'n munți o mie
de temuți Asturieni;

se gândește că la curtea
din León a lui Fernando
glasul lui se-aude 'ntâiul,
ca și brațu-i în războaie.

De nimic însă nu-i pasă
ca de josnica insultă,
cea dintâi ce pângărește
sângele lui Láin Calvo.

Cerului dreptate-i cere,
lumii-un colț prielnic luptei,
tatălui său învoire,
bărbăției lui izbândă.

Nu se teme-a fi nevârstnic,
că 'nvățat e din naștere
să se bată pentru cinste
ca un curajos hidalgo.

De pe zid desprinde spada
Castillanului Mudarra,
ruginită și 'nvechită
de când zace 'nchisă 'n teacă,

și gândindu-se că 'ntr'însa
stă nădejdea lui întreagă,
înainte de-a o 'ncinge
tulburat îi spune astfel:

— « Luptă-te, vitează spadă,
ca și când aș fi Mudarra,
ca și când tot el te-ar strânge,
căci e și a lui necinștea.

Știu că n'ai de ce fi mândră
că te afli azi cu mine,
dar vedea-vei la nevoie
că nu știu să dau 'napoi.

Tare ca oțelul lamei
tu mă vei vedea la luptă,
și stăpânul tău de astăzi
va fi demn de cel din vremuri;

și mă leg că 'n ziua 'n care
un viteaz mă va învinge,
până la mâner în pieptu-mi
mânios te voi înfige.

Dar să mergem; bate ceasul
când pe Conte Le Lozano
îl voi pedepsi cum cere
limba lui nerușinată ».

Hotărît pășește Cidul,
și cu-atâta nerăbdare,
că nici ceasul nu trecuse
și pe Conte-și răz bunase.

ROMANȚA III

— « Nu e fapt de om cu minte,
nici de cavalier de frunte,
să înfrunți pe un hidalgo
mai în vârstă decât tine.

Vijelia urii tale
și nevrednica-ți mânia
nu se cade să se-abată
pe o frunte de bătrân.

Și cu-atât mai rău, că se-află
în León un om în stare
pe-un moșneag să îl lovească,
nu să lupte c'un viteaz.

Ai uitat că-i al meu tată
și urmaș lui Láin Calvo,
și că-un sânge ca acesta
Pmârșevia 'n veci n'o iartă. Library Cluj

Cum de-ai îndrăznit să 'ntuneci
cinstea unui om pe care
eu îl apăr, împotriva
chiar și-a Domnului din cer?

Semănat-ai pe-a sa față
nourul nemerniciei,
dar ca soarele veni-voi
să-i aduc din nou lumina.

Numai sângele mai spală
pata ce 'ntinează cinstea,
și dea Domnul s'o șterg astăzi
cu-al tău sânge vinovat.

Conte crud, voi pune astăzi
capăt vieții tale triste,
căci mânia te împinse
spre necugetate fapte.

In a Regelui vedere
ai lovit pe-al meu părinte;
n'ai gândit că-i vatămi cinstea
și că fiul lui sunt eu.

Greu păcat făcut-ai, Conte;
deci proclam a ta trădare
și vei ști că nu mi-e teamă
să te-aștept la luptă dreaptă.

Diego Láinez mi-a dat viață
și în vine sânge bun,
și-mi voi dovedi puterea
pedepsindu-ți mârșevia.

Cu nimic nu folosi-va
meșteșugul tău la luptă,
căci găsi-vei împotriva
spada mea și-al meu pumnal ».

Astfel Contelui grăit-a
bunul Cid Campeador,
căci așa-l numiră 'n urmă
pentru multele-i isprăvi.

Il ucide și-și răz bună
și în urmă capu-i taie
și-alergând la al său tată
în genuche i-l îmbie.

ROMANȚA IV

Stă plângând Diego Láinez
așezat în fața mesei
și amare lacrimi varsă
cugetând la-a sa necinste.

Mintea lui neliniștită
și de griji înfierbântată
îi arată mii de spaime
și de nobile dureri,

când sosește don Rodrigo
aducând ținut de plete
capul Contelui, din care
curge un șiroi de sânge.

Pe-al său tată-l ia de mână,
din visare îl trezește
și strigând cu bucurie
în acest chip îi vorbește:

— «Iarba rea a fost tăiată,
deie Domnul numai bună.
Tată, nalță-a ta privire
și obrazul, căci se 'ntoarse

cinstea ta, și cu viață
dintre morți am înviat-o.
Pata ei a fost spălată,
și cu toată-a lui mândrie,

BCU Cluj - Central University Library Cluj

mâna-i azi nu mai e mână
și-a lui limbă amuțit-a.
Răzbunat ești astăzi, Doamne,
că-i ușoară răzbunarea,

când dreptatea stă de-a dreapta
celui care ți-o păzește ».
Tatăl crede că visează,
dar de mult pierdut-a somnul.

Indelunga lui durere
crede că-i scornește stafii;
în sfârșit ridică ochii
mohoriți de triste umbre,

și-și cunoaște-atunci dușmanul
îmbrăcat în haina morții.
— « Fiul meu iubit, Rodrigo,
învelește capu-acela,

să nu fie o Meduză
care trupul împietrește
și să am și-acea durere
de-a muri de bucurie

înainte de-a ajunge
îndestul să-ți mulțumesc.
O, nevrednice Lozano !
Cerul astfel mă răzbună

și dreptatea mea 'ntărit-a
brațul drept al lui Rodrigo.
Fiul meu, ia loc în fruntea
mesei, căci acel ce-aduce

capete cum e acesta,
cap va fi la mine 'n casă ».

ALEXANDRU CIORĂNESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

STĂPÂNUL BĂRĂGANULUI

— PRELUDIU —

Legenda a luat viață odată cu Bărăganul, țara lupilor.

Intinderea de pământ cu uriașe păduri de ciulini, scaieți și drăcilă, în care trăiau jivine, una mai urită decât alta; cu un hotar lângă apele verzi ale mării și altul aproape de umerii munților, se îngemăna cu legenda în nepătrunsuri, în taine și vrăji...

Iarna bântuiau viscole cu potopuri de zăpadă și geruri de crăpau lemnele și pietrele, iar vara pământul și aerul erau aprinse de arșița ucigătoare.

Odată cu trecerea vremii, pe câmpia împreunată cu cerul, lângă « Apa Morților », în diminețile limpezi, și cu « Calea Laptelui », în nopțile senine, au început să se adâncească văi, râuri și bălți răcoritoare, să se înalțe codrii nepătrunși de stejari ce atingeau norii cu vârfurile, să sburde animale, să sboare pasări cântătoare, să crească flori.

Bărăganul a pornit să se desprindă din legendă.

O viață nouă și-a arătat fața pe tot cuprinsul.

Omul s'a trezit voinic și bun, cu nemărginitul în priviri și soarele în inimă.

Și-a săpat bordei sub cerul limpede, printre ierburi. Odată cu sămânța căzută din cer și aruncată în cea dintâi brazdă, răcâită cu mâinile, a devenit stăpânul câmpiei și al cântecului.

Munca lui s'a desfășurat întotdeauna prin cântece...

Pe temelia bordeiului s'au înălțat colibe: stâlpi de pământ acoperiți cu iarbă uscată...

Lângă colibe, s'au făurit mai târziu case, sate, orașe.

Și astfel, câmpia bunilor și a străbunilor mei a ieșit din legendă și a intrat în viață...

Azi, Bărăganul are, pentru fiecare călător rătăcit în împărăția lui, taine deosebite.

Intr'un fel îl vede omul care vine să-și odihnească gândul, să-și înalțe simțirea în nepătrunsuri; într'altfel, drumețul necăjit de calea fără capăt, prin arșiță sau prin ger și cu totul deosebit îl privește vânătorul care-i adună semnele vieții: dropiile, prepelețele, potârnichele, iepurii, vulpile și lupii.

Singur plugarul, muncitorul și stăpânul pământului, desleagă firele adevărate ale Bărăganului. El este crescut din pământ, alături de grâu și porumb; întreaga lui viață este frământată de forțele nepătrunse ale glinei, cu aceeași putere cu care brațele vâjoase răstoarnă brazda pentru rod.

Când am descifrat această taină a câmpiei, eram un țânc, ivit printre răzoare, nu mai înalt decât inul înflorit...

Seară caldă de August.

Alergătura din sat și până la câmp, munca strânsului de snopi, îmi secasera trupul.

Eram frânt de oboseală.

M'am întins cu fața în sus pe o căpiță de fân. Seninul cerului mi-a luat ca prin farmec durerea din oase. Aveam acum poftă să mă joc cu stelele, să le adun în gând și să le înșir ca pe niște mărgăritare. Am început să hoinăresc fără nicio țintă, pe lunca minunată a înălțimilor, cu atâtea mii și mii de flori de lumină.

Intr'un colț, mai mulți luceferi mi-au făurit un car cu bidivii înaripați. M'am suit în el și am pornit să sbor pe o fâșie largă de aur, căreia taica îi zicea « Calea Laptelui » și « Drumul Robilor ». Eu nu mă împăcam deloc cu aceste numiri. Le găseam fără nicio noimă. De ce drumul robilor și nu al Bărăganului? Nu pornea el dela o margine a câmpiei, se ridica pe cer și cobora la celălalt țărm? Nu era cel mai frumos drum al nostru, al celor crescuți pe Bărăgan?...

În seara aceea, calea se arăta luminată cum nu fusese niciodată. La mijlocul ei s'au strâns în jurul meu « Cloșca cu pui », « Rarițele » și multe alte zeci și sute de stele cu care m'am jucat până aproape de miezul nopții.

Atunci, din inima celui mai mare luceafăr s'a deșirat un fir lung cât cuprinsul câmpiei: povestea cu viață și moarte a Bărăganului. . .

POVESTEA CU VIAȚĂ ȘI MOARTE A BĂRĂGANULUI

Liana, deschidea în fiecare noapte inima florilor și sbura pe deasupra câmpiei, însoțită de corul greerilor și al păsărilor.

Fata pământului își căuta dragostea, întruchipată în cântec și vis. . .

Când cerul poleia cu purpură geana pământului, se aduna iarăși, toată, în cuibul ei.

Intr'o noapte, zborul devenise greu cum nu fusese până atunci; fața și părul îi străluceau ca toate stelele laolaltă.

Cântecul ei era mai cald, mai plin de chemare. . .

Lângă malul unei ape, zgomot de trâmbiți îi opri aripele. Fără să se aștepte, pe o potecă de lumină coborî un voinic a cărui pelerină țesută din fire de lună făcu un val rotund la picioarele ei. Ochii de cer ai tânărului o priviră adânc. Ea se clătină ca o floare mângâiată de zefir. Nu-i venea să creadă. Bănuia că-i o închipuire. Strălucirea voinicului o amețise.

— Să nu-ți fie teamă, îi vorbi el în șoaptă.

— Te asemeni atât de mult cu visul meu.

Glasul Lianeii se răspânda în câmpie, ca un cântec.

— Iar tu cu viața mea.

— De unde vii?

— Din cer.

— Cine ești?

— Al luminii domn. Stăpânul tău.

— Al meu stăpân? Cât de mult te-am așteptat, în singurătate și în plâns.

— Îți priveam de sus, chemările. Dar sorocul nu era împlinit. Știam că va sosi odată și clipa miezului de noapte, când să pot coborî la tine, să te ridic de aci, din inima câmpiilor, printre umbre și lumini, în cetatea de dincolo de nori.

— Adevărat? Nu voi mai sta singură în marea mea pustietate?

Brațul voinicului de lumină îi cuprinse mijlocul.

— Vom zbura chiar acum.

Fata pământului se lăsă înfiorată în brațele tânărului care îi sorbi, printr'un sărut lung, toată tremurarea din trup. În adâncuri stelele clipeau șirete. Florile Bărăganului își deschiseseră toate inimile în lumina vie a lucefierilor. Iubirea stăpânea întreaga fire.

Dor și Liana întinseră aripile și porniră pe deasupra ciulinilor. Dar zborul lor era ca de plumb. Nu se puteau ridica mai sus de vârfurile ierburilor. Toată lupta, tot zbuciumul, se dovedeau de prisos. Sufletul câmpiei îi ținea aproape, cât mai aproape și n'ar fi vrut în niciun chip să se despartă de ei.

Multe nopți au mângâiat ierburile cu sborul lor obosit până când fata pământului gemu cu glasul stins:

— Aripile de-abia mai mă țin.

— Nu te lăsa învinsă, o îmbărbătă Dor. Voi porunci vântului nopții să ne dea ajutor, să ajungem la țărnul mării. Uite, trecem peste o apă curgătoare. Și vântul se apropie.

De dincolo de ape, din împărăția bălților, porni să se audă un șuerat lung. Dor strigă atunci cu glas cutremurător:

— Vântule din miază-noapte!

Fiul lucefărarului și fata pământului se simțiră pe aripile vântului. Până la țărnul mării li s'a părut zborul, printre nori, frumos și domol, ca un vis. Când ajunseră lângă frământarea valurilor, sub lumina înălțimilor, Liana izbucni:

— Ce frumoasă e marea, în bătaia lunii!

— Valurile n'au fost niciodată mai vesele ca în noaptea aceasta, îi răspunse Dor. Din toate zările, talazurile au pornit să-ți cânte, în dans, numai ție.

Liana asculta simfonia valurilor ca fermecată. Din înălțimi începu să se împletească o cărare de lumină printre stâncile cerului. Fata pământului nu se mai sătura privind minunea. Drumul ajunse până la picioarele ei de crin.

— Mă simt vrăjită, șopti Liana. Niciodată sufletul nu mi-a fost atât de înalt.

Pe poteca de aur, cu luna înainte și stelele după ei, Dor și Liana se înălțară până în palatul lor de dincolo de nori. Marea le-a cântat tot timpul drumului. Trâmbițașii cerului i-au primit cu imnuri de slavă. Cetatea era pregătită de nuntă împărătească.

Se cununa fiul cerului cu fata pământului.

* * *

Timpul s'a măcinat, an după an.

În nicio parte a câmpiei însă, trecerea veacurilor nu s'a observat. Aceleași buruieni creșteau vara, adăpostind aceleași jivine. Iarna, Bărăganul era troienit de acelaș viscol care ridica munți albi de zăpadă, acolo unde primăvara creșteau flori.

Odată, cele patru surori: iarna, vara, primăvara și toamna n'au mai voit să plece din câmpie. Iși așteptau și ele stăpânul. Atunci a căzut din cer o piatră. Din ea s'a ridicat un om cu fruntea de lumină, îmbrăcat în zale de argint. A privit cu ochii de soare nemărginirile și a îmbrățișat lung anotimpurile.

— În sfârșit ai ajuns, vorbi ele cu glas tremurat.

— Câte lumi n'am colindat, zile și nopți fără odihnă, ani și ani întregi, până când să vin aici.

Zânele vremii, adunate la pieptul omului cu fruntea de lumină, îl întrebau, una mai nerăbdătoare decât alta:

— Pe unde ai întârziat atât de mult?

— Pe țarmuri cu alți sori și alte stele.

— Ce-ai făcut pe acolo?

— Am cântat durerile și bucuriile lumii.

— Aici, în pustietate va trebui să clădești o lume nouă, în cântec, lumină și întunec, cu viață și moarte. Noi te vom ajuta, vorbi înțelept iarna cu părul de argint.

Stăpânul Bărăganului avea înfățișarea unui Împărat rămas pe gânduri. Va trebui să făurească o lume nouă cu primăvară, vară, toamnă și iarnă; cu dureri și bucurii, cu viață și moarte...

Iși aminti cum și-a trăit copilăria lângă părinții și frații lui, acolo, în țara luceafărului; cum a plecat din munții roșii într'o zi când soarele ieșise ca un glob de mărgean peste înălțimi și cum s'a dus în lumea altei stele; într'o lume albă, pretutindeni albă. Cu cât se depărta de locul unde-și trăise copilăria, cu atât mai mult puterile îl îndemneau spre limanul unde avea să-i înflorească adevărata lui viață. Zilele în șir, nopțile fără odihnă, luni întregi a colindat drumuri care de care mai grele, mai neumblate. În calea lui fără popas, când ajungea în primăvară, pasările îl primeau cu cântece, florile îl îmbrățișau, fluturii îi făceau hori din aripele albe, ca niște cununi de crini pe lângă fruntea lui gânditoare. În urmă, lăsa o dără de lumină învăluită în taină, cântece lungi și frumoase smulse din inimă. Cu aceste cântări ființele tărâmului

alb se mângâiau la tristețe, se veseleau la petrecere. Tot cu ele mamele își adormeau copiii în leagăn. Câteodată, când cineva îl oprea în drum și îl întreba:

— Cine ești tu, călătorule fără popas?

El îi răspundea scurt, dar cu multă lumină în ochii adânci.

— Stăpânul unui țărâm nemărginit, chemat să cânt durerile și bucuriile lumii.

Apoi își urma drumul cântând. Cu cât înainta în mijlocul acestei lumi albe, căreia îi dăruia cântece din ce în ce mai frumoase, cu atât se simțea mai tare, cu atât chipul lui se însenina mai mult. După ani și ani de rătăcire, faima călătorului ajunsese să fie cunoscută în lumile tuturor stelelor. Cântecele lui erau îngânate de toate buzele; erau simțite de toate inimile.

Din steaua aceasta albă a coborât în câmpia lui pe scara de trăznet...

Stăpânul Bărăganului se mai uită încăodată în largul întinderii pustii, fără nicio oază, fără niciun om. Cele patru anotimpuri, văzându-l atât de mult furat de gânduri, pleacă încet de lângă el. Cum era tare obosit și cum nu știa ce să facă, se întinse cu fața în sus și căută să adoarmă...

Stelele străluceau în adâncuri. El își anină gândul de ele, în timp ce trupul și-l simțea ușor plutind parcă pe deasupra câmpiei, cu iarbă înaltă, susur de greeri și multă lumină de argint, răspândită de sufletul dăruitor al lunei care stăpânea în tăcere marea câmpie.

Târziu, în puterea nopții, Stăpânul Bărăganului fu deșteptat de un glas lung, răgușit.

— Vânturilor din răsărit, din apus, din miază-zi și miază-noapte, veniți din toate părțile și aduceți-mi pe aripile voastre Stăpânul care ne-a sosit din steaua cea albă.

Cât ai clipi, tânărul se simți luat de toate vânturile și proptit în fața unui bătrân cu haine cusute din iarbă crudă, cu barba de mătase verde, cu plete galbene de grâu și ochii albaștri pătrunzători. La lumina stelelor și a lunei se citea pe chipul bătrânului o blândete cerească.

— Bine-ai venit Stăpâne, îl întâmpină căpetenia vânturilor.

— Să trăiești, Măria Ta, strigă Austrul.

— Părintele nostru te-așteaptă de mii de ani, zumzăi Băltărețul.

— Credeam că nu mai vii Stăpâne. Ne erau sufletele grele ca pământul, șueră Munteanul.

— Bine v'am găsit, le glăsui Stăpânul Bărăganului bucurat de această primire.

— De când te-aștept să-mi luminezi și mie sfârșitul cu cântecul tău, așa cum ai mângâiat viața atâtor lumi de dincolo de pământ, mai glăsui bătrânul. Vezi aici, sub dealul acesta, e cuibul care te va adăposti și pe tine ca pe cel mai mare Stăpân al întinderilor.

Bătrânul și Stăpânul Bărăganului, în fruntea celor patru vânturi, intrară într'o groapă săpată adânc în mijlocul unui deal ce despărțea câmpia de o apă. Merseră câțva timp print'r'un întunec umed, până când dădu de o poartă de fier. Moșneagul o deschise. O lumină albastră îi lovi pe amândoi în față.

— Iată cetatea noastră, reluă vorba căpetenia vânturilor.

Un salon larg de marmoră îi primi cu lumini în toate colțurile, pe toate dungile. La mijloc, se afla o masă de aur pe care se găseau farfurii de cleștar, cuțite și furculițe de argint. Se așezară pe scaune de smaragd și la fiecare semn al bătrânului, mâncăruri alese erau servite de vânturile împărăției. Stăpânul Bărăganului mânca cu o poftă de lup flămând, pe care n'o avusese niciodată prin lumile pe unde colindase. După masă, simți prin tot trupul o moleșală neașteptată.

Căpetenia vânturilor îl duse pe Stăpânul Bărăganului într'o altă încăpere tot atât de largă și frumoasă, cu un pat lângă perete pe care erau așternute cearceafuri albe ca zăpada.

Tânărul coborât din cer se lăsă încet pe salteaua de puf de păpădie și adormi. Moșneagul se întoarse în sala de marmoră, să se mai sfătuiască cu vânturile.

— Alte vești mai aveți copiii mei, întrebă el cu același glas blând de părinte.

— Liniște tată, pe întreg Bărăganul, vorbi Austrul.

— Am eu ceva de spus, se apropiu Munteanul.

— Să aud.

— În noaptea aceasta, toate florile s'au însuflețit și s'au îmbrăcat în haine care mai de care mai frumoase. Vor să iasă mâine în calea Stăpânului.

— Foarte frumos, zâmbi căpetenia vânturilor. Dar despre Urâtul Bălților, ați mai auzit ceva?

— Fiara neastâmpărată? intră Crivățul în vorbă. Da, mi se pare că ar fi plecat la frate-său, jivina de fier a munților.

— Da' de unde? sări Băltărețul. L-am văzut eu cum se lupta cu valurile mării ca să intre în palatul Domniței Răsăritului.

— Care palat? căută să-l ia peste aripă Munteanul, ăl de l-a dărâmat furtuna acum câteva zile?

— Măi, măi, da' deștept mai ești matale? îi răspunse cu ifos Băltărețul. Crezi că Domnița Mării are numai un castel? Le-ai uitat pe acelea de sub ape și turnul de pe înălțimea țarmului pe care nici noi nu-l putem atinge cu aripele?

— A, da, făcu Munteanul.

— Voi ce credeți băeți, o să învingă Urâtul? căută bătrânul spre ei neliniștit.

— De, ce să zicem taică, o jivină atât de puternică ar fi în stare să răstoarne toate mările și întreg pământul pentru această femeie, vorbi apăsător Crivățul.

— Ai dreptate, fiul meu. Urâtul Bălților a sfâșiat atâtea vieți în împărăția lui. Uite, d'aia mă cam tem și eu.

— Te temi tu, părinte? întrebă Crivățul mirat de vorbele tatălui său.

— Fiara cu inimă de venin ar fi în stare să ne omoare Stăpânul, dacă l-ar auzi cântând. Ar crede că toate cântecele lui sunt făcute pentru Domnița Mării.

— Eu îmi dau cu părerea că nu s'ar pune la luptă cu Stăpânul nostru, vorbi Băltărețul.

— Să dea Domnul. Acum, fiii mei, haideți să punem la cale serbarea de mâine în cinstea Stăpânului nostru. Tu, Crivățule, să dai de știre tuturor păsărilor și animalelor din miazănoapte. Tu, Munteanule, să vestești cântăreții din partea ta, iar voi, Austruile și Băltărețele, aduceți vestea marei sărbători păsărilor și florilor din părțile voastre.

— Vom fi la datorie părinte, șueră vânturile laolaltă.

— Măine în zori ne apucăm de lucru, îi îndemnă bătrânul. Întreg Bărăganul va trebui să trăiască cea mai luminată sărbătoare.

— Va fi așa cum zici tu, răspunse Crivățul.

Apoi cele patru vânturi se retraseră în odăile lor din palatul de sub pământ. Bătrânul, de abia târându-și miile de ani care îl apăsau pe umeri, intră în camera lui de argint, luminată cu o flacără violetă, ieșită din miezul pământului. Se desbracă pe îndelete și se culcă, rugându-se pentru sănătatea Stăpânului lor. Același lucru îl săvârșea fiecare din cele patru vânturi în încăperea lor. Moșul, cu ochii pe jumătate închiși, înainte de a adormi, începu să fie furat de aducerile aminte...

E, he, părintele vânturilor de azi fusese pe vremuri cel mai temut împărat. Țara lui se întindea dincolo de mări, la capătul pământului. Neamurile vecine tremurau de frica lui. De aceea îl și porecleau împăratul Vijelie sau împăratul Bici de Foc. În războaie împăratul era, într'adevăr, când vijelie când bici de foc. Dacă nu-l supăra nimeni, apoi atunci era cel mai blând om de pe pământ. Cei patru fii ai lui îi semănau în totul. Mândri, frumoși și înalți. Când ieșea tatăl cu copiii în largul Răsăritului, călări pe caii lor cu aripi de foc, păreau sori aprinși, coborâți pe pământ. Lumea toată se minuna de strălucirea lor. D'apoi și când o porneau în zborul cailor în cinci părți ale lumii, spintecând zăările. Atunci se cutremura pământul, iar toate ființele se ascundeau care încotro vedeau cu ochii, de frica lor.

Intr'un război, avut cu popoarele dela mijlocul pământului, împăratul și cei patru fii s'au aruncat în lupte cu atâta înverșunare, au răspândit în jurul lor atâta furtună de foc, încât n'a mai rămas viu niciunul dintre luptătorii țărâmului cald. Dumnezeu, văzând prăpădul pe care-l săvârșiseră, îi prefăcu din oameni în vânturi, trimițându-i departe de împărăția lor, în câmpia fără margini, unde nu găsiră decât mărăcini, scaieți și bălării, prin care se încurcau din când în când și nenumărate mușuroaie de pământ pe care le mai răsturnau, așa câteodată, când le era prea mare necazul.

— Aici, le glăsu Dumnezeu, când veți avea poftă să răsturnați pământul, o veți putea face fără să vă mai supere nimeni.

Împăratul îl rugă atunci pe Dumnezeu să-i dea voie să-și aducă în pustietatea aceasta, din împărăția lui, măcar palatul care îl moștenise din moși strămoși. Domnul îi îndeplini ruga. Împăratul, ne mai încâpând în piele de bucurie, porni cu fiii săi spre fosta lor împărăție, atât de fericiți că nici nu băgară de seamă când întoarseră pe partea cealaltă mai mult de jumătate din fața

pământului. Domnul din cer văzând că iar au luat-o razna, le făcu semn să se astâmpere, amenințându-i că îi va pedepsi din nou. Vijelie și vânturile se liniștiră. Luară încet pe aripi palatul cu toate bogățiile și veniră în inima câmpiei lângă o ridicătură lungă de pământ, pe malul unei ape curgătoare. Aici, în două zile și două nopți săpară o văgăună în care așezară palatul de aur, argint și pietre scumpe. De atunci părintele vânturilor și-a dus viața în această pustietate, când cu amar, când cu zile senine. Acum, bătrânul e tare fericit că a coborât din cer Stăpânul Bărăganului, fiul Liane și al lui Dor și că, în sfârșit, el se va mai odihni.

— Mi-o fi deajuns cât am hoinărit pe fața pământului, gândi moșneagul, lăsându-se de-a-binelea pradă somnului...

* * *

Dincolo de câmpia Bărăganului, peste ape și mlaștini, peste dealuri, movile și văi, într'un castel cu turnurile de oțel și porțile de aur, clădit pe țărmul mării, trăia o fată născută din spuma albă a valurilor. Mică la statură, cu ochii ruși din adâncul nopții, această făptură a luminii se simțea fericită în împărăția ei. Când soarele își întindea aripele peste ape, peste grădini și luncile pământului, domnița cânta la braț cu primăvara, cu vara și toamna. Când viscolul arunca furios zăpadă peste lume, atunci ea se ascundea în fundul mării.

Grădinile de sub valurile mereu în frământare erau pline de cântec și vraje, cum pământul nu avusese încă rai mai frumos. În mijlocul lor se înălța palatul de smaragd. Aici, ca și în cuibul ei de pe țărm, Domnița se simțea fericită. Imbrăcată în haine croite din pietre scumpe, se lua de multe ori la întrecere cu peștii de aur și de argint. Viața ei se desfășura ca o poveste.

* * *

În ziua când pe Bărăgan se desfășura serbarea în cinstea Stăpânului cu fruntea de lumină, veni lângă palatul de pe țărm din smârcurile bălților, Urâtul: trup de balaur, cap de mort, gât de girafă, picioare de cămilă. Urâtul Bălților era numele arătării acoperite cu păr de leu. Scotea flăcări de foc pe nări. Când bătu în poarta castelului, cerul se întunecă, marea porni să se frământeze, să urle și să-și ascută lamele. Domnița, de frică, coborî din ca-

stelul de pe țărni în palatul de sub ape. Urîtul încercă să fugă după ea. Valurile îl opriră la țărni. Se deslănțui o luptă pe viață și moarte. Bătălia ținu zile și nopți, cu atâta înverșunare că mai toate valurile se înnegriră de sângele Urîtului.

— Am să vă sugrum pe toate și tot am să pătrund în palat, răcni el.

— Avem să-ți sugem sângele și ai să putrezești pe țărni, dar n'ai să pătrunzi în cetate, îi răspunseră valurile ca un tunet.

— Mi-ai tăiat șapte brațe, dar tot eu o să vă birui. O să vă otrăviți cu sângele meu și tot o să vă răpesc Stăpâna.

Lupta Urîtului cu valurile mării se întetea. Aici, ziceai că uriașul e învins; aici, credeai că valurile mării vor fi sugrumate. . .

Pe întinderea Bărăganului, cerul se împreunase cu pământul. Se desfășura marea petrecere la care veniseră toate florile, îmbrăcate în fel de fel de rochii, ca niște zâne mici; greerii, muzicanții renumiți; păsările de prin toate lanurile; iepurii, vulpile și toate, toate viețuitoarele din întreg cuprinsul câmpiei. Intr'o singură zi, Stăpânul Bărăganului strânsese prin cântecele lui o mulțime neînchipuită de viețuitoare și stinsese din piepturile lor ura, patima, minciuna. Lupii se îndrăgeau cu iepurii și mielușii; vulpile stăteau la sfat cu păsările ca niște bune prietene, iar fluturii se jucau de minune cu florile. Era atât de frumos, cum nu fusese niciodată în această câmpie fără hotar. Ziua toată s'au învărtit hori largi, în care au jucat animalele și florile. Cântecele Stăpânului era însoțit de chiote de bucurie. Zvonul acestei mari veselii a ajuns până la palatul Domniței mării, oprind pentru o clipă lupta valurilor cu Urâtul Bălților.

— Ce se aude? întrebă Urîtul cu ochii însângezați de ură.

— Un cântec, răspunseră valurile gâfâind de atâta hârjoneală.

— Cine îndrăznește?

— Inima pământului și sufletul cerului, Urîtule. Te poți lupta și cu ele?

Cântecul cuprinsese văzduhul și întinderile. Ura din pieptul Pocitului și clocotul din sufletul valurilor se potoliră brusc. O minune se desăvârșea. În ochii Urâtului răsăriră, pe neașteptate, raze de blândețe. Marele cântec al Stăpânului Bărăganului, îi prefăcuse dintr'odată pe toți.

— Ce e asta? Ce se întâmplă cu mine? Se întrebă Urătul, mișcat de o simțire nouă. Nu mai îmi curge sângele. Mi-au crescut brațele. Cântecul mi-a pătruns în inimă. Mă simt altul. Doamne, cât de frumos e cântecul pe care L-ai trimes.

— Și noi am început să ne limpezim, murmură valurile.

Urătul căzu în genunchi, în fața apelor, cerându-le iertare de tot ceea ce le pricinuisese. Acum nu se mai simțea puternic și îndârjit. Cântecul îl renăscuse. Ura din sufletul lui, veninul pe care-l purta de atâta amar de vreme în sânge se stinseră.

— Vă las cu bine, valurilor. Mă duc unde e cântecul. Unde e Dumnezeu. Rog cereți iertare Stăpânei voastre de fapta nelegiuită pe care am săvârșit-o.

Glasul Uriașului era acum schimbat.

Valurile îi urară drum bun:

— Mergi cu bine. Cântecul și pe noi ne-a potolit.

Talazurile gătite acum cu diademe de mătase albă, limpezi și albastre, se strânseseră la țarm liniștite. Cântecul de pe Bărăgan pătrunse încet, cu farmec, în grădinile-minune, apoi în palatul de smaragd, în sufletul domniței, în somnul ei de vraje...

Domnița visa cum prințul cântecului coborîse și el, odată cu glasul vrăjit pe fereastra cea mare. O mângâia cu mâinele ca de mătase, pe frunte, o sărută lung pe buze, pe obraji, pe pleoape.

O săruta prințul sau cântecul? Cine îi legăna atât de mult simțirea de părea furată de iubire?

În hora florilor și a păsărilor, viețuitoarele porniră să vorbească, între ele, în timp ce Stăpânul lor se uita lung în zare, parcă a fi presimțit că acolo, departe, făptura visului său îi asculta cântecul vrăjit.

— Intr'o singură zi, Stăpânul nostru ne-a făcut viața frumoasă.

— Până azi ne ascundeam în văgăuni, pe sub movile, de nici vânturile nu ne găseau, șișoti vulpea fără șiretenie în ochi. *

— Niciodată câmpia noastră n'a fost mai luminată, iar inima mea mai plină de curaj ca astăzi, îi răspunse iepurele cu semeție.

— Cântecul meu e azi mai vesel și mai cu viață, ciripi o pasăre.

— Rochița mea e atât de strălucitoare, se mândri Floarea Soarelui.

— Inima mea n'a fost niciodată mai tare, intră în vorbă sângele voinicului.

— Astăzi și eu sunt sătul și bun ca un miel. Ce fericit mă simt așa, glăsui lupul.

— Vezi tu, mă lupule, acum suntem și noi frați, lătră încet câinele ciobănesc.

— Da, toți suntem fericiți că ne-a venit Stăpânul, vorbi în triluri alese privighetoarea.

Petrecerea cu jocuri și cântece continuă până seara târziu. Stăpânul Bărăganului cântase toate cântecele pe care le făurise pe tărâmurile unde colindase, în stelele și luceferii cerului unde trăise, înainte de a coborî pe pământ.

Odată cu apusul soarelui, florile și animalele câmpiei însoțiră pe Stăpânul lor până la palatul de sub deal. După ce luă cina, împreună cu părintele vânturilor, Prințul cântecului se culcă în aceeași cameră în care dormise cu o zi înainte.

La miezul nopții bubuituri surde se auziră. Părintele vânturilor se ridică repede de pe scaunul unde se așezase să se odihnească și se duse să deschidă marea poartă. Văjâituri, susure, zgomote, se strecurară înăuntru. Bătrânul îi întâmpină:

— Ce e cu voi?

— Bine și nu prea bine, răspunseră patru glasuri deodată.

— Aduceți vești rele?

— Și bune și rele.

— Să începi cu cele bune.

— După serbarea de azi, toate animalele și florile s'au strâns la sfat și au pus la cale să-i împletească Stăpânului o cămașă din razele de lună ca să nu-l atingă niciodată vreun rău. Erau atât de fericite că au jucat toată ziua după cântecul lui și că de azi înainte nu vor mai sta ascunse prin hârtoape și mărăcini.

— O lume nouă va trăi pe Bărăgan. Pustiul nu va mai fi pustiu. Noi nu vom mai bate, decât atunci când toate ființele vor fi adăpostite în cuiburile lor, se arătă mulțumit bătrânul de vestea adusă.

— Da, așa ar fi bine, se îndoii gânditor Crivățul, dacă n'am avea dușmani.

— Care sunt aceia? întrebă încruntat bătrânul.

— Care să fie, Uritul și frate-său.

— N'au ei zile să calce în împărăția noastră.

— Ei, vezi, tocmai asta voiam să-ți spun. Urîtul, când a auzit cântecul Stăpânului, a încetat lupta cu valurile și a pornit spre noi.

— Adevărat? tresări bătrânul.

— Din nenorocire e adevărat, întări Crivățul. L-am văzut eu venind spre câmpia noastră.

— Atunci ce-i de făcut?

— Ce să fie, iaca ne-om lupta, că doar meșteșugul acesta îl știm noi foarte bine, vorbi Austrul încruntându-și fruntea.

— Firește că ne vom bate, făcu tot îngândurat bătrânul. Noi nu ne dăm cu una cu două. Suntem hârșiți cu războiul. Dar e vorba de Stăpânul nostru. Pe el nu vrem să-l atingă nici cu un deget.

— N'avem decât să-l ținem adăpostit în palat, își dădu cu părerea Crivățul.

— Să-l ținem, să-l ținem nu zic ba, dar crezi că primește?

— Aici e necazul, făcu Munteanul cu amărăciune în glas.

— Eu aș zice să nu-i spunem. Să ieșim afară și să încuiem porțile palatului.

— Deștept mai ești, Băltărețule, atât ne mai trebuie. Să creadă Stăpânul că-l ținem închis.

— O, asta nu.

— Atunci ce e de făcut?

— Să ne rugăm lui Dumnezeu, să ne dea un gând bun, zise bătrânul. Deocamdată să ferecăm porțile și să ne odihnim. Cine știe ce ne va aduce ziua de mâine.

Cele patru vânturi rămaseră câtva timp cufundate în gânduri.

... Barca unui vis înalt furase de mult sufletul Stăpânului Bărăganului pe lacuri de cristal, apoi pe o mare de lumină, spre un castel clădit din aur și soare. Sub ferestrele palatului, luntrea visului se opri. O domniță cu străluciri în ochi îl privi lung ca și când ar fi vrut să-i spună taine pe care el nu le înțelegea. Vru s'o cuprindă în brațe, dar Zâna pieri ca prin minune, iar el sări din somn.

Cu hainele răvășite, Stăpânul Bărăganului intră în sala de marmoră, în care vânturile rămaseră încremenite când îl văzură atât de mișcat.

— Ce e Stăpâne, întrebă moșneagul.

— Am avut un vis care m'a pus pe gânduri, răspunse Stăpânul. Apoi începu să povestească pe îndelete. Vânturile erau numai urechi. Când sfârși, tânărul îi întrebă:

— Ce ziceți de acest vis?

— Ciudat, vorbi bătrânul.

— Foarte ciudat, întări Crivățul.

— Vi se pare vouă ciudat, întră în vorbă Munteanul. Uite, eu care-mi duc viața mai mult prin ridicăturile de pământ și piatră am să vi-l desleg numaidecât.

— Să te vedem.

Vântul se gândi puțin, se scărpină cu aripa după ceafă, apoi începu să tălmăcească cu sfătoșenie.

— Așaa, va să zică Zâna a pierit când Stăpânul nostru a încercat s'o cuprindă în brațe. Foarte natural. Cum credeți voi că o Zână ar fi putut să stea locului când...

— Ascultă, băiatule, nouă nu ne arde aici de glumă, îl dojeni bătrânul.

— Nu glumesc de loc tată, vorbesc foarte serios. Chiar și 'n vis nu putea Domnița mării să fie îmbrățișată de Stăpânul nostru.

— Și de ce, mă rog? întrebă Băltărețul.

De data aceasta, era sigur că l-a dat gata pe frate-său, cu care se cam ciondănea din când în când.

— De ce? Tu nu știi? E blestemată, sărmana. Atunci când o va atinge mâna unui Făt Frumos, fie el coborît chiar din stele, ca Stăpânul nostru, se va preface în stâncă.

— E adevărat ce spui? tresări Stăpânul Bărăganului.

— Da, Stăpâne, e adevărat. Domnița mării a fost blestemată de muma Urîtului. Numai el poate s'o vadă fără să i se întâmple ceva, și tot numai el poate s'o deslege din blestem.

— Atunci, am să mă duc la el, răspunse Stăpânul.

— Ce vrei să faci? se îngrozi bătrânul.

— Mă duc la Urîtul despre care vorbește Munteanul.

— Doamne ferește, îi luă vorba din gură bătrânul. Atât ne-ar mai trebui.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun Stăpâne, că atunci când te-ar vedea Uriașul Bălților ar fi în stare să se lupte cu tine.

— Ei și?

— Nu-l cunoști.

— Nici tu încă nu mă cunoști bine, bătrânule. Ai fost odată un Impărat vestit. Atunci nu-ți lua nimeni înaintea. Acum văd că ți-e cam frică.

— Frică mie? Doamne ferește-mă de așa ceva. Mă gândeam numai la tine, Stăpâne.

— Nu-mi duce grija, împărate Vijelie. Cum știu mânuși cântecul, tot atât de bine și brațul, tot atât de ușor pot muta și munții din loc.

Vânturile când auziră cuvintele Stăpânului lor, se uitau la el cu atâta dragoste în ochi încât ai fi zis că voiau să-l soarbă.

— Dacă ai ști Stăpâne ce greutate mi-ai luat de pe inimă, ce fericiți ne simțim, izbucni bătrânul. În această clipă vânturile își traseră și mai mult scaunele lângă Stăpânul lor. Și așa, într-o ne mai întâlnită apropiere sufletească, stătură de vorbă până când pe văgăuna de sub deal veniră în fugă zorile și le bătură în poartă.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

... A doua zi, Stăpânul Bărăganului colindă câmpia în lung și în lat cântând, cu mai mult dor, un cântec de iubire. Când descoperise drumul care ducea spre Regatul Bălților, năvăli asupra lui un nor negru din care se desprinsese Uritul. Crivățul care îl văzuse de departe strigă:

— Uriașul bălților Stăpâne, ferește-te!

Stăpânul Bărăganului care nu se înfricoșase cătuși de puțin îi răspunse:

— N'ai teamă, vântule, nu vine cu gânduri rele vecinul nostru. Și-apoi pe mine nu m'a îngenunchiat nimeni până azi.

Tânărul cântă mai departe cu mai mult foc. Uritul se apropie de el, îl privi lung, apoi, ca la o poruncă, îi căzu la picioare, orbit de lumina care se desprindea din ochii și fruntea cântărețului. Pocitul începu să urle:

— Domn al cântecului, eu Regele Bălților cad în fața ta și îți aduc mulțumire. Până azi viața întreașă mi-a fost înneacă în ură. Cântecul tău m'a renăscut. Dacă vei veni odată și în regatul bălților și vei semăna și acolo lumina iubirii și a bunătății prin cântec, am să-ți fiu sclav toată viața.

— Scoală-te, îi glăsui prietenește Stăpânul Bărăganului, întinzându-i mâna. Nu-mi vei fi sclav, vom fi prieteni.

Uriașul bălților sărută mâna marelui semănător de cântec, cu multă credință.

— Iată minunea ! strigă tare Crivățul fără să se mai poată opri.

— Minunea e totdeauna în noi, vântule. Numai să știm să-i deschidem porțile.

Stăpânul Bărăganului luă de braț pe Uriașul bălților.

— Și acum să mergem în palatul de sub pământ și să sărbătorim așa cum se cuvine întâlnirea noastră.

— Cât de neașteptată e cinstea pe care mi-o faci și cât de bun ești Stăpâne, mai vorbi Urîtul, în timp ce se îndreptau cu toții, luminați de bucurie, spre lăcașul de sub deal.

În palatul de aur s'a întins o masă care a durat trei zile și trei nopți.

A fost petrecerea păcii între baltă și câmpie . . .

. . . Nu după multă vreme, dela această întâmplare, glasul Stăpânului Bărăganului, alături de ciripitul pasărilor, stăpânea și întreg văzduhul bălților. Cu Urîtul la braț, călare pe vânturi au colindat prin tot regatul bălților, semănând lumina marelui frumos, cântecul și iubirea, până aproape de insula de piatră, în care își avea culcuș Regele șerpilor. Dintre toți, Uriașul bălților se simțea cum nu fusese niciodată : bun, dăruitor, frumos la suflet și liniștit. Un singur gând îl mai muncea. Să se împrietenească și cu Regele șerpilor din insula pustie.

— Domn al cântecului, se rugă Pocitul, trimite glasul tău pe apa liniștită a bălții mele și apoi pe valurile albastre, până la insula de piatră din mijlocul mării. Cântecul făcător de minuni vreau să-l îmblânzesc și pe Regele șerpilor, cu care mă hărțuesc de atâta amar de vreme.

— Cu dragă inimă, prietene, zâmbi Stăpânul Bărăganului.

Apoi cântecul porni mai plin de nebănuite frumuseți. Împrejurimile începură să tresară din adânc, apele să se limpezească mai mult, peștii și toate viețuitoarele bălții să iasă pe oglinda lucie a apei și să asculte cântecul dătător de viață și dragoste. Din spre mare se văzu atunci venind în sbor un balaur cu aripi de foc și cu cap de om.

— Uite, Regele șerpilor, strigă Pocitul. Il aduce cântecul tău Stăpâne. De nu i-ar da prin gând să ne lovească cu aripile lui ucigătoare.

— N'ai grijă, prietene, nu vezi ce lin zboară, îl liniște Stăpânul Bărăganului.

Regele șerpilor se lasă liniștit și fără cuvânt lângă ei.

— Bine ai venit, prietene, îl întâmpină Stăpânul Bărăganului.

— Bine te-am găsit, Stăpâne, îi răspunse balaurul. N'aș fi crezut niciodată că are să se facă atâta lumină în sufletul și în gândul meu.

— Lumina vine din ceruri, vorbi plin de însuflețire Uriașul bălților.

— Adusă de cântecul Stăpânului nostru, frate, îi luă el vorba din gură.

— De când am dorit frățietatea de azi!

În timp ce Uriașul bălților vorbea plin de căldură cu Regele șerpilor, Stăpânul Bărăganului cânta cu ochi duși în zare ca într'un vis. Dorul Domniței îi pătrundea tot mai adânc în inimă.

— Prietene, vorbi încetând cântecul ca la o aducere aminte, am să-ți fac și eu o rugă. Desleagă din blestemul maică-tii pe fata răsăritului și a mării.

— Cântecul tău Stăpâne a năruit de mult blestemul. Când a încetat lupta mea cu valurile, blestemul s'a prăbușit în fundul pământului. Atunci a înviat și sufletul meu.

Stăpânul Bărăganului nu mai așteptă altă vorbă. Porni în sborul vântului spre mare, cu sufletul larg deschis. Sborul zefirului era acum mai degrabă sbor de vânt sălbatec. Când ajunseră în mijlocul câmpiei, Zefirul simțind că din spre mare adia o briză caldă, întrebă:

— Stăpâne, se vede ceva în zare?

Tânărul, după ce își aținti privirile în largul câmpiei, îi răspunse:

— Un punct alb, ca un fulg de mătase, strălucitor.

Stăpânul Bărăganului începu să cânte dragostea care îi înflorea tot mai mult în piept. Briza se apropia pe măsură ce cântecul îmbrățișă tot întinsul câmpiei. Fulgul alb nu mai era fulg, era bulgăre de nea, era... când ajunse în fața tânărului coborât din stele, zâna mică, frumoasă și atât de albă de parcă ar fi fost plămădită din spumă de crini. Domnița, sărind de pe aripile Brizei, cu pași mărunți, în vârful pantofilor cu rubine, se apropie de

Domnul cântecului, care rămăsese încremenit când văzu aeeva făptura visului coborită pe pământ.

— Nu te uita atât de mirat la mine, începu să vorbească fata albă, cu mult curaj. Un luceafăr mi-a fost tată ca și ție, iar adâncul mării mamă. Părinții mi-au dat viață, n'au putut însă să-mi dea și iubirea. Scorpia smârcurilor m'a blestemat să n'am parte de dragoste niciodată și atunci când mă va vedea un Făt Frumos, să mă prefac în stană de piatră. Cântecul tău mi-a descleștat sufletul și simțirea, a sfărâmat puterea blestemului. Iată de ce am venit să-ți aduc prinos viața pe care mi-ai dat-o, Stăpâne.

Tânărul cu fruntea de lumină nu știa ce cuvânt să rostească. Simțirea lui întregă era stăpânită de o putere pe care n'o înțelegea. Făcu totuși un pas hotărît spre fata mării și a răsăritului. Luă trupul de lumină în brațe și-l strânse cu dor la piept...

...Cât au stat, ochi în ochi, gură în gură, nimeni n'a încercat să le măsoare timpul, căci nimeni nu se mai afla lângă ei. Zefirul și briza sburaseră de mult în palatul de aur de sub deal, să ducă vestea bătrânului părinte al vânturilor.

Cântau florile Bărăganului, jucau stelele cu luceferii la braț.

Soarele și luna dansau într'o îmbrățișare pe care niciodată n'o mai încercaseră. În noaptea aceea și-au mărturisit și ei marea lor dragoste.

Cât despre Uriașul bălților și Regele șerpilor au băut atât de mult, că nu s'au mai trezit două mii de ani. . .

Toți au îmbătrânit și s'au schimbat: marea, cerul și pământul. Numai Stăpânul Bărăganului și Domnița mării și a răsăritului au rămas aceiași.

Dealul sub care au trăit mii și mii de veacuri, în palatul de aur, se vede și astăzi, mult mai mărunț, la marginea satului pe care oamenii l-au numit, Panduri.

Palatul s'a dărâmat de mult.

Vânturile au rămas de atunci fără adăpost.

Când și când numai, se odihnesc prin pădurile de sălcii de pe malul râului pe care tot oamenii l-au numit Ialomîța, sau prin întinsele lanuri de grâu și porumb.

Câteodată, Vijelie își mai arată și el puterea prin praful câmpiei, așa ca să nu fie dat cu totul uitării.

SCURTĂ MĂRTURISIRE A ROMÂNIEI

Cei obișnuiți să-și plimbe privirile și gândul peste hărțile care exprimă fizionomia pământului, aceia știu că, din loc în loc, liniile și formele reliefului terestru se îmbină într'un chip oarecum organic, dând naștere la ceea ce Carl Ritter n'a ezitat să numească « indivizi geografici »¹⁾. Geograful german privea fața pământului nu numai cu ochii geografului, ci și cu aceia ai istoricului înclinat să considere această față în funcția ei umană, « à travers les visées et les intentions humaines ». În cadrul acestei concepții, același Carl Ritter avea să considere fața planetei noastre ca un fel de « casă de educație » a genului uman (Erziehungshaus). Proiectată în perspectiva retrospectivă a istoriei, concepția de care vorbim avea să stimuleze în chip neașteptat cercetările asupra vieții omenești trecute, care cercetări — la rândul-le — aveau să ducă chiar la nașterea unor discipline științifice noi: Antropogeografia, Geografia istorică, Geografia politică și, ultima din ele — răsfățata vremii noastre — Geopolitica.

Și, așa cum Carl Ritter vedea fața pământului ca alcătuită dintr'o sumă de « indivizi geografici », așa Friedrich Ratzel vedea specia umană a planetei noastre ca alcătuită dintr'o serie de « indivizi *biogeografici* » — un fel de produse naturale —: popoarele. Iar *Statul*, în concepția aceluiași Friedrich Ratzel este, și el, un organism născut din « asociația dintre o bucată de pământ organizată și un-fragment de umanitate ». Sunt cazuri în care « individul

---

¹⁾ Articol scris pentru o revistă germană (I. C.).

geografic » se prezintă realizat până aproape de perfecția unei capodopere — să zicem cosmologice — și când, în plus, *una și aceeași* masă etnică, compactă și aproape omogenă, umple și acoperă fidel, din margini până în margini, întreg acest organism geografic, cu fidelitatea unei haine « tăiate pe corp ».

Pământul și poporul românesc, considerate atât în parte cât și în raportul dintre ele, ne oferă unul din aceste rare și fericite cazuri. Spune undeva Jakob Burckhardt că raportul dintre marile personalități istorice și vremea lor este ca un fel de cununie sfântă, un *hierós gámos* încă nedeslușit de mintea omenească. Să spunem și noi că acele cazuri de perfectă echivalență și solidaritate între aria spațială a unui popor și aceea a *regiunii geopolitice naturale cu caracter de organism* pe care el o acoperă, trebuiesc *cu atât mai mult* considerate ca tot atâtea cazuri de « *hierós gámos* ».

Cum spuneam, pământul și poporul românesc — perfecta lor acoperire și solidaritate întreolaltă — ne oferă un caz de acest *hierós gámos*. Pământul românesc exact așa este, cum spunea Strabo: « țară compusă ca după dorință, parcă în virtutea unei previziuni inteligente », iar poporul românesc — începând cu primii lui străbuni: Dacii și până azi — totdeauna așa l-a arătat geografia: divin (pentru că perfect !) mulaj uman pe un organism geografic compus ca după dorință. Mulți savanți străini s'au ocupat și au scris despre poporul nostru. Unul din ei spune următoarele: « Se poate, oare, imagina un bloc etnic, lingvistic și național, mai masiv decât acela al minunatei « rase » românești ? ». După cum un altul, observând aderența și adeziunea lui carpatică izbitoare, a trebuit să scrie: « Blocul etnic românesc apare peste tot mai omogen în vecinătatea munților Carpați; cu cât ne depărtăm de Carpați, cu atât apar, spre margini, mai numeroase elemente eterogene. Toate mărturiile istorice ne arată că e vorba, aici, de un fenomen foarte vechi ». Sau, mai departe, același: « Dacă, pe harta care sint tizează trăsăturile esențiale ale geografiei fizice românești, vom trage limitele blocului românesc, vom vedea că acestea sunt mai regulate în apropierea Carpaților, pe care-i învăluie din toate părțile » (Emm. de Martonne). Dar pământul românesc nu este numai unul din cele mai armonios alcătuite spații geografice naționale, ci este — totodată — unul din cele mai bogate. Considerat în raport cu suprafața lui, poate că

este *cel mai bogat* din Europa. Este suficient să amintim, de pildă, *petrolul* românesc, « care poartă pe umerii lui » mare parte din greutatea războiului de azi. Dar *aurul, gazul metan, cerealele românești*? Istoria ne-a fost vitregă, dar geografia românească a învins în cele din urmă, cândva nu de mult. Iată, în această privință, următorul pasaj dintr'o lucrare a unui geograf german contemporan din Brașov (H. Wachner): « Neuitatul meu profesor și mare artist în descrierea geografică a țărilor, Theobald Fischer, într'o comunicare publicată cu mult înainte de războiul mondial, compara harta Statului român de atunci cu un vultur în zbor, căruia îi lipsea trupul, vultur — însă pe care împrejurări istorice ulterioare l-au dăruit cu un trup întreg, trup cu adevărat organic »: Revanșa geografiei, cum s'a spus, asupra istoriei.

II

Poporul român? Un popor format, în marea lui majoritate, din *țărani* — această bază de sănătate etnică și politică pe care și-ar dori-o orice stat din lumea de azi și de mâine, idealul biopolitic al statelor. Un popor de țărani cu una din cele mai vechi, mai bogate și mai interesante civilizații populare ¹⁾. Arta noastră populară, pe cât e de necunoscută, pe atâta e de bogată și interesantă. Suntem, de felul nostru, buni, blânzi și de o mare sensibilitate: pe unii din noi, pe Olteni, de pildă, muzica ne omoară, mai ales cea cântată de noi înșine: prin ea vorbesc pământul și pădurile noastre, istoria noastră, într'un cuvânt — sufletul nostru. În partea sudică a țării suntem calzi ca soarele quasi-mediteranean care ne încălzește. Dar suntem, totodată, tenaci și duri (când trebuie!) ca frigul și vântul năpraznic pe care, prin intermediul stepei rusești, ni le dăruiește, iarna, anticlonul din nordul Siberiei. Ne ținem cuvântul, ne iubim și respectăm prietenii și, mai ales, *nu urim* pe nimeni. Nu dorim nimic din ce este al altuia, dar cu atât mai mult ținem la ce este al nostru. Când avem conducătorul care ne trebuie, mergem la moarte cântând și privim

¹⁾ Poporul român este un popor de țărani, dar Statul Român e departe de a fi unul pur agricol: în preziua izbucnirii actualului războiu veniturile Statului Român erau jumătate agricole și jumătate industriale.

moartea ca o izbăvire, întocmai ca strămoșii noștri Daci de acum două mii de ani. Și grozav ni se mai potrivesc cuvintele unui înțelept corespondent de presă german, aflător astăzi undeva în sud-estul Europei: « Țăranul român, care în existența sa personală e lipsit de pretenții până la renunțare, este tot așa și în război. Răbdarea și rezistența (puterea lui de muncă) sunt aproape inegalabile. Și tocmai acest fapt ne dovedește cât de mari afinități există între țăranul și soldatul român. Indiferent dacă este vorba de un car de țară încărcat cu roadă până la cer sau de un tun pe câmpul de luptă, acest țăran îl trece — și petrece — cu același sânge rece, și pe oriunde: fie prin munții de piatră, fie pe alte drumuri înguste și pline de primejdii. Suportă cu resemnare vremea rea, căldura și frigul, ca țăran sau soldat — deopotrivă. Cu același sânge rece, împăcat cu soarta-i, îndură foamea și setea până dincolo de posibil și-și face până la capăt datoria ». Și mai departe: « Aceeași agerime și pricepere a dovedit el în familiarizarea cu armele tehnice și cu mânuirea lor, etc. ».

Mărturiile elogioase ale misiunii militare germane, care ne-a instruit în preziua războiului în care suntem angajați astăzi alături de Reich, constituiesc cea mai elocventă și mai de autoritate recunoaștere a acestor din urmă însușiri ale țăranului și soldatului român, după cum comunicatele de război germane — mai ales cele din vara și toamna aceasta — vor rămâne drept cea mai calificată recunoaștere a spiritului de sacrificiu și al eroismului soldatului nostru. Iar una din ororile care repugnă cel mai mult firii noastre este buruiana bolșevismului pe care am stârpit-o până azi de două ori: în 1917 la noi acasă și, în 1919, undeva *peste hotare*, cu tot « Consiliul de patru » care ne interzisese expres să facem aceasta. Acum ne aflăm în a treia expediție de stârpire a acestui flagel, unde se pare că nu ne comportăm chiar așa de rău.

Geopolitic, facem parte din ceea ce ne-am obișnuit să numim sud-estul Europei. Dar nu numai atât: prin faptul că neamul nostru este prezent — azi, ca și totdeauna — pe ambele versante ale Carpaților Meridionali, noi alcătuim ca un fel de punte istorică și geopolitică între Europa Centrală și acest sud-est. Ne răzimăm pe Carpați și veghem, în numele și interesul întregii Europe, asupra gurilor Dunării — una din cele mai importante artere economice, ale Europei și ale lumii. Și suntem suficient

de conştienţi că aceasta constituie unul din temeiurile noastre de mândrie şi de încredere în ziua de mâine.

Fără să ne placă să facem prea multă literatură în jurul noţiunii de misiune istorică, am îndeplinit totuşi o astfel de misiune — şi încă jucând unul din rolurile principale în rezistenţa opusă năvălirilor barbare medievale, ca şi în aceea opusă Semi-lunii. În timpul celei dintâi eram mulţi, umpleam pădurile şi văile Carpaţilor, dar istoricii vremii, din cauze pe care nu e locul să le discutăm aici, ne-au trecut sub tăcere: cu alte cuvinte, ne-am îndeplinit misiunea fără s'o trâmbiţăm prea mult, aproape în chip anonim. Şi, tot în legătură cu participarea noastră la « misiunea istorică a sud-estului », vrem să amintim două fapte: vecinilor noştri din sud (pe care nu-i urim — cum ar vrea unii să creadă — şi căroră le preţuim fără sgârcenie bunele însuşiri pe care le au) le-am dat pe trei din cei mai mari ai lor (şi ai noştri) fondatori de state şi conducători de oaste: *pe împăraţii Petru, Asan şi Ioniţă*; iar vecinilor noştri din nord-vest (pe care de asemeni nu-i urim — cum ar vrea unii să creadă — şi căroră de asemeni le preţuim calităţile) le-am dat pe Ion şi pe Mătei Huniade, două din cele mai proeminente figuri ale istoriei lor. Iar pânzele etnice româneşti umpleau *până ieri, alaltăieri* — ba încă umplu şi azi, într'o bună măsură — o mare parte din Serbia, ca şi din Bulgaria. Şi ştim că, etnic, aceşti doi vecini ai noştri sunt în mare parte din acelaşi aluat ca şi noi. Unul din învăţaţii noştri de seamă a spus: « Istoria şi etnografia sunt martore că la originea acestor trei popoare stau aceleaşi rase în fond, acoperite de pojghiţe mai noi şi că la baza istoriei moderne a acestor trei neamuri stă aceeaşi necesitate a unităţii superioare pe care a creat-o Roma, a menţinut-o Bizanţul, a moştenit-o Imperiul Otoman ».

Privim cu simpatie şi cu înţelegere spre vecinii noştri. Ştim că, în ceea ce priveşte procentul de creştere anuală a populaţiei, neamul nostru e printre cele dintâi ale lumii şi că, chiar astăzi, în număr de peste 16 mil. numai la nord de Dunăre, suntem egali, la numărătoare, cu toţi cei trei vecini amintiţi la un loc (consideraţi în masa lor etnică pură). Şi *avem*, cum spuneam, Carpaţii — după cum avem şi Gurile Dunării, locuri din care nimeni nu ne poate smulge. Nu ne temem de vecinii din răsărit,

cu tot strigățul lor de teroare scitică: « Ihr seid Millionen; Menge, Menge, wir. Versucht, ob wir zum Kampfen taugen. Ja, wir sind Skythen, Asiaten wir, mit gierigen geschlitzten Augen! », « Testamentul » politic, dinspre răsărit, al lui Petru cel Mare, nu ne sperie: în mare măsură, și din pricină că de dincoace, dinspre Vest, mai privește încoace un alt testament: « testamentul » politic, și economic deopotrivă, al lui *Friedrich Liszt*, testament care știm ce cuprinde. Nietzsche spunea: « cine vrea să fie erou, acela să-și clădească locuința pe Vezuviu ». Și le suntem recunoscători vecinilor din Est tocmai pentru că, din pricina lor, casa noastră e ca pe un Vezuviu zidită; tocmai pentru că — din pricina lor — noi trăim voluptatea unui permanent « *vivere pericolosamente* ».

Aceasta ne-a ascuțit, în mare măsură, și simțul nostru geografic. Corespondenții de presă care-și îndeplinesc astăzi misiunea în sud-estul Europei pot mărturisi oricând că ziarele românești publică, zilnic, mai multe schițe cartografice (privind mersul războiului) decât gazetele din orice altă țară europeană. Aceasta, de sigur, cum spuneam, în primul rând fiindcă suntem așezați la un foarte interesant vad geopolitic. Suntem, drept aceea, un stat *de necesitate europeană* prin excelență și ne place mai mult, drept aceea, să ne ocupăm de ceea ce se cheamă o misiune geopolitică (care este una a *viitorului*) decât, ca alții, de ceea ce se cheamă o misiune istorică, care este una a *trecutului*. Și poate că tocmai din această pricină — dar și din altele, sigur! — ne place așa de mult una din definițiile germane ale Geopoliticei: « Conștiința geografică a națiunii ». Și nu putem uita că forma și întinderea unui stat sunt determinate și hotărâte de forma și întinderea spațială a Națiunii (mai ales într'o lume organizată și pacificată) și nu putem uita că *națiunea e întâi*, că ea e singura permanentă, statul putându-se strânge și întinde fără, chiar, pericol de moarte.

Aceasta și aceștia suntem.

Aceasta este mărturisirea noastră în fața Europei de azi și mai ales a Europei de mâine, care — pe baza tuturor acestora — va avea să decidă în ce măsură vom putea noi constitui unul din mădularele ei de substanță.

ION CONEA

VIOARĂ

Lui Simion Stolnicu

În sicriașul galben de lemn, unde-a trăit,
gustând din nemurire, o lume 'ngemănată
de sunete, așteaptă să fie re'nviată
din somnul grav, din visul de vraje molcomit,
aceeași melodie, cu-aceeași voluptate.

În cămăruța asta infimă de vioară,
salon eteric, punte pe spații și pe vremi,
așteaptă doar arcușul, prin care să îi chemi,
Beethoven, Bach și Mozart, ca și odinioară,
să-și dăruie pe coarde iar geniul. Ci, de-mi

re'nvii cu măiestrie de magic virtuos
minunile-armoniei și mă conduci deodată
prin profunzimi de suflet sau boltă înstelată,
mă vreau un lemn tot trupul, să cânt armonios
oricând și-oricărei ființe de doruri săgetată.

PEISAJ TRANSILVAN

Roz, galben, verde, ocru, albastru, cenușiu,
las ochiul să culeagă peisajul ăsta viu
de primăvară crudă, pe Țară Transilvană,
spre care doruri pleacă 'n colind de caravană.

Pe vârfuri de colnice, de dealuri și de munți,
pe unde și acuma mai străjuie-o cetate,
se țese viu trecutul istoricelor punți,
prin timp, către Valahii setoși de libertate.

Din depărtări, suspinul, cu-aceeași fremătare,
dospește cu ecouri Carpații; uriaș
reînviat, trecutul se'nalță și tresare
cu toți gorunii 'n codru și svon de buciumaș...

CONSTANTIN STELIAN

O FRESCĂ FOLCLORICĂ

III

Până la 1909, problema *Mioriței* nu intrase în polemicile literare, făcute cu gândul de a impune sau de a infirma o anumită poziție ideologică. Dar către această dată, se afirma puternic acea direcție care, căutând în literatură o apropiere de popor, era înclinată să exagereze valoarea literaturii poporane. Poporanismul era într'unele privințe o adaptare la noi, dacă nu chiar o traducere a ceea ce Rușii au denumit prin cuvântul *narodnicestvo*.

Rusia era cel mai agrar stat din Europa. Prin structura noastră, aveam și noi un răsplat caracter agrar. Direcția literară a revistei dela Iași, *Viața Românească*, printre punctele cardinale, a avut și acest interes pentru țăran, după cum în Rusia *narodnicii* îl preamăreau și căutau să se apropie de popor. Pentru cine se interesează de mentalitatea și direcția aceasta la Ruși, semnalez paginile lui T h. G. M a s a r y k: *Zur russischen Geschichts- und Religionsphilosophie*. Soziologische Skizzen, Zweiter Band, p. 291 și urm.

După cum *narodnicii* ruși vedeau într'unii eroi poporani, de pildă în *Ilja Muromez*, un ideal de putere liberatoare (când lucrurile merg rău în Rusia, Ilja se trezește, își încordează puterile supranaturale și mântuiește poporul), tot astfel poporaniiștii noștri erau înclinați să vadă în literatura poporană dovezi de însușirile superioare ale poporului.

Dar după cum în Rusia mujicul, tot astfel la noi țăranul, nu putea să rămâie un ideal social și literar. Viitorul era nu al formelor de viață agrară, ci industrială.

În discursul său de recepție la Academia Română, ținut în 1909, D u i l i u Z a m f i r e s c u își propune între altele să

examineze întru cât vestita vorbă a lui A l e c s a n d r i, « Românu l e n ă s c u t p o e t », are o îndreptățire. Astfel, Duiliu Zamfirescu, nu din interes științific, dar din preocupare polemică, propunându-și să cerceteze valoarea culegerii lui V. Alecsandri ca mărturie exactă de literatură poporană, se oprește, cum era și firesc, pentru a-și ilustra părerile, la *Miorița*.

Duiliu Zamfirescu amintește de notița lui Alecsandri din ediția dela 1866 despre baciul Udrea, și e înclinat s'o admită, necunoscând afirmația anterioară din *Bucovina*. Dar ce-l interesează în primul rând este: cine a creat *Miorița*? Dacă un Udrea oarecare ar fi fost autorul, aceasta ar fi o indicație că teza celor ce atribue poporului însușiri alese e întemeiată. Antiteza lui Duiliu Zamfirescu este următoarea: « este știut că toate poeziile populare de oarecare consistență nu sunt opera mulțimii anonime, ci a unor anumiți indivizi, poeți de curte boierească sau cântăreți pribegi, menestrelți, trubaduri, lăutari ». In chipul acesta, se afirma lămurit un adevăr care, deși fusese formulat mai dinainte, capătă un relief deosebit. Dacă mai înainte se spusese în treacăt că individul creează, acum se afirmă răspicat că individul ales a fost creatorul plăsmuirilor poporane. Intâmplător, intuiția lui Duiliu Zamfirescu corespunde părerilor care se impun. După cum în limbă, tot astfel și în folclor, ne încredințăm că atât creațiunile cât și prefacerile pornesc dela un anumit individ, față de care mulțimile au rol receptiv.

Dar pentru teza lui Duiliu Zamfirescu, atât nu era de ajuns. Trebuia să se dovedească limpede că varianta lui Alecsandri este o excepție, că individul ales este însuși culegătorul și că deci din ea nu se poate scoate afirmarea: poporul e poet. Pentru aceasta, scriitorul nostru cercetează variantele, citând în întregime varianta lui G h. C ă t a n ă, din revista *Luceafărul*, an. III, varianta colecției G. D e m. T e o d o r e s c u, o variantă din *Materiale folkloristice*, publicate de G r. T o c i l e s c u, și în sfârșit varianta din colecția V a s i l i u. Simpla lectură a acestor cinci variante e deajuns să nască îndoiala cu privire la autenticitatea poporană a variantei lui Alecsandri. Dar această impresie trebuia acum să fie întărită pe calea argumentelor. Și criticele care se fac acum variantei lui Alecsandri amintesc unele rezerve pe care le cunoaștem. « *Miorița* lui Alecsandri ca născocire populară e o

imposibilitate. Iată un flăcău voinic, trăind pe corhane cu turma sa, căruia oița bârsană îi spune că au să-l omoare baciul ungurean și cu cel vrâncean și care, în loc să pună mâna pe bătă și să se apere, pune mâinile pe piept și face poezii! Combativitatea și forța mai cu seamă, care alcătuiesc caracterul specific al eroului baladelor, nu îngăduie o asemenea purtare ».

Este critica pe care am tot văzut-o accentuându-se, dela *Michélet la Aron Densusianu*, cu adaosul că acum se subliniază oarecum și contrazicerea între psihologia eroilor populari și felul ciobanului nostru.

După cum rezerve de felul acesta duse pe Densusianu să dea ca prototip varianta *Miorița lae*, afirmându-i superioritatea, tot astfel Duiliu Zamfirescu, care cunoștea lucrarea lui Densusianu, înclină să vadă în varianta publicată de Gh. Cătană, care și ea conține o luptă, forma primitivă, o formă în care ciobanul numai după ce cade în luptă își face testamentul, iar imaginea moartea-nuntă este pusă în gura *Mioriței*. Dar deși ferită de amintirile scăderi, în această variantă întâlnești o serie de trivialități. În definitiv, e tot o poezie slabă.

Ideea romantică pe care am mai întâlnit-o, care a stăpânit și aiurea multă vreme, în cercetarea epicei franceze de pildă, — ideea că forma cea mai veche trebuie să fi fost și cea mai frumoasă și că treptat a venit o lentă decădere, o găsim și la Duiliu Zamfirescu. « Dacă admitem că *Miorița* a fost creată în Ardeal și o găsim pe Ceahlău, în Teleorman și la Brăila, este evident că ea a venit cu turmele migratorii. Dar cu cât s'a depărtat de autorul său, cu atât forma populară a înlăturat ceea ce era prea înalt și mistic în concepția finală, și a păstrat mai cu seamă onomatopeea: căvălaș de soc », etc. . .

Ne-am fi așteptat ca Duiliu Zamfirescu să-și argumenteze părerea că *Alexandri* a introdus dulcegării sentimentale, dar aceasta ar fi cerut o mai amănunțită critică de text, ceea ce el nu ne putea da. Pe lângă plusul că, după mult ocol, dela *Gaster*, revenim la variante, interesul studiului acesta stă în aceea că ilustrează o eroare. În loc de preocupare strict științifică, e însuflețit de o teză dominată de preocupări de polemică literară. Ciocnirea acestor două elemente, nevoia de explicare și cerința polemică, duce chiar la unele note contradictorii. Intr'un

pasaj, relevază faptul că autorul nu putea să fie decât « un om care a trăit cu oile ». Aceasta ar indica un om din popor. Însă teza nu era în concordanță cu această afirmare, de aceea scriitorul continuă: « dar este el baciul Udrea ? sau Tudor lăutarul ? sau Petrea Crețu Solcanul ? Nu știu. Domnii care se îndeletnicesc cu adunarea de poezii populare se simt umiliți la ideea că *Miorița* ar putea fi opera unui lăutar. Și cu toate acestea e probabil așa ». Discutând părerea lui A. D. Xenopol, am arătat că, dacă nu putem face abstracție de lăutari în circulația baladei, nu le putem atribui rolul de creatori în acest domeniu.

Cât privește problema originii baladei, constatăm la Duiliu Zamfirescu scăderi pe care le-am mai întâlnit: vrea să puie temei pe unele amănunte întâmplătoare. După el, *Miorița* e relativ modernă, pentru două cuvinte. În varianta ardeleană înfățișată ca cea mai apropiată de tipul primitiv, după Duiliu Zamfirescu avem un semn că « balada nu se poate ridica la Daco-Români din veacul de demult, deoarece în replica lui Tudor Lăutarul se vorbește de pistol:

Vrânceanul se încearcă
Pistolul își descarcă...

Al doilea cuvânt pentru care i se pare că *Miorița* e nouă, este că atât morfologia, cât și sintaxa și lexicul sunt ale limbii noastre de azi.

Erori de metodă ca aceasta am mai întâlnit la Odorescu, atunci când pleca dela cuvinte ca *ortoman* ș.c.l., la B. P. Hasdeu, când punea temei pe cuvintele Vrâncean și Moldovan. Atât afirmațiunile acelea, cât și cea citată aici, dacă nu pot aduce nicio dovadă despre vechimea *Mioriței*, ilustrează în schimb nevoia de a căuta un punct de sprijin mai solid în datarea unor astfel de producțiuni.

Pe temeiul tuturor faptelor și punctelor de vedere invocate, concluzia la care ajunge Duiliu Zamfirescu este că balada noastră, având un singur creator, a ieșit întreagă și desăvârșită din capul aceluia, iar poporul a stricat-o. Concluzia aceasta este, până la un punct, apropiată de părerea unei școli moderne care vede în literatura populară « *Kunstlieder im Volksmunde* ». Iată concluzia lui Duiliu Zamfirescu: « *Miorița* este o concepție iranică, ieșită

din capul genial al unui locuitor din Carpați, care reunea în sine toate calitățile tipice ale unei rase. Dar acesta este *unul singur*. Din punct de vedere al mulțimii, el este un aristocrat în toată puterea cuvântului *aristos*, cel mai bun. Atât este de *cel mai bun* încât, pe lângă dânsul, ceilalți nu mai sunt nici buni. Intr'adevăr, cu cât ne depărtăm de autor, adică cu cât coborim dela munte la șes, cu atât replicile Mioriței devin imposibile. Și ce e mai curios ! Ele înlătură cu desăvârșire alegoria morții, ca un lucru de prisos, pe care nu-l înțeleg și nu-l gustă, până ce ajung la această inno-mabilă variantă dată de Vasiliu ».

Deși părerea că autorul este unul singur, un *aristos*, e în concordanță cu teoriile moderne amintite, ea nu vine din astfel de preocupări, ci, cum am arătat, din teza antipoporanistă.

Cât privește chestiunea absenței momentului de alegorie al morții într'o seamă de variante, se cuvine să reținem numai observațiunea. Rămâne ca cercetarea să invedereze dacă absența imaginii se datorește lipsei de gust a cântăreților sau altor cauze.

Pornind dintr'o intenție polemică atât de vie, era firesc ca părerile lui Duiliu Zamfirescu să stârnească o vie opoziție. Revistele poporaniste și semănătoriste ale vremii, abundă în notițe înțepătoare; de altă parte, era firesc ca notițe elogioase să apară în puținele periodice moderniste ale vremii. Dar atât din răspunsul lui Titu Maiorescu la acest discurs de recepție, cât și în discuțiile amintite, zadarnic ar căuta cititorul o lămurire întemeiată pe cunoașterea faptelor. Nu apare nici măcar relevarea unor erori metodice. Duiliu Zamfirescu susținuse, de pildă, că valoarea estetică este hotărâtoare în chestiunea vârstei unui cântec poporan. La origine, *Miorița* fusese deosebit de frumoasă; cu cât s'a apropiat de noi, a degenerat, până la « inno-mabila variantă Vasiliu ». Ar fi fost atât de ușor să i se arate noului academician că o variantă nouă poate fi frumoasă sau urâtă, după cum cântărețul este înzestrat sau nu ! Tot astfel o variantă veche poate să fie transmisă într'o formă urâtă. Dar în toiul discuțiilor, preocupările metodice au fost lăsate la o parte.

Cât privește pe Titu Maiorescu, el trece ușor peste chestiunea *Mioriței* și caută să explice și să apere atitudinea lui Alecsandri ca culegător, ceea ce din punct de vedere istoric era îndreptățit. Când însă Maiorescu își exemplifică părerea, el recurge la unele momente

din colecția lui Alecsandri, ca de pildă la bucata *Șoimul și floarea*, care de fapt nu este poporană. Intru cât controversa se făcea în Academie și pe o temă de un interes mai larg, lipsa unei discuții temeinice a problemelor ridicate era o dovadă de nepregătire pe acest teren, a cărui însemnătate totuși era afirmată solemn în răspunsul lui Maiorescu.

Discuția stârnită de Duiliu Zamfirescu dovedea că domeniul acesta de cercetări se află încă în faza când nu preocupările de specialitate, ci cele de ordin literar domină. Întrebarea era dacă poți scoate din cercetarea *Mioriței* argumente pentru sau contra unei anumite formule literare. Lipsa de rezultate convingătoare pentru toți arată că țelul către care trebuie să se îndrepte cercetarea se cuvenea să fie scoaterea acestui domeniu de sub înrăurirea curentelor sau preferințelor literare. Aveam nevoie de un studiu ale cărui rezultate să se impue cu necesitate, atât poporanștilor cât și adversarilor. Se invedera astfel că domeniul acesta trebuia să fie studiat în ce este, pentru însemnătatea lui permanentă, nu pentru a ilustra te miri ce înclinări trecătoare. Numai în chipul acesta putem feri studiul de exagerări și, prin aceasta, de curba preamăririlor și ponegririlor.

Discuția stârnită prin discursul de recepție al lui Duiliu Zamfirescu îndeamnă pe N. I o r g a să-și spună din nou cuvântul cu privire la epica noastră poporană.

Literatura poporană a fost o preocupare constantă a acestei personalități. Era firesc lucru: dată fiind direcțiunea literară pe care voia să o statornicească, adesea a afirmat crezul că așteaptă dela un contact mai viu cu literatura poporană un folos « pentru îndreptarea portului, refacerea limbii și înnoirea inspirației ».

Pentru a înțelege părerile lui Iorga despre baladă în genere și despre *Miorița* în special e interesant să urmărim mersul ideilor la acest cercetător.

La 1901, în celebra introducere în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* înfățișază ca autor al poeziei poporane pe *popor*, precizând că înțelege din acest cuvânt mai ales pe țăran, păstrătorul străvechilor datini. Viața artificială, departe de natură, a boierimii decăzute, e pusă, într'una din cele mai frumoase pagini ale scriitorului nostru, în contrast cu viața necăjită dar mai sănă-

toasă, a țăranului. Poezia creată de țăran este dusă mai departe și vulgarizată de lăutari: « apa clară a munților crescând, se turbură de lutul pământurilor măloase și cu greu ne-o putem închipui în puritatea ei primitivă ». Dar în afară de țăran și lăutar, mai sunt doi factori: mahalaua și ciocoi. Poezia produsă de aceste două pături e mai ușor de datat, — pe când « în adevărata creațiune poporană puține lucruri se pot localiza, statornici în timp, fără greșală ».

În *Istoria literaturii române în secolul al XIX-lea*, în vol. III, cap. *Alecsandri și poezia populară*, N. Iorga dă o serie de observații asupra modificărilor introduse de Alecsandri în cuprinsul baladelor. Aceste observații, privind și unele chestiuni de amănunt, nu pot fi cercetate aici. Părerile lui Iorga despre baladă se precizează în studii următoare.

Cu prilejul apariției colecției lui Vasiliu, publică, sub titlul *O nouă culegere de poezii populare din Moldova*, un articol în numărul din Mai 1909 al *Neamului Românesc literar* (pp. 340—361).

Aici se conturează acum liniile unui sistem de a privi literatura poporană; ceva mai mult: apar unele preocupări de a căror îndestulare atârnă științificarea acestui domeniu.

În colecția lui Vasiliu, N. Iorga observă că sunt elemente cunoscute și aiurea, în mai tot cuprinsul românesc. În multe din bucățile date, întâlnim tipuri cunoscute încă din colecția Alecsandri. Dar observarea aceasta mai fusese făcută. Mai pline de urmări pentru felul de a vedea al cercetătorului nostru sunt o serie de constatări cu caracter geografic: citează bucăți în care apar felurite provincii și numiri de localități din tot cuprinsul românesc. Aceste fapte i se par lui Iorga că prezintă material concludent pentru o explicare a originii baladei « Și iată că din aceste constatări privitoare la localizarea cântecului bătrânesc și voinicesc, a baladei, reies liniile mari ale unei teorii a baladei pe pământ moldovenesc mai ales, dar aplicabilă și cântecelor dintr'alte ținuturi ».

Întâmplător, și alți cercetători încercase să pună temei pe unele denumiri geografice din baladă. Ceea ce intervenea acum ca element nou era gândul de a se stabili mai sistematic, cu ajutorul localizărilor, originea cântecelor bătrânești.

Pentru discuțiunile noastre viitoare, se cuvine să reținem că o cercetare critică a materialului geografic, din punct de vedere al

crezământului ce trebuie să-l acordăm, nu se face. Astfel, cercetătorul caută de fapt, în considerațiuni și date istorice, un punct de sprijin mai sigur cu privire la originea baladelor noastre.

Pe temeiul sugerărilor geografice pe de o parte, iar pe de altă parte pe acela al unor considerațiuni istorice, se formează la N. Iorga noțiunea de *ciclu*. Această noțiune a circulat în studiul epiceii apusene și antice, dar acolo este un efect al cercetărilor cu privire la eposul cărturăresc. Astfel, s'au alcătuit complicate legături genealogice cu privire la Dardanos, Eraclizi, etc. Bogata epică medievală franceză a fost și ea legată în cicluri. Dar aici ele s'au născut din activitatea conștientă a poeților. Din epica antică și medievală cultă, noțiunea aceasta de ciclu a trecut în folclor. S'a afirmat astfel că basmele asiatico-europene, ca să iau un exemplu, nu sunt ca niște copii găsiți, născuți la întâmplare, ci formează familii ale căror ramuri se leagă între ele ca acelea ale unui arbore genealogic. Povestitorii cei vechi ar fi simțit instinctiv aceste legături pe care folcloriștii se cuvine să le lămurească.

Privind însă critic noțiunea aceasta a ciclurilor în epica autentic poporană, nu putem primi părerea că poporul a putut avea vreodată astfel de complexe epice, ca ale unui arbore genealogic. Nu putem ști precis cum au stat lucrurile la Greci, dar dacă ne desfacem de părerea mistică despre o structură sufletească a vechilor Eleni cu totul deosebită de aceea a altor popoare, trebuie să admitem că și la ei ciclurile epice sunt produsul cult al unor epoce depărtate de primitivitatea poporană.

Revenind la studiul lui Iorga, cuvântul *ciclu*, aplicat la noi, pare că însemnează un ansamblu de balade care purced din același mediu geografic sau din aceleași împrejurări istorice. La început, distinge numai patru cicluri și exemplificarea nu este prea bogată și nici nu se stăruie în aducerea dovezilor. Unele explicări se înfățișază nu pe bază de dovezi, ci ca instituțiuni.

Cele mai vechi balade ar fi « Cântecelul bătrânești, în cel mai îndreptățit înțeles al cuvântului, acelea care se spuneau la mesele Domnilor ori la intrarea oștilor prin orașe ». Aceste balade, în care ar intra poate și o baladă ca *Toma Alimoș*, ar alcătui *ciclul domnesc*.

Dacă ciclul acesta este caracterizat după criteriile istorice, cel următor e întemeiat pe alt principiu de diviziune: pe considerațiuni, nu numai istorice, dar și geografice. Acesta ar fi ciclul

izvorit din viața liberă, voinicească, a Codrenilor din vestitul codru al Chigheciului, de pe ambele țărături ale Prutului din Țara de Jos. În ciclul acesta s'ar răsfrânge viața liberă a Codrenilor, luptele lor cu Tătarii și vrăjmașiile lor cu Mocanii, care veneau cu oile spre a ierna pe țărăturile Mării Negre.

Dintru început se naște însă întrebarea, dacă strămutările păstorești erau mai frecvente anume în această regiune și dacă « Mocanii » nu luau mai degrabă căile de migrațiune din Muntenia. Strămutările păstorești nu se făceau fără organizație. Este justă intuiția unor lupte între « Mocani » și locuitorii, nu numai din ținutul Codrenilor, dar și din toate ținuturile pe unde ei aveau să treacă.

Din informații personale, știu de pildă, că în tradițiile de familie ale unor Ardeleni, stăpâni pe turme numeroase, se păstrează amintirea unor organizări de pază aproape ostășească. În afară de ciobanii cu organizația și atribuțiile lor speciale, existau « Mocani » numiți de ciobani « trântori », pentru că ei nu aveau grija specială a oieritului, ci erau formați, selecționați și plătiți numai pentru a se lupta cu vrăjmașii, atunci când turmele erau în primejdie de a fi răpite. Astfel de organizații erau firești în epocile atât de frecvente de nesiguranță, așa încât condițiile care au putut alcătui ciclul numit de N. Iorga al *Codrenilor* au existat pe întreg teritoriul pe unde treceau căile de migrațiune păstorească. Insuși N. Iorga afirmă că azi cântecele acestui ciclu nu mai trebuie să fie căutate în regiunea Codrenilor, căci ele au fost conservate mai ales la munte, de către ciobani. Din cele două aspecte ale acestui ciclu, unul deci, cel bătrânesc, este general românesc, așa încât nu vedem de ce trebuie să fie localizat anume în ținutul Codrenilor și nu într'altul. Celălalt aspect, al luptelor cu Tătarii, nu poate să fie cercetat decât în ansamblul baladei noastre istorice. Dacă se va face dovada că există într'adevăr o baladă istorică românească și motive izvorâte din luptele cu Tătarii, atunci aceste motive ar putea să fie cercetate și în cadrul ciclului propus de N. Iorga.

Într'al treilea rând, vine *ciclul dunărean*, în care Turcii « ortomani » (= otomani, *Neamul Românesc Literar*, I, 350) au roluri însemnate de răpitori, jefuitori, răzbnători, etc.

În sfârșit, împrejurările secolului al XVIII-lea alimentează *ciclul haiducesc*.

Deși *Miorița* nu este amintită în acest sistem, ea însă își avea locul ca și indicat în cel de al doilea ciclu.

Teoria baladei schițată în acest articol este întregită în prefața culegerii de balade populare făcută de C. N. M a t e e s c u. Gândul care predomină acum este acela de a identifica istoric personajele din baladă. Astfel, balada *Dobrișanul* (ciobanul bogat, fecior de Domn), are la bază figura lui Mircea Ciobanul; In balada *Nașa înamorată de fin*, de Vartic, « caracterul istoric se păstrează încă destul de bine »: Vartic este sfetnicul lui Petru Rareș și al lui Ștefan Vodă, etc. Era aici, aplicată la balada noastră, metoda identificărilor istorice, care a predominat și aiurea în studiul epicei populare, până la lucrările lui B e c k e r și B é d i e r. Identificările acestea însă nasc în chip firesc întrebarea: întru cât putem pune temei pe numele proprii întâlnite în baladă? Un răspuns la această întrebare apare indirect la N. Iorga, în același an în care a publicat studiile de mai sus și anume în *Istoria Literaturii Române în secolul al XIX-lea*. Aici, voind să pună în lumină chipul cum Alecsandri a publicat unele balade istorice din colecția sa, arată că poetul n'a procedat « în acel chip în care poporul ține minte faptele mari ce s'au întâmplat și eroii ce le-au săvârșit, făcând din toate luptele, din toate suferințele, o singură amintire și toți eroii anume tipuri de oameni care au fost, câteva figuri reprezentative, afară de care plutesc deasupra uitării doar nume care se întrebuițează după cum vrea cântărețul, sau cum se întâmplă » (*Ist. Lit. Rom., sec. al XIX-lea*, III, p. 163).

Se afirma astfel un adevăr a cărui consecință nu putea fi decât o mare rezervă față de metoda identificărilor din studiul precedent.

În lucrarea următoare, *Balada populară românească, originea și ciclurile ei*, care mai târziu a devenit primul capitol din cea de a doua ediție a *Istoriei Literaturii Românești*, se afirmă mai răspicat necesitatea de a studia științific literatura poporană. De sigur, această cerință a fost influențată de discuțiile prea subiective stârnite de discursul de recepție al lui Duiliu Zamfirescu. O influență a acestor discuții se vede și în părerea despre *autorul* cântecelor populare. Observăm o schimbare de părere față de ce spusese atât de frumos în *Istoria Literaturii Românești în sec. al XVIII-lea*. Acum autorul nu mai este « poporul » țărâtimea curată, trăită în mijlocul naturii sănătoase, ci « unul singur » (pentru baladă, un

lăutar), iar cercul în care se naște balada, publicul pentru care se zice, e alcătuit din boierimea care cerea, la ospete, să se *zică* fapte de seamă ale trecutului.

Prin studiul acesta, N. Iorga menține identificările istorice amintite și împărțirea în cicluri, înmulțind exemplele. Astfel ni se precizează și păreri despre originea *Mioriței*. Locul de origine trebuie să fie căutat în viața Codrenilor, în Țara de jos, în ciclul caracterizat prin balada Codreanului care pândește pe Mocani, spre a-i prăda. Pe bază documentară, se stabilesc așezări ale acestor Mocani în Moldova și trecerea lor spre Buceag și spre Dobrogea; din împrejurările acestea a ieșit *Miorița*. « Intre ciobanii noștri și acești oameni de altă țară, *străini*, se nășteau adeseori certe pentru pășunea cea mai bogată și alte înlesniri ciobănești. În viața păstorilor unii lângă alții, se trezea și lăcomia împotriva celui cu chimir mai plin; și ea putea să meargă prin acele locuri pustii și fără cârmuire până la omor. Dar « *oița bârsană* », dacă era « năzdrăvană », putea să dea de știre stăpânului. Cu privire la ce-l așteaptă pe cel fără rude, prieteni și răzunători, numai el putea să-i încredințeze solia de jale pentru maica de acasă, solie pe care poezia din sufletul poporului o îmbracă în forma celei mai desăvârșite gingășii. Acestea sunt împrejurările la care se referă *Miorița*, vestită pentru concepția ei delicată, ca și pentru forma de superioară frumuseță — nu însă fără greșelile de limbă, de logică, de adevăr, ale cârturarului — pe care o îmbracă în culegerea lui Alecsandri ».

Rezultă deci că locul de origine e Moldova de sud și vechimea se urcă la sec. al XVIII-lea, aparținând ciclului Codrenilor. În realitatea ciclului acesta N. Iorga crede și în 1914: « un troisième cycle est celui des brigands qui dépouillent les pâtres transylvains s'acheminant vers la steppe (type de Codreanu) ».

Aceasta cu privire la originea baladei.

Cât privește acum problema valorii și însemnătatea variantelor, N. Iorga nu se ocupă de ele decât o singură dată, în 1912, când, sub titlul *O variantă a Mioriței*, el publică un cântec alcătuit din întrebări și răspunsuri. Adresându-se unui *Ciobănaș dela miori* mort, cineva îl întreabă unde a murit, cine i-a ținut lumina, cine l-a jelit, etc. După fiecare întrebare urmează răspunsul: ciobanul a murit în vârful muntelui, lumina i-a ținut-o Domnul nostru Iisus, păsările l-au gătit, etc. Evident, în cântecul acesta,

deși lipsește ceea ce este esențial în *Miorița*, totuși în atmosfera lui plutește ceva din mireasma deosebită, pe care, în legătură cu reprezentări ale naturii, o întâlnim în multe variante ale baladei.

Cântecul este însoțit de o notiță. Aceasta nu este semnată de N. Iorga, însă în critica pe care, în 1914, o face unei încercări despre elementele geografice în folclorul nostru, după ce învinuiește pe autor că n'a cunoscut amintitele studii ale sale, mai face și următoarea rezervă: « une variante de la *Miorița*, que nous jugeons de beaucoup supérieure, dans sa brièveté à toutes les autres, se trouve dans notre *Neamul românesc littéraire*, 1912. Monsieur Ionescu Sachelarie ne l'a pas remarquée non plus »¹⁾.

Ca și cu prilejul variantei din Ardeal, dată de A. Densusianu, nu ne putem opri acum la discuția amănunțită a acestei păreri. Privită în cadrul tuturor variantelor *Mioriței*, aceea relevată de N. Iorga are o înfățișare cu totul deosebită și nu poate fi considerată ca o baladă, deși, cum vom vedea, într'unele variante motivul esențial din *Miorița* alcătuiește însuși fondul acestui bocet.

Activitatea lui Iorga în domeniul baladei populare aducea ca preocupare nouă pe aceea de a găsi un termen mai larg pentru a îndestula cerințele cercetării științifice: istoria literaturii populare îl preocupă într'o măsură mai mare decât pe predecesorii săi. El credea că poate găsi un punct de sprijin în localizarea baladelor pe baza elementelor geografice conținute în ele, în delimitarea unor zone geografice de unde au pornit, în identificarea faptelor și personajelor istorice, în sfârșit, în arătarea tipurilor principale și a « ciclurilor ».

Nu ne putem opri la întreaga bibliografie în legătură cu contribuția lui Iorga la studiul poeziei populare. În criticele făcute volumelor de *Materialuri folkloristice* ale lui Gr. Tocilescu în studiul despre *Adunarea și tipărirea izvoarelor relative la Istoria Românilor*, publicat în *Prinos lui D. A. Sturdza*, în 1903, ca și cu alte prilejuri, s'a ocupat și de problema publicării textelor populare și chiar a unei ediții critice. Iar în comunicarea *Locul Românilor în dezvoltarea vieții sufletești a popoarelor romanice*, publicată în fruntea celei de a doua ediții a *Istoriei Literaturii Românești*,

¹⁾ *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, 1914: *Publications sur la ballade populaire roumaine*, p. 31.

comunicare de care ne-am ocupat de aproape într'un alt context, caută să integreze balada noastră în cadrul baladelor romanice apusene.

Mărginindu-ne aici numai la contribuțiile mai sus amintite, care privesc viața baladei numai pe teritoriul nostru, observăm că, înainte de a rezolva chestiunile generale abordate, simțim nevoia unei prealabile, riguroase determinări a deosebitelor motive. Dacă, de pildă, un cântec în felul lui *Ciobănaș dela Miori* are nevoie de o precisă individualizare înainte de a fi primit ca o variantă a *Mioriței*, înțelegem că numai pe bază de astfel de individualizări ne-am putea fixa cu privire la tipuri și cicluri unde, problemele fiind mai complicate, putem mai ușor aluneca în erori.

Însăși noțiunea de baladă poporană și sfera conținutului ei deșteaptă unele rezerve. Astfel, în amintitul articol din «Buletinul Institutului pentru studiul Europei sud-orientale», vorbind de încercarea de a fixa ciclurile epice în care sunt de așezat baladele poporane române, Iorga e de părere să elimine din ciclul baladelor o serie de motive care, adăogăm noi, erau greu de așezat în acele cicluri. « Il fallait cependant élaguer ces récits envers qui ne forment pas, à proprement parler, une ballade, mais plutôt des incidents dramatiques (le malade abandonné par son amante, la vieille mère qui cherche son fils par les chemins, le jeune villageois tué par les plaisirs des villes, le pauvre qui rivalise en largesses avec le riche », etc. . . .

Dar toate aceste motive sunt de fapt privite de cercetători ca balade; ele merită tot atât de mult să fie studiate ca și «fata răpită de Turci» și celelalte. De altă parte, însăși noțiunile de «tip» și de «cicluri» au nevoie să fie precizate. Astfel, noțiunea de «ciclu», dacă se confundă cu familia de motive, atunci elementele cele mai disparate ca origine pot intra într'un ciclu și se poate ca balade care fac parte fie din bunul comun balcanic, fie chiar din cel general european să fie grupate într'un ciclu numai pe baza unor întâmplătoare numiri geografice sau pe baza unui nume cu coloratură istorică, tot atât de întâmplător.

Aceste rezerve și altele care s'ar mai putea adăuga, arată că lămurirea baladei poporane nu poate să porceadă dela considerațiuni generale, ci trebuie să se întemeieze pe studiul comparativ al fiecărui motiv. Numai având monografia temeinică a

principalelor motive, vom putea să deslegăm probleme ca cele de mai sus, din ce anume centru a plecat cutare baladă și dacă da sau nu poate fi grupată într'un ciclu. Geografia epicei noastre și istoria ei, acestea sunt întrebări pe care orice cercetare științifică trebuie să caute să le deslege. Ca nimeni altul, N. Iorga a fost preocupat de aceste întrebări. Chipul însă cum ele se cuvine să fie deslegate, rămâne să fie căutat pe altă cale, decât cea ilustrată aici.

Pe când N. Iorga căuta un început de lămurire a baladei descifrată din viața ei pe pământ românesc, apare o lucrare, aceea a lui Th. Sperantia, care strămută din nou discuția, pe un teren atât de fantezist, încât nici n'ar face să te ocupi de el, dacă n'ar fi caracteristic pentru un anumit fel de a vedea și mai ales dacă n'ar fi avut urmări, care întrec orice măsură, și ca informație și ca logică și ca mentalitate, într'o stranie încercare de exemplificare a *Mioriței* făcută de d. H. Sanielevici.

În prima lucrare, *Miorița* devine un mijloc de a se rezolva în chip naiv, pe bază de filosofie și filieră a religiunilor, perzistența noastră în Dacia. Într'a doua lucrare, aceea a lui Sanielevici, *Miorița* e adusă ca mărturie despre originea semită a culturii noastre, într'un cadru de preocupări în care și antropologia noastră e înfățișată ca semită. Toate acestea, firește, cu un caracteristic substrat în legătură cu «cheia sociologiei» noastre de azi, în care «țărănimea nu oferă debușeul necesar unei industrii și unei burghezii de sine stătătoare» (H. Sanielevici, *Alte orizonturi*, studii și polemici literare și științifice, p. 356), premise pentru concluzia firească: neputând avea o burghezie din propria noastră viață, trebuie să adoptăm una de împrumut, care să fie în concordanță și cu psihologia și antropologia semită.

Deși simpla cunoaștere a unor astfel de păreri ar fi de ajuns ca să le arate absurditatea, totuși, pentru că puține lucruri învederează mai limpede nevoia de științificare a acestui domeniu ca astfel de păreri, mă voi opri la descrierea și discutarea lor.

Fostul docent de folclor dela universitatea din București — Th. D. Sperantia — a ținut la două congrese ale «Societății pentru înaintarea științelor» două comunicări, a căror substanță a intrat în studiul *Miorița și Călușarii, urme dela Daci*. Dovadă că

punea mult temei pe studiul acesta este că, publicând în 1915 o culegere de mai multe studii de folclor, întreaga culegere poartă titlul de mai sus (pp. 3—55).

Th. D. Sperantia pleacă dela constatarea că în *Miorița* se păstrează amintirea unui fapt, unui omor, între niște ciobani și se întreabă: cine să fi fost cel omorît? Nimic recent legendar nu poate explica dănuirea baladei. Nefiind o legendă de actualitate, trebuie neapărat să fie o legendă veche. Ca să fi putut dăinui atât, la baza ei trebuie să fi fost un străvechi «fapt celebru care l-a interesat, l-a mișcat pe popor».

«*Miorița* legendă de actualitate nu e. Nici tradițiunea, nici documentele scrise, nu ne spun nimic despre vreun omor de felul acesta, petrecut pe undeva, pe la noi, ori în legătură cu noi, ori cu străbunii noștri de care ne mai amintim». E interesant momentul acesta pentru că se vede ce vie era credința în istoricitatea baladelor poporane. Cea mai însemnată piedcă pentru teoria lui Th. Sperantia aceasta era: dacă s'ar documenta un *fapt* din trecutul nostru istoric în legătură cu omorul acela, atunci chestiunea ar fi fost rezolvată: balada ar fi fost reflexul legendar al aceluia fapt. Cum însă istoria națională și nici «documentele» nu spun nimic despre un astfel de fapt, rămâne să căutăm pe alte căi originea baladei.

Odată liberat de piedica aceasta a faptului istoric, în loc să caute în natura sentimentului exprimat și în structura deosebitelor variante un temei pentru a descifra istoria motivului, Sperantia nu vede altă cale decât aceea de a recurge la *istoria religiunilor*, pentru a căuta în acest domeniu o povestire asemănătoare. Și i se pare că o găsește unde te-ai aștepta mai puțin. Dacă dăinuiește până astăzi, e pentru că *Miorița* «odinioară făcea parte dintr'un oficiu, dintr'o liturgie a cultului Cabirilor, o legendă care se recita ori cânta la misterele cabirice». După el, aceste străvechi mistere au pătruns și la noi. «Mai însemnat e că urme din acest cult se găsesc și în vechea Dacie, și mai de însemnat că găsim urme chiar astăzi în folclorul român, în poezia noastră populară, ca și în obiceiurile poporului nostru».

Căutând astfel de apropieri în folclorul nostru, găsește unele mărturii vagi prin vechi și îndoelnici scriitori, care i se par concludente. Iată una: «în cultul Cabirilor se cinstește fraticidul, căci

unul din frații Cabiri a fost ucis de ceilalți doi la poalele muntelui Olymp și cel omorât este Cabirul pe care Macedonenii îl adoră cu o patimă nebună ». Prin urmare, făcând abstracție de orice sentiment propriu baladei noastre și reducând-o la schema cea mai generală: doi frațiucid pe al treilea, crede că a găsit punctul de sprijin pentru descifrarea *Mioriței*. Restul documentării îl furnizează diferite cioburi, oglinzi etrusce și te miri ce resturi iconografice, care înfățișează doi inși omorînd pe un al treilea. Legenda întregită pe toate căile acestea, se reduce strict la următoarele elemente « unul dintre Cabiri a fost ucis de ceilalți și o femeie de oarecare considerație urmărește moartea lui ». După Th. Sperantia, firește, femeia, este maica bătrână din balada noastră. « Elementele folclorice din *Miorița* nu se găsesc decât în aceste resturi ale cabirismului, deci *Miorița* face parte din cultul Cabirilor și anume din cultul Cabirilor egipteni-germani ».

Dar Sperantia cunoștea studiul lui Odobescu în care se făcea apropierea de un alt tânăr, de Adonis, mort și plâns de Afrodita. El mai amintește în treacăt și de povestea lui Cain și Abel. Din tot acest fond vag de religii comparate, lui însă îi trebuia ceva care să cuprindă cât mai multe elemente de apropiere cu *Miorița* și le găsește în legende despre moartea lui Osiris. Iată toate trăsăturile acestei legende. Osiris a fost ucis de fratele său Set. Soția lui Osiris însă, Isis, pleacă în căutarea lui și îl găsește. În urmă Osiris învie. În peregrinările ei, Isis a fost însoțită de Anubis, un copil născut dintr'o legătură incestuoasă a lui Osiris. Acest Anubis, acoperit cu o piele de câine a întovărășit pretutindeni pe Isis, când aceasta își căuta soțul ucis.

Cum în *Miorița* se vorbește și de câine și cum ciobanul ar dori să-și audă după moarte și câinii, pentru autorul nostru legătura este concludentă: « dorul ciobanului după câini, ar fi dorul lui Osiris după Anubis, fiul și credinciosul său ».

După această lungă și complicată înșirare de nume și peripeții, iată în sfârșit și acest rezumat al apropiierilor cu folclorul nostru: « după folclor, am avea, prin urmare, pe *Osiris*, tânărul omorât. *Isis*, femeia care-l plânge. *Set*, care l-a ucis. Și *Anubis*, care întovărășea pe Isis în călătorie: câinii ».

Astfel, într'o baladă cu acești termeni atât de simpli: un păstor ucis și o mamă care îl caută, am avut, duși de nefericita idee a

identificărilor istorico-mitologice, prilejul să peregrinăm și pe la Osiris, Isis și ceilalți. Iar într'o baladă păstorească la un popor de păstori, prezența căinilor trebuia să ne vie dela egipteanul Anubis. . .

Firește, pornit pe calea aceasta, era greu să te oprești. Ar fi fost ciudat ca în tot folclorul nostru, dela Egipteni să nu ne fi rămas decât atât. Autorul se mai gândește la o altă baladă în care e vorba de luptă, la *Mihu Copilul*: « lupta lui Mihu cu Haraminii este lupta lui Osiris cu cei ce l-au ucis. Ianoș ungureanul reprezintă pe Set ». Păcat numai că acest presupus Set, ucigașul, este el ucis de Mihu în luptă dreaptă !

Dar complexul acesta cu Isis și Osiris trebuia urmărit mai departe în literatura noastră și Sperantia vede și în *jocul Călușarilor* un rest din vechiul cult al Cabirilor în ținuturile noastre.

Analiza argumentării ne-ar duce prea departe, dau numai rezumatul părerii formulate astfel : « Jocul Călușarilor dela noi prezintă uciderea lui Osiris și Călușarii reprezintă pe oamenii lui Set ». Urmărind apropierea și în costumul Călușarilor, care într'unele părți la noi au obișnuința nădragi negri, dă următoarea explicație : « Nădragii sau poturii negri trebuie să fi reprezentând *picioarele negre*, adică pielea neagră a picioarelor goale a ostașilor lui *Set*, ostași recrutați din populația neagră din Egipt. Batistele alese cu fluturi trebuie să fie tot în legătură cu uniforma militară a unei țări călduroase ca Egiptul, unde omul avea nevoie să-și steargă sudoarea ».

Dacă cel care, după atâtea argumentări, are nevoie să se documenteze ce este cu mitul lui Osiris, cu înțelesul lui și cu plângerea femeii care-l caută, găsește cele mai potrivite informații în James George Frazer, *Le Rameau d'or*, edițiunea prescurtată, tradusă de Lady Frazer (Paris, 1923). De aici se poate vedea caracterul lui de zeu al vegetației și al grâului, ceva atât de departe de sfera păstorească. Și pentru că, dela Odorescu până la Sperantia, s'a vorbit de bocetele unor astfel de zeități în legătură cu *Miorița*, iată, după J. Frazer, câteva momente numai din bocetul zis de Isis pe cadavrul soțului ei. Bocetul se aseamănă cu acelea zise în cinstea lui Adonis. « Viens dans ta maison. O, dieu ! Viens dans ta maison, toi qui n'as pas d'ennemis. O beau jeune homme, viens dans ta maison, pour que tu puisses me voir. Je suis ta soeur, que tu aimes; tu ne te separeras pas de

moi. O beau jeune homme, viens dans ta maison... je ne te vois pas, cependant mon coeur soupire après toi et mes yeux te désirent. Viens vers celle qui t'aime, qui t'aime...».

Cum vedem, nimic care să aducă măcar pe departe cu vreunul din motivele baladei noastre.

Astfel din incursiunea lui Th. Sperantia în domeniul religiilor comparate nu rămâne nimic pentru lămurirea baladei noastre, decât încă un exemplu de cum nu trebuie să se procedeze.

Iar din d-l H. Sanielevici, teoreticianul burgheziei semite declarată burghezie românească, rămâne acest gest tipic:

— Tentativa de socializare semită — a *Mioriței*.

D. CARACOSTEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MOTIVUL « ÎNTOARCEREA SOȚULUI INSTRĂINAT » ÎN POEZIA POPULARĂ NEOGREACĂ ȘI ROMÂNĂ

Motivul soțului care se întoarce din străinătate spre a scăpa pe soția lui, silită să se recăsătorească, fără voia ei, cu altcineva este foarte răspândit mai în toate literaturile populare ¹⁾.

Cea mai veche, mai perfectă și mai cunoscută tratare a acestui motiv o găsim în *Odiseea* lui Omer, în care soțul înstrăinat, Ulise, vine după mai mulți ani și scapă pe Penelope de pețitorii ei.

În literatura greacă — dela Omer și până astăzi — găsim numeroase balade cu acest motiv. Variantele din literatura populară neogreacă se pot împărți în două tipuri principale.

După primul tip soția lui Acritas este răpită de dușmanii lui. Acritas află răpirea ei în chip miraculos, urmărește pe răpitorii ei, îi învinge și liberează pe soția lui.

După al doilea tip soțul înstrăinat (plecat la război, sau într'o călătorie depărtată, aflat în temniță, sau rob în corăbii) presimte prin niște semne miraculoase că soția lui este silită să se căsătorească cu altcineva. Pornește cu un cal pipernicit și nemernic în aparență, dar care merge iute ca fulgerul, ajunge acasă și zădărnicește, fie alungând sau omorînd pe logodnic, fie răpind pe soția lui, făcându-se cunoscut prin inelul pe care îl aruncă în paharul cu vin ce i-l oferă soția lui ²⁾.

¹⁾ Cf. Dr. W. Splettstösser, *Der heimkehrende Gatte und sein Weib in der Weltliteratur*, Berlin 1899 și Ramiro Ortiz, *Sul motivo folclórico del « Ritorno del marito » în Inchinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani*, Cluj 1931, pp. 320—332.

²⁾ Cf. N. G. Politis, « Έκλογαί από τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ». (Alegeri din cântecele poporului grec), ed. II, Atena 1925, p. 106 și pp. 315—316, unde Politis dă nenumărate variante.

În literatura populară română avem de asemenea numeroase balade cu motivul *soțului întors dela catană*¹⁾.

În cele ce urmează vom publica o foarte frumoasă baladă grecească cu motivul acesta, în original și în traducere, o vom analiza și o vom compara cu una din variantele românești, arătând asemănările și deosebirile între ele.

Balada grecească face parte din ciclul poeziilor *acritice*. În acest ciclu de poezii, care cuprinde unele dintre cele mai frumoase produse ale muzei populare neogrecești, se preaslăvesc faptele vitejești ale soldaților care păzeau, în evul mediu, granițele imperiului bizantin. Acești soldați se numeau Ἀκριται adică grăniceri, (derivat dela ἀκραι = graniță), iar poeziile ce tratează despre ei ἀκριτικά τραγούδια (cântece acritice). Mulți din acești grăniceri s'au distins pentru curajul și vitejia lor. Muza populară a exagerat isprăvile lor mărețe, a țesut legende în jurul numelui lor, i-a divinizat. Dar pe toți i-a întrecut în eroism și curaj, ajungând tipul ideal al grănicerului bizantin, Vasile Dighenis Acritas, tânăr ca Ahile, viteaz ca Hercule și celebru ca Alexandru. Glorioasele fapte ale lui Dighenis Acritas au fost cântate nu numai în cântece populare, dar și în epopeea bizantină ce-i poartă numele, alcătuită în secolul al X-lea, dată la care nu luaseră încă naștere *La Chanson de Roland* în Franța și *Nibelungenlied* în Germania²⁾.

Și acum iată cum începe balada grecească de care ne vom ocupa:

Ὡς ἔρωγα κί' ὡς ἔπινα σε μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καί τὸ σπαθί μου ἔρράη,
κ' ἔμένα ὁ νοῦς μου τόβαλε, παντρεῦσιν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τῆ βλογοῦν κ' ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
παντρευαρραβωνιάζουσιν τὴν κ' ἔμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καί πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐδόμηνταπέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καί μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἀψὺς καί γλῆγορος, νὰ τὸν καθαλλικέσω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολή καί νὰ βρεθῇ στὴ δύση;»³⁾.

¹⁾ Cf. de pildă G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București 1885, pp. 616—626: *Moșneagul*. Elena Sevastos, *Cântece moldovenești*, Iași 1888, pp. 246—248: *Frunzuliana grâu mărunț* și pp. 252—254: *Vinerea maica m'au făcut*. Gr. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, București 1900, vol. I, partea I, p. 356: *Recrutul*, pp. 356—357: *Foaie verde de năut*, p. 357; *Moșneagul*, pp. 362—363; *Frunzuliță usturoi*. *Balade adunate* de C. N. Mateescu, Vălenii-de-Munte 1909, pp. 97—100: *Dragnea*. M. Eminescu, *Literatură populară*, ed. comentată de D. Murărașu (în seria Clasicii Români comentați) f. d., pp. 257—259: *Frunză verde de curechiu*.

²⁾ Cf. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, București 1939, vol. I, p. 7.

³⁾ N. G. Politis, Cf. «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». (Alegeri din cântecele poporului grec), ed. II, Atena 1925, pp. 107—109.

Traducerea baladei:

Pe când mâncam și beam la masa cea de marmoră,
 murgu-mi nechează și paloșul îmi plesnește.
 Prin gând atuncea mi-a trecut pe mândra mi-o mărită,
 cu altul o cunună cu cel ce ea nu-l vrea,
 și fără de mine o logodesc și fără să știu o mărită.
 Mă duc la murgii mei cei șaptezeci și cinci la număr:
 Murgii mei hrăniți și adăpați cu multă grijă,
 care dintre voi este ager și iute să-l încalec
 și să pornească ca un fulger dela răsărit până la apus?

Murgii mei auzind acestea încremeniră,
 iar iepele auzindu-le lăpădară.
 Și numai un cal graur, un bătrân graur cu patruzeci de răni,
 ia cuvântul, se întoarce și spune:
 Eu sunt ager și iute ca să mă duc oriunde.
 Unde e nuntă și veselie, se duc catării cei tineri,
 iar unde-i război groaznic, mă iau pe mine, bătrânul.
 Eu sunt bătrân și călătoriile nu sunt pentru mine,
 dar de hatărul stăpânei, mă duc cât de departe,
 pentru ea, care îmi dădea să mănânc în poala-i
 și mă adapa cu dragoste cu pumnul mâinei.
 Ci leagă-ți capul cu două-trei mahrame
 și încinge-ți mijlocul cu două-trei brâne
 ca nu cumva de vuet să ametești și să cazi.
 Și bagă de seamă ca nu cumva dintr'un tineresc avânt să-mi dai pinteni,
 că o să-mi aduc aminte de tinerețea mea și sburând ca un tinerel
 să nu-ți seamăn creerii într'un ogor de șapte pogoane.

Iute își înhamă murgul, iute încalecă.
 Dă odată cu biciul și merge patruzeci de mile
 și dă a doua oară și merge patruzeci și cinci.
 Pe drum, când se ducea, se ruga lui Dumnezeu:
 Dă, Doamne, să găsesc pe taica-meu la vie la cosorit.
 Ca un creștin grăi, ca un sfânt el fu ascultat,
 și găsi pe taică-său cosorînd via.
 Bine te-am găsit, moșule, dar a cui este via?
 — A pustietății, a nenorocirii, a fiului meu înstrăinat.
 Astăzi îi dau mândrei lui alt bărbat
 Aseară au luat zestea și astăzi pe mireasă.
 — Te rog, moșule, spune-mi drept,
 oare ajung și eu la nuntă, ajung la cununie?
 — De ai murg iute, îi apuci acasă,
 iar de ți-e murgul leneș, îi găsești la biserică.
 Dă bici murgului și merge patruzeci de mile
 și mai dă una și merge patruzeci și cinci.
 Pe drum, când se ducea, se ruga lui Dumnezeu:
 Dă, Doamne, să găsesc pe maica mea udând grădina.
 Ca un creștin grăi ca un sfânt el fu ascultat
 și găsi pe maica sa udând grădina.
 Să trăești, mătușico, a cui este grădina?
 — A pustietății, a nenorocirii, a fiului meu înstrăinat
 a cărui nevastă lua-va astăzi alt bărbat.
 Aseară au luat zestrea și astăzi pe mireasă.
 Să trăești, mătușico, spune-mi ajung și eu la nuntă?
 — De ai murg iute îi apuci acasă,
 iar de ți-e murgul leneș îi găsești la biserică.

Dă⁷bici murgului și ajunge în sat
 și acolo aproape de casa-i murgul nechează
 și mireasa auzindu-l suspină adânc.
 Ce ai, fata mea, de te măhnești și suspini adânc?
 Nu-ți plac oare hainele, ori galbenii sunt puțini?
 — Focul să-ți arză hainele și para galbenii tăi
 ci murgul care a nechezat parc'ar fi al iubitului meu.
 — De o fi întâiul tău bărbat să ies să-l omor.
 — Nu-i întâiul meu bărbat să ieși să-l omori
 ci-i fratele meu mai mare, ce zestrea-mi aduce.
 — De o fi fratele tău mai mare du-te să-l cinstești.
 Apucă repede un pahar de aur ca să-l cinstească.
 «La dreapta-mi vino, mândră, la stânga-mi șezi, fată».
 Iși apleacă murgul și fata a fost pe el.
 Iși scoate și paloșul de aur și hangerul de argint,
 dă bici murgului și aleargă o mie de mile
 și nici murgul nu s'a mai văzut și nici praful de pe urma lui.
 Cine (din cei care îl fugăreau) a avut murg iute, a văzut praful,
 iar cine a avut murg leneș, nici măcar praful ¹⁾.

În cele cinci versuri dela început cititorul află că soția lui Acritas este silită, cu toate împotrivirile ei, să ia pe alt bărbat, lucru care îl face pe Acritas să încerce orice pentru a zădărnici planul ticluit acasă la el.

Acritas se repede în grajd ca să aleagă un cal, care, zburând ca un fulger, să-l ducă la timp. Urmează un dialog între el și caii lui, care cai, auzind că e vorba de o expediție fulgerătoare și îndrăzneță, rămân încremeniți. Numai unul, bătrân și încărcat cu răni se oferă, pentru dragostea ce-i arătase stăpâna lui în trecut, hrănindu-l în poala ei și adăpându-l cu pumnul ei, să întreprinză expediția lungă și să-l ducă la țelul dorit. Calul bătrân, care în aparență nu se distinge prin nimic, se vede că e un cal năzdrăvan, precum găsim și în alte produse ale muzei populare ²⁾. El este

¹⁾ O traducere în limba română, nu tocmai fidelă, a acestei balade neogrecești, a făcut după versiunea franceză a lui Fauriel N. Mihăescu-Nigrin, publicând-o în *Convorbiri literare*, vol. 54 (1922), p. 660. N. Mihăescu-Nigrin nu a tradus întreaga variantă dată de Fauriel în *Chants populaires de la Grèce moderne*, Paris 1825, vol. II, pp. 140—145. El a lăsat o bună parte dela sfârșit netradusă, tocmai partea cea mai frumoasă a poeziei.

²⁾ Din literatura mondială, în care exemplele de caii năzdrăvani abundă, mă mărginesc să menționez pe Pegasul înaripat din mitologia greacă, pe Charatz, calul lui Marco Kralievici, din poezia populară sârbească, pe murgul lui Corbea (G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, București 1885, pp. 517—527); calul lui Miul cobuil, care deșteaptă pe stăpânul său cu nechezatul ca să-l scape de primejdia ce-l amenință (G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, pp. 490—496); murgul lui Toma Alimoș (V. Alecsandri, *Poezii populare*, București 1908, pp. 59—61); murgul Codreanului (Idem, *op. cit.*, pp. 69—74) din literatura română, și în sfârșit calul lui Liacos, din literatura neogreacă, care scapă pe stăpâna lui (C. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Paris 1824, vol. 1, p. 138). Pentru caii năzdrăvani în genere cf. Jean Mușlea, *Le cheval merveilleux dans l'épopée populaire*, în *Mélanges de l'école roumaine en France*, Paris 1924, première partie, pp. 67—110.

recunoscător către stăpâna lui, este de o viteză extraordinară şi are o grijă deosebită pentru stăpânul lui, căruia îi recomandă anumite măsuri de precauţie ca nu cumva, în sborul fulgerător, să se amestească şi să cadă.

Urmează goana nebună a calului năzdrăvan cu călăreţul îndrăzneţ, care în calea sa întâlneşte pe bătrânul său tată la vie cosorînd. Dela el află că chiar în acea zi se face cununia soţiei sale. Bătrânul, care amărit a plecat la vie ca să nu vadă cu ochii cununia odioasă, dă aceste informaţii fără să ştie că acela cu care vorbeşte este chiar fiul său înstrăinat. Mai departe găseşte pe maica sa udând grădina. Şi ea — fără să-l recunoască — îi dă aceleaşi informaţii. Din convorbirea cu tatăl şi cu mama sa vede câtă amărăciune este şi în sufletul bătrânilor pentru această cununie silită.

Cum ajunge Acritas în sat şi se apropie de casa lui murgul nechează şi mireasa, recunoscându-i vocea, suspină. Mirele auzind suspinul o întreabă dacă hainele ei nu sunt destul de frumoase, sau galbenii salbei ei puţini. Mireasa blestemă şi haine şi galbeni şi trădându-şi emoţia spune că a recunoscut nechezatul calului iubitului ei. Mirele ameninţând să iasă să ucidă pe noul venit, mireasa, cu multă prezenţă de spirit, îndreaptă greşala ei spunând că nu este nechezatul calului iubitului ei, ci al fratelui ei. La această afirmaţie mirele o invită să se ducă să cinstească pe fratele ei, ceea ce ea face cu repeziciune, dar urcându-se pe calul năzdrăvan dispăre împreună cu întâiul ei soţ.

După cum vedem momentele baladei sunt următoarele: Soţul înstrăinat are, din cauza unor semne miraculoase, presimţirea că soţia lui este silită să se cunune cu altul; porneşte cu o iuţeală de fulger, ca în basme, pe un cal năzdrăvan ca să împiedice cununia; se întâlneşte cu tatăl la vie şi cu mama în grădină, care amândoi, fără să-l recunoască îi confirmă presimţirea; calul apropiindu-se de casă nechează şi mireasa îl recunoaşte după nechezat; răpirea miresei de întâiul ei soţ şi fuga lor vertiginoasă.

Deosebitele momente se leagă în chip unitar într'o acţiune, care culminează în chiar finalul baladei.

Idea generatoare este *dragostea reciprocă dintre soţi* şi eliberarea soţiei în chiar ziua nunţii. Tocmai aceste trăsături arată că avem aci o baladă din cele ce se cântă în deosebi la nunţi ¹⁾, lucru care se vede şi din finalul plin de voie bună şi humor:

Cine (din cei care îl fugăreau) a avut murg iute, a văzut praful
iar cine a avut murg leneş, nici măcar praful.

Sentimentul fundamental fiind acela al dragostei, care trebuie să biruească neapărat depărtările, cântăreţul popular ştie să utilizeze

¹⁾ În insula Cipru această baladă se cântă a doua zi după nuntă la uşa odăii nupţiale, cf. G. N. Politis, « Έκλογαί από τὰ τραγοῦδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ » (Alegeri din cântecele poporului grec), ed. II, Atena 1925, p. 107.

cele trei etape tradiționale ale unei acțiuni în tot atâtea momente de încordare ale vitesei. Dacă așa cum avem în alte balade, unde e vorba de o fugă năpraznică, am avea o singură încordare de vitesă n'am avea aceeași impresie de dramatism, pe care ne-o dau în chip gradat cele trei popasuri. La fiecare oprire, mai întâi tatăl, apoi mama (ca un mijloc de măsură a vitesei) repetă cuvintele:

De ai murg iute, fi apuci acasă,
iar de ți-e murgul leneș, îi găsești la biserică.

Astfel, deși în goana calului avem două opriri, efectul vitesei este mai puternic decât dacă murgul ar fi străbătut dintr'odată întreaga distanță.

Un tact deosebit al cântărețului este felul cum împletește miraculosul cu sentimentul de bun creștin, dând astfel un substrat de verosimil. Astfel, propriile sentimente ale eroilor se asociază cu cele ale calului năzdrăvan și cu ale părinților, făcând una cu vrerea lui Dumnezeu. Prin năpraznica sosire a călărețului se ușurează nerăbdarea cititorului, care în gând urmărește cu strângere de inimă îndrăzneța cavalcadă, dar imediat se naște în sufletul lui sentimentul de neliniște și teamă. Reuși-va oare Acritas să învingă ultima și suprema greutate: să scape soția sa din mâinile adversarului?

Deosebit de sugestiv și dramatic totodată este momentul când soția, recunoscând după nechezat calul iubitului, suspină. Istețimea cu care ea trece repede dela mărturisirea că e primul ei soț, la afirmarea că e fratele ei cu zestrea. Toate acestea dau deosebită mișcare. Iar ieșirea ei spre întâmpinarea noului venit cu paharul plin și repeziciunea cu care sare pe cal dau un deosebit relief finalului. Succesul deplin, povestit repede în câteva versuri, întretăiate cu un scurt dialog, înlătură și ultima nerăbdare, și astfel reușita eroului e împărtășită pe deplin de cititor, care urmărește cu simpatie dela început până la sfârșit dramatica aventură.

Gestul biruitor al soțului, care scoate sabia de aur și hangerul de argint, pare că încununează cu o strălucire de izbândă biruința eroilor, iar cele două versuri în care se arată că numai cei cu murg iute au putut să vadă praful iubiților dispăruți, sunt ca o descărcare de humor a întregii acțiuni. Parcă vedem pe cititor râzând de *numerosii* urmăritori care se întorc acasă cu mâinele goale, învinși și rușinați de un *singur* om și de un cal bătrân.

Așa dar, amestecul de dramatism și humor, repeziciunea desfășurării acțiunii, care domină dela început și până la sfârșitul baladei, dragostea calului pentru stăpânii săi, cavalcada îndrăzneată și fulgerătoare, mâhnirea socrilor pentru recăsătorirea nurorii lor, răpirea miresei din brațele noului soț, toate acestea sunt povestite așa de viu și cu o sobrietate în expresii, fără umpluturi și repetițiuni inutile, încât putem spune că această baladă — în

care se preamărește tocmai acel sentiment ce este temelia căsniciei: credința reciprocă a soților mai puternică decât încercarea lungilor despărțiri, inerente felului de viață a poporului grec — este un mic giuvaer al poeziei populare neogrecești.

* * *

După cum am spus mai sus, balade cu acest motiv avem și în literatura populară română. Dar cu toate că motivul este același: întoarcerea soțului înstrăinat în chiar ziua cununiei soției sale și zădărnicierea acestei cununii, totuși deosebirea între balada grecească și cea românească este destul de mare.

Să luăm spre comparare balada din colecția lui Eminescu:

Frunză vrede de curechiu,
Gheorghieș fecior de grec,
Vineri mă-sa l-a făcut
Și spre Sâmbăt' a crescut,
Dumineca s'a 'nsurat,
Luni la oaste l-a luat
Și 'n război l-a și băgat.
El tare s'a supărat
Maicii sale-a cuvântat:
— Maică, măicuțița mea
Eu te giur pe legea ta
Ca să-mi ții nevasta bine
Cu zahăr și cu smochine,
Cu pâine de grâu curat,
Cu vin roșu nesticat,
Cu colac în lapte dulce,
Doar la mă-sa nu s'a duce,
Când cătană m'au luat
Să slujesc pe împărat,
Nouă ani și nouă luni
Și pe-atâtea săptămâni.
Ș'apoi iar s'a înturnat
Și nevastă-a cuvântat:
— Nevastă, nevastă mea,
Anii când i-oiu împlini
Eu la tine oiu veni.
Gheorghe anii și-o 'mplini
Și acasă n'a venit,
Nevasta s'a logodit
Că credea cum c'a murit.
Socru-său trist și 'ngrijit
S'a gătit și s'a pornit
Și s'a dus la deal la vie,
Doar Gheorghieș n'a să vie,
Și cu Gheorghe-al său iubit
Pe-a sa cale s'a întâlnit,
s'a întâlnit și l-a văzut

Dară nu l-a cunoscut.
— Bună cale, moș bătrân,
— Mulțămesc voinic străin.
— Moșule te-aș întreba
De ceva, de m'ai ierta,
Să nu-ți fie cu bănat
Unde sună pușca în sat?
— Ia sună la casa mea
Că mărit pe noră-mea.
— Moșule, dar cine-o ia?
— Feciorul lui Bezede.

Gheorghieș fața 'nroșește
Și pe murgu-i se avântă
Și bătrânului cuvântă:
— Tată bun, tătușul meu,
Eu sunt Gheorghieș al tău,
Sari pe cal și dumneata
Și 'ndată vom alerga.
Cuvântă și se porni
Și la poartă că sosi
Cu picioru 'n ea isbi,
Și când murgu-a nechezat
Toți mesenii s'au sculat
Iar Gheorghe le-au cuvântat:
— Stați meseni, nu vă sculați,
Stați meseni și ospătați,
Însă mândra mea frumoasă
Să se scoale dela masă,
Poarta 'n grabă să-mi deschidă,
S'o sărut și ea să-mi rădă,
Și cu grabă să grăbească
Murgul să mi-l priponească,
C'o sfăruță de mătăasă
Dela mândra mea din casă,
C'o șfoară de ibrișim
Dela mândra mea din sin ¹⁾

¹⁾ Cf. M. Eminescu, *Literatura populară*, ed. comentată de D. Murărașu, (în seria Clasicii români comentați), Craiova, f. d., pp. 257—259.

Comparând balada românească cu cea grecească constatăm atât asemănări, cât și deosebiri. Punctele comune sunt: Gheorghe, eroul baladei românești, ca și Acritas, este la oaste departe de căminul său; în timpul absenței sale, soția lui, ca și soția lui Acritas, e vorba să se cunune cu altul; Gheorghe ca și Acritas, ajunge acasă în chiar ziua cununiei și o zădărnicește.

După cum vedem motivul este același în amândouă baladele, totuși există și unele deosebiri. Balada românească începe cu plecarea lui Gheorghe la oaste, care roagă pe mama sa să îngrijească și să hrănească bine pe soția lui în timpul absenței sale, pentru ca să nu aibă motive de nemulțumire și să plece înapoi la mama ei; iar soției sale îi spune că va servi pe împărat « nouă ani și nouă luni și pe atâtea săptămâni » și după împlinirea acestui timp se va întoarce acasă. În balada grecească nu există asemenea recomandății; pe Acritas nu-l urmărim din momentul plecării de acasă, ci îl găsim la postul său de grănicer ¹⁾.

Gheorghe nu se întoarce acasă la termenul fixat, iar soția lui, crezându-l mort vrea să se mărite pentru a doua oară ²⁾. În balada grecească soția lui Acritas îi rămâne până la urmă credincioasă.

¹⁾ Există însă un alt tip de balade neogrecești cu motivul: *întoarcerea soțului înstrăinat*, care se apropie de balada românească din acest punct de vedere. Variantele acestui tip au și începutul asemănător cu baladele românești: « În luna Mai s'a născut Constantin, în luna Mai s'a botezat / în luna Mai l-au pețit, în luna Mai s'a însurat / în luna Mai i-a venit vestea să plece la oaste / ». Și plecând la oaste Constantin, eroul baladei grecești, roagă, ca și Gheorghe, pe mama sa să înconjure pe soția lui cu toată atenția și grija până la întoarcerea lui; s'o spele, s'o pieptene și să-i facă patul să se culce. Dar abia a plecat Constantin și mama lui, neluând în seamă recomandățiile lui, în loc să spele și să pieptene pe nora ei, ea din contra îi taie părul ei frumos și o trimite să pască oile.

Constantin întorcându-se dela oaste, scapă pe soția lui nu din mâinile unui rival, ci din persecuțiile unei soacre. La fel se petrec lucrurile și în balada românească *Soacra și nora* (cf. G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București 1885, pp. 623—626). Trebuie să observ că acest tip de baladă grecească, care are mai multe puncte comune cu balada românească, este culeasă din diferite regiuni grecești (cf. revista «*Λαογραφία*» vol. 1 (1909), p. 605), dar varianta care se aseamănă mai mult cu balada românească este din Sozopolis, adică din regiunea Mării Negre, Sozopolis fiind un orașel așezat în golful Burgasului. Deși motivele baladelor populare împânzesc tot continentul, ele sunt răspândite aproape în forme tipice la toate popoarele, nu știm când și de unde au venit, care a fost centrul lor de radieră, totuși nu este exclus ca varianta din Sozopolis (cf. Anagnostis Paraschevopoulos, «*Τραβούδια σωζοπολίτικα*» (Cântecul sozopolitane) în revista «*Θρακικά*», 3 (1932), pp. 282—283) să fi influențat în amănuntele ei varianta românească culeasă de G. D. Teodorescu la 1871, fiindcă foarte mulți din locuitorii greci ai orașului Sozopolis, după ocuparea orașului lor natal de către Ruși în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829, au emigrat în Principatele Române, aducând probabil cu ei și comoara poeziilor lor populare, pe care mulți le știau pe dinafară și le cântau.

²⁾ În alte variante românești chiar bărbatul înainte de plecare recomandă soției sale să se mărite cu altul, dacă nu se întoarce el după nouă ani.

A doua căsătorie, dela care o scapă Acritas, este forțată, nu cu învoirea ei.

Gheorghe se întâlnește pe drum numai cu tatăl său, nu și cu mama sa, cum este în balada grecească.

În afară de acestea mai constatăm că lipsesc din balada românească acele semne miraculoase, care prevestesc pe Acritas de nenorocirea ce-l așteaptă, precum și calul năzdrăvan care dă atâta farmec baladei neogrecești. Că Gheorghe se întoarce acasă în chiar ziua cununiei, aceasta este o simplă întâmplare; el nu are nicio presimțire și nici nu bănuiește că soția lui se mărită. Trista știre o află dela chiar tatăl său, când îl întreabă:

Moșule te-aș întreba
De ceva de m'ai ierta,
Să nu-ți fie cu bănat
Unde sună pușca în sat?
— Ia sună la casa mea
Că mărit pe noră-mea.

Acritas este recunoscut de soția lui după nechezatul calului; și în balada românească murgul lui Gheorghe nechează, la auzul lui însă nu se scoală dela masă soția lui, ci mesenii.

O altă deosebire găsim la sfârșitul celor două balade. La balada grecească soțul răpește pe soția lui și fuge într'o goană nebună, așa încât acei care au încercat să-l urmărească abia au putut vedea praful de pe urma lui. În cea românească rămânem cam nedumeriți. Gheorghe sosind acasă spune:

Stați meseni nu vă sculați
Stați meseni și ospățați
Însă mândra mea frumoasă
Să se scoale dela masă
Poarta în grabă să-mi deschidă,
S'o sărut și ea să-mi rădă,
Și cu grabă să grăbească
Murgul să mi-l priponească
C'o sfăruță de mătasă
Dela mândra mea din casă
C'o sfoară de ibrișim
Dela mândra mea din sin.

Din aceste versuri ce rezultă? Că întâiul soț ia locul său de stăpân în casă. Dar la întrebarea firească a cititorului: soțiamireasa ce sentimente are față de Gheorghe, fostul ei soț, ce simte pentru noul ei ales, care rămâne ridicol, nu dau niciun răspuns.

Dar ce devine mirele *feciorul lui Beizadea*? Ne-am așteptat la o reacțiune din partea lui, cu atât mai mult cu cât i-o permite și poziția lor socială, pe care reacțiune însă nu o găsim în versurile de mai sus. Într'o variantă însă, publicată de Elena Sevastos ¹⁾,

¹⁾ Elena Sevastos, *Cântece moldovenești*, Iași 1888, p. 248.

mirele reacționează la apariția întâiului soț. Când acesta pofteste pe noul venit la masă, și el spune:

Nici n'oi bea, nici n'oi mânca,
Nici nevasta nu ți-oi da,

mirele îi răspunde:

Ba mănâncă, ia de bea,
Că-s fecior de beizede
Și tu ești sub mâna mea
Și ieu capu-ți pot tăia;
Iear ieu când am auzit,
Sufletu-mi s'au otrăvit,
Dela inimă-am oftat,
La maica mea m'am uitat
Și din ochi am lăcrimat
Și la oaste am plecat
Ș'asa tare am suspinat,
Pământu-am cutremurat
Și lume-am înspăimântat.

După cum vedem în această variantă avem un desnodământ. Mirele se impune cu toată autoritatea lui de fiu de Beizadea, iar noul venit se mărginește numai la un oftat adânc, părăsește pe soția lui și se întoarce iarăși la oaste.

ARIADNA CAMARIANO

COMENTARII CRITICE

PE MARGINI DE CĂRȚI

1. Gala Galaction, *In grădinile Sf. Antonie*, nuvele (Ed. Vreimea); 2. Ioan Ichim, *Gib. I. Mihăescu*, studiu literar (Ed. autorului, Tp. Orghidan, Brăila); 3. C. Constante, *Șase nuvele din viața Aromânilor* (Ed. autorului, Tip. Vreimea).

1. Noul volum al lui Gala Galaction este o actualizare, sub titlul general, atât de fericit ales, « In grădinile Sf. Antonie », a unor mai vechi nuvele apărute mai întâi în « Caligraful Terțiu » sau în « Clopotele din mănăstirea Neamțului ». Luptător ardent pentru promovarea vieții monastice — întru prezentarea căreia și readucerea în primul plan al atenției nu mai departe decât acum câteva luni a scris o serie de articole luminoase în « Vreimea » — și scriitor de slovă ortodoxă ca în acele splendide pagini intitulate « Scrisori către Simforoza », autorul și-a adunat materialul noului volum în semnul marelui Antonie, întemeetorul vieții ascetice și trăitor în nisipurile pustii ale Egiptului, acel Sfânt Antonie popularizat de nenumăratele variante plastice care zugrăvesc celebrele-i ispite și care la rândul-i a ispitit pe Flaubert să-i descrie viața și canoanele în cunoscuta « Tentation de Saint Antoine ». Sfântul nu apare direct în paginile cărții, dar prezența lui se simte ca un duh în fapta urmașilor și învățăceilor săi. Astfel titlul e numai simbolic și el mai este și semnificativ pentru latura psihologică a monahismului. Căci aridității și asprimii aparente și exterioare ce-l înconjură pe călugăr, oriunde și oricând, în grădinile lui neaflându-se uneori nici flori bine mirositoare și nici arbori cu fructe cărnoase, ci doar piatră și pulbere fierbinte, acestui deșert material îi corespunde în interior o splendidă și luxuriantă vegetație spirituală și afectivă, adevăratele grădini ale creștinismului fiind în sufletul său, unde se îmbată de gândurile și sentimentele care-l apropie de ființa nevăzută dar omniprezentă a lui Christos.

Nuvelele lui Gala Galaction sunt un mănunchiu de flori spirituale, ale căror și coloare și miros sunt laude aduse unicului Dumnezeu.

Și totuși nu ne aflăm în fața unei literaturi apologetice, de seacă și aridă argumentare teologică. Și nu e vorba nici de o plată ori banală înșirare de demonstrații ori de istorioare morale.

Mi se pare că unii critici au luat o atitudine ostilă față de opera lui Gala Galaction pentru motivul că ar fi o literatură cu teză, o literatură morală, moralistă și moralizantă care, adică, n'ar avea nimic de-a-face cu « adevărata » literatură. După concepția acestora consecința ar fi că literatura nu poate fi decât imorală ca să fie « adevărată »! Căci, din condamnarea literaturii morale altă concluzie nu putem trage! Unii scriitori străini au și rostit categoric acest gând, André Gide spre pildă spunând că nu se poate face literatură bună cu sentimente bune. Aceasta e o simplă butadă în care mai cred de sigur tinerii. (Și eu am fost odată tânăr). Și totuși s'au scris opere mari și cu sentimente frumoase. Fiindcă valoarea artei nu stă în subiect și sentimentele despre care e vorba mai sus sunt obișnuit subiectul. Valoarea artei stă într'un complex întreg din care subiectul e numai o infimă parte.

Pentru a fi desăvârșită literatura nu trebuie cu necesitate să fie imorală, după cum nu e nevoie să fie nici morală. Să nu fiu înțeles greșit: nu înțeleg nicidecum prin aceasta că literatura urmează să fie amorală. Prin moral sau imoral vreau să desemnez intenția scriitorului de a catehiza ori de a corupe, intenție care trebuie să lipsească în mod egal. Pentru a fi realizat, frumosul pretinde o puritate inițială a concepției, o desbărare a creatorului de contingente, sau mai bine zis o ridicare deasupra lor. Literatura poate sluji însă un scop moral, în mod indirect, după ce a fost creată. Nu poate fi scrisă însă pentru a predica sfaturi și exemple.

Dar nici nu pot fi condamnate sentimentele și faptele morale, ele având tot atâta drept de cetățenie în literatură ca și opusul lor și pentru că Corneille este pictorul voinței și al eroismului moral nu e cu nimic inferior lui Racine, pictorul pasiunii desfrânate și al tuturor consecințelor ei imorale!

Având subiect moral sau imoral, literaturii nu-i poate fi permis a fi morală sau imorală ca tendință, valoarea ei constând numai în îndeplinirea cerințelor estetice (în care intră și cele etnice și metafizice). Dar prin efectele ei, prin influența ei literatura bună este, oricând și orice ar cuprinde ea, morală!

Prin rolul și misiunea sa de preot, scriitorul Gala Galaction trebuia să aducă și în opera lui laică preocupările din viața sa duhovnicească. Era și firesc, dar și necesar. Era bine că în felul acesta se împropăta literatura noastră. Și, nu numai prin forța lui de expresie originală, dar și prin temele operelor lui, scriitorul aducea în literatura noastră o vână cu totul nouă. El n'a pledat niciodată, el n'a forțat nota etică. Literatura lui e icoana preo-

cupărilor teologice și etice, dar într'un mod surâzător și blând, fără nimic rigid și rebarbativ. Ea este expresia spontană a unei atitudini creștine sincere și ca atare este literatură, înainte de a fi morală sau teologică. Morala și teologia lui Galaction sunt implicate firești, naturale, sunt viziunea de viață a scriitorului, la fel cum sunt ele la Dante, la Racine sau la Dostoiewsky. Cu un cuvânt literatura lui Gala Galaction este edificatoare fără a fi demonstrativă.

Înainte de a fi caricaturizată și defăimată — cu talent, evident, și cu umor! — de către Damian Stănoiu, viața călugărească a cunoscut prezentarea senină și binevoitoare a penei lui Gala Galaction. Dar pentru a ne face plăcută mânăstirea și simpatie monahismul, scriitorul nu le ridică banale elogi, ci ni le înfățișază în acțiune, în viață.

Pentru a fi mai convingător și mai zguduitor el folosește drept motiv literar argumentul supranatural al minunii. Prin această notă de miraculos literatura lui Galaction capătă o trăsătură specifică, înrudindu-se uneori cu basmul popular (v. « Andrei Hoțul »), altelei însă aducând un suflu sublim de fragment de epopee.

În mijlocul verii, Pahomie primește la mânăstirea lui vizita unui vechi prieten, Turcul Mustafa Efendi și a celor patru slujitori ai săi. Amândoi se reîntâlnesc cu multă bucurie și, ca practicanți înverșunați ai religiilor lor, ei reiau o veche dispută pentru a-și dovedi unul celuilalt superioritatea credinței. Turcului îi vine o idee năstrușnică. El se prinde cu rămășag ca să treacă la legea creștină, dacă Christos va face să ningă până a doua zi dimineața, și va trece la călugărie dimpreună cu cei patru ai săi tovarăși. De nu se va întâmpla minunea, starețul cu monahii săi să îmbrace legea mohamedană. Cu tremur în suflet Pahomie primește. Toată noaptea el și călugării săi o petrec în rugăciuni adânci și când se crapă de ziuă minunea se întâmplă: începe a viscoli și a ninge ca 'n luna lui Ianuarie. Convins de tăria minunii, « Mustafa Efendi ajunge Macarie monahul », iar cei patru tovarăși ai săi, Soliman, Ali, Budalah și Ibrahim devin cuvioșii Silvestru, Antonie, Varlaam și Iosif.

Minunea îndeplinește aci rolul unei revelații și ea n'a fost cu puțință decât prin puterea rugăciunii. Nu este nimic naiv în această povestire care are o bună calitate pentru că e valabilă în sine. Fabula însăși te cucerește prin ingeniozitatea ei firească și prin desfășurarea ei de o mare simplitate. Ea nu este nicidecum o predică pentru a dovedi puterea rugăciunii, sau superioritatea religiei creștine. Ci este o întâmplare, o aventură epică, din care liberi suntem să reținem sau nu, după cum ne convine, morala. Ca și într'o fabulă de La Fontaine unde morala este subînțeleasă fără a ne fi impusă cu necesitate, deoarece valoarea artistică a nara-

țiunii își este suficientă sie-și și în nuvelele lui Gala Galaction povestirea e perfectă în sine, iar morala teologică este numai o consecință al cărui parfum credinciosul îl va savura, iar necredinciosul îl va înlătura, fără a se putea sustrage însă farmecului independent al acestei literaturi.

Puterea rugăciunii este ideea mai clară și mai bogat motivată din « Adamova » unde ni se arată convertirea unui ateu pe care toate argumentele raționale sau sentimentale ale iezuitului Vater Hermann nu l-au putut convinge, dar căruia puternicile rugăciuni ale acestuia i-au adus iluminarea și l-au condus până la lepădarea lumii și intrarea în mănăstire. Nuvela este mai complicată decât cealaltă și mai pretențioasă, deoarece eroul este un intelectual. De aici și caracterul ei abstract, dialectic-teologic, pe care se proiectează prin contrast visul în care îi apare eroului cerșetoarea Adamova în fericirea ei de dincolo de lume, episod cu contururi apăsate de gravură în apă tare.

Minunea și rugăciunea se împerechează deopotrivă și în istoria lui « Andrei Hoțul » cel care vrând cu tot dinadinsul să-și răscumpere păcatele și să se împace cu Dumnezeu ajunge, după ce a împușcat doi călugări cari au refuzat să-i îngăduie intrarea în biserică înarmat, la schitul călugărului Nil. Acesta îl primește așa cum vrea el să intre, cu pușca și, sub pretextul că se duce să-și caute o carte îl încuie în sfântul locaș cu sfatul ca până la înapoierea sa haiducul să facă rugăciuni la toate icoanele. Și plecând aruncă cheia într'un heleșteu. Deosebit de minune aici ne aflăm în plin miraculos literar căci călugărul Nil, bătrân la întâlnirea cu Andrei, trăiește încă o sută de ani pentru a găsi, într'un pește ce i-l aduc oamenii din sat, cheia bisericii unde-l încuiase pe hoț. Iar acesta a trăit acolo închis, fără mâncare și fără băutură și a făcut atâtea metanii la icoane, încât în fața fiecăreia se află câte o groapă, iar în fața Maicii Domnului și a lui Christos două gropi mai adânci. Călugărul Nil înțelege că Dumnezeu și-a arătat voința sa și că mântuirea păcătosului e aproape. El descuie biserica și într'însa aduc oamenii din sat pe doi tineri otrăviți de un gelos, rămas necunoscut. În noaptea privegherii Andrei, rămas singur lângă sicriile celor doi logodnici uniți prin moarte vede apărând criminalul pe care-l doboară cu ultimul glonte rămas în pușca lui. După aceasta călugărul îl spovedește, îl desleagă de orice păcate și, printr'o altă minune Andrei moare, trupul său transformându-se ca prin farmec în țărână. Autorul a dat nuvelei o patină ușoară de basm (păsărelele vorbesc, coincidența găsirii cheii în pește). « Andrei Hoțul » este una dintre cele mai frumoase și mai clasice nuvele din literatura noastră, prin pateticul simplu al ei și prin îmbinarea atât de firească între real și supranatural.

În « Maica Rahila și sora Veronica » peisajul industrial al unei regiuni petrolifere este interpretat în aspectul lui apocaliptic și drăcesc, apărând în clarviziunea celor două călugărițe, cu mult timp înainte de a exista instalațiile petrolifere în acea regiune, ca o revelație cerută de rugăciunile celei dintâi, revelație a păcatului și a pedepsei iadului de care sufletul pur al Veronicăi avea nevoie pentru a se putea feri de ispită și a trăi mai departe într-o pocăință.

« Dionis Grecoteiul » este povestea unui grec modest, sărman și prigonit de ai săi, care atras de viața monahală descoperită lui de un călugăr dela Sf. Munte, se călugărește și ajunge până la picioarele tronului lui Ioan Gură-de-Aur, pe care e gata să fie urcat, ca Patriarh al Constantinoplei. Dionis e un suflet simplu și tocmai aceasta îl poartă spre cele mai înalte demnități bisericești.

Acesta nu e de fapt decât cadrul, sau mai bine spus finalul care este elementul de contrast al nuvelei. Conținutul ei constă în povestirea la persoana I-a a întâlnirii dintre Nicolachi și acest Dionis, în împrejurări neobișnuite, pe o furtună teribilă de care amândoi s'au adăpostit într-o biserică în ruine. Aci Nicolachi, plecat călare, cu o pungă cu galbeni, să cucerească viața, dă peste un fricos care tremură și-l roagă să nu-i facă niciun rău, căci îl ia drept hoț. Amândoi se explică și a doua zi călătoresc împreună până la Brăila, unde se despart buni prieteni. Ei nu se vor mai întâlni decât după treizeci și cinci de ani, în Patriarhia din Constantinopol, unde Nicolachi va recunoaște în Mitropolitul de Heracleia care oficia Sf. Liturghie pe prăpăditul de grecotei din biserică în ruină.

De fapt miezul propriu zis al nuvelei este prezentarea figurii simple a lui Dionis. Dintr'un fapt de puțină însemnătate autorul a știut să scoată un tablou cu umbre și lumini în tonuri rembrandtiene. El și-a construit nuvela pe contrastul dintre povestitorul laic, venind dintr'o arzătoare pasiune și intrând în vâltoarea lumească și dintre Dionis, cugetul senin, pornind pe calea reculegerii întru cele sfinte și a tuturor renunțărilor. Întâlnirea lor la răscrucea celor două drumuri, în împrejurările în care are loc, discuția lor, încercarea lui Dionis de a-l atrage și pe povestitor spre viața monastică, toate sunt ca un dialog dramatic între lume și mânăstire.

Aproape toate nuvelele lui Galaction se bazează de altfel pe contraste. Nu este o antinomie romantică hugoliană ieftină, gen Gwinplaine sau Quasimodo, adică fizic hidos cu suflet angelic, ci un dialog dramatic în care se zvârcolesc semnificațiile și întrebările și se limpezesc înțelesurile. Contrastului interior îi corespunde și unul în arhitectura exterioară așa cum e spre exemplu

ideea ninsoarei în miez de vară din « Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul », al visului din « Adamova » sau în « Dionisie Grecoteiul » al celor două întâlniri prima în biserica în ruine, noaptea, a doua în biserica splendidă, ziua, în plină slujbă divină. Toate nuvelele lui Galaction sunt construite din contraste și simetrii, atât interioare cât și exterioare.

Așa e și contrastul dintre « Maica Frăsina », călugărița simplă — Galaction are o înclinare mare către sufletele simple, acei așa numiți săraci cu duhul! — suflet de o ireală curăție, frământată de gânduri de bunătate și blândețe de prim veac creștin și dintre ucenica și urmașa ei, maica Ilaria — ce nume care spune tot! — rotofee, greoaie, plată și reală, pământeană! Trebuie însă să citez acest pasaj din care, ca dintr'o pictură naivă grotescă se desprinde chipul delicat al bătrânei călugărițe care — din nou contrastul, interior aci! — deși de o pietate extremă, în nevinovăția ei formulează una dintre cele mai înfricoșătoare erezii!

« Intr'o seară, vorbeam de marea taină a iconomiei mântuirii neamului omenesc prin Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos. Cuvintele bătrânei se propagau în mine ca o muzică sfântă într'o apă subit limpezită și calmă. Niciunul din dascălii mei dela Teologie nu avusese vreodată asupra-mi atâta putere de convingere, atâta farmec cuceritor. Dar ajunsesem la o chestiune grea și temută. Scumpa bătrâna nu putea să uite că se află în fața unui teolog. Și atunci, cu glasul plin de prevenire, plin de sfială față de importanța mea știință, mă întrebă muzical: — Nu e așa că în veacul veacului, după ce Domnul va veni a doua oară și va birui alcătuirea lumii și se va ridica în slavă Ierusalimul cel ceresc, Diavolul se va pocăi și se va face și el bun?

« O clipă, am rămas aiurit. Erezia celui mai mare dascăl al Bisericii, erezia nefericitului și osânditului de concilii Origen, sbura suavă, de pe aceste buze sfinte, în seara aceasta în care îngerii Domnului lăsau în jos, spre noi, lămpile constelațiilor! Ascunzându-mi confuziunea, i-am răspuns: — Scumpă Maică Frăsină, aceasta este o taină înfricoșată de care nu este iertat să ne apropiem.

« Suflet pur! inimă izvoritoare numai și numai de iubire, astăzi stai înaintea Domnului, astăzi privești lucrurile nu ca « prin oglindă și ghicitoră », ci față către față; astăzi trebuie să știi și taina aceasta, dinaintea căreia pălește și se ascunde searbăta mea știință, dar înaintea căreia cugetul tău, neîntinat nici de păcate, nici de știință, stătea alb și drept ca o făclie! » (pp. 108—109).

Tot pe contrast sunt brodate și cele câteva pagini ale dialogului funebru « Calipso greaca, fecioara » unde prezența unui craniu feminin în osuarul mănăstirii printre miile de craniile masculine aduce o notă de tulburător mister în fața zădărniceii celor

pământești, prilejuind scriitorului rânduri de o mare putere de sugestie. Nu voi transcrie decât evocarea atât de plastică, în câteva linii, puține, clasice, a osuarului:

« Părintele Sevastian s'a învoit bucuros și am intrat amândoi în cimitir. La ușa criptei a scos din brâu o cheie seculară și cu ambele mâini a învățit-o în broască. Am coborât câteva trepte și am privit în juru-mi cu mirare. Era o încăpere lungă și boltită, aerisită foarte bine și curată. Pe o parte și pe alta stăteau, pe lângă zid, ca într'un magazin de mărfuri, rafturi și dulapuri. Se părea că ești nu în țarina Olarului (Matei 27, 7), ci în atelierul de lucru al unui olar. Forme rotunde nenumărate tresăreau în lumina nehotărîtă a felinarului. Erau sute de cranii, aliniate ca niște oale, erau câteva generații de călugări, adunate aici, sub disciplina părintelui Sevastian. Testele cele vechi, galbene-pământii, erau mai la coadă. Cele mai noi erau în frunte. Ce mi s'a părut neobișnuit e că aveau pe ele o stampilă largă și uniformă. Părintele Sevastian zugrăvea aceste căpățâni, și pe câmpul zugrăvit scria numele celui mutat la cele vecinice și pe cât cu puțință anul mutării. M'am apropiat de dulapurile părintelui Sevastian, cu ceva din sufletescul și din curiozitatea lui Hamlet. Bătrânul necrofilax mi-a prezentat diferite bucăți din interesantul lui tezaur... » (p. 119).

Fiorul apropierei morții nu putea fi mai bine redat cu mijloace mai puține. Și aci ca și în celelalte nuvele e vorba de un sentiment creștin. Intreaga operă a lui Galaction este expresia originală dată ideii creștine. Chiar și schițe după natură cum sunt « La Sihla » ori « La Neamțu, în Sfânta Mănăstire », sunt delicate peisaje interpretate și spiritualizate în sens creștin. Pe aceeași linie a descrierii sunt și impresiile de călătorie « Mările din miazăzi și Sfântul Munte », apărute mai întâi în revistă și strănse pentru prima oară în volum. Ele se înrudesesc cu pateticele și grandioasele impresii dela Sf. Mormânt și din Țara Mântuitorului, apărute mai demult — « Scrisori către Simforoza: In pământul făgăduinții » — dar de astădată pe un plan mai redus și cu câteva tonuri mai jos. Gala Galaction reconstituie peisajul cu mănăstirile și oamenii Sfântului Munte, prins ca într'un dinamic film religios.

Am lăsat într'adins pentru la sfârșit « Paița Maicii Domnului » care nu e alta decât prea cunoscuta novellă a lui Anatole France: « Le jongleur de Notre-Dame ». N'ar strica — o ! dimpotrivă ! — dacă traducătorii noștri care svârl cu nemiluita pe piață traduceri de-a-dreptul odioase, ar pune mai întâi mâna pe această novellă tradusă de Galaction, comparând-o cu originalul. Ceea ce a făcut Galaction e mult mai mult decât o transpunere obișnuită și onorabilă a unui text străin în limba românească.

Nuvela nu mai este a lui Anatole France decât prin subiect — care de sigur că n'a fost imaginat de marele ironist și ateu, ci împrumutat de undeva! — ci a devenit bun propriu al lui Galaction. (E ceea ce a izbutit să facă mai recent o femeie, Domnița Gherghinescu Vania traducând « Le grand Meaulnes » al lui Alain Fournier!). Aceasta se datorește virtuților stilului său, limbii românești în care a fost turnată nuvela. Istoria bunului Varnava, a paiatei care neștiind cum să slujească Maicii Domnului mai bine, în naivitatea înduioșătoare a credinței sale se apucă să facă dinaintea icoanei jongleriile în care era foarte dibaci, această poveste e crescută parcă din chiar carnea limbii române.

Nu e locul să analizez pe larg mijloacele scriitoricești ale lui Gala Galaction. Dar în liniile simple ale scrisului său, în caracterul de seninătate mioritică, de simplitate clasică a povestirii și a frazei, în cumpătarea figurilor stilistice, în comparațiile plastice de care știe să se folosească cu măsură și la loc potrivit, în arhitectonica sobră a compoziției sale, în dozarea adjectivelor ca și în utilizarea cu un rost anumit a neologismelor (tema neologismelor la Galaction a fost ingenios explicată într'un studiu amplu semnat de D. Caracostea și apărut în « Viața Nouă », între 1912—1914 și de curând de T. Vianu în « Arta prozatorilor români »), în sugestivitatea descripției ca și în calitățile de povestitor sunt, înșirate în fugă și pe scurt, merite ce așteaptă să fie cu grijă studiate și evidențiate. Căci, înainte de a fi romancierul din « Roxana » și din « Papucii lui Mahmud », cărți de pe cea mai înaltă treaptă a valorilor noastre românești, Gala Galaction este unul dintre marii noștri povestitori și nuveliști.

*

2. Am cumpărat broșura lui Ioan Ichim, intitulată « Gib. I. Mihăescu » — și în paranteză « studiu literar » — cu acel sentiment ne mai încercat încă de pe băncile școlii: înfrigurarea și neastâmpărul de a câștiga pentru bibliotecă o nouă carte prețioasă. Până la proba contrarie orice nouă lucrare lasă deschis câmpul presupunerilor lacome de ceva bun și totdeauna așteptăm să vedem țâșnind dintre filele încă netăiate, din necunoscutul plin de promisiuni, mult dorita revelație, fie în poezie, fie în proză, fie în critică. Speranțele mele de cititor blazat și desobișnuit a mai da bani pe cărțile cu care editorii sunt obligați a răsplăti munca de mucenicie a cronicarului literar, speranțele acestea erau ispitite și întărite și de manșeta cărții, unde, între două dungii negre ca un chenar de anunț, mortuar din pagina penultimă a ziarului « Universul », autorul își decerna, modest, următoarea apreciere:

« *Un studiu complet* (sublinierea e a mea) asupra celui mai bun cunoscător al sufletului omenesc dintre scriitorii tinerei generații ».

Acel *complet*, sunând ca un voluptuos plescăit din limbă după ce ai degustat un vin excelent, mă ațâța și mă bucura. Gândul iritat că dintre criticii cu oarecare nume și prestigiu, din generația între 35—45 de ani, niciunul nu și-a făcut timp spre a se pleca atent asupra operei lui Gib. I. Mihăescu, ori n'a avut ocazia sau n'a binevoit să scrie asupra ei mult așteptatul studiu *complet* — cum zice d. Ichim, noi am spune *complet* —, gândul acesta era înlocuit de bucuria că s'a găsit în sfârșit criticul, măcar că anonim, care, la Brăila — oraș de unde s'au pornit multe spirite de elită! — îl imprimă, într'o broșură de 72 de pagini, pe cheluală proprie — ce sacrificiu! — la Tipografia Orghidan.

Tăind filele cărților am deprins obiceiul de a face un fel de degustație prealabilă a textului, citind, în fuga paginilor întoarse, ici un titlu, colo un cuvânt, dincolo o frază întreagă, uneori un pasaj. E ca un fel de luare de contact cu ființa fizică a operei, o pregătire și o recunoaștere de pe urma căreia știi la ce ai să te aștepți. Supunând și studiul lui Ioan Ichim ritualului obișnuit, mi s'a părut că recunosc pe alocurea câte o frază și pentrucă prea multe îmi erau familiare, m'am îndoit că ar fi vorba numai despre acel ciudat sentiment pe care Bergson îl numește « du déjà vu » și care s'ar putea prea bine numi și « du déjà lu » deoarece, ca și viața, și lectura îți dă foarte adesea prilejul unor astfel de întâlniri inexplicabile. Indoiala, întărită de frecvența impresiei de asemănare, a devenit presimțire, iar aceasta s'a transformat în curiozitate. Și deoarece unele fraze mi se păreau mai cunoscute decât să pot crede că e vorba de o simplă asemănare, mai bine zis părându-mi-se că-mi aparțin, am luat dintr'un raft al bibliotecii volumul « Pe margini de cărți », Seria I, pe care mi-am permis să-l editez în 1938 la Miron Neagu din Sighișoara. Presimțirea și impresia mea s'au adevărit: stimabilul domn Ioan Ichim a furat pagini întregi din cartea mea, introducându-le în studiul său fără nicio modificare, fără să indice izvorul și fără să le pună între semnele citării, adică dându-le drept ale d-sale.

Astfel la p. 12 tot pasajul de 13 rânduri care începe cu: « Gib. I. Mihăescu n'a fost un psiholog în înțelesul » se găsește, identic, în « Pe margini de cărți » la p. 311. Fraza: « Și într'adevăr mai toți eroii lui Gib. I. Mihăescu sunt voluntari, cu o inteligență sclipitoare, practică, unită cu o viclenie caracteristică, ceea ce îi duce la succese, la triumfări finale », dela p. 13 este luată din « Pe margini de cărți » dela p. 312.

Tot pasajul dela p. 46 care începe așa:

« Negrișor eroul principal, fără profesiune indicată. . . » e luat din « Pe margini de cărți » dela p. 284, iar p. 285 a cărții mele

se află reproduasă exact în p. 47 a broșurii lui Ichim, cu excepția ultimelor câteva rânduri. Dela p. 301 până la p. 303 și dela p. 304 până la 305 Ioan Ichim a plagiat tot ceea ce în broșura sa reproduce dela p. 61, începând cu: «Apoi autorul a ridicat acțiunea și personajele la rangul de simbol...» până la p. 63, ultimul rând.

În sfârșit, începând cu: «E interesant că și «Dona Alba» ca și «Rusoaica»... tot restul paginii 66, precum și întreagă p. 67 sunt copiate întocmai din «Pe margini de cărți», întâi dela pp. 297—298, apoi dela pp. 305—306.

N'am reprodus în întregime pasajele plagiante, deoarece ar ocupa un spațiu prea larg și apoi fiindcă e inutil. Eu am denunțat procedeul. Oricine dorește să se convingă poate foarte ușor, după indicațiile de mai sus, să compare și să identifice textele încriminate.

Mi-ar părea tare rău dacă s'ar crede că sunt supărat pe domnu' Ichim. Doamne ferește! Eu nu cred că e o nenorocire să ți se fure ideile ca nu știu care scriitor care, întrebând de ce scrie confuz și obscur, a răspuns că se teme să nu i se fure concepțiile! A fi plagiat de alții este de sigur una dintre formele gloriei literare și operația hoțului de texte nu poate, subiectiv, decât să te măgulească. Dar recunoștința pe care aș avea-o eventual pentru deosebita onoare ce-mi face d-l Ioan Ichim socotind vrednice de reprodus și de însușit modestele mele opinii critice, nu mă poate face să trec sub tăcere procedeul. Nu de alta, dragă Doamne, dar s'ar putea ca domnu' Ichim să aspire la vreun premiu sau să-și treacă opera pe vreo listă de lucrări în vederea obținerii vreunui titlu. Și ar fi păcat să se încununeze o carte sau să se obțină vreun post de răspundere cu asemenea mijloace iresponsabile.

Aș fi mâhnit însă și dacă denunțarea acestui plagiat mi-ar atrage acuzația lipsei de modestie pentru că, fie din vanitate, fie din interes, m'am ocupat de lucruri ce m'ar privi personal. Lucrurile stau însă cu totul altfel. Ioan Ichim e un plagiator mult mai amuzant decât s'ar crede. Poate că dacă nu m'ar fi furat decât pe mine ar fi putut pretinde că suferă de falsă memorie, sau că zețarul a uitat să culegă numele citării, sau că aceste semne lipsesc tipografiei Orghidan sau că n'au mai fost de ajuns literele din tipografie ca să mai adauge și indicația locului de unde a citat, sau, sau... Ori Ioan Ichim nu m'a furat numai pe mine. Și dacă am început cu cartea mea e pentru că aceasta a fost pista pe care cercetările de poliție literară aveau să mă ducă la rezultate surprinzătoare. Pentru că domnu' Ichim a furat și-a combinat, a luat de pretutindeni și a ajustat totul într'o nouă ordine în care original e doar felul nou al aranjării materialului...

Pentru că în cap. V, la p. 40, pasajul care începe: « Subiectul romanului se poate rezuma în puține cuvinte... », până la sfârșitul paginii este furat din celebra « Istorie a literaturii române » de G. Călinescu, unde se poate citi la p. 679. Tot de acolo și tot dela aceeași pagină a furat pasajul dela p. 42 care începe cu: « Mai profund decât... » și ține până aproape de sfârșitul paginei!

La p. 44 tot ceea ce ține, începând cu: « Pătrunderea psihologică a lui Gib. I. Mihăescu... » până la ultimul paragraf al p. 45 e furat din... « Arta prozatorilor români » de Tudor Vianu, dela pp. 381—382!

Tot astfel la p. 68, începând cu paragraful: « Deși nuvelele și romanele sale cuprind variațiuni pe teme... » și continuând pe p. 69 până la paragraful al treilea, totul este furat din « Mențiuni critice », vol. III de Perpessicius, dela pp. 231—232!

E insolită concepția d-lui Ioan Ichim despre un studiu complet. D-sa crede că furând din toate părțile de pe unde s'a scris despre Gib. I. Mihăescu și punând cap la cap pasaje tăiate la întâmplare cu foarfeca ai izbutit să faci critică și istorie literară. Ce păcat că în felul acesta înțelege d-nealui să comemoreze cei șapte ani dela dispariția marelui nostru romancier și nuvelist care merita de sigur altă soartă și un adevărat studiu complet.

Cititorii ar mai avea pretenție să le vorbesc poate și despre ceea ce, în acest studiu, îi aparține lui Ioan Ichim, deoarece se poate presupune — și o bănuiesc și eu! — că s'a strecurat printre pasajele furate și ceva original. Pentru a scrie însă despre partea aceasta ar trebui mai întâi identificate complet toate părțile plagiate. Ceea ce am făcut eu mai sus n'a fost decât depistarea la întâmplare, a unor pasaje descoperite în fugă, cu ce-ți poate ajuta o memorie încărcată și frunzărirea grăbită a câtorva cărți. Las altora grija de a sublinia cu roșu tot ceea ce a luat Ioan Ichim dela alții și abia atunci când se va face treaba asta vom putea sta de vorbă și despre ceea ce rămâne personal.

Se impune totuși cu tărie logicei noastre o întrebare: un om care a plagiat atât de copios mai poate să ne opună ceva original, ceva nou, care să ne intereseze? Și, etic vorbind, îi mai putem acorda atenția noastră unui borfaș al literelor? Răspunsul categoric negativ e pe buzele tuturor. Cel puțin așa îmi place să cred.

*

3. Cele șase nuvele ale lui C. Constante sunt după cum le arată și titlul, « din viața Aromânilor ». Ne aflăm deci, dela început, pe tărâmul artei cu tendință. Macedonean, autorul intenționează să ne introducă în viața compatrioților săi, arătându-ne peisajul, tipurile și moravurile patriei balcanice a Românilor din Pind. Intreprinderea nu poate fi trecută cu vederea, deoarece viața

macedoneană a fost prea puțin exploatată în literatura noastră. Scriitorii români nu și-au lărgit sfera de inspirație, atunci când nu s'au limitat la regiunea natală, decât în cel mai bun caz între granițele Statului nostru și au uitat că hotarele sufletului românesc le depășesc cu mult, mai ales către sud, pe cele politice, trasate pe hartă. Afară de unele încercări ale lui N. Batzaria și de un început schițat, dar din păcate prea curând întrerupt, de M. G. Samarineanu, cu romanul «Kyaziom» din care au apărut câteva capitole în revista «Familia», degeaba încerc să-mi mai amintesc altceva din acest sector. Și astfel, deși avem studii temeinice asupra fraților noștri risipiți prin văile și pe culmile Peninsulei Balcanice — cum e mai ales de curând apărutul volum «Macedoromânii» al profesorului Th. Capidan — ne lipsește încă evocarea plastică și epică a acestora în formă literară.

În asemenea condiții este explicabilă atenția ce ne-o solicită nuvelele lui C. Constante. Ele vin să umple un gol și le îmbrățișăm fără a lua în considerare precaritatea realizării lor artistice, ținând seama mai mult de curajul unui om care, nefiind un literat prin vocație, reușește să ne rețină și să ne intereseze. Căci, deși a mai scris și un roman, «Haiducii Pindului», C. Constante este mai mult un diletant în literatură. Cercetând lista lucrărilor sale, găsim între ele traduceri din limbile sârbă, greacă și bulgară, un vocabular româno-bulgaro-turc, impresii de călătorie ori studii etnografice și economice: «Spre Albania», «Românii din Valea Timocului și a Moravei», «Comerțul cu orientul».

Nuvelele acestea sunt înainte de toate documentare și deci pe linia predilecției etnografice a autorului lor. Caracteristica lumii macedonene nu e surprinsă în nota literară a intuiției și imaginației ci redată cu prospețimea imediată a materialului autentic, folcloric, și a lucrului trăit. Sub aspectul de povestire, modalitate artificială azi, se ascunde de fapt efortul de a reconstitui, cu elemente trăite sau primite din relatările bătrânilor, un colț de lume cu cadrul, obiceiurile și sufletul lui total deosebite de ale noastre. Fără podoabe stilistice și mai ales fără darul unei expresii originale, cu multe stângăcii și cu mult balast verbal, autorul reușește totuși în linii mari să povestească simplu și naiv și, acolo unde nu «face literatură», să fie dramatic și viu.

Exceptând «Sora Magdalena» încercare timidă de psihologie feminină, cu o schițare vagă a eroilor, cu confuzie în sentimente și o totală lipsă de motivare a lor, subiectele nuvelor sunt luate direct din viața Aromânilor. E în ele prezența unei existențe dramatice și fierbinți, oscilând între pasiune și moarte, viață sbuciumată de haiduci în luptă perpetuă cu persecutorii lor, stăpânitorii Turci. Eroii lor, anonimi, sunt ciobani sau simpli meseriași, care au luat calea muntelui și a codrului goniți de o răz-

bunare împlinită și chemați de altele, colective. Duhul răsvăririi și gălgăitul sângelui vărsat sunt teme fundamentale ce se întretaie în toate nuvelele. Pasiuni vii și violente împing două sate dușmane să se extermine reciproc, în masă, pentru a răzbuna o ofensă (« Vendeta »), atitudini rudimentare și elementare ce exprimă o concepție a onoarei în contact permanent cu cuțitul, suflete aspre, voințe neînduplecate de nimic, așa apar figurile din nuvelele lui C. Constante. Femeile chiar sunt plămădite din același aluat de stâncă energică și neîncovoiată. Așa spre ex. Marușa lui Nachi Niculiță (« Trei, Doamne, și toți trei ! »), ce rezistă pe rând loviturilor soartei care-i răpește pe rând soțul și mai târziu, unul după altul, pe cei trei feciori ajunși bărbați, frângându-se doar după moartea celui din urmă, rămasă fără niciun rost. Mai tare Liliana (« Cu ghiocul ») desnădăjduind a mai întâlni vreodată pe Șula, de care și-a bătut joc înainte ca să fi devenit căpitan de haiduci din cauza ei, intră în mânăstire unde va lăncezi până la moarte.

E oarecare patetic melodramatism în aceste nuvele, este și o bună doză de perimare vetustă în acțiunea, în ideea ca și în tratarea lor. Autorul folosește cu generozitate obișnuitul bagaj al clișeeilor literaturii eroico-sentimentale, iar sentimentele reprezentate sunt reduse la rudimentele inițiale ce formează lucrarea favorită a cititorului mijlociu. El ignoră complicațiile sufletești și rafinatele nuanțe la care au ajuns sufletele contemporane în expresia literară modernă. Nici n'ar avea ce căuta analiza subtilă într'o lume unde sufletele sunt dintr'o bucată, fără întortochieri și fără problematică.

De sigur cu mult cea mai interesantă e ultima nuvelă « Și eu sunt Român ! ». E istoria unui macedonean ajuns, — rară și ciudată întâmplare ! — călugăr atonit și mai târziu delegat al Patriarhiei din Constantinopol, ale cărei interese le reprezintă la București. E într'adevăr rar ca un macedonean să îmbrace haina preoțească, sub care se ascund mai mult Grecii, persecutori neobosiți și îndârjiți ai Românilor. Atanasie, fiul lui Ioan Zaicubuda, celnic din Avdela, nu va rezista totuși ispitei chemării, luând drumul mânăstirii, asemeni unui alt macedonean care, înainte sa, ajunsese chiar un mare ierarh, Andrei Șaguna. Sub numele monahicesc de Averchie, el ajunge Arhimandrit și stareț al Mânăstirii Ivirul dela Sf. Munte. E picantă și tragicomică pătăria călugărului care, vrând să-și vadă rudele, se rușinează să apară în satul lui în hainele călugărești și se ascunde în tufiș, unde-l descopăr consătenii și râd de el și apoi e constrâns să stea închis în casă ca să nu-și facă familia de răs.

Repudiat de ai săi, Averchie Iviriotul a rămas în mediul grecesc al clerului, înconjurat de graiul și cultura elină, uitând de

ai lui și de necazurile lor. Și printr'o bizară întorsătură a vieții el, Român, va susține la București interesele bănești ale Patriarhiei grecești în urma secularizării bunurilor mănăstirești. Dar venit în Capitala Țării Românești și invitat la Cotroceni la o serbare, la care oștirile române defilează prin fața Domnitorului Alexandru Ioan I Cuza, în inima lui Hagi Averchie se trezește vocea amortiță prea îndelung timp a sângelui și plin de emoție, uscatul călugăr începe a striga în auzul nedumerit al tuturor, în limba lui: «Și eu hin armân! Și eu hin armân!» adică «Și eu sunt Român!». Nu mai e nevoie să adaog că Averchie renunță la misiunea sa. E înduioșătoare întâmplarea lui, fapt istoric ilustrând fără ostentație tăria iubirii de neam la poporul dârz și laborios al Macedoromânilor.

Modestă, documentară și interesantă, cartea lui C. Constante e meritorie prin aceea că înfățișează un colț din viața macedoneană și din sufletul macedonean.

OCTAV ȘULUȚIU

UN MARE ARTIST: GEORGE GEORGESCU

Printre șefii de orchestră cu renume bine stabilit în străinătate, cei a căror faimă a depășit chiar și marginile Europei, un loc de seamă îl ocupă și un Român, d. George Georgescu, directorul general al Filarmoniceii din București. Aprecierile superlative de care s'a bucurat încă de acum un sfert de veac, succesele mereu crescânde obținute pretutindeni, consacrarea ca dirijor de clasă înaltă ce i s'a făcut de către lumea muzicală competentă, sunt datorate, de sigur, excepționalelor sale însușiri personale, dar răsunetul lor se resfrânge și asupra neamului din care face parte; de aceea însemnăm cu o legitimă mândrie realizările acestui artist care face cinste atât nobilei arte pe care o servește cu pasiune cât și țării sale.

George Georgescu s'a născut la 12 Septemvrie 1887 la Sulina, din părinți care nu aveau nimic comun cu muzica. Tatăl său — funcționar vamal — nu a voit multă vreme să admită ca singurul său copil să îmbrățișeze cariera de muzician, « să se facă lăutar », și din cauza acestei opoziții, tânărul George nu a putut veni la București pentru studii decât la vârsta de 19 ani. În 1910, adică numai în patru ani, a absolvit Conservatorul din București (clasa de violoncel a prof. Const. Dumitrescu), obținând premiul I și dovedind de pe atunci o uimitoare virtuozitate.

Tot împotriva voinței tatălui său și în urma unei certe definitive cu el, părăsi casa părintească și plecă la Berlin, în același an 1910, fără bani, fără mijloace, ducând ca bagaj numai talentul său, în care avea o încredere nesdruncinată. Norocul l-a ajutat. Renumitul violoncelist și profesor la Academia de Muzică din Berlin (Hochschule für Musik), Hugo Becker, îl primi numai-decât în clasa sa de perfecționare, iar Robert Kahn (fost elev al lui Brahms), îl admise gratuit în clasa sa de compoziție. Paralel, Georgescu urma și cursurile speciale de dirigenție.

După un an, în 1911, Hugo Becker se retrase din Quartettul Marteau din care făcea parte de multă vreme, recomandând ca succesor pe cel mai bun elev al său, George Georgescu. Timp

de trei ani, acesta fu violoncelistul celebrului Quartett Henri Marteau (prof. Marteau, Licco Amar, Hugo Kramm, G. Georgescu), cu care străbătu toate orașele mari din Europa și începu să cunoască celebritatea.

În 1914 izbucni războiul și quartettul se risipi, așa încât G. Georgescu trebui să-și aleagă cariera de virtuoz solist, repurtând pretutindeni succese strălucite. Chiar după intrarea în război a României (1916), deși de fapt prizonier civil și reținut în Germania, continuă să dea concerte și să fie tot așa de bine apreciat. În acest timp a cunoscut pe Richard Strauss, de care a rămas toată viața legat printr'o foarte strânsă afecțiune.

În cursul unuia dintre aceste concerte, dat la Königsberg, în Decembrie 1916, simți o jenă neplăcută în degetele dela mâna stângă, așa numita « crampă nervoasă a virtuozilor ». Toate încercările, toate remediile prescrise de somitățile medicale, rămaseră fără efect. Nu mai putea cânta la violoncel !...

Consternat și în desperare de cauză, luă hotărârea eroică de a-și valorifica în alt fel talentul muzical cu care îl înzestraseră natura. Sub influența binefăcătoare a marelui dirijor Arthur Nikisch și a lui Rich. Strauss, grație perspicacității și sfaturilor cărora își găsi adevărata vocație, Georgescu se apucă de lucru, își însuși repede cunoștințele necesare și în curând avea să devină un șef de orestră desăvârșit.

În această nouă calitate debută în Februarie 1918, când conduse pentru prima oară orchestra filarmonică din Berlin și, deși momentul politic și naționalitatea sa nu-i erau favorabile, cuceri dintr'odată publicul și presa berlineză, care nu ezită să-l așeze de pe atunci printre cei mai mari conducători de orestră.

În « Mittags-Zeitung », criticul Dr. Maurer ¹⁾ își termina astfel elogiile:

« Așa cum au cântat aseară de frumos nu cântă des filarmonicii sub șeful lor. Georgescu este un virtuoz personificat. E unul din instinctele muzicale cele mai sănătoase din câte avem. În afară de Weingartner, nu cunosc pe nimeni în felul lui ».

La acest concert se executase Simfonia patetică de Tschai-kowski, Concertul pentru pian și orestră de Grieg și Till Eulenspiegel de Richard Strauss. În stagiunea 1918—19, G. Georgescu a dirijat la Berlin în total 10 concerte.

În Octombrie 1919, două concerte populare cu Filarmonica din Berlin stărnesc iarăși o critică entuziastă. Profesorul Altman, directorul secției muzicale a bibliotecii Statului, și unul din criticii muzicali cei mai de valoare din Germania, scria în *Die Post*:

¹⁾ V. *Muzica*, Decembrie, 1919.

« Nu e niciun an de când tânărul român Georgescu a apărut în fruntea Filarmoniceii și vestea talentului său s'a răspândit atât de mult încât sala mare a Filarmoniceii era arhiplină. El stăpânește minunat partitura și îi dă o viață înfloritoare, având puțința de a-și impune orchestrei interpretarea sa de o muzicalitate desăvârșită ».

Iar câteva zile mai târziu, același critic spune, vorbind de un concert dirijat de celebrul Arthur Nikisch: « Ca încheiere a lungului program, Nikisch a executat Simfonia patetică de Tschai-kowski cum, în afară de el, numai Georgescu ar fi în stare s'o redea cu atâta expresie ».

În zilele de 11 și 18 Decembrie 1919, conduce alte două concerte la Berlin; ultimul era un festival Richard Strauss și marele compozitor a executat atunci în persoană, însoțit de orchestra condusă de George Georgescu, opera sa pentru pian *Burleske*.

Ecoul acestor succese ajunsese firește și la București și Dimitrie Dinicu, care conducea orchestra simfonică a Ministerului Instrucțiunii Publice, se grăbi să-l invite să revină în țară.

Și iată-l apărând pentru prima oară în fața publicului românesc, în dimineața memorabilă de 4 Ianuarie 1920, cu un program compus din uvertura la « Euryanthe » de Weber, simfonia în mi bemol de Mozart și simfonia V de Beethoven.

Inalt, elegant, cu gesturi sigure și expresive, modelând planurile sonore cu grijă, dozând intensitățile polifonice cu un gust de cea mai aleasă calitate, menținând un echilibru just al nuanțelor și al jocurilor de lumini și umbre, îmbinând știința cu pasiunea, finețea cu avântul, concepțiile personale cu respectul pentru stilul cel mai exact, apariția sa de atunci a fost mai mult decât o revelație: a fost o deslănțuire dinamică a unei personalități în totul excepționale. Toată presa epocii și toți martorii oculari sunt de acord să declare că a fost o izbândă.

Biograful său, d. Romulus Orchis, scrie ¹⁾:

« George Georgescu a pășit atunci cu piciorul drept, decis să desmintă proverbul că nimeni nu e profet în țara lui. Dimitrie Dinicu, obosit și bolnav, se retrase din fruntea orchestrei și cedă bagheta, pentru totdeauna, colegului său mai tânăr... Și atunci s'a întâmplat un lucru *unic* în anelele muzicale și anume s'a creat o societate pe acțiuni, cu capital subscris de două milioane lei, cu unicul scop de a înjgheba și de a pune la dispoziția lui George Georgescu o orchestră demnă de extraordinarul său talent ». Era societatea « Filarmonica ».

Regele Ferdinand acceptase președinția de onoare a societății, președinte activ al consiliului era Al. Marghiloman, vice-preșe-

¹⁾ R. Orchis, *Douăzeci de ani de activitate muzicală a Filarmoniceii, Buc., 1942.*

dinți Dinu Brătianu și Anton Mocioni, iar membri erau Princedepele Basarab-Brâncoveanu, I. Simionescu-Râmnicănu, Em. Lupașcu, Th. Florescu, Petru Ghica, etc.

Vechea orchestră a Ministerului Instrucțiunii Publice fu desființată, iar în locul ei se alcătui o alta, cu un personal de aproape 100 membri, dintre cari mulți aduși special dela Viena. Primul concert al « Filarmoniceii » bucureștene a avut loc la 22 Octomvrie 1920 și el înseamnă data cea mai importantă în istoria vieții muzicale în România.

Pentru prima oară Bucureștiul auzea o orchestră mare, care putea rivaliza cu oricare alta din străinătate. Presa românească unanimă a salutat cu o bucurie frenetică și cu un orgoliu explicabil această splendidă realizare artistică, care devenise centrul interesului și simpatiei generale.

Iată ce scria, de pildă, regretatul Maximilian Costin în revista « Muzica » din Ianuarie 1921:

« Dela 22 Octomvrie 1920 și până azi — interval numai de două luni — orchestra « Filarmoniceii » înfățișează progrese considerabile. De unde la primele concerte era aproape unanim regretată unitatea, coeziunea și efectele dinamice ale desființatei orchestre ireproșabile. Dar dacă în subtilitatea pianissimelor și în dozarea gradațiunilor de intensitate, orchestra oficială parvenise, sub dirigenția maestrului Georgescu, la oarecare superioritate, este incontestabil că niciodată această orchestră n'ar fi putut râvni la amploarea impunătoarelor ansambluri ale « Filarmoniceii ».

Atunci, în 1921, și mai târziu, numeroși mânuitori ai condeiului de critică muzicală au scris pagini pline de competență despre maestrul George Georgescu și orchestra sa, fie în revista de specialitate « Muzica » (care din nenorocire și-a încetat apariția în 1925), fie în alte publicații. Notăm în deosebi, printre specialiști, pe d-nii: Alfred Alessandrescu și un cronicar care semna Klingsor la « Muzică », pe d-nii Mihail Jora, Georgescu-Brezul, Em. Ciomac, etc., etc., iar dintre melomanii neprofesioniști, pe d. Emanoil Bucuța, al cărui gust ales și talent stilistic i-au dat puțința să scrie pagini încântătoare despre marele șef de orchestră ce venea din Germania cu o pregătire așa de temeinică.

Când, în 1922, « Filarmonica » a trecut la Fundația Culturală « Princedepele Carol », iar mai târziu la Fundațiile Regale, denumirea ei a rămas aceeași, iar d. George Georgescu a rămas neîntrerupt directorul ei general, cu singura excepție a stagiunii 1926—1927, când a fost angajat în America.

Și astfel numele lui a rămas indisolubil legat de orchestra căreia, cu o râvnă și un devotament fără margini, i-a dăruit cei mai frumoși ani ai vieții și care grație lui a putut atinge nivelul artistic recunoscut și prețuit atât în țară cât și în străinătate. Această

orhestră a devenit unul din cele mai de seamă organisme pentru cultivarea muzicii înalte și rafinarea gustului.

Toate capodoperele artei sunetelor au fost executate la București; cei mai celebri conducători, un Felix Weingartner, un Arthur Nikisch, un Vincent d'Indy, un Gabriel Pierné, un Philippe Gaubert, un Maurice Ravel, un Richard Strauss, un George Enescu, un Hermann Scherchen, un Bruno Walter, un Henri Morin, un Ernst Kunwald, etc., etc., s'au perindat la pupitrul Filarmoniceii noastre; cei mai mari violoniști, pianiști, violonceliști și cântăreți ai lumii (Fritz Kreisler, Jacques Thibaud, George Enescu, Alma Moodie, Remy Principe, Adolf Busch, Georg Kulenkampf, Alfred Cortot, Wilhelm Backhaus, precum și Igor Strawinsky, Claudio Arrau, Wilhelm Kempff, Conrad Hansen, Pablo Casals, Gaspar Cassado, Em. Feuermann, Pierre Fournier, Enrico Mainardi, etc., etc.), au cântat acompaniați de orchestra românească.

Toți vin cu plăcere la noi, fiindcă toți îl cunosc pe G. Georgescu și știu că se poate lucra frumos cu orchestra sa.

Vom sublinia câteva din momentele mai caracteristice ale acestei activități:

În Martie 1923, *Richard Strauss* a fost oaspetele Filarmoniceii. Cu prilejul acela, marele compozitor a dirijat trei concerte simfonice, cuprinzând aproape întreaga sa operă simfonică.

La 12 Februarie 1930, *Igor Strawinsky* a fost solistul « Filarmoniceii », executând, sub conducerea lui George Georgescu, propriul său « Capriccio » pentru pian și orhestră, iar Duminecă 18 Februarie 1930 a dirijat un program de compoziții proprii.

La 14 Februarie 1932, marele compozitor francez *Maurice Ravel*, care era și prieten personal al lui G. Georgescu, a dirijat un concert al cărui program era alcătuit exclusiv din lucrările sale, între altele și prima audiție a concertului pentru pian și orhestră, interpretat chiar de pianista căreia îi este dedicat, d-na Marguerite Long.

La 9 Decembrie 1937, *George Enescu* și *Pablo Casals* au executat dublul concert de Brahms pentru vioară și violoncel, orchestra fiind condusă de George Georgescu. Pablo Casals a mai fost solistul orhestrii noastre și la 17 Noembrie 1937.

Neîntrecutul pianist și muzician *Alfred Cortot* a fost în mai multe rânduri oaspetele Filarmoniceii, ca și colegii săi de specialitate, de asemenea celebri, Arthur Rubinstein, Walter Gieseking, etc., etc.

La 5 Mai 1924 *Jacques Thibaud* și *George Enescu* au executat concertul de Bach pentru două viole și orhestră.

Cel mai prestigios interpret al lui Beethoven, dirijorul *Felix Weingartner*, mort anul trecut, a condus de 3 ori Filarmonica (ultima oară în Martie 1939).

De asemenea *Bruno Walter* și alți dirijori germani mari au condus-o de mai multe ori.

Compozitorul și profesorul *Vincent d'Indy* a condus, în cadrul concertului simfonic dela 21 Octombrie 1923, lucrarea românească « Făt-Frumos » a d-lui Șt. Popescu, fost elev al său la Schola Cantorum dela Paris.

Pietro Mascagni a condus în Mai 1927 două concerte simfonice, la unul din ele executându-se Simfonia a IX-a a lui Beethoven.

George Enescu a apărut la pupitrul Filarmoniceii de nenumărate ori, fie ca solist, fie ca dirigent, conducând, între altele, de două ori « Damnațiunea lui Faust » de Berlioz, în întregime, iar compozițiile sale sunt executate adesea.

Numeroși alți Români, soliști sau dirijori, au avut foarte des onoarea să urce pe podiul Ateneului, dovedindu-se de cele mai multe ori talente mari.

Simfonia a IX-a, Missa Solemnis și Damnațiunea lui Faust au fost realizări culminante ale acestei orchestre. Simfonia IX-a (executată pentru prima oară la 20 Mai 1923), s'a cântat până acum de cel puțin de 20 ori, aproape întotdeauna condusă de George Georgescu (a mai fost condusă de Hermann Scherchen, P. Mascagni, G. Enescu și Ionel Perlea).

În sfârșit mai notăm că în Mai 1940, când orchestra filarmonică din Berlin a concertat pentru a doua oară în România, orchestra a oferit maestrului Georgescu conducerea unuia din concerte.

* * *

În afară de concertele date în țară, Filarmonica a întreprins și în străinătate destul de multe turnee, în Turcia, în Grecia, în Austria, în Jugoslavia, în Cehoslovacia, iar acum doi ani în Germania; obținând pretutindeni succese măgulitoare. În deosebi turneul din Germania, în Ianuarie 1941, a însemnat o adevărată consacrare. Din darea de seamă publicată cu prilejul împlinirii a 20 ani de activitate a Filarmoniceii ¹⁾, aflăm că George Georgescu a condus în țară peste 300 concerte (până în Decembrie 1942) și că orchestra noastră a dat în străinătate 21 concerte, toate sub conducerea sa.

George Georgescu a condus însă toate orchestrele mari din Europa și America. În afară de Filarmonica din Berlin cu care și-a făcut debutul, a dirijat la Paris, la Londra, la Viena, în Italia, în Spania, în Olanda, în toate orașele mari din Germania, la Varșovia, la Sofia, etc., iar în 1926—27 a înlocuit pe Toscanini un an întreg la pupitrul renumitei orchestre din New-York.

¹⁾ R. Orchis, *op. cit.*

Numai în anul 1942 a ieșit din țară de zece ori. În toamna lui 1942 a condus la Viena Simfonia IX-a și opera «Aida», cu d-na Lucia Bercescu în rolul principal. În Noemvrie 1942 a condus orchestra simfonică dela Sofia, având ca solist (concertul pentru vioară și orhestră de Beethoven), pe d. Alex. Teodorescu, prim concert-maestru al Filarmoniceii noastre.

Avem sub ochi un mare număr dintre cronicile ce s'au scris despre maestrul român în străinătate și din mândrie națională am fi ispițiți să le reproducem pe toate, dar vom extrage numai aceste pasaje, scrise la diferite intervale:

«M. Georgesco, qui sort de la haute école de Berlin et de Leipzig, abordera n'importe quel orchestre avec la même certitude de pensée, avec le même maniement aisé de l'instrument à cent têtes qui va devenir en un moment sa tête à lui et sa voix propre. Rien de plus intéressant que cette prise de contact d'une telle nature avec une compagnie d'exécutants dont chacun est lui-même une grande personnalité. Grand, élancé, nerveux et sensible, le chef roumain sait obtenir exactement l'accent, la nuance, la dynamique, la lumière, la plastique propres, qui feront les figures diverses de Mozart, de Beethoven, de Weber» (Le Temps, 14 Noemvrie 1921).

Cunoscutul critic parisian Emile Vuillermoz scria în «Excelsior» din 13 Ianuarie 1930:

«Georgesco vient de traverser Paris en s'arrêtant quelques heures à la salle Pleyel pour conduire à deux reprises l'Orchestre Symphonique de Paris. Le sympathique chef roumain a obtenu hier un succès considérable. Après son exécution de la symphonie de Strauss, ce succès a pris les proportions d'un triomphe. Depuis longtemps les habitués de nos concerts n'avaient pas entendu de pareilles acclamations et des applaudissements aussi nourris. Ce fut une sorte de délire!

Nous n'en sommes pas surpris. Georgesco est un chef d'orchestre dont le dynamisme ne s'exerce pas dans la seule direction des instrumentistes. Son fluide s'exerce, s'irradie tout autour de son estrade, ainsi que se propage dans les airs une onde sonore. Toute la salle en recueille l'influx. Peu d'hommes possèdent une action aussi forte sur une collectivité d'exécutants ou auditeurs. Sous sa baguette, l'Orchestre Symphonique de Paris a rendu un son inaccoutumé. Ses archets ont eu un mordant, une vigueur, une élasticité extraordinaires... Un chef de haute classe que je suis heureux de saluer et de féliciter une fois de plus pour les services éminents qu'il rend non seulement à la musique de son pays, mais à celle de tout l'Univers».

Iar «Berliner-Zeitung» din 5 Martie 1935 publică următoarele, sub semnătura G. H.:

« Georgesco ist der Prototyp des temperamentvollen Vollblutmusikers, dem der Dienst am Kunstwerk höchstes Gesetz ist, dem die Treue zur Partitur nicht etwa nur unpersönliches Nachschaffen bedeutet, den vielmehr die eigene seelische Haltung, das echte Künstlertum zu einem Erlebnis hinreißt, das sich suggestiv dem Orchester mitteilt und das dann von hier aus den Empfangenden aufs tiefste fesselt. Seine sehr sorgliche und deutliche Zeichengebung verrät ein ungeheures Temperament, das sich trotz äusserlicher wirksamer und eleganter Gestik doch mehr der innerlichen Beseelung, der reinen musikalischen Ausdeutung zuwendet, das also somit den glänzenden Dirigenten offenbart. Dass Georgesco das Philharmonische Orchester nach dem hier Gesagten zu Höchstleistungen hinriss, ist selbstverständlich und sei nur erwähnt, um das Spiel dieses Instrumentalkörpers mit dankbarer Anerkennung auszuzeichnen.

Das Orchester folgte mit stärkster Anteilnahme, wie auch das Publikum, das zum Schluss des Konzertes dem Dirigenten herzliche Ovationen bereitete und offenbar mitgerissen war ».

În altă ordine de idei, notăm că în cei 20 ani de activitate ai Filarmoniceii, s'au executat nu numai capodopere ale muzicii universale, ci și 140 compoziții românești. Faptul e semnificativ și constituie un stimulent puternic pentru compozitorii noștri, vechi și noi, care pot astfel să aibă siguranța că lucrările de valoare se bucură de toată sollicitudinea ce o merită.

George Georgesco a fost și directorul Operei Române din București în trei rânduri și s'a străduit ca și la această instituție să instaureze cultul pentru muzica bună și grija de execuții artistice superioare.

Ca încheiere vom reproduce câteva idei proprii ale sale ¹⁾:

« ... De fapt, dirigentul nu transmite numai opera muzicală, ci o elucidază în anumită măsură, ceea ce nu însemnează că o face mai bună decât este, dar o adaptează unui spirit anumit, care poate fi tot atât de bine al unui individ ca și al unei națiuni sau unei epoci întregi. Căci o operă de artă e ca și natura, îndestul de vastă spre a fi divers interpretată, așa încât cutare simfonie a lui Beethoven, după oricât de multe execuții, poate să rămână deapururi nouă... »

... Aceeași bucată poate suporta, în anumită măsură, un tempo diferit, o diferită dozare, o nuanțare specială a tematicii întregi, sau o deosebită nivelare a părții unui instrument; ceea ce face însă meritul unui dirigent nu e silirea unei concepții personale până la desfigurarea operei de executat, ci puțința de a găsi, de descoperi, de a avea intuiția execuțiunii care desvăluie fondul primordial al operei în gradul cel mai înalt.

¹⁾ G. Georgesco, *Șeful de orchestră, Muzica*, Martie—Aprilie 1921.

« Fiind vorba de intuiție, ar urma că și în această privință dirigentul nu are nimic de învățat; și totuși nimic n'a compromis mai mult dirigenții, în cariera lor, ca încrederea prea mare în atotputernicia înzestrării. Dacă natura e mărinimoasă și înzestrează cu adevărat pe un ins, apoi acesta e dator a-i onora darul îngrijindu-l, cultivându-l, crescându-l cât mai mult, ceea ce numai prin muncă și studiu neîntrerupt se poate obține.

« De aceea șeful de orchestră care la 101-a execuție a Simfoniei Eroica lui Beethoven nu o studiază, ca la data întâi, și lucrând-o pentru a o suta una oară nu descoperă într'insa lucruri noi, acela confundă chemarea de dirigent cu ceea ce mecanismul metronomului ajunge ca să îndeplinească ».

* * *

Acesta e George Georgescu, artist român cu renume universal: o forță creatoare în veșnic neastâmpăr, o sensibilitate vie disciplinată de o conștiință profesională plină de demnitate, un îndrăgostit de frumos și un slujitor al frumosului etern, pe care îl realizează prin mijlocul artei celei mai adânc grăitoare, muzica. Farmecul ei fără nume, emoția pe care o strecoară ea în suflute, consolările pe care le dă ea, ca și desfătările spirituale pe care le revarsă, și-au găsit în acest fiu ales al neamului nostru un talmăcitor rar.

Cu bucuria nesățioasă cu care cercetătorul plâsmuirilor literare răsfoiește de zeci de ori atâtea frumuseți nepieritoare stabilite de gânditori, poeți sau prozatori, în forme definitive; cu înfrigurarea cu care călătorul avid de evadare contemplă înfăptuirile plastice dela Luvru, dela Prado sau dela Pitti și își umple ochii de armonia liniilor și colorilor; cu duișia cu care visătorul îmbrățișează florile dintr'o grădină, oprindu-se uimit și fermecat la fiecare din ele pentru a-și încărca apoi inima de miresmele tuturilor; cu pietatea cu care credinciosul se duce la templul credinței pentru a se purifica și a deveni mai bun; cu același fior tainic vine iubitorul de muzică la aceste împărțășiri sufletești fără seamăn, care sunt concertele simfonice.

Iată grația, gingășia, desenul elegant, sinuos și precis, ca într'un tablou de Ingres, ale melodiei lui Mozart cu formele ei geometrice, cu armonia-i simetrică, echilibrată, perfectă; iată profunzimea de gânduri, noblețea concepției și inspirația generoasă a titanului dela Bonn, simfonia a treia, a cincea, a șasea, a șaptea, a noua, atâtea și atâtea perle în valurile nesfârșite de muzică de o varietate, de o plenitudine, de o bogăție fără pereche; somptuoasă ca o pictură de Delacroix, delicată ca o poezie de Musset, impetuoasă ca un poem de Byron, larg umană ca o operă de Goethe, muzica lui Beethoven e cea mai cuprinzătoare, cea mai covârșitoare, cea

mai răscolitoare ce s'a scris vreodată; muzică pentru toți și pentru oricând, înveșmântată în limbajul acela unic, a cărui armonie vastă se împletește cu infinitele armonii de detaliu. Iată romanticismul interiorizat al lui Schumann sau cel pitoresc și colorat al lui Berlioz; iată simbolismul lui Wagner, atât de adânc, atât de măreț, atât de amplu; iată frământarea aparent rigidă a neoclasicului Brahms; iată puterea descriptivă mereu reînviată a lui Richard Strauss, iată austeritatea lui G. Fauré, academismul lui Cesar Frank, impresionismul lui Debussy și al lui Ravel; iată scânteerile pline de umor și fantezie ale lui Strawinsky sau Honegger; stiluri diferite, procedee diferite, climate spirituale diferite.

Toate se cern prin personalitatea dirigentului, «*écho sonore aux mille voix diverses*», cum ar zice poetul. Muzică gravă și muzică veselă, muzică sacră și muzică profană, muzică pasională și muzică umoristică, adevăratul șef de orchestră trebuie să știe să pătrundă în caracterul intim al fiecărui gen, să-i dea expresia cuvenită, să asocieze și pe executanți și pe ascultători, la simțimintele lui.

De aceea, fiindcă știm cât de imens e rolul conducătorului, ne mândrim că unul dintre cei mai mari ai lumii, e Român.

Și de fiecare dată când auzim muzică, așa cum o redă el, ne vin în minte cuvintele lui Schopenhauer: «*Pentru cei care iubesc viața, frumosul este suprema bucurie, iar pentru cei care o urăsc, singurul refugiu mângâietor*».

LUCIAN VOICULESCU

CE VREA SĂ FIE «TINERETUL FRANȚEI» ¹⁾

Concepută numai zece zile după semnarea unui armistițiu care ilustra deopotrivă prăbușirea militară a Națiunii și desorganizarea totală a Statului, de sigur că organizarea și educarea tineretului francez în cadrul unor tabere în aer liber nu pornea dela anumite considerente ideologice. Operă izvorită din necesități sociale și politice, ea urmărea să înlesnească rezolvarea unei probleme legată de acest moment al armistițiului, prin adunarea contingentului mobilizat în zilele de 8 și 9 Iunie 1940, contingent care

¹⁾ Activitatea și evoluția acestei organizații este ilustrată de volumul «*Un an de commandement des Chautiers de la Jeunesse*», în care au fost adunate, în ordine cronologică, după «*Buletinul periodic al taberelor*», diferite circulare, ordine, statistici semnate între August 1940—August 1941, de d. *J. de la Porte du Theil*. (Ed. Sequana, Paris 1941). De asemeni, în același volum, 5 instrucțiuni semnate de d-nii Mourey, Michel Herr, Barron și R. Barrat dela Comandament. Tot materialul folosit în articolul nostru a fost cules din acest volum.

— prin prăbușirea fulgerătoare a frontului — nu a mai luat parte la lupte și rățăcea acum prin toată țara, hoinărind fără rost pe la diferite centre, formațiuni și unități. Desordinea era atât de cumplită încât nici măcar numărul acestor tineri nu putea fi evaluat și de unde se credea că ar fi vorba de circa 40.000 oameni, după deschiderea «taberelor» s'a constatat că el se urcă la peste 92.000.

De altfel, necesitatea urgentă a înființării acestor tabere rezultă și din faptul că — o lună după ce problema lor s'a pus — ele au început să funcționeze. Adevăratul caracter pe care urmau să-l aibe este evidențiat și de proiectul inițial, care prevedea adunarea acestui contingent, *pentru o durată limitată*, în diferite regiuni ale Franței, pentru ca în jurul taberelor în aer liber să se facă opera de reeducare morală a acestor tineri, pe care evenimentele politice și militare îi desorganizase atât sufletește, cât și din punct de vedere social.

În timpul activității desfășurate, însă, ele au împrumutat anumite înțelesuri, pe care vom căuta să le lămurim în articolul de față.

Pentru aceasta trebuie să facem însă dela început o observație: d. de la Porte du Theil, organizatorul acestor tabere, este un declarat adversar al principiilor și doctrinelor. El reneagă organizației create, din ordinul și sub răspunderea guvernului din Vichy, orice filiațiune cu organizațiile similare europene, mărturisindu-se, singur, drept un om de «bun simț» care, prin experiența de zi de zi a taberei, a căutat să modeleze un anumit chip tineretului țării în conformitate cu spiritul francez. De altfel, într'o carte în care d-sa adună mărturiile zilnice ale activității, ca și ale greutăților ce i s'au ivit în cale, d-sa evită orice înrămare doctrinară a tineretului din tabere.

Ceea ce ne interesează pe noi și ceea ce urmărim să rezumăm în articolul de față este însă mai puțin reușita sau nereușita misiunii pe care i-a încredințat-o guvernul francez, cât tocmai identificarea acestor poziții spirituale pe care tineretul educat în taberele franceze se situează.

Întreprinderea noastră vizează deci precizarea unei atitudini doctrinare și în special lămurirea *măsurii în care această atitudine pornește dela anumite realități imediate ale societății franceze și a chipului sub care, în linii generale, se înfățișază noul om francez.*

Ne îndeamnă la aceasta și credința în efectivul aport pe care geniul francez îl poate aduce, într'un anumit sector, conceptului totalitar european și anumite particularități care singularizează formarea acestui tineret, față de mișcările având aceleași preocupări, în restul Europei.

În primul rând, ne gândim la însași pregătirile premergătoare taberelor; la aproape toate mișcările europene acestea au avut

într'un fel rostul de a verifica temeinicia anumitor concepții politico-sociale. La niciuna, aceste concepții nu au izvorât ca o *concluzie* a taberei. Tabăra cel mult a *confirmat* și a *rotunjit* o concepție, nu a *determinat-o*.

În al doilea rând și ca o urmare directă a primei observații, doctrina taberei — să-i spunem, mai aproape poate de realitate «spiritul» ei — s'a format la tineretul Franței, ca o contribuție colectivă a gândurilor acestui tineret. El n'a avut — și nu are încă — șefii de vârstă lui care să dea expresia definitivă a stilului de viață nouă. D. de la Porte du Theil nu este nici dânsul tânăr decât sufletește; o tinerețe pe care o dovedește în special în posibilitatea de receptivitate a diferitelor sugestii pe care le primește dela tinerii săi, din diferite șantiere. Mai mult decât o confirmare a metodei sale — verificată în toate mișcările totalitare — de ocrotire a libertății de inițiativă, noi vedem în această participare entuziastă a tineretului francez la edificarea unui nou climat moral pentru poporul lui, o dovadă a autenticității organizației, o confirmare a principiilor de viață colectivă-totalitară și răspunsul pe care cei ce așteaptă tineretul francez să se înroleze în rândurile tineretului european de mâine, îl primesc; în sfârșit.

Pentru a avea însă toate elementele trebuincioase judecării acestei organizații, socotim necesar să vedem în ce condițiuni morale și fizice au venit tinerii aceștia, în vara lui 1940, în tabere, și în ce condițiuni au putut fi primiți aici. Vom cita, pentru exactitatea caracterizării, rânduri dintr'un raport publicat în «Buletinul» taberelor: «...complet demoralizați. Plecați pentru a face războiul, martori neputincioși ai retragerii și ai desordinei provocată de înfrângere, ei au salutat armistițiul cu speranța eliberării și a întoarcerii definitive acasă. Adunați în centre de regrupare, ei au așteptat acolo mai mult de o lună, fără a face nimic». Iată tabloul oamenilor desgustați, obosiți și deprimați cu care își încep activitatea taberele. Dar, imaginea încă nu este completă; din primele zile de tabără încep reclamațiile: copiii de bună familie amestecați cu lucrători? masă la cazan? viață colectivă, în tabără, fără niciun menajament? Toate prejudecățile Franței democratice răbufnesc în nemulțumirile manifestate, ale acestor tineri.

Și ca și când acest tablou moral n'ar ajunge, îl completează cel fizic: rupți, nemâncați, îmbrăcați în zdrențe, obișnuiți să fure (vând echipamentul cu care-i îmbracă Statul și nu ezită să șterpelească lucrurile taberei), bolnavi, roși de boli venerice și cu începutul unei epidemii de febră tifoidă, — acești tineri apar în tabere cu priviri iscoditoare și neîncrezătoare, care ocolesc ochii șefului, inventariind tot ce este aici. Dar «aici» nu este nimic; așezate la munte, cele mai multe tabere nu și-au făcut aprovi-

zionări, n'au lengerie pentru oameni și paturi, n'au nici paturi, n'au barăci, n'au cantonamente.

În atmosfera de desorientare generală, în care un popor veșnic amăgit nu mai credea în nimic, cu utilajul și cu materialul uman arătat mai sus, « Taberele Tineretului Franței » își încep activitatea.

Decretând deschiderea « Taberelor », d. de la Porte du Theil le fixează astfel programul « de a forma din cei mai bine dotați, șefi și din toți, oameni sănătoși, cinstiți, participând la focul aceleiași credințe naționale ».

Cu alte cuvinte, taberele trebuiau să creeze atmosfera morală în care să poată apărea un nou om francez. Pentru a ajunge aici, opera de educație trebuia să străbată o primă perioadă de curățire sufletească. Toate raclele, pe care un regim prăbușit le în crustase în sufletul tineretului francez, trebuiau înlăturate. Opera de educație pornea dela conștiința păcatelor care apăsau societatea franceză. În ce măsură deci aceste realități sociale hotărâu făgașul activității taberelor, iată ce vrem să vedem — înainte de a încerca să descifrăm structura sufletească a noului tineret crescut în tabără.

Pentru aceasta, două caracteristice ale programului d-lui du Theil ni se par dintru început semnificative. Lipsa oricărei preocupări politice și adversitatea hotărâtă pentru orice tendință de diferențiere de clasă socială sunt primele măsuri de desintoxicare democrată. Este vorba fără îndoială nu de sensul grav al unei conștiințe politice, fără de care o națiune este incapabilă să creeze pe planul istoric, ci de mărunta preocupare politicianistă care a fărâmițat unitatea comunității franceze, în ceasurile cele mai grele ale epocii contemporane. Oficiind la « focul aceleiași credințe naționale », taberele nu pierdeau din vedere semnificațiile unui stil politic, fără de care orice organizație de acest fel își irsește zadarnic eforturile; spiritul politicianist impregnase însă în așa măsură sufletul francez încât nu este de mirare că după armistițiu izbucnește — în întreaga operă a gânditorilor și educatorilor francezi — o reacțiune violentă contra sensului politic al existenței omenesti. Omul, definit în afara oricărei preocupări politice — este ceea ce vor să realizeze cei pe care viitorul Franței îi îngrijorează, și programul taberelor nu este străin acestui fel de a gândi.

Dar peisajul social al unei țări turburate și frământate de nenumărate concepții socialisto-marxiste, în care apologia luptei de clasă ocupa fără îndoială locul de frunte, curente pe care indiferentismul democrato-libertar nu le putuse înfrunta, impunea necesitatea de coordonare și împăcare a tuturor claselor sociale. Este paradoxal că teoria luptei de clasă nu s'a desăvârșit decât

în regim liberal (paradoxal pentru poziția ideologică a regimului), dar paradoxul consacra o aspră realitate pe care taberele își propuneau s'o modifice, aducând un tineret învrăjbit la icoana Patriei renăscute.

Metoda era una singură (singura valabilă într'o lume nouă): munca. O muncă în comun, care are semnificații spirituale și sociale ce depășesc cu mult pe cele economice; pentru că era vorba de a munci, așa cum subliniază o circulară, nu cu brațele numai, ci și cu sufletul. Punându-se în programul taberelor o jumătate de zi de muncă, nu s'a urmărit *randamentul* (deși, în fața nevoilor grabnice de brațe de lucru nici acesta n'a fost neglijat), ci realizarea prin muncă a unei *opere de echipă sau de grupă*. Prin această grijă, care este accentuată zi de zi, se urmărea formarea spiritului de comunitate, care lipsea « Tineretului Franței ». Vorbind despre valoarea educativă a muncii în tabere, d. Barrat o sintetiza astfel, în Buletinul din 5 Iunie 1941: valoarea individuală, prin formarea fizică a omului tânăr și prin formarea lui morală, pe care i-o impune disciplina muncii; valoarea *națională și socială* « pentru că desvoltă la tânăr sensul colectivității ».

Cred că din aceeași repulsiune pentru tot ceea ce a fost trecutul imediat al Franței, pornește și adversitatea pentru viața mondenă. În tabere, în creerul munților sau în marginea codrilor, tineretul trebuia crescut într'un ritm dur, din linii energice și aspre; este semnificativ că s'a simțit bine așa. S'a simțit bine — și subliniez lucrul acesta — pentru că în taberele în care familia șefului taberei căuta să reintroducă această rămășiță democrată a salonului aristocrat, reacția a pornit din mijlocul tineretului, întâi. O dovadă în plus că « ceva » s'a schimbat la acest tineret « fin și distins », care-și dă seama cât și-a cloroformizat viața în mondenități. Un aer sănătos, de virilitate, respiră această înlăturare a foșnetului de rochii.

În legătură directă cu aceasta, trebuie să insistăm asupra conștiinței de *familie* pe care taberele vor s'o formeze. Popor care și-a bazat existența și strălucirea pe soliditatea căminurilor și care a fost înfrânt întâi de destrămarea acestora, nu se putea ca în clipa în care caută găsirea unui echilibru sufletesc, să nu se îndrepte din nou către *familie*. De altfel, întreaga pregătire din tabără pare a avea drept scop de a face din fiecare tânăr francez un perfect viitor tată. Un șef de familie.

O încercare de tipologie revoluționară în contemporanul european, va găsi de sigur în această trăsătură « diferența specifică » în stare să caracterizeze revoluția națională a Franței, pe care o realizează « taberele ».

De această organizare, pe celula-familie, a societății, nu este străină nici stratificarea administrativă a Statului. În concepția

revoluției franceze, funcțiunea esențială a Statului ni se pare a fi cea administrativă; i-aș spune, fără niciun sens pejorativ, o viziune gospodărească a Statului. De aceea nu este de mirare că opera de formare a noului om francez tinde să suprimă defectul capital al administrației anterioare: biurocratismul. Insistențele cuprind în raza lor în special formalismul, lipsa de responsabilitate și pasivismul funcționarului public; este departe de concepția revoluției suprimarea scriptelor bunăoară sau predominarea ordinului verbal. Administrația rămâne legată de toate îngrădirile actului scris, așa cum îl cunoaștem; revoluția nu caută decât să-i dea viață, să pună în mișcare sistemul prin continue verificări între birou și realitate, prin neîncetatul control al superiorului. Cu alte cuvinte, se desființează rolul de paravan al dosarului, pentru a i-l păstra numai pe acela de concretizare a activității administrative. Punând în relief acest aspect al concepțiilor ne oprim de a emite vreo părere asupra lui; de altfel, intenția noastră este numai de a înfățișa ceea ce viața de fiecă zi a taberei și strădaniile conducătorilor ei lasă să se întrevadă.

Din grija aceasta pentru funcțiunea administrativă a Statului pornește și necesitatea de a impune o atitudine corectă față de patrimoniul acestuia; cinstea se pare nu a fi fost nici în Franța democrată monetă curentă, așa încât ea intră în cadrul preocupărilor taberei, în rând cu alte probleme care, în chip normal, ar fi trebuit s'o depășască pe aceasta într'atât, încât să nici nu mai poată fi semnalată.

Am fi însă nedrepti dacă am rezuma la aceste preocupări, de ordin social mai mult, programul taberei. În lupta pentru dobândirea unui alt contur sufletului tineretului, tabăra își pune și problema de a înlesni acestui tineret cultul altor valori spirituale. Aș aminti, spre exemplu, ruptura cu cea mai degradant-omească concepție democrată: numărul. Afirmând într'un ordin circular «nu voi sacrifica niciodată numărului, calitatea», d. de la Porte du Theil — și odată cu el întreaga organizație — se ridică la o concepție de comună circulație în totalitarism, care arată tot spiritul nou și revoluționar al taberei. Afirmația cu atât mai prețioasă de altfel, cu cât nu era înregistrată în mijlocul unei mișcări liberă de orice obligații în afara propriilor ei credințe, ci în mijlocul unei organizații de Stat, care urma să contribuie la rezolvarea unui moment de criză al acestui Stat.

De altfel, organizație de educație, «taberele» aveau și un program școlar-didactic, care desvăluie tot spiritul lor. Cred a nu fi risipă inutilă de spațiu, dacă reproduc aici schema unui program de istorie și a unuia de educație morală.

1. Vercingetorix și rezistența galică (Rezistența galică opusă civilizației romane în Galia)¹⁾.

2. Carol cel Mare și afirmarea unei civilizații (Evul nostru mediu).

3. Ioana d'Arc: apărarea teritoriului (Secolul XIV: Franța împărțită; cum duce fărâmițarea la ruină).

4. Richelieu și Ludovic XIV: constituirea unității franceze (Secolul XVII: Franța, Henric IV, Richelieu, Ludovic XIV).

5. Napoléon: condiția Franței moderne (Expansiunea franceză în Europa: Revoluția, imperiul, codul civil).

6. Pasteur, adevăratul caracter al geniului științific și uman (Marile descoperiri).

7. Verdun (Rezistența țării: Marna, Verdun, a doua bătălie dela Marna).

8. Lyautey, geniul colonial (Afirmarea colonială și misionară).
Și acum, câteva din cele 20 subiecte propuse pentru lecțiile de educație morală:

1. Onoarea, sensul onoarei.

2. Gustul adevărului: cavalerismul, sinceritatea.

6. Dragostea de meserie: conștiința profesională, gustul perfecțiunii, dragostea pentru muncă.

7. Dragostea pentru familie, cum trebuie concepută formarea căminului.

10. Sacrificiul.

11. Valoarea efortului.

Subiectele nu fac altceva decât să exemplifice modul de prezentare a lecțiilor și temele principale ale discuțiilor de purtat cu elevii. Nu vom discuta aici valoarea pedagogică și instructivă a lor, deși nu ne putem opri să nu subliniem sănătoasa concepție care a prezidat la alcătuirea acestor programe. Schema pentru istorie și geografie cred că ar putea sta oricând drept model pentru un program analitic, când va fi vorba să se alcătuiască un astfel de program, într'un spirit în adevăr în concordanță cu acela al revoluției totalitare.

Ceea ce ne interesează pe noi este evidenta tendință de a sădi în sufletul tineretului, chiar și în cadrul unui program de obicei arid și rece, cultul valorilor naționale și eroice, cultul personalității și al curajului de a înfrunta timpul și oamenii.

În special atenția acordată spiritului de aventură mi se pare întru totul relevantă; cu atât mai mult cu cât ea nu este întâmplătoare. Când este vorba în adevăr de îmbunătățirea confortului în tabere, comandantul o condiționează de menținerea «spiritului

¹⁾ În paranteză, schema Nr. 2 în care subiectele, organizate în prima schemă în jurul personalităților cruciale ale istoriei franceze, sunt organizate în jurul unor teme, cu o nuanță vădit mai didactică.

tânăr, spiritului de aventură ». Evident, nu este nimic exagerat sau împins până la limita extremă a noțiunii; aventura are mai mult înțeles de aventură sportivă, de gustul *riscului pentru societate*. Consecințele de ordin social ale aventurii ne apropie mult de concepția taberii, mult mai dispusă să îmbrățișeze bunăoară un « mit » Mermoz decât unul Gerbault. Am impresia că, deslegată de aceste eficiențe comunitare, aventura s'ar bucura mult mai puțin de atenția « taberelor » — ceea ce, prin prisma națională care prezidează opera, este mai mult decât explicabil.

De altfel, opera de educație a « taberelor » poartă nu numai amprenta oficialității, ci și limitarea riguroasă a legilor temperamentului francez, de care trebuie să țină seama. Căutând să reformeze diformările provocate de democrație, ea trebuie în același timp să liniștească anumite susceptibilități ale climatului francez. « Francezul are oroarea constrângerii », constată undeva d. de la Porte du Theil și activitatea taberei caută să nu contrazică prea mult această dorință de libertate, în care noi vedem mai puțin concepția superioară a libertății spirituale a lumii noi, cât un filon prin care se strecoară încă remanențe ale zilelor de ieri.

Departe de a ne provoca neîncredere, vedem în această împrejurare o amplificare a proporțiilor luptei pe care geniul francez o dă cu el însuși, spre a ajunge să creeze valorile spirituale pe care veacul nostru le așteaptă dela el. Iar din punct de vedere al organizației « taberelor », ea pune în lumină și mai favorabilă opera națională pe care o desăvârșește prilejuind Franței deopotrivă: împăcarea cu istoria ei și dovada capacității ei de a-și menține un loc, pentru care numai afirmarea gloriei trecute nu era suficientă, într'o lume în continuă schimbare, în care numai efortul creator și clocotul constructiv ierarhizează.

COSTIN I. MURGESCU

ACTE ȘI MĂRTURII DIN RĂZBOIUL NOSTRU

PLECAREA CEA MARE

— Jurnal de război —

25 Iunie 1941.

Mă aflu la Dobrotinet, pentru a-mi lua rămas bun dela mama. *Măine plec la război!* Sunt așa de emoționat când scriu aceste cuvinte, încât, în afară de conținutul lor tragic, nu mai simt nimic altceva. Toate suferințele de până acum mi se par fără sens. Cum de am putut uita că viața fără moarte e ca lumina fără întuneric? Pentru a fi drept, Dumnezeu ar trebui să șteargă de pe fața pământului pe toți cei care fug în ceasul de față dela datorie. Intelctuali de o vârstă cu mine, care nu ați vrut să faceți aceasta din inimă, eu vă judec, nu pentru trădarea dragostei de Patrie, ci pentru *trădarea de viață*. Voi nu cunoașteți fiorii plecării spre moarte și nu știți că viața începe să fie frumoasă și scumpă abia în clipa când a ajuns spre terminare. Cum să vă comunic bucuriile tristeții mele? Ar fi să mă destăinui în zadar, fiindcă nu m'ați pricepe. Eu scriu numai pentru mine, cum toți cei cari pleacă scriu numai pentru ei.

*

Sunt foarte neliniștit.

De dimineață m'am plimbat prin zăvoi, nu din dorința de a mă recrea, ci spre a putea lua hotărâri cât mai limpezi. Trebuie să distrug sau să ascund o parte din lucrurile mele intime: scrisori de dragoste, fotografii, însemnări din liceu și din timpul studenției, poezii, și multe, foarte multe încercări de roman. Momentul e cu atât mai greu cu cât împrejurările nu-mi îngăduie nicio amânare. În cel mult o săptămână, regimentul din care fac parte va fi pe front, și, odată cu el, și eu. Deci totul trebuie rezolvit acum. Mă așez la umbra unui frasin, cu mâinile perină la cap și cu ochii la petecul de cer, care se vede, limpede și alba-

stru, printre frunzele de sus. O clipă nu pot gândi la nimic. Simt un fel de adormire, venită spontan, care mă separă de toți și de toate. Așa trebuie să fie când ochii sufletului dau piept cu Dumnezeu: încremenești fără de voie. Incetul cu încetul mă cuprind însă amintirile. Iată-mă mic, venit cu mama să spele cămășile la Olt. Mă jucam pe mal, făcând *casă* în nisip. Iată-mă apoi în cărduri de copii, colindând crângurile după tămâioare. Le legam chite, așezându-le frumos în pălării. Mai târziu, când crescu mai mare, începui a colinda singur prin pădure. Ca elev de liceu și după aceea ca student, îmi petrecui vacanțele aci, citind și visând. Zăvoiul și pădurea sunt locurile cele mai bune pentru formarea spiritului unui adolescent. Te simți singur, ți se deschid mii și mii de perspective, capeți încredere în tine și, mai presus de toate, te cuprinde nu știu ce fel de ciudată dorință de revanșă. Aci vin acum, în ajunul plecării mele în război, să iau hotăriri. Teribil moment! Cei care l-au trăit, știu bine ce searbădă e descrierea lui. Ce cuvânt e în stare să redea sfâșierile sufletești din clipele acelea? Am parcurs mai bine de o mie de ori drumul dela islaz până la Olt, incapabil să gândesc sau să fac ceva. Frasinul sub care stau acum e așa de frumos, încât m'apuc să-l privesc cu nesațiu. Nu tremură nicio frunză. Dincolo de ele, cerul se boltește ca o față de mare. L-am mai văzut undeva, de mi se pare așa de cunoscut? Nu, nu l-am mai văzut. Atunci? Ba da, l-am mai văzut. L-am întrezărit între filele romanului *Război și Pace*, acolo unde Tolstoi îl prezintă pe Prințul Andrei rănit. Am vorbit la Facultate despre *cerul* acesta. Era într'o seară de toamnă, puțin după întoarcerea din vacanță. La ieșire, m'am oprit în Piața Universității și-am privit cerul. Ce vremuri frumoase! Oare, atunci mă gândeam că într'o zi voi pleca și eu la război? Mulți din cei cu care am vorbit în seara aceea, azi luptă. Poate unii au și murit, poate unii cad răniți chiar în clipa de față. Mă cuprinde brusc o stare de milă pentru ei, mă ridic rușinat dela umbră și plec spre casă. Cu lucrurile intime, voi face astfel: le voi pune într'o ladă, le voi înclui bine, le voi duce la noapte în pădure și le voi îngropa sub plopul dinspre Curtișoara. Dacă va fi să mor, vor putrezi acolo, cum voi putrezi și eu; dacă nu, le voi desgropa la întoarcere și le voi pune, ca pe niște relicve, la locul de cinste.

Mulțumit că am putut găsi o soluție în rezolvarea problemei care mă chinuie încă de ieri, pornesc voios spre sat. Plopul dinspre Curtișoara îl cunosc pe dinafară, încât l-aș nimeri și legat la ochi. E ceva romantic în hotărîrea pe care am luat-o și ea se potrivește de minune cu firea mea de mare și incorigibil tănuitor. Care om din lume nu închide ochii liniștit, când știe că moartea îl găsește complet pregătit? N'am niciun păcat pe suflet și n'am

făcut nicio faptă murdară, care s'o compromită pe mama și pe ai mei, însă, nu știu de ce, nu-mi vine să las nimic din cele ce mi-au aparținut mie. Teancul acela de scrisori — pe care aș vrea să-l ascund în fundul pământului — nu conține niciun gând rău: totul e curat și sincer, încât, cel care ar citi sutele de pagini din el, ar reuși să-și facă o părere mai bună decât ar avea-o poate despre mine. Însă — și aici începe partea curioasă — nu-mi surâde de loc această apreciere *postumă*. M'aș svârcoli fără încetare în mormânt, aș fi în vecii vecilor neliniștit, dacă aș ști că, printre infinit de multe aprecieri, s'ar strecura și un pic de surâs. Jignirea aceasta, deși numai în mintea mea, mă umple de durere. Știu bine că ea nu s'ar putea întâmpla. Mama s'ar închina în fiecare dimineață înaintea hârtiilor mele și le-ar săruta cu sfințenie. Pentru ea, ele ar conține sufletul meu, fiindcă — dac'ar fi să mor — trupul mi-ar rămâne sfârtecat pe undeva, prin Rusia... De aceea, îmi vine să cred că e mai bine să fac cum a zis Ileana: să-i las ei scrisorile, să le păstreze până în ziua când va afla că am murit. Atunci va veni la Dobrotinet, va căuta casa noastră, va bate la poartă și-i va spune mamei toată povestea iubirii. Firește, e mai bine așa. Simt lacrimi calde în ochi — atât de mare e viziunea morții mele — și mă sfâșii de jale că trupul nu-mi va avea mormânt. Biata mamă! Poate prevede și ea ceva funest, altfel nu m'ar privi cu atâta foc. Ieri, când m'am dat jos din trăsură, m'a aplecat de cap ca pe un pom înalt, spunându-mi că nu mai ajunge să mă sărute...

Ora II noaptea.

Imposibil să dorm. Mi-e capul plin de amintiri. Simt o senzație nouă, de parcă m'aș fi desfăcut în mii de ființe. Mă ridic din pat, aprind lampa și mă așez la masă. Jos, lângă mine, stă lada cu cărți. Le-am pus una peste alta, enorm de înghesuite, ca să încapă toate. Deasupra am așezat un plic, conținând ultima mea dorință. Am renunțat să mai duc lada în pădure. O voi lăsa-acasă, încuiată, iar pachetul cu scrisori îl voi expedia mâine la București. Mă las dus de amintiri, ca un fulg târît de ape. Imi revăd întreaga viață. Sufletul zăbovește în fazele ei, ca în niște odăi diferite. După ce le termină, le ia iar dela cap. Pe dinaintea ochilor îmi trece un tablou, care se reliefează din ce în ce mai bine: o masă, cu mâncăruri pe ea, din care nu mai ia nimeni. Pe un scaun stă mama, pironită parcă pe el, pe celălalt frate-meu, cu urechile ațintite afară. Urmează o pauză, după care se lasă, nedeslușită de amintiri, noaptea. Aci tabloul se întrerupe, fără putință de legare. Apoi continuă iar, cu deșteptări speriate din somn, cu clopote, cu oameni care ies din case, cu strigăte, cu plânsete... Oare unde am văzut toate acestea? Imi culc bine

capul în palme, și mă gândesc. Nu le-am văzut nicăiri. Sunt rămășițe din noaptea declarării războiului trecut. Eram copil pe vremea aceea, prea copil ca să-mi amintesc în întregime ce-a fost. Ceva tot țin minte. Adormisem de cu seară, mai fericit ca oricând. Uneltele de joc le ghimotisem la colțul prispei, zmeul îl legasem de mărul din grădiniță, iar ghemul de ață îl deșirasem până în casă, lângă patul meu, nu cumva să zboare peste noapte năzdrăvana pasăre. Dormeam liniștit, însă cu grijă să mă scol disdedimineață, să bat iar potecile. Aproape de miezul nopții au prins a suna clopotele bisericii. Sunau cum nu le mai auzisem până atunci. Altfel decât în zilele de sărbătoare. Am ieșit afară, lipit de poalele mamei. Incepui îndată a tremura tot. Năvăliră asupra mea puzderii de povești, cu strigoi, cu balauri ce mișcă pământul din țâțâni, cu spâni ce dau foc și taie la oameni, — fel de fel de basme, care mai de care mai fantastice. O oră mai târziu, apăru la răsruți jandarmul. Rostea cu glas tare un cuvânt nou și neînțeles pentru mine, ce trecea din om în om, căci toți se deșteptaseră acum și se îngrămădiseră pe uliți. Transmis din gură în gură, într'o tăcere de mormânt, cuvântul ajunsese până la noi: *război!* O clipă crezui că este vorba despre cel de țesut, dar îmi dădui repede seama că la mijloc trebuie să fie ceva extrem de grav, altfel n'ar fi fost anunțat în miez de noapte. Pe când mă frământam să aflu ce-o fi — de întrebat nu întrebam, așa de mare mi-era panica — jandarmul trecu pe la poarta noastră, într'un galop asurzitor, pentru ca să anunțe, dela cealaltă răsruce, aceeași răscolitoare veste. Cuvântul se transmise iarăși, de data aceasta în sens invers, dar tot în tăcere. Incepui a-l înțelege singur. Mă ajutau clopotele dela biserică, cu glasul lor de alarmă. Se auzeau sunând și cele din Linia-din-Vale și cele dela Curtișoara. Apoi mă lămurii de-a-binelea mama. În mintea mea de copil, pericolul creștea din minut în minut, mare, mai mare decât osica dela Șipote, mai mare și decât ulmii din Ceair, fiindcă eu mi-l închipuiam pe dușman înalt și negru și ceva mai înalt și mai negru decât osica dela Șipote și ulmii din Ceair nu era. Ieșea din Olt, sub formă de drac, intra în zăvoi, trecea islazul cât îl ținea fuga și-o apuca la deal, spre sat. Tăbăra întâi pe biserică — de aceea țipau clopotele! — și rămânea pitit în ududoi, gata să sară în sat... Mi-era frică de nu mai puteam. Până dimineața n'am mai închis ochii și-am auzit bătând toate clopotele din lume, cu toate că nici cele dela noi nu mai băteau! La răsăritul soarelui jalea a fost și mai mare. Bărbații s'au pregătit de plecare și femeile n'au încetat o clipă plânsul. La prânz, totul era gata. Mobilizații se strânseseră pâlcuri, pâlcuri, câte unul sau două pe uliți, vorbind între ei. Nu intra nimeni în cercul lor. Noi, copiii, stăteam ciurciumel pe la porți și tot pe la porți stă-

teau și bătrânii, femeile și toți cei care rămăneau pe loc. Când au fost să plece, s'a împreunat pâlcc cu pâlcc și s'a făcut unul mare și frumos. Era în vremea unui prânz de toamnă, cu soare gălbui și călduț. Adia ușor vântul și picurau lin, pe lângă garduri, frunze de salcâm. Gutuții din grădină își plecau vârfurile, legănându-și roadele. Cădeau din când în când mere, izbind în ulucă. Porțile de pe lături se închideau și deschideau, în semn de prietenos salut. Șirul înainta în pași de tăcută nuntă și cei din el împrăștiau, în mod nevăzut, îmbrățișări de adio, caselor. In coastă, au luat-o unul după altul, pe potecă, cotind pe șoseaua ce duce la gară. Noi am rămas în deal, sărutându-i cu privirea. Femeile își puseseră mâinile strașină la ochi, bătrânii se răzimaseră în ciomag, iar copiii se întrebau în gând ce o să facă ei cu atâtea lucruri, pe care cei plecați o să li le aducă deseară, nu mai departe, din oraș... Ajunse aci, amintirile stăruiau asupra sufletului meu într'un chip înfiorător de plăcut. Păreau scoase dintr'o carte veche, știută acum parcă pe dinafară. Ca și azi dimineață, încep a regreta după vremurile din copilărie. Mă aflu în aceeași cameră de atunci și, dincolo de fereastră, în curte, se întinde aceeași veselă grădiniță. Inșă între florile ei nu mai este pitit niciun zmeu și până 'n casă nu se mai deșiră niciun ghem de ață. Au murit și-au dispărut toate ! E rândul meu să plec acum la război. Adio zmeu, jocuri, adio copilărie, adio și tu grădiniță, adio sat și mamă, adio, lung și jalnic adio !

26 Iunie.

Am sosit la regiment pentru a-mi lua secția în primire. Imi găsesc soldații pe platoul de instrucție. Mă primesc toți cu bucurie, însă cei mai noi, cari n'au fost la concentrarea de astătoamnă și nici la cea din Martie, îmi arată oarecare răceală. Știu că vor fi sub comanda mea și-și închipuie că 'n timp de război un ofițer poate dispune cum vrea de soarta lor... Prejudicata aceasta mă supără. Aș putea să nu țin seama de efectul pe care prezența mea îl stârnește în sufletele lor, însă sunt prea mult de acord cu ei și detest și eu prea din plin disciplina forțată, ca să nu mă simt jignit, fie și pe nedrept, în pretențiunile mele de om cu învățatură și însușiri înalte. Drama lor o cunosc din pățite. Atâția oameni bătărani m'au lovit până acum, încât mi-e imposibil să fiu, la rândul-mi, indelicat și josnic. Nu vă mai fie frică de mine, soldați care stați speriați ! Am și eu o mamă acasă, care plânge și se roagă ca și ale voastre, și-mi este și mie greu să mă despart de ai mei, cum vă este și vouă. Mulți pricep parcă ce vreau să le spun și-mi mulțumesc din ochi.

— Ne-om mai întoarce vreunul din noi, d-le sublocotenent ? îndrăznește să mi se adreseze din front soldatul Luca.

— Cum ne-o fi scris, îi răspund eu, fără teamă că-l descurajez...

Luca e din Olt, dintr'un sat situat mai la nord de al meu și, deși nu poartă niciun grad pe umăr, se pricepe foarte bine la telefonie. Anul trecut l-am întrebuințat ca ordonanță — fără să-și părăsească, bine înțeles, funcția lui de telefonist — și de atunci mi-a rămas tare devotat. Știe că scriu o « carte » și când, astăvară, mă retrăgeam în cort să citesc sau să lucrez vreun articol pentru « Gândirea », nu lăsa pe nimeni să circule prim-prejur: « — Ia-o mai pe departe, mă. *Scrie* domnu' sublocotenent! ». Seara avea aceeași grije și rareori se întâmpla să lase pe cineva să vie până la mine. Nici chiar curierilor nu le da voie să se apropie. Trebuiau să aștepte în vale, la bucătărie. Il auzeam certându-se cu ei și, după ce termina toate argumentele, le arunca în nas, cu tonul cel mai sentențios din lume, aceeași cunoscută replică: « — Ce vreți, mă! Domnu' sublocotenent *scrie!* Dați-le botii de ordine! ». Numai când bănuia el că e ceva important se hotăra să le mijlocească pătrunderea la mine. Inșă și atunci curierii trebuiau să aștepte la distanță. Se apropia întâi el de cort — în vârful picioarelor — simula că vrea să-mi aducă apă și, când vedea că-mi ridic ochii de pe hârtie, șoptea cu frică să nu turbure: « — Domn' sublocotenent, niște ordine de iscălit... ». Nu știu ce-l făcuse pe Luca să aibe atâta respect pentru momentele mele *de scris*. La drept vorbind, uneori nu reușeam să aștern pe hârtie niciun rând. Mă chinuiam ore întregi cu cizelarea vreunei imagini, sau așteptam și mai mult până să-mi sosească alta. Indeletnicirile acestea căpătau însă în mintea de țăran a lui Luca proporții de însemnătate uriașă. Când mi-a văzut publicat în « Gândirea » întâiul articol scris sub ochii lui, cu semnătura mea la sfârșit, privirea lui a căpătat ceva stupefiat și s'a pornit să-l citească cu voce tare, deși nu înțelegea nicio iotă din cele tipărite acolo. Din ziua aceea numele meu a căpătat pentru el o însemnătate aparte. Eram ceva mai mult decât « domnu' sublocotenent Dogaru ». Sau poate — fiindcă tot malul Prutului era plin de ofițeri — eram numai *Vladimir Dogaru*, cel care semna articolul din revistă... Ah! cât m'a bucurat constatarea aceasta! (Oare era adevărată, sau exista numai în închipuirea mea?!). Îți sunt prieten Luca și, pentru prețuirea ta de atunci, îți rămân în vecii vecilor recunoscător. Tu și cu Mihalcea, celălalt zăvod credincios, sunteți singurii mei admiratori. Numai voi, din mulțimea aceasta de aici, știți că vreau să scriu un roman și numai voi vă închinați înaintea idealurilor mele. De voi muri și veți fi pe-aproape, voi închide ochii liniștit, fiindcă voi fi sigur că n'am să mă sting anonim...

P.S. Seara aflu că plecarea ni s'a amânat cu trei zile. Mă bucur, fiindcă mâine voi fi din nou la Dobrotinet.

27 Iunie.

Am vorbit toată ziua cu mama. Nu-și ia o clipă ochii dela mine. Mă întreabă ce mâncăruri să-mi dea, ce lucruri să-mi pună în lada de campanie și ce să facă cu revistele și scrisorile ce vor veni după plecarea mea. Ce palidă și îngândurată e! De când așteaptă să mă vadă terminat cu învățătura! Vara aceasta urma să fiu în sfârșit liber. Imi pregătise camera dinspre grădiniță și eu o anunțasem că voi rămâne toată vacanța la Dobrotinet. Acum . . .

— *Cartea* la care scriai ai terminat-o?

— Nu, n'am terminat-o . . .

Trebuie trudă multă, mamă. Eu n'am avut nici timpul nici libertatea de scris. Tu nu știi ce este creația artistică. Inșă cu simțul tău de țărancă talentată, ești mereu de acord cu mine că *trebuie* să-mi termin cartea. Și tu zăbovești mult la cămășile pe care le coși și la alesăturile pe care le țeși. Ambiția ta de a scoate minunății din mâinile tale s'a transmis și asupra mea. Nu știu dacă voi ajunge vreodată să-mi realizez visul. Singură tu te vei închina în fața *operelor* mele, pe care ți le las proiectate în hârțiile din lada de colo. Cum să arăt lumii că am visuri? Să bat la ușile din dos? De multă vreme mă căznesc să-mi dovedesc că nu sunt o secătură. Acum s'a ivit momentul! Eu nu vreau să mă duc la război din ordin. Eu vreau să plec înainte de toate pentrucă mă respect! Puțin îmi pasă că alții nu sunt de părerea mea. Ducă-se dracului cu ideile și cu cărțile lor! Eroii și martirii adevărați s'au jertfit pentru patrie numai în măsura în care s'au respectat. E atât de elementar acest adevăr, încât mă mir cum de nu l-am putut descoperi până acum. Dar oare vorbit-au vreodată morții din războaie, ca să-l aud dela ei?

Reflectăm fiecare în felul său. Mama se gândește de sigur la fericirea pe care ar fi avut-o dacă nu izbucnea războiul. Eu deplâng cam același lucru. Pentru prima dată constat că n'am făcut nimic măreț până azi. Examene la Facultate, licență, articole prin reviste, toate acestea n'au nicio însemnătate. Unde mi-i opera grozavă, despre care să se vorbească fără încetare? Moartea e grea la tinerețe, pentrucă vine prin surprindere. Fiecare avem o zi a socotelilor. Bătrânii o suportă cu seninătate, fiindcă știu că au dispus de viață cum au vrut. Tinerii n'au răgazul celor dintâi. Pentru ei viața, de cele mai multe ori, abia dacă începe. De aceea mor încruntați. Imi vine să iau sulul de hârtie din ladă, să ies cu el în stradă, să strig, să urlu, să spun lumii întregi că n'am fost un pierde vară, c'am citit și am visat, c'am plănuit opere zguduitoare și că numai numărul mic al anilor mei e de vină că nu le-am realizat. A! de mă voi întoarce din război! Mă jur că

nu voi pierde o clipă degeaba. Voi termina tot ce am început și mă voi gândi într'una la a doua zi a socotelilor. Binecuvântat fii ceas de ac um ! Tu mi-ai scos înaintea ochilor legea cea adevărată a vieții. Fără tine m'ar fi înghițit întunerecul pierzaniei. Tineri ferți de moarte ! Voi nu veți cunoaște iluminările pe care le vom cunoaște noi și linia vieții noastre nu se va urca pe piscuri. Unde vă e curajul ? Credeți oare că ne veți întrece ? Suntem prea mulți ca să murim cu toții. Cei care ne vom înapoia vom fi însetați de absolut și vom avea prea proaspăt în minte imaginea morții. Vom zidi o spiritualitate nouă și vom fi necruțători în sfintele noastre idealuri.

*

Peste noapte, mă apucă o furie nebună de scris. Răscolesc în ladă după caiete. Le cercetez, în speranța că voi putea termina cel puțin unul. Inspirația nu mă ajută și filele rămân mai departe albe. Mă mulțumesc să recitesc câteva manuscrise. Le găsesc bune, însă ce folos ! Le pun la locul lor și închid capacul. Il redeschid imediat. Prin minte îmi fulgeră ideea că s'ar putea întâmpla să fie ultima mângâiere a cărților. Lada se transformă într'un fel de cosciug, în care așez parcă pentru vecie însuși sufletul meu. N'am curajul să termin operația. Volumele îmi zâmbesc straniu și titlurile de pe coperte par rămășițele unor lumi cufundate. Vor putezi aci, sau vor fi scoase iar de mâinile mele ? Secunde trec greu și răspunsul nu vine de nicăieri. Imi zvâcnesc tâmpile și-mi ard urechile. De afară, se aude vântul nopții. Cu un gest făcut mașinalicește, închid capacul și mă reped în pat. Am adormit târziu.

28 Iunie, ora 6 dimineața.

Gata de plecare. Zăbovesc s'ascult un vis de-al mării !

— « Se făcea că veneam dela Curtișoara. În dreptul puțului din vâlcea, dau peste o baltă mare. O ocolesc cât pot, însă, când mai aveam de făcut câțiva pași, îmi rămâne un picior în noroi. M'am căznit să-l scot, dar n'am putut... ».

Ne uităm speriați unul la altul. Oare să?... Niciodată nu m'am gândit că s'ar putea întâmpla să-mi pierd o parte din trup în război. Gândul acesta mă înspăimântă. Imi vine s'o iau la fugă, s'alerg pe câmpuri, să mă satur de viață cât mai sunt teafăr... Dumnezeu, cum îmi va fi scris s'ajung ? Orb, fără de mâini, ori fără de picioare ? Visul mării prevestește ceva...

Cu o jumătate de oră înainte de a pleca, mama s'a pornit pe plâns. Toate stăruințele mele de a înceta au fost zadarnice. Mi-a sărutat fața, uniforma, mi-a așezat centura, m'a mângâiat pe păr, pe frunte, m'a privit din creștet până 'n picioare...

— Rămân singură ! Barem de s'ar termina repede !

— În toamnă vin înapoi, mamă...

Îmi dau seama că e o absurditate ce spun, dar totuși mă ușurez când susțin lucrul acesta. Părerea că războaiele sunt de scurtă durată nu e o născocire a celor dela cârmă, ci o încercare de a ameliora răul, născută în chiar sufletele celor sortiți să le îndure. Cei mari, oricât de interesați ar fi, doresc cu mai puțină ardoare.

După ce îmi iau la revedere, mama îmi spune că va veni și ea la gară. N'o poate răbda inima să stea acasă. Va fi lume multă, dar n'are importanță. Ideea ei mă înveselește brusc.

Ora 10.

Am ajuns la Slatina.

Toată strada Obrocari și curtea liceului sunt pline de soldați. Imbarcarea a început de azi noapte, cu regimentul 3 Dorobanți. Au plecat până acum trei garnituri. Părinții celor porniți se întorc cu fețele plânse. Alte pâlcuri se îndreaptă spre gară. Orașul a devenit neîncăpător pentru atâta mulțime. Regimentul 21 Artilerie și un divizion dintr'al nostru se înșiruie din piață și până la cazarmă. Alți cai și alte tunuri așteaptă, în linie, pe platoul de lângă rampă. Comandanții de companii și de baterii sunt veșnic în mișcare. Până la ora 12, infanteria trebuie să fie imbarcată toată. Artileria îi va urma imediat. Prevăd că nouă ne va veni rândul abia la noapte.

BCU Cluj / Central University Lib. Ora 4 după amiază.

Am ieșit puțin în oraș. Vreau să-mi cumpăr cărți, însă până la urmă renunț. Nu găsesc nimic din ce-mi trebuie mie. În război, sufletul nu are nevoie de lecturi distractive. Cine crede așa se înșală. Scriitorii români, ce lipsiți de ambiție sunteți unii din voi! Ce mică și fără de valoare spirituală e slova voastră! Sute de tineri vor fi căutat azi să-și aleagă cărți de căpătâi din scrisul vostru și nu vor fi putut găsi. Lepădați condeiele, ardeți-vă volumele, și luați, ca un blestem de ispășire, armele.

*

Pe la 5, când ne înapoiem în cazarmă, un grup de elevi de liceu, întovărășiți de femei dela țară, încep să arunce flori peste tunurile soldaților. Gestul se întinde repede. Din toate curțile se culeg flori și se fac buchete. Un ofițer dela 21 își oprește calul și vorbește. Mulțimea îl ascultă în tăcere. Când termină, soldații izbucnesc în cântece. Coloana pornește ritmic și în frunte se înalță o cruce, împletită din frunze.

Entuziasmul durează până 'n seară. Ofițerul care a vorbit am aflat că se chema Ciura ¹⁾.

¹⁾ Acest brav ofițer a căzut rănit pe frontul dela Odesa, în ziua de 22 August 1941, odată cu autorul acestor însemnări. Ne-am întâlnit la ambulanta divizionară, pe târgi. Noaptea, în timp ce era transportat cu un avion spre Bucu-rești, a murit.

Ora 3 noaptea.

Sunt sus, într'un furgon cu fân, culcat pe manta. La 10 a trecut prin gară un vagon cu răniți. M'a trezit din somn Luca, să-mi spuie. Niște doamne dela *Crucea Roșie* le-au servit lapte și ceai. Se zice că răniții sunt din luptele dela Fălciu, unde Prutul n'a putut fi trecut. Cunosce bine terenul de acolo. Am făcut șase luni de concentrare. Amplasamentele, tranșeele, adăposturile și șanțurile sunt săpate de noi. Dacă rămâneam mai departe pe zonă, până acum am fi fost morți... Imi trec pe dinaintea ochilor scene închipuite de război. Mă văd în Pădurea Elanului, unde aveam tunurile și corturile. E întuneric besnă. Dorm la tulpina unui salcâm. Cineva mă trage de umăr. E agentul: — « Domnule sublocotenent, trebuie să vă duceți la observator! ». Mă scol, iau binoclul, carabina și echipa de oameni, și plec. Ne târim prin porumbi, prin grâu. In deal dăm de maiorul dela infanterie: — « Supraveghiați bine Țiganca. Inamicul s'a ascuns în răpi! ». Ajungem la observator. Se luminează de ziuă. Dela baterie ni se anunță că pleacă primele lovituri. Le urmărim cu atenție. Un ceas și mai bine, valea răsună de bubuituri. La răsăritul soarelui, trag și Rușii. S'a pornit la atac. Sunt morți și răniți. Brancardierii îi cară pe târgi, până la Murgeni. Sunt, parcă, și eu printre ei. Ce drum lung! Mai e mult până la Slatina? Să mă dați jos acolo. Eu merg la mama. Apoi izbucnesc în plâns. O infirmieră mă mângâie pe frunte. Ii privesc ochii negri și părul gălbui. E Ileana... Când mă deștept din vis, inima-mi bătea să-mi sară din piept.

— Luca, am dormit mult?

— Nu, d-le sublocotenent.

— Cam cât?

— Cât v'ar trebui să fumați o țigare...

Mă scol, îmi șterg fruntea de sudoare, mă îmbrac cu mantaua și mă culc iar pe spate. Mi-e frică să mai adorm. Ascult troncăniturile de pe rampă, uruitul vagoanelor și privesc cu nesațiu la stelele din Carul Mare...

A doua zi, mama a venit foarte de dimineață. Avea ochii plânși, fața palidă și era parcă mai îmbătrânită ca ieri. Ii spun să-și ție curajul. Se resemnează. Vorbim apoi despre multe. La plecarea trenului, izbucnim totuși în plâns. Ne vedem ca prin ceață. Din cauza lacrimilor, ori din pricină că moartea s'a așezat între noi?!

VLADIMIR DOGARU

REVISTA REVISTELOR

CALEA CREDINȚEI

Gândirea — Anul XXII — Nr. 1 — Ianuarie 1943

Numărul de început de an al *Gândirii* aduce o interesantă, deși foarte cu riscuri, încercare a d-lui N. Crevedia de a-și îndruma versul pe alte făgașuri, mai largi.

D. Petru P. Ionescu semnează *Visul*, un fragment de roman de o intensitate a gândului și a sentimentului cum rar se întâlnesc în proza noastră.

D. Nichifor Crainic înseamnă viu trăsături largi în *cronica măruntă*.

Părintele D. Stăniloae deschide numărul cu un eseu: *Iisus Cristos adevărata noastră transcendență*, din care desprindem:

« Calea pe care vine credința în om este un alt om. Și vorbim nu numai de credința ca cuprins — ceea ce-i de sine înțeles — ci și ca act și ca putere. Cel mai minunat lucru este forța cu care se comunică certitudinea de credință dela omul care o are la cel care îl vede sau îl aude mărturisind-o. Cine se află în preajma unui om care își mărturisește încordat sau calm, dar neclintit, credința, greu poate rezista să nu devină și el credincios. Certitudinea din altul naște certitudinea în noi. Provine acest lucru tainic din încrederea pe care o avem în alt om? Nu, căci uneori acel ce crede este în alte privințe un om care deține un loc mai modest în considerația noastră și a societății, în comparație cu persoanele față de care suntem mai legați, mai obligați. Intr'un chip indestructibil suntem copleșiți de siguranța că persoana respectivă nu-și ia din puterile proprii certitudinea credinței, ci se află aici în lucrare puterea lui Dumnezeu mai presus de a oricărui om. Știm prin noi înșine că omul dela sine nu poate ieși din îndoială, nu-și poate dărui certitudinea. Dacă întâlnim pe cineva care o are, avem siguranța că privim umbra mâinii lui Dumnezeu în lucrare. Apostolul Pavel insistă asupra faptului că tocmai pentru că se prezenta ascultătorilor în înfățișarea unui om fără putere, fără prestanță, lucra prin el cu mai multă forță cuvântul lui Dumnezeu. Astfel privind un om care crede, avem siguranța că vedem dincolo de om pe Dumnezeu și că cel ce lucrează din el asupra noastră, făcându-ne să credem, este iarăși Dumnezeu. Credința altuia este mediul, este cărarea, prin care transmite Dumnezeu credința în noi. De sigur minunat este în aceasta nu numai faptul că Dumnezeu lucrează, ci și acel că lucrează tocmai prin om, că ni se adresează dintr'un om. Cuvântul *cifru* pe care îl întrebuițează Jaspers pentru a arăta calitatea lucrului concret de a ne descoperi, când suntem în stare, transcendența, se potrivește cât se poate de bine în special pentru omul a cărui credință e ocazia care face să se aprindă în noi siguranța despre Dumnezeu ».

ORGANIZAREA UNUI MUZEU N. IORGA

Vremea — Anul XIV — Nr. 678 — 1942

Comentând o serie de « fapte de cultură » în legătură cu învățământul istoriei, care în sesiunea aceasta își are la Universitatea din Cluj-Sibiu și un curs despre Istoria Ardealului, iar la București, prin noul an de activitate al Institutului de Istorie Universală, creat de Nicolae Iorga și condus în prezent de d. George Brătianu, continuarea unei mari tradiții, — d. Barbu Theodorescu face următoarele considerații:

« Deschiderea noului an științific s'a făcut sub semnul lui Nicolae Iorga ca luptător pentru drepturile românismului. Găsim aici pilda cea mai vie și îmboldurile cele mai luminate pe care le poate lua orice Român în lupta de apărare a pământurilor românești.

Totodată s'a anunțat că locuința lui Iorga va deveni muzeu, în care se va strânge orice se leagă de amintirea marelui dispărut. Ideea e de laudat, dar propuneri pentru realizarea ei trebuie să pornească de oriunde. Mai întâi ar trebui strânse toate bibliotecile lui Iorga într'una singură. Nu are rost să fie una la Liga Culturală, alta în Șoseaua Bonaparte, fosta locuință a Profesorului, și alta în Șoseaua Jianu. Muzeul Iorga trebuie să pornească de aici, dela bibliotecă, adică dela instrumentul de lucru al savantului. Iorga a trăit între cărți pentru cărți, de aceea biblioteca sa trebuie reconstituită. Se pune întrebarea dacă mai trebuie îmbogățită sau să rămână numai la atât cât a strâns fostul ei stăpân. Pentru viitorime interesează ceea ce a fost al lui Iorga, fiindcă prin bibliotecă se vor putea face mai serioase studii asupra aceluia care a dominat timp de patru decenii viața spirituală și politică a României ».

RĂZBOI, GRANITE ȘI DOINĂ

Ethnos — Fascicola 2 — 1941—1942

Revista publicată de d. Ion Diaconu la Focșani aduce o seamă de colaborări interesante și mai ales probleme ce privesc în de aproape evoluția vieții și culturii românești.

D. George Brătianu, în articolul *România lui Ferdinand I*, urmărește dezvoltarea ideii de unitate românească în decursul istoriei noastre, arătând că granițele României Regelui Ferdinand sunt de neuitat. « Nu e locul să stăruesc aci asupra împrejurărilor în care s'a ajuns la hotarele de atunci. Ajunge să amintesc că n'a fost colț al noilor margini de țară pentru care să nu fi fost luptă, fie cu armele împotriva comunismului vrăjmaș, ce încă de atunci încerca să se reverse dincolo de țara noastră, peste întregul continent, fie la masa verde a conferinței unde întâlneam laolaltă neltirile dușmanilor și prea adesea și lipsa de înțelegere a prietenilor ».

D. G. Brătianu își încheie astfel articolul: « Luptătorii noștri nu duc, oriunde i-ar purta nevoile războiului, poște de cucerire și de împilare: ei văd marginile pe care le-a tras neamului nostru obârșia sa dunăreană și carpatică; ei știu că aceste margini, oricum ar fi ordinea nouă ce va cârmui continentul nostru, constituie

o condiție esențială a păcii și a prosperității sale, pentru că reprezintă dreptatea care nu piere; ei știu că moștenirea pe care ne-a lăsat-o România lui Ferdinand I se înscrie în lozinca, ce cuprinde întregul destin al neamului românesc: integritate și independență ».

D. Petru Iroaie publică un studiu *Doina, considerațiuni literare*, în care cercetează următoarele probleme și relații: notele caracteristice ale doinii, dorul și urîtul, frumusețea ideală, cântecul iubirii, floarea dragostei, poezia înstrăinării, doina haiducească, cântecele cătânești, etc.

D. Ion Diaconu se ocupă de *Poezia populară de « militarie » în războiul nostru din 1941*, discutând controversata problemă dacă poezia de militarie face parte sau nu din categoriile creației anonime rurale.

Tot d. Diaconu cercetează, la notele critice, stilul d-lui Mihail Sadoveanu, legându-l de modelul-i lingvistic, care este cronicarul Ion Neculce.

Un pios și desvoltat necrolog al romanistului *Mathias Friedwagner*, culegătorul cântecelor populare românești din Bucovina, semnează tot d. Ion Diaconu.

Publicația *Ethnos* mai cuprinde studii și articole de d-nii I. Simionescu, C. Rădulescu-Motru, S. Mehedinți, I. A. Basarabescu, Aurel Iordănescu, M. Gregorian, Victor Moțariu etc.

† POETUL DUMITRU OLARU

Universul Literar — Anul LI — Nr. 48

Litoral — Anul IV — Nr. 1

Căzut vitejește în toamna anului 1942, în fruntea plutonului său și înmormântat la cimitirul eroilor din Abinskaia-Caucaz, poetul Dumitru Olaru, născut la Poiana Sibiului, făcându-și studiile liceale la Sibiu și cele juridice la București, apoi stabilindu-se la Constanța, unde profesa avocatura — a fost un spirit lucid și o sensibilitate aleasă, care găsisse în Dobrogea o țară « nouă, miraculoasă, o țară de basm. Poate pe calea unei prezentări descriptive a ei, care îl preocupa, ar fi ajuns să dibuiască firul unei masive depănări epice, în care ciobanii transhumanți, din care însuși se trăgea, aveau să-și realizeze destinul lor mioritic » (*Universul Literar*).

Autor al poemelor *Crângurile Cerului* (1940), Dumitru Olaru scotea la Constanța, cu colaborarea unor tineri poeți ca Aurel Dumitrescu, Ioan Micu, Ion Lolu și alții, o minusculă, dar frumos tipărită publicație de poezii *Litoral*, pe ale cărei pagini gravuri de C. Grosu, cu subiecte eroice, întovărășeau, bine paginate, versurile. În numărul pe care-l avem dinainte, Dumitru Olaru avea următoarea viziune a lui *Pygmalion*:

*Urmându-i zeii calda rugăciune
Insuflețiră marmora aceea
In care-artistul întrupase feea
Unică a iubirii lui nebune.*

*Privea uimit cum izvoara scânteia
Din al privirii ei aprins cărbune;
Se limpezi un zâmbet și, minune,
Ca dintr'un abur învie femeia.*

*Orbit atunci și beat de fericire
Cuprinse ca o ederă mijlocu-i
Intr'una sărutând-o în neștire.*

*Dar clipei dulci simțindu-i crudul, tristul
Amurg, de zei se roagă-acum artistul
Ca s'o înmărmurească iar în blocu-i.*

Cu versurile acestea se învecinează *Scrisoare dela Pontul Euxin* a d-lui Ion Micu, cu aceeași atmosferă marină ce în alte poezii îl preocupa și pe poetul decedat:

*Sub geruite omături acum euxinicul fărîm se cufundă. . .
Aspre furtuni prin porți năpustesc din peșteri albastre,
Unde cu grele zăvoare au stat ferecate.
Când călătoare zăpezi, când viscole birue totul
Cu vâlmășagul ciudat al zeilor mării,
Numai spre tine, de clasice gânduri prieten,
Cutezătoare plutește corabia visătoriei.
Poate că tu ai uitat, îmi spun deseori, de talazuri
Cu vișoroasele brațe de stânci agățate,
Și de funestele panglici de alge mereu șerpuint pe sterpe nisipuri,
Și de augustele nopți cu risipă de lună pe mare.*

AFIRMĂRI ȘI NĂZUINȚE NOI

*Curier Ieșan — Anul II — Nr. 13 — Iași
Contrapunct — Anul II — Nr. 4 — Timișoara
Orientări — Anul I — Nr. 1 — București
România Tânără — Anul I — Nr. 4—6 — Brașov*

Reviste scrise mai mult de tineri, care-și afirmă, întru desvoltare, ideile și mai ales crezurile estetice, căutând uneori ca textul să fie întovărășit de gravuri bine alese, cum este cazul revistei *Contrapunct* — unde găsim un interior remarcabil ritmat, invitând parcă la lectură, cu biblioteca, fotoliul, florile din vas, dar și de pe scoarța ce proiectează duh paradiziac, gravură semnată Sida Ienea — și chiar al *Curierului Ieșan* — unde găsim gravuri de Th. Kiriacoff și Emanoil Florens, precum și o paginație mai deosebită, deși poate cam ostentativă (model de paginație pentru revistele literare au fost *Ideea Europeană*, *Criterion*, precum și *Dacia*, care a mai apărut încă anul trecut, iar, dintre cele de format mic, *Litoralul* dela Constanța, unde bunul gust stăruia peste tot, dar mai ales în alegerea gravurilor). Reviste care, adesea, statornicesc afinități de grup, cult pentru idei și viziuni și creează, mai ales în orașele de provincie, o atmosferă de afirmare și stimulare, necesară totdeauna, chiar și când frondele și pretențiile debutanților nu sunt totdeauna deplin motivate.

În *Curier Ieșan* găsim o poezie « Noapte în Ucraina » de d. G. Lesnea, o profesiune de credință a d-lui Gh. Chiper (« Credem în jertfa crucii tale, plugar necunoscut... Vrem strălucirea Patriei și veșnicia dreptății ce trebuie să vină »), articole despre structura poeziei (Dr. I. Braitenfeld), ilustrarea concretă a polemicii dintre fonetism și etimologie (Const. Nonea), omagierea Episcopului Melhisedec (G. Bezviconi); versuri de Ion Sofia Manolescu, Emanoil Florens, Al. Doineanu, cronica literară fiind ținută de d. Romul Serdaru.

Partea de critică afirmă dorința ridicării nivelului de viață culturală al Iașilor și Moldovei. Cronică dramatică a d-lui Mircea Scripcă și cea muzicală semnată Radu Umbră arată lipsa de înțelegere a publicului față de manifestările superioare de artă și luptă contra gustului vulgar, suveran nu numai la Iași. D. Eusebiu Mironescu, la cronica plastică, se ocupă de spiritul moldovenesc în mișcarea plastică actuală.

Epică de război semnează d. N. Stelian Beldie, iar despre poeta Maria dela Cozia, născută Flondor, soția d-lui Gh. Cuza, recent decedată, scrie d. Corneliu Dabija. D. Th. Simensky publică o seamă de cugetări budiste, foarte semnificative. În totul, o publicație mai avântată și mai doritoare de depășire. Simți și printre rânduri că redactorii și colaboratorii ei doresc lucruri superioare și temeinice.

Contrapunctul timișorean pledează și el pentru arta autentică, prin d. Ionel Olteanu, poet, dar realizat până acum mai ales ca director de scenă al Teatrului Național din Cluj la Timișoara, unde a prezentat *Daria* și *Cruciada Copiilor* de Lucian Blaga și *Ingerul a vestit pe Maria* de Claudel, intelectual la curent cu evoluția regiei mondiale, publicând și în revista noastră două cronici despre regia germană actuală. D-sa accentuează că receptarea artei cere inițiere și eforturi întru cunoaștere, pe care nu oricine vrea și poate să le dobândească. Fantezistul poet în proză Ilie Ienea, autorul volumului *Ard Luminile 'n Vitol*, publică un nou fragment, din care reies aceeași subțirime intelectuală și rafinată sensibilitate. Versuri semnează d-ra Elvira Dămian și cunoscutul poet Iulian Popa. Reproducem poemul « Cu tolba alături » semnat de d. Iulian Popa:

*Sunt singur cu tăcerea ce îmi vorbește tare,
Din stânci și din prăpăstii ca și acum un an;
E poate Dumnezeu sau fătul său, Satan,
Acelaș glas îmi pare și-aceeași îndemnare.*

*Ca un ecou de gânduri trântit în hău de zare
E doar o unduire în florile din lan
Sau un îndemn ce-l poartă o crăsmăriță 'n han
În unde ce curg din cană în pahare.*

*Un an și încă unul și alții mulți îmi pare.
E numai anotimpul pe care îl aștept
Când dorm cu tolba-alături și mâinile pe piept
Aud un val ce plânge, e înghițit în mare
Un an și încă unul. Sublimă amăgire,
Iți dăruiesc tăcerea și-ți cer o amânare...*

În genere, *Contrapunct* reprezintă năzuința unui grup foarte restrâns de intelectuali aleși de a se afirma cât mai aristocratic. D-nii Ilie Ienea, Ionel Olteanu și Iulian Popa au izbutit a se păstra la un nivel intelectual superior.

Orientări — revistă de preocupări juridice, economice și sociologice — condusă de un grup mai numeros și având ca redactor pe d. Mircea Coandă pune tinerește diferite teme și preocupări foarte serioase. Studii juridice alături de considerații de plastică sau muzică.

Despre sinceritatea în arhitectură scrie arhitectul Dan Cotaru, care cere o evoluție organică și temeinică în crearea stilului românesc: « Rămâne generației noastre de a se încadra între cei care caută să găsească echilibrul între formele sincere, rezultate din utilizarea materialelor noi, și cele autohtone a căror valoare autentică nu trebuie nici nesocotită, nici interpretată greșit ». Mare încredere în puterile educației găsim în esul d-lui Gheorghe Selten. Juste, observațiile despre muzică ale d-lui Eugen Trancu-Iași, care, totodată, ne amintește de dirijorul român Sergiu Cilibidache, care, la Berlin, face o mare ucenicie la Furtwängler, iar în materie de compoziție studiază cu cei mai de seamă compozitori. Pentru cei care îl cunoaștem pe Sergiu Cilibidache rândurile d-lui Trancu-Iași sunt deplin întemeiate. Mai colaborează d-nii Victor Popescu, Mihai Niculescu, Mircea Coandă, Stroe Botez, Paul Miracovici și alții.

Dela Brașov ne-a venit *România Tândră* — îndreptar politic, economic și literar — sub direcția d-lui I. Hașeganu, cu articole de d-nii S. Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, Bazil Munteanu. Multe traduceri din R. Binding (d-ra Filomela Brătianu traduce nuvela « Nemurire »), Dante, Leopardi, Petöfi; articole de economie de d-nii Ing. P. Roziade și I. Gârbacea), discuții asupra rolului Brașovului în economia românească și preocupări studențești (d. M. Moldovan scrie despre « cultura generală și profesională a studentului ») sunt cuprinse în sumarul mai didactic al acestei publicații.

MARTIN HEIDEGGER

Universul Literar — Anul LI — Nr. 48 — 1942

D. Walter Biemel publică un articol despre filosoful Martin Heidegger, din care reproducem:

« Trebuie să mărturisesc că am fost de tot încordat când, într-o admirabilă zi de April, urcând scările universității Albert Ludwig, — o clădire modernă din rocă roșie, cu inscripția luminoasă: « Adevărul vă va face liberi », — am trecut pe lângă cele două statui, ale lui Platon și Aristoteles, ca să fiu prezent, fără întârziere, la deschiderea seminarului despre Kant anunțat de Heidegger...

« Deodată ușa se deschise și intra Heidegger. Bronzat de soarele Pădurii Negre și purtând un costum cenușiu, cu pantalonii bufanți scurți și întinși, el făcea mai de grabă impresia unui alpinist, decât aceea a unui filosof. Nimic ce ar fi putut fi artificio academișt, nicio poză, nimic din vreo morgă profesorală. În primul moment am crezut că nu e el. Când însă a început să vorbească, liniștit și încet, privindu-ne cu ochii-i neobicinuit de mari și vii din cari radia un foc ce ne aprinse pe toți, am fost copleșiți de marea personalitate a acestui om și filosof.

« El ne punea întrebări, întrebări așa de simple încât eram deadreptul uluiți. La răspunsuri nu admitea nici un fel de frazeologie înaltă sau vreo așa zisă propoziție filosofică. Fiecare cuvânt trebuia să-i fie explicat conform celei mai stricte accepții a lui, deoarece tocmai studenții în filosofie întrebuițează cu plăcere noțiune cari nu spun nimic, cu generalitatea sau abstracția lor.

« Fără îndoială că o mare parte a puterii de a impresiona a lui Heidegger rezidă în faptul că el dă noțiunilor o pondere nouă, neadmițând întrebuițarea niciunui cuvânt în semnificația lui uzată și palidă, ci mergând, la fiecare cuvânt în parte, până la înțelesul lui original, pe care-l opune apoi expresiei degenerate sau căruia îi împrumută un înțeles personal. De aceea lectura operelor lui Heidegger îi și cade așa de greu novicei, deoarece el, — începătorul, — e smuls din lumea sa expresivă și nu este obicinuit să pătrundă în această lume nouă, în cuprinsul căreia trebuie să lupți pentru fiecare pas făcut. Mai cu seamă gradările fine se șterg ușor, iar prin aceasta devine imposibilă însușirea cugetării lui Heidegger.

« Străinii obicinuesc să spună că învață mai întâi nemțește și că, apoi, trebuie s'o ia dela capăt și să învețe limba lui Heidegger, — atunci abia li se deschide înaintea ochilor întreaga bogăție a limbii germane. Un exemplu: Analiza « întrebării » așa cum o înfățișează Heidegger într'un capitol introductiv din *Sein und Zeit*...

« Dar Heidegger se ridică nu numai împotriva decolorării înțelesului cuvintelor, ci el însuși e unul dintre cei mai mari creatori de cuvinte în rândul filosofilor germani. Extraordinarul lui simț al limbii, rezultat al unei cugetări precise și pătrunzătoare până în ultimele ascunzișuri, îl situiază într'o poziție specială față de poeți. În ultimele semestre el a citit despre imnurile lui Holderlin ».

POLITICA GERMANĂ A AUTOMOBILULUI

România Militară — Anul LXXIX — Nr. 5—10 — 1942

Sub titlul de mai sus, d. Locot. D. Bordeianu cercetează ansamblul politicii de motorizare și mecanizare a armatei germane, fapt care explică în parte victoriile și reușitele cunoscute. Cităm:

« Rezultatele acestei politici, numai după patru ani dela instaurarea ei de către regimul național socialist, sunt într'adevăr surprinzătoare. Astfel în 1937 producția automobilă, tare de peste 500.000 vehicule, încincea pe cea din 1932 și era de 8 ori mai mare în ceea ce privește camioanele. Germania se situează în 1938 în locul 3 după Statele Unite și Anglia între țările constructoare de automobile. Numai exportul în 1937 întrecea întreaga producție a anului 1932, grație expansiunii economice în Europa Centrală, Belgia, Suedia, India, Uniunea Sud Africană, unde câștigase aproape în întregime piața ocupată până atunci de Anglia.

Numărul lucrătorilor întrebuițați s'a împătrit, numărul orelor de lucru s'a încincit, iar salariile lucrătorilor s'au mărit cu 10%...

În 1939, Germania ocupă după Statele-Unite locul al doilea pe listă aprovizionării pieții mondiale cu mașini...

În anul 1933, când Hindenburg cheamă la putere pe Hitler, Germania număra 7 milioane șomeri...

« Roadele nu întârziară să vină. În largi unde concentrice, binefacerile acestei industrii se răspândesc în toate domeniile de producție. Se creează noi carburanți (benzina sintetică sau «leuna»). Cauciucul, element de import până atunci, se înlocuiește cu un produs sintetic «buna» fabricat în țară. În acest domeniu, industria chimică germană ocupă, ca întotdeauna, locul de frunte. Führerul însuși în 1937 afirmă voința de a obține această autarhie. «Cea mai mare sarcină a Germaniei este de a nu mai depinde de import pentru materiile prime necesare întreținerii și construcției automobilului. . . » iar mai departe «Soluțiile vor veni, căci trebuie să vină».

«Mistica lucrului» de care Führerul este pătruns devine adevărata bogăție germană și el nu precupețește nimic pentru a proteja acest lucru de crizele economice. Datoria Șefului este de a crea fără încetare pretexte de lucru, desfășurând noi nevoi, excitând noi justificări. Toată arta este de a putea menține «un ritm, o febră a cărei scădere ar fi pericolul regimului».

«Scopul militar al acestui efort spre autarhie, Germanii îl cunosc. Astfel, Colonelul Thomas în lucrarea sa *Operatives und wirtschaftliches Denken* spune: «Credința greșită într'un război scurt a pricinuit deja odată ruina noastră. Nu trebuie, chiar în epoca tancului și avionului, să ne lăsăm înșelați de dorința unui război scurt. Cărbunele și fierul vor avea în războiul care vine aceeași importanță ca operațiunile militare și ca eroismul trupelor».

«În concluzie, din grija de a se procura lucru, Germania capătă prin formidabila dezvoltare a industriei automobile un potențial de război mărit. Automobilul ne mai fiind pentru poporul german un articol de lux, ci unul de necesitate curentă, motorizarea nu a mai constituit pentru armata germană un program de realizat, ci o consecință naturală și evidentă a acestei politici.

Rezultatele sunt victoriile din Franța, Belgia, Grecia, Jugoslavia și Rusia.

Motorul este factorul esențial al luptei moderne. Datorită lui distanțele, care odinioară învinseseră pe Napoleon, astăzi nu mai sunt decât o chestiune secundară pentru vitesa mașinilor de război».

POEZII ENERGETICE ȘI DINAMICE SCRISE LA 1907 ȘI 1915

Viața Basarabiei — Anul XI — Nr. 10—11 — 1942

În articolul său «Ceva despre țăranul basarabean», d. Pan Halippa reproduce, pentru a-și ilustra ideile și observațiile, câteva poezii scrise de Alexe Mateevici și de d-sa mai de mult, în vremuri grele. Noi reproducem din aceste poezii, pentru a semnala că stilul energetic, cu expresii dure și tăioase, obișnuit în ultimii ani în scrisul acelor poeți care cultivă eroicul și preamăresc mai ales țăranismul, vroidnd să-l sugereze și prin forma și ritmica poeziilor, a existat cu mult înainte de ei, la un Alexe Mateevici, care la 1907 «făcea elogiul țăranimii basarabene, publicând în primul ziar moldovenesc dela Chișinău, *Basarabia*, astfel de versuri:

*Eu cânt pe-acei ce 'n jug și chin
Pe-a lor spinare țara țin,
Care 'n robie și năcaz,
Voinici, puternici au rămas.*

*Vânjoși, înalți, ca fierul, tari,
De soare arși, bătuți de vânt,
Brăzdează harnicii plugari
Al țării lor mănos pământ.*

*Din plug pe toți ei îi hrănesc,
Vărsând pâraie de sudori,
Dar tot puterile le cresc;
Pe-acești puternici muncitori, —
Pe dânșii eu îi cânt!*

*Eu cânt pe-acei ce pân' acum,
Fără cărare, fără drum,
In noapte, rătăciți au stat,
Nădejdea însă n'au lăsat;*

*Pe acei ce tare, neclintit,
Oftând amar din când în când,
Intreaga lume-au sprijinit,
In urma plugului mergând;*

*Cari focul vieții nu l-au stâns
In pieptul lor de fier făcut
Și cât de mult pe-ascuns n'au plâns.
Tot alte zile-au prevăzut, —
Pe aceștia eu îi cânt!*

*Eu cânt, căci văd că ele vin
Acele zile de senin;
Eu cânt, căci văd de acum că piere
A țării veșnică durere;*

*Eu cânt, căci văd năcazul frânt,
Ș'aud plugari în zori cântând,
Nu doine de amar, de dor, —
Inviorarea țării lor. . .
Și glasul vieții ascultând,
Venirea zorilor eu cânt!*

De asemenea, d. Pan Halippa reproduce un *Cântec de Leagăn*, scris de d-sa în 1915, dar oprit de cenzura rusească și în care noi aflăm anticiparea aceluiași tonalități energice și ritmică dinamică, pe care unii tineri poeți le socot doar produsul prezentului lor.

E 'n poezia aceasta mult din ritmica, imprecizia și răzvrătirea lirice, unui Whitman, unui Carl Sandburg sau Essenin, genialii instigatori și profeți în diferite sensuri, dar participând la crearea unui aceluiași stil de poezie dinamică și energetică, într'adevăr profetică și cutremurătoare, mai mult prin fondul care depășește și robește forma.

La 1907 și 1915 nu este probabil că poezii Mateevici și Halippa cunoșteau modelele străine, în afară poate de unii poeți ruși. Dar starea lor sufletească și idealul patriotic, pe care-l trăiau cu atâta suferință, dar și nădejde, le-au impus astfel de expresii, pe care ulterior alții le-au creat, paralele și poate în situații similare și cu mijloace proprii similare, făcând chiar o școală și o profesie de energetism poetic și socotind că lumea începe cu ei.

Pentru confruntări și comparații ne-am îngăduit a semnala toate acestea, încheind cu *Cântecul de Leagăn* al d-lui P. Halippa, plin de puternica ironie a revoltatului și de mișcarea unei inimi profetice. (Observații scrise de Petru Comarnescu):

*« Dormi, sprincenatule,
Dormi, ne 'nduratule,
Dormi, cât măicuța te ține în brațe,
Sub chiorăiitul flămânelor mațe —
Cântec amarnic de inimă albastră.
Cântecul foamei, muzica noastră!... »*

*Dormi, obiditule,
Dormi, osânditule,
Dormi, de pe-acum răzvrătit,
Care ar vrea chiar de mâini să te 'nham
La munci cât mai grele și fără răsplată,
Cum este 'nhămat oropsitul tău tată!*

*Dormi, țărănașule,
Dormi, buclucașule,
Dormi, cât al nostru bordei nu e ocnă,
Dormi, cât picioarele mele nu-s bocnă,
Dormi, cât trudesca o roabă, cinstită,
Și n'am ajuns de vânzare, ca vită!*

*Dormi, Moldovanule,
Dormi, năzdrăvanule,
Care mă faci să mai cred în Scriptură:
Chiar dacă toți mă înșeală, mă fură
Și mă lovesc îndârjit ca pe un câine, —
Tu-mi pregătești răzbunarea de mâine!...*

CE INVĂȚAU TEOLOGII ÎN CERNĂUȚII DE ODINIOARĂ

Viața Basarabiei — Anul XI — Nr. 4 — 1942

Între 1904 și 1909, Gala Galaction a urmat Facultatea de Teologie din Cernăuți pentru a-și lua doctoratul. Preotul și marele scriitor evocă atmosfera anilor aceia, care pentru mulți au fost hotărâtori în formația lor spirituală. Cităm:

« Facultatea de Teologie din Cernăuți — singura facultate ortodoxă, pe vremea aceea, care dădea doctoratul după pravila universitară germană — era

farul de lumină către care privea toată ortodoxia balcanică. Am avut, la Cernăuți, colegi bulgari (mai ales macedoneni), sârbi din Serbia, ca și din părțile austriace și — studenții cei mai de fală — feciori români din Ardeal și din Banat. Am fost coleg, aci la facultate, cu neuitatul Avram Imbroane, cu I. P. S. Mitropolit al Ardealului Nicolae Bălan, cu diplomatul Ioan Broșu, cu Pavel Roșca și cu alți frați ardeleni și bănățeni, toți, doveditori, cu vremea, de multă vrednicie românească și cărturărească.

« Mai era încă ceva... Era ceea ce eu aveam să învăț deabia la Cernăuți. Teologia este o stranie învățătură. Nu seamănă nici cu medicina, nici cu matematica, nici cu științele naturale... Medicul, astronomul, naturalistul, dacă sunt mari învățați și mari specialiști nu sunt absolut obligați să fie niște exemple de ireproșabilă puritate morală. În teologie este cu totul altfel. Erudiția cea mai autentică și dovezile de specializare cele mai concludente sunt... o podoabă exterioară și melancolică, pentru un teolog, dacă, în intimitatea vieții lui este un călcător al Decalogului... La Cernăuți, am cunoscut pe teologul mare cărturar, dar consolidat în învățătura lui de o viață cinstită și nepătată.

Văd deapaururi, în amintirea mea robită de admirație, icoanele profesorilor preoți Eusebiu Popovici și Vasile Găină.

Mai întâi, erau preoți! Aceasta era pentru mine..., o noutate uluitoare. Eu nu văzusem până aci, la săvârșirea Sfintei Liturghii decât foarte modeste preoți, mireni și călugări. Un profesor universitar, preot și liturghisitor — așa ceva vedeam întâia oară. La catedra mitropoliei din Cernăuți se perindau, cu rânduială, toți noii profesori: părinții Eusebiu Popovici, Constantin Popovici, Găină, Saghin, Teodor Tarnavski, Vasile Tarnavski, Voiuțchi, Gheorghiu și încă doi-trei.

Decanul de vârstă și de cinste al acestor profesori preoți era Eusebiu Popovici. Am vorbit despre el adeseori, dar niciodată în destul. Omul acesta, când ajungeai să-l cunoști de aproape, însemna, pentru tine, noroc în viață și înare câștig sufletec. Știința lui teologică era enormă. Toți colegii lui din 1904 fuseseră ucenicii lui, chiar și venerabilul Vladimir de Repta, mitropolitul de atunci. În timp de vreo jumătate de veac, fusese, rând pe rând, profesor suplinitor la toate catedrele facultății. Dar aceste merite excepționale și toată învățătura lui păreau mai mici decât virtuțile acestui om. Eusebiu Popovici era modest, fără răutate, fără vicleșug, fără umbră de vițiu și de poftă pământești, fără ambiții și fără iubire de mărire, ca un adevărat călugăr și ca un copil nevinovat, măcar că era preot de mir și avea o casă de copii. Cuvința lui Eusebiu Popovici, delicatețea lui socială, purtarea lui cu noi studenții, munca lui, de o jumătate de veac între rafturile bibliotecii... ajunseseră un fel de legendă de aur și mândria Bucovinei intelectuale.

« Bucovina învățaturii mele de acum patruzeci de ani ni se face încă odată dascăliță, de data aceasta, cu mormintele ei cele proaspete, cu pustiirile și cu lacrimile ei... Și scumpa Basarabie la fel ».

Vasile Bolca, *Episcopul Samuil Vulcan al Orăzii*. Implinindu-se la 25 Decembrie 1939 o sută de ani dela moartea episcopului Samuil Vulcan, unul dintre cei mai de seamă luptători pentru ridicarea culturală a neamului românesc din Ardeal, d. Vasile Bolca, pe atunci profesor la una din școlile gr.-cat. din Oradea, a închinat memoriei și activității bogate a acestui harnic păstor de suflete un studiu amănunțit, pe care-l primim abia acum la această redacție. Hirotonit episcop unit de Oradea-Mare la 25 Oct. 1806, Samuil Vulcan este una dintre cele mai impunătoare figuri din trecutul plin de frământări și de jertfe al Ardealului, numele lui fiind totdeauna pomenit alături de cei trei corifei ai *Școalei Ardelene*, Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, atât pentru legăturile directe de prietenie și idealism național, cât și pentru ajutorul, moral și financiar, pe care l-a dat acțiunilor culturale.

Când, în 1780, apare gramatica lui Samuil Micu și a lui Gheorghe Șincai, prin care se fixează pentru prima dată principiul scrierii latine în locul celei cirilice, inovația aceasta a dat naștere la multe discuțiuni și atacuri din partea dușmanilor neamului românesc din Ardeal. Invățații și scriitorii români au adoptat cu entuziasm formula, « *dar, întâiul for românesc, reprezentând o autoritate spirituală și*

administrativă care hotărăște izgonirea chirilicelor și introducerea literelor latine este Episcopia românească din Oradea, care avea în frunte pe Vulcan » (p. 81). Tot astfel Samuil Vulcan își are partea sa de merit în tipărirea « *Lexiconului dela Buda* », care tipărire s'a făcut, — după cum se spune în prefață: « *din porunca și cu spesele Prealuminatului și Preacinstiului Domn Samuil Vulcan, Episcopului greco-catolic al Orăzii-Mari, etc., etc.* » (p. 85).

Ceea ce constituie însă marele merit al lui Samuil Vulcan este activitatea lui pe terenul învățământului românesc din Ardeal. Înțelegând că renașterea neamului nu se poate înfăptui prin jalbe adresate împăratului și zădărnice de intrigile dușmanilor seculari ai neamului nostru, el preconizează o renaștere națională prin cultură. De aceea, cu dragostea lui și cu posibilitățile lui materiale de care dispunea Episcopia gr.-cat. din Oradea, Samuil Vulcan este unul dintre cei mai îndârjiți întemeietori de școli din istoria noastră culturală. Atât școlile dela Beiuș, care-i poartă până astăzi numele, cât și cele dela Arad și sutele de alte școli mai mici din largul eparhiei sale, sunt peste veacuri mărturie despre această rodnică și românească activitate.

D. Vasile Bolca a adus desigur o însemnată contribuție istoriei literare

și culturale românești, publicând această carte, bazată pe o informație justă și scrisă într'un stil sobru și cinstit, de certă formație ardelenască.

I. Șg.

Analele Moldovei, revistă de cercetări istorice și științifice. Publicație trimestrială, revista apare la *Tecuci*, sub direcția profesorului *Const. A. Stoide*. Lăudabila inițiativă a unui grup de tineri cercetători de a scoate într'un oraș de provincie — cu inerențele-i dificultăți pentru astfel de întreprinderi— o revistă cu « caracter istoric și științific propriu zis » este unul din faptele demne de relevat spre a servi ca exemplu. Rostul publicației l-au definit inițiatorii în cele câteva rânduri de introducere, sobre și consistente: material documentar de tot felul, studii — nu numai de istorie — lucrări de sinteză, care să îmbrățișeze geograficește Moldova întregită dintre Nistru, Ceremuș și Carpați, cu scopul de a pune în evidență « permanența caracterului pur românesc » și « dreptatea nezdruincată a neamului », își vor găsi loc în coloanele ei, având drept singură călăuză obiectivitatea științifică.

Volumul începe cu un studiu al d-lui Constantin A. Stoide despre « Târgul lui Barnovschi Vodă », la care se adaugă: Nicolae Șendrea, *Câteva lucruri în legătură cu ultimele momente ale revoluției ungurești din 1848*. Interesante amănunte privitoare la Kossuth, soția lui și generalul Bem. Se aștepta ca ei să treacă în Moldova. Bem a și fost semnalat la Onești, în ținutul Bacăului, cu oaste și tunuri. De acolo a dat el la 12 Iulie 1849 o proclamație către Moldoveni, invitându-i să se alătore armatei sale (p. 24); Gh. T.

Chirileanu, *Răzeșii din Gârlești în luptă cu Logofătul Costache Conachi*; C. Ciohodaru, *Corespondența unui prefect de Roman de prin 1860—67*; Gh. Duzinchevici, *A participat Ștefan cel Mare la lupta din Codrul Cosminului?* unde se discută părerea profesorului Gorka, care, bazat pe unele informații nu tocmai convingătoare, neagă participarea marelui Domn la lupta din Codrul Cosminului. D. Duzinchevici, aducând în sprijin toate mărturiile cunoscute, combate părerea savantului polonez, restabilind valoarea faptei de arme menționată așa cum ne este transmisă de istorie. Constantin Turcu, *Un blestem original pe o carte puțin cunoscută*; Pr. D. Furtună, *Mărturiile despre C. Conachi*; Constantin Solomon, *Calistrat Hogaș*; G. Ursu, *Viața lui Neculai Beldiceanu*; Victor Andrei, *În jurul unei descoperiri geografice*; I. Rick, *Despre iarna 1939—1940 în orașul Iași*; Alex. Alexinski, *Elemente nouă pentru cunoașterea faunei Lepidopterelor din Bucovina*.

Lipsesc notele și recenziile, care sunt de altfel nervul unei publicații cu caracter istoric. Se anunță că vor apărea în numărul viitor.

Tipărită la Iași, în condiții grafice dacă nu excelente, totuși mulțumitoare pentru timpurile de astăzi, « *Analele Moldovei* » se impune dela primul număr ca o publicație al cărei conținut nu desminte prin nimic punctele de program fixate în prefață.

V. Mihordea

Antologia Filosofică: *N. Bagdasar*, *Virgil Bogdan*, *C. Narly*; Casa Școalelor, 1943.

În cuprinsul realizărilor culturale din ultimul timp, în România, reți-

nem cu o deosebită bucurie apariția unei antologii filosofice, alcătuită sub imbold oficial. Ea marchează un moment important din evoluția gândirii românești, moment în care familiarizarea cu problemele filosofice a găsit la conducerea editurii Casei Școalelor un susținător de mare competență.

De apariția acestei lucrări se leagă, în adevăr, o importantă preocupare oficială de apărare a culturii cât și de orientare spirituală a viitoarelor generații. Căci, în epoca aceasta de frământare spirituală, în care toate inegalitățile și răsturnările de valori se succed în serie, misiunea conducătorilor oficiali este ca să absoarbă publicul din jocul adaptărilor circumstanțiale, făcându-l să simtă că, pe deasupra frământărilor mari ale actualității, realitatea stă pe un plan de înlănțuire mai depărtată, sub specie aeternitatis.

Autorii lucrării aduc informații exacte, complete și sistematice, urmărind să determine pe cetitor la formarea unei imagini sintetice despre lume și viață, în care personalitatea lui să găsească un motiv de adâncire. Intocmirea unei astfel de antologii, din operele gânditorilor universali, răspundea—așa dar—unei nevoi și unei datorii de restabilire a valorilor involburate de criza spirituală actuală, dar totodată ea reprezintă pentru cetitori o școală a efortului, a perseverenței și a unei pregătiri pentru tot ceea ce rezumă gândirea omenirii, ancorată în abstracțiune.

Alegerea textelor a fost făcută în așa fel, ca ele să servească marelui public, studenților în filosofie și totodată învățământului filosofic din clasele superioare ale liceului, pentru ca fiecare din categoria acestora să

poată găsi pe firul cronologic al evoluției istorice și peste toate eforturile minții omenеști, o identitate de preocupări asupra vieții și lumii. Oricare din cetitorii acestei antologii poate urmări mersul ascendent la care a aspirat și s'a ridicat gândirea omenescă, începând cu filosofia socratică și terminând cu opera lui H. Bergson și Giovanni Gentile, pentru a încheia o imagine lămuritoare a lumii.

S'au făcut și mai înainte traduceri în românește din unii gânditori universali, ca: Platon, Aristotel, Kant, Schopenhauer, Nietzsche, etc. Antologia aceasta, însă, aducând extrase potrivite din toți marii cugetători și așezându-le pe firul cronologic al istoriei filosofiei, vine ca o expresie a trebuinței de sistematizare și clarificare a ideilor sporadic răspândite prin unele tratate.

Dar, imboldul pentru întocmirea unei asemenea antologii, a pornit—de sigur—și dintr'un criteriu moral, din învingerea că adâncirea înțelepciunii aduce și o contribuție în lămurirea virtuților, alcătuiind un îndreptar pentru viață și acțiune pe drumul propriei înțelegeri.

Prin prezentarea sistemului și vieții fiecărui gânditor, cetitorii pot descoperi câte eforturi și suferințe au costat stabilirea unor adevăruri, vor învăța ce este abnegația muncii intelectuale, modestia ei, așteptările ei răbdătoare ca și devotamentul obiectiv pentru cauzele adevărului. Lectura unei astfel de lucrări invită la o gândire mai senină, pentru a rafina gusturile și convingerile ca și stilul de comportare zilnică, pentru a avea o orientare mai sigură a sentimentelor și prin faptul că se adresează și tinerilor școlari, ea tinde să-i abată din drumul contin-

gențelor imediate, pentru a-i face să militeze în sensul valorilor permanente, adică pentru o morală a muncii intelectuale.

Dacă această preocupare lăudabilă va adânci tendințele spre studiu și cercetare a tineretului, vom asista la o îndepărtare a lui de toate inegalitățile ce au determinat criza spirituală a epocii noastre, încercând să reia contactul cu formele clasice ale gândirii care să-l ducă la orizonturi de viață descoperite în inima gândirii.

Sebastian Popovici

Guido Manacorda se încadrează în spiritul italian prin acea armonie ponderată care se desprinde din scrierile sale. Nu este un epic și niciun liric propriu zis. Cărțile sale cele mai reprezentative aparțin autobiografiei. Formă largă și sinceră a scrisului, în care neliniștea culturii contemporane se exprimă mai firesc decât sub orice alt tipar, autobiografia servește lui Manacorda drept directă desvăluire a unei bogății sufletești rar întâlnite. Criticul erudit, filosoful teoretic și politic înlătură tot ce e ariditate, tot ce e împrumut al societății în gândire spre a se cufunda în artă prin autobiografie. *Le Nuove Solitudini* (Firenze, Sansoni, 1942—XX), ultima carte a scriitorului, ni se prezintă drept o adevărată simfonie literară. Și nu greșim pronunțând cuvântul « simfonie », deoarece forma în care se cristalizează cugetarea lui Manacorda este cea muzicală; chiar atunci când frânturile de proză înaripată poartă titlul împrumutat din lumea picturii: *Acqueforti*. Acele mici proze conturând un ținut, un oraș, o zare, par fragmente descriptive ale muzicii, în

felul cum un Respighi a întipărit prin note și ritm viziunile sale romane. Dar însuși autorul, care prețuește muzica mai presus de celelalte arte, a numit altă grupă *Momenti musicali*, unde același compromis între audiență și viziune se poate observa. Lângă intuirea geniului beethovenian prin *Missa Solemnis*, Manacorda a adus o laudă cetății sfântului Francisc, cântând cele cinci simfonii ale sale: piatra, florile, chiparoșii, păsările, clopotele.

Pe măsură ce se apropie de sfârșit, Noile Solitudini capătă, din ce în ce mai accentuat, tonul unei directe confesiuni. Un « *intermezzo sotto l'insegna della Luna* » îi servește drept punte de trecere. Aci putem descoperi afecția lui Manacorda pentru ființele sfioase sau discreditate de istorie: îngrijirea unei flori, elogiul greerului în contradicție cu celebrul verdict al lui La Fontaine și apărarea măgarului arată atracția scriitorului pentru lumea mărunță, « franciscană ».

Manacorda a intitulat altă grupă din cartea sa « *Ottocenteschi* », în care vechi amintiri de școală, de facultate, se îmbină cu revelarea unor afecții profunde, atavice, față de holdele marmemane la seceriș, sau vestitul Chianti la culesul strugurilor. Asemenea fragmente arată origina de plugar a scriitorului, de care el e atât de mândru. Nouă ne lămuresc însușirile de înfrățire panteistă cu natura, acel simț de observație ascuțit, adumbrat doar de o bunăvoință față de oamenii cu care autorul vine în atingere. Impresionant e ultimul ciclu — *Notturmi* — care încheie volumul. Neguri din războiul trecut, reflexii cosmologice sub un cer înstelat, un prof I al Florenței în noapte, se alătură unei note care

atinge patetismul: *Ex tenebris Lux*. Cititorul trăiește cu autorul drama celui amenințat să-și piardă vederea ochiului stâng. La sfârșit, bucuria celui a cărui vedere a fost salvată se răsfrânge și asupra cititorului. Durerea scriitorului, a cărui energie creatoare i se părea sfârșimată prin acea infirmitate trecătoare, ne-a adus în memorie paginile mai sfâșietoare ale cărții cu nume asemănător, *Notturmo*, a lui d'Annunzio.

Cartea aceasta a lui Guido Manacorda, care este o culegere de « amori et dolori sacrum » — după cum s'a exprimat însuși autorul într'o dedicație — este răsfrângerea unui suflet închinat frumosului și al cărui mijloc de comuniune cu lumea e bunătatea.

Mariella Coandă

Mario Untersteiner, *Le origini della tragedia* (Milano, Bocca, 1942, în 8°, pp. 305. *Il pensiero greco*, vol. 16).

Problema care leagă de ea, pe cât de nenumărate, pe atât de grave și capitale, o sumă întreagă de alte întrebări și răspunsuri, în legătură cu evoluția artei antice și cu drepturile de creație ale scriitorilor, — originea tragediei a fost totdeauna chestiunea asupra căreia agere minți de cărturari, ani dearândul, s'au aplecat, aducând fel și chipuri de păreri, argumente ingenios, până aproape de o evidentă și nediscutată soluționare.

Dar încercând să descifreze, cu felurite puteri, începuturile de viață ale tragediei la Elini, învățații au dat la iveală vaste compendii erudite, — fără să fi isbutit vreunul pe deplin a se descurca limpede din toate nesigurele conjuncturi posibile.

Nietzsche însuși — ca să amintim un nume de mult celebru —, după ce a scris știuta-i *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*, în care făcea loc unei originale și filosofice lămuriri asupra tragediei grecești, rodul a două moduri prin care se surprind sensurile vieții; apolinic și dionisic, — *Nietzsche* însuși își arăta părerea-i de rău că « a stricat înțelesul grandioasei probleme a tragediei eline prin amestecul ei cu lucruri moderne » (*Versuch einer Selbstkritik, Die Geburt der Tragödie, Neue Ausgabe*, pp. VII—XV).

Nume cu nu mai puțin prestigiu — Wilamovitz, Moellendorff, W. Ridgeway, C. Del Grande — și nu de mult Cantarella și Mario Untersteiner, se adună în marginea problemei de care ne ocupăm aici sumar și numai în legătură cu semnarea lucrării acestuia din urmă, menționată la începutul notei noastre.

De fapt, contribuția d-lui Mario Untersteiner, care înseamnă și altceva decât o tentativă în plus întru cele ale tragediei antice, prin precizările și interpretările pe care le cuprinde, merită o cu totul altă luare aminte și discuțiuni mai amănunțite, pentru care cerem îngăduința de a le supune cu alt prilej cititorilor.

E bine totuși să remarcăm, încă de pe acum, faptul că d. Untersteiner vede în *caracterul exclusiv religios* al originei tragediei atributul de seamă, care ține deopotrivă de cultul lui Dionysos și al lui Apollo: și de asemenea, se cuvine notată, pentru înlesnirile pe care le aduce cercetărilor, atenta examinare a Poeticei lui Aristotel, cu care autorul se ocupă de a doua parte a lucrării sale, căutând originea și drumurile de evoluție ale tragediei.

Cartea d-lui Mario Untersteiner, deși nu ajunge nici ea la așteptata deslegare a problemei, prin analizele cu migală făcute, prin conjugarea multor chestiuni adiacente problemei fundamentale și, mai ales, prin preocuparea cinstită de a aduce câteva vederi noi, merită osteneala unui mai îndelung popas viitor, cu care rămânem îndatorați.

Nicolae Predescu

Ernst Kriek: *Volkscharakter und Sendungsbewusstsein* (Ed. Armanen Leipzig). Cartea lui Ernst Kriek se ocupă de caracterul etnic și de conștiința misiunii germane. Conștiința etnică și rasială — după cum ne spune autorul — ia naștere dintr'o tensiune războinică. În Germania, și nu numai în Germania, ea s'a născut din opoziția dintre Evrei și Germani. Războiul actual, care se duce din cauza divergenței dintre Germania și Anglia, dă posibilitate poporului german să accentueze și să prelucreze caracterul specific german și, prin aceasta, să dea un nou avânt poporului și Reichului.

Revoluția național-socialistă are însemnătatea unei treziri istorice a poporului nordic și a conștiinței rasiale și, ca rezultat al acesteia, conștiința misiunii germane. Această revoluție se datorește războiului mondial, păcii dela Versailles și Weimarului, adică suprapunerii unui element străin specificului german.

Ernst Kriek caută calea și modul de a determina tipul german. De sigur, nu este un lucru ușor, pentru că scopul în sine este o caracterologie etnică, luată ca baza unei științe despre Reichul politic și despre popor, considerat ca unitate și cu viață suprapersonală.

Istoria fiecărui popor constă în procesul necesar dintre el și toate celelalte popoare, pentru că fiecare popor are relații cu celelalte, relații fie pacifice, fie războinice, care influențează și formează caracterul etnic. De aceea, caracterologia etnică este o artă dificilă, care are nevoie de un principiu adevărat și viu, pe care să-și bazeze metoda și modul de cercetare.

După ce se ocupă de aceste principii, autorul tratează problema luptei împotriva elementului străin, a viziunii lumii germane, valoarea ordinii nordice, problema Reichului, realitatea Evului Mediu și caracterologia comparată a popoarelor.

În partea a doua a cărții, intitulată Misiunea Reichului, autorul ne arată evoluția înaltei conștiințe de rang și de rasă a Germanilor. Conștiința misiunii s'a desăvârșit în formarea Reichului ca forță creatoare de istorie. Între conștiința misiunii nordice și devenirea de popor, stă în istoria Germaniei Reichul ca un fapt istoric al geniului nordic, în sensul realizării misiunii nordice.

Reichul va dura atâta timp cât vor exista Germani pe lume. Existența lor, îndatoririle lor de viață și cultura lor este legată de Reich, scrie Ernst Kriek, care vede împlinirea misiunii Reichului în salvarea și refacerea Europei într'o nouă comunitate a popoarelor.

P. N.

*P*ervitina, substanța stimulăntă a trusei aviatorilor, e în câmpul a noi cercetări. Flora Wunderle caută să vadă efectele pervitinei asupra unui individ care a luat o singură dată acest medicament.

Amintim că *Ranke*, experimentând pe 90 persoane a putut conchide că munca intelectuală noaptea, pentru individul obosit, fără pervitină, se face cu mai multe greșeli decât cu pervitină.

Experiențele autoarei au avut drept scop să vadă în experiențele pe teren psihologic influența pervitinei asupra fluxului psihic, asupra dispoziției, nivelului activității, rezistenței la muncitorii intelectuali. Experiențele durau trei zile. În prima zi subiectul asupra căruia se experimenta primea 3 tablete pervitină pulverizată și amestecată cu zahăr. După 3 zile experiența se repeta fără pervitină, iar a 3-a oară, experiența de control se făcea dându-se subiectului, în loc de pervitină, un amestec de calciu cu zahăr, spunându-i-se că i se dă pervitină.

Experiențele au luat ca text:

1. Aprecierea timpului. 2. Asociația de idei. 3. Capacitatea atenției. 4. Repetiția testului.

Din cele constatate la alții și din ceea ce a constatat la dânsa, autoarea crede că în experiențele sale nu intervine nicio activitate sugestivă.

Pervitina a produs la cei mai mulți indivizi asupra cărora s'a experimentat o activitate plăcută și o atenție mai mare față de chestiunea studiată, la unii chiar viața sufletească devenise mai impulsivă, mergând până la grabă și neliniște, gândurile se succedau repede și se împrăstiau.

În ceea ce privește asocierile, atenția față de experiență era mai mare.

Se constată o creștere a părții clare din ideile care apar, apoi o modificare a modului cum se rânduiesc aceste idei. Imaginile devin mai lămurite și mai intense.

Pervitina nu ameliorează atenția. Din punct de vedere practic, trebuia

lămurită chestiunea dacă medicamentul de care ne ocupăm poate sau nu să împiedece apariția oboselei. În acest sens s'a întrebuințat în experiențe fie calcule de adunare și scădere ($5 + 26 - 7 + 16$) fie ștergerea literelor R și E din o pagină importantă (metoda lui Bourdon). După terminarea întregii pagini, se începea imediat cu o a doua la fel, în care se indicau toate literile N și U, calculul se modifică astfel $5 + 17 + 6 + 17 - 6 + 17$ etc.

Din aceste experiențe nu s'au putut scoate rezultate măsurabile, dar totuși s'a putut vedea că persoanele în experiență sub efectul pervitinei deveneau mai accesibile, mai gata de muncă și mai puțin capricioase.

Cuprinsul mărturisirilor completează și clarifică experiențele. În special se arată ca totdeauna, o sporie a activității, o poftă de lucru și o excitație la muncă, iar oboseala era mică.

Din aceste experiențe, pare că pervitina are o influență stimulentă mare asupra minții. În primul plan, găsim o creștere a activității și a interesului pentru lucru, dispoziția e mai bună, oboseala e mai mică și rezistența e mai mare.

Afară de aceasta, se notează o ușurare a fluxului psihic, în sensul că gândurile se succed mai cu ușurință, precum și o vioiciune mai mare a ideilor, care mărește productivitatea.

Bine înțeles, adăogă autoarea, că aceste constatări făcute în cursul experiențelor sale nu se pot generaliza la cei care iau obișnuit pervitina. Aceștia trebuiesc cercetați separat cu o metodă convenabilă. Ceva ce avem până acum, în această privință este puțin și nesistematizat, în general nu s'au dat decât cazuri izolate.

Rămâne de lămurit dacă între constituția somato-psihică și pervitină există legături sigure. (*Experimental-psychologische Untersich. über die Wirkung des Pervitin auf geistige Leistungen*, de Flora Wunderle. Arch. für Psych. u. Nervenkrankheit. 113 Bd. 5, 1941).

Dr. State Drăgănescu

Vicens Vives, *Espana-Geopolitica del Estado y del Imperio*, Barcelona, 1940, Ed. Yunque, 215, p. + 84 hărți și diagrame. Una din ramurile științei propriu zise care a reușit să se impună în ultimul timp, prin mulțimea și calitatea studiilor apărute, este geopolitica. Fără să poată ascunde cu totul, sub haina datelor și indicațiunilor de tot felul, o anumită intenție a reușit totuși să facă anumite legături îndrăznețe și să sublinieze puncte mai puțin cunoscute de restul cercetătorilor.

Autorul cărții de față a avut dela început de întâmpinat greutăți destul de serioase. In primul rând lipsa unor studii de specialitate care să-i fi înlesnit cel puțin stabilirea unui punct de vedere. Faptul acesta n'a împiedecat pe autor să întocmească o geopolitică a Spaniei naționaliste de o concepție a Spaniei de îndrăzneță. Autorul se îndepărtează vădit de teoriile similare ale lui Ratzel și Kjellen.

Dela început stabilește câteva principii. Așa spune (p. 25) că explicarea ideilor și metodelor geopolitice relative la geopolitica Spaniei sunt de importanță covârșitoare și ar trebui să facă

parte din preocupările fiecărui cercetător și om de stat.

Prin faptul că a înființat imperii în trecut, care au avut o mare istorie și s'au continuat sub diferite forme și frânturi până astăzi, Spania s'ar putea considera ca una din cele mai mari unități geopolitice din lume. In sprijinirea acestei idei autorul aduce mai multe argumente care nu ni se par destul de convingătoare. Oricât de mari și întinse ar fi fost pământurile stăpânite de imperiu, de cele mai multe ori le-a lipsit puterea de conlucrare și simțire comună tocmai fiindcă erau îndepărtate și locuite de popoare străine: Nu există, credem, istorie care să fie mai bogată în întâmplări și încercări de a slăbi puterea Statului decât istoria imperiului spaniol.

V. Vives pare să fie stăpânit de ideea istorică ascendentă a imperiului spaniol, pe care o pune în comparație cu ideea celorlalte imperii. Pe baza legilor pe care le crede neschimbătoare și aplicabile unor împrejurări asemănătoare, stabilește spațiul vital spaniol.

Reușește să dea, cu multă pătrundere, în hărți și diagrame sugestive, întocmite după criteriile originale, o imagine completă a puterii dinamice a imperiului spaniol. Considerată sub acest aspect încercarea dovedirii științifice este lăudabilă, sprijinind documentar una din ideile de bază ale politicii culturale spaniole, care a și fost exprimată de nenumărate ori în publicațiunile mai noi.

Caius Jiga

